

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**TRABZON MİMARLIK VE SANAT TARİHİ LİTERATÜRÜ:
BİBLİYOGRAFYA, DİZİN VE DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar BEYHAN SARICAOĞLU

**HAZİRAN 2011
TRABZON**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MİMARLIK ANABİLİM DALI

**TRABZON MİMARLIK VE SANAT TARİHİ LİTERATÜRÜ:
BİBLİYOGRAFYA, DİZİN VE DEĞERLENDİRME**

Mimar Beyhan SARICAOĞLU

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
"YÜKSEK MİMAR"
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 17.05.2011
Tezin Savunma Tarihi : 09.06.2011**

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ömer İskender TULUK

Trabzon 2011

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalında

Beyhan SARICAOĞLU tarafından hazırlanan

**TRABZON MİMARLIK VE SANAT TARİHİ LİTERATÜRÜ:
BİBLİYOGRAFYA, DİZİN VE DEĞERLENDİRME**

**başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun 24 / 05 / 2011 gün ve 1406/1 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından 09 / 06 / 2011 tarihinde yapılan sınavda**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Doç. Dr. Ömer İskender TULUK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Derya ELMALI ŞEN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tülay ZORLU

Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Trabzon Mimarlık ve Sanat Tarihi Literatürü: Bibliyografya, Dizin ve Değerlendirme” adlı bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı’nda hazırlanmıştır.

Tezime konu olan bu çalışmanın hazırlanmasında, danışmanım olmayı kabul ettiği günden bu güne kadar çalışmamın her aşamasında gerek bilgi ve tecrübelerini gerekse anlayış ve sabrını benden esirgemeyen Doç. Dr. Ömer İskender TULUK’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım boyunca desteğini gördüğüm, araştırmalarımda yardımlarını benden esirgemeyen arkadaşım Emrah ÇEVİK’e çok teşekkür ederim. Ayrıca arkadaşlarım Derya’ya, Elif’e, Ayşegül’e ve tüm iş arkadaşlarıma ayrı ayrı minnettarım.

Bu uzun süreçte sevgileri, anlayışları ve destekleri için her iki aileme; BEKAR ve SARICAOĞLU Ailelerine teşekkürü bir borç bilirim. Eşim Mustafa Buğra SARICAOĞLU’na ise, anlayışı, sabrı, desteği ve daha nice için ne kadar teşekkür etsem az olacaktır.

Bu tez çalışmasının, yeni çalışmalara yol göstermesini ve Trabzon mimarlık ve sanat tarihine yararlı bir çalışma olmasını temenni ederim.

Beyhan SARICAOĞLU
Trabzon 2011

TEZ BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Trabzon Mimarlık ve Sanat Tarihi Literatürü: Bibliyografya, Dizin ve Değerlendirme” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Ömer İskender TULUK’un sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, analizleri ve değerlendirmeleri kendim yaptığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.
16/05/2011

Beyhan SARICAOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	III
TEZ BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	IX
SUMMARY	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Trabzon: Tarihi Arka Plan	5
1.3. Yerel Tarih	10
1.3.1. Dünyada Yerel Tarih.....	12
1.3.2. Türkiye’de Yerel Tarih	14
1.4. Trabzon Yerel Tarih Çalışmaları ve Kent / Mimarlık / Sanat Tarihi Bağlamındaki Önemi	16
1.5. Araştırmaya Değer Malzeme Olarak Tarihsel Belge Birikimi	17
1.5.1. Tapu-Tahrir Defterleri.....	20
1.5.2. Şer’iyye Sicilleri	22
1.5.3. Temettuat Defterleri	24
1.5.4. Vilayet Salnameleri	25
1.5.5. Vakfiyeler.....	26
1.5.6. Menzilnameler	27
1.5.7. Tamirat Defterleri	27
1.5.8. Seyahatnameler	27
1.5.9. Görsel Belgeler	29
1.5.10. Yapılar	31
1.5.11. Kitabeler	32
1.6. Yardımcı Alanlar	32
1.7. Sorunun Belirlenmesi.....	35
1.8. Tezin Amacı ve Kapsamı	36

1.9.	Yöntem	37
2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR	39
2.1.	Bibliyografya	39
2.1.1.	Trabzon Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası.....	40
2.1.1.1.	Kitaplar.....	40
2.1.1.2.	Makaleler	51
2.1.1.3.	Tezler	78
2.1.1.4.	Bildiriler	83
2.1.1.5.	Araştırma Projeleri ve Raporlar	92
2.1.2.	Yardımcı Alan Bibliyografyaları	94
2.1.2.1.	Koruma / Restorasyon Araştırmaları Bibliyografyası	94
2.1.2.1.1.	Makaleler	94
2.1.2.1.2.	Tezler	95
2.1.2.1.3.	Bildiriler	96
2.1.2.1.4.	Araştırma Projeleri ve Raporlar	98
2.1.2.2.	Seçilmiş Trabzon Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası.....	98
2.1.2.2.1.	Kitaplar.....	98
2.1.2.2.2.	Makaleler	110
2.1.2.2.3.	Tezler	122
2.1.2.2.4.	Bildiriler	129
2.2.	Bibliyografik Dizin	134
2.2.1.	Eser Adları Dizini	134
2.2.1.1.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Eser Adları Dizini...	134
2.2.1.2.	Koruma / Restorasyon Araştırmaları Bibliyografyası Eser Adları Dizini	165
2.2.1.3.	Seçilmiş Trabzon Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Eser Adları Dizini	168
2.2.2.	Yazar Adları Dizini	190
2.2.2.1.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Yazar Adları Dizini.....	190
2.2.2.2.	Koruma / Restorasyon Araştırmaları Bibliyografyası Yazar Adları Dizini.....	197
2.2.2.3.	Seçilmiş Trabzon Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Yazar Adları Dizini.....	198
2.3.	Seçilmiş Kaynakça Dizini	200
2.3.1.	Kitaplar.....	201

2.3.1.1.	The Byzantine Monuments And Topography of The Pontos, Anthony Bryer; David Winfield, Dumbarton Oaks Studies, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1985	201
2.3.1.2.	Panaret'in Trabzon Tarihi, A. Hahanov, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004	209
2.3.1.3.	Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2008	211
2.3.1.4.	Rus Hesabatlarında Trabzon (1916-1918), Enver Uzun, Mor Taka Kitaplığı, Trabzon, 2009	212
2.3.1.5.	Trabzon Tarihi, Şakir Şevket, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2001	213
2.3.1.6.	Trabzon Tarihi (Kuruluşundan Fethine Kadar), F. I. Uspenski, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2003	216
2.3.1.7.	Son Trabzon İmparatorluğu (1204-1461), William Miller, Çev. Nuretin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007	218
2.3.1.8.	Doğu'dan Fragmanlar, Jakob Philip Fallmerayer, Çev. Hüseyin Salihoğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 2002	219
2.3.2.	Makaleler	221
2.3.2.1.	Some Byzantine Churches From The Pontus, David Winfield, June Wainwright, Anatolian Studies, Sayı: 12, s. 131-162	221
2.3.2.2.	The Byzantine Churches of Trebizond, Selina Ballance, Anatolian Studies, Sayı: 10, s. 141-196.....	222
2.3.2.3.	Les Monastères Et Les Églises De Trébizonde, Gabriel Millet, Belleten, Cilt: 29, Sayı: 113-116, Ankara, 1965, s. 419-459	223
2.3.2.4.	Deux Monuments Byzantins de Trébizonde, N. Baklanov, Byzantion, Cilt: 4, (1927-1928), 1964, s. 363-391	224
2.3.2.5.	Trebisonda, L'impero Dimenticato, Renata L. Cargnelli	224
3.	DEĞERLENDİRME	226
3.1.	Trabzon Mimarlık ve Sanat Tarihi Literatürünün Kısa Tarihi.....	226
3.2.	İstatistik Bir Değerlendirme	235
3.2.1.	Yıllara Göre Yayın Sayısı Dağılımı	236
3.2.2.	Yayınlara Göre Yazarlara Göre Dağılımı	242
3.2.3.	Yayınlara Göre Dillere Göre Dağılımı	243
3.2.4.	Yayınlara Göre Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı	245
3.2.5.	Monografik Çalışmaların Konulara Göre Dağılımı	249
3.3.	Bilimsel Meşruiyet / Güvenilirlik	250
3.4.	Araştırma Merkezleri	253

3.5.	Anahtar Kelime Olarak “Trabzon” İsimlendirmeleri.....	255
4.	SONUÇ	256
5.	KAYNAKLAR	261
ÖZGEÇMİŞ		

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

TRABZON MİMARLIK VE SANAT TARİHİ LİTERATÜRÜ:
BİBLİYOGRAFYA, DİZİN VE DEĞERLENDİRME

Beyhan SARICAOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ömer İskender TULUK

2011, 267 Sayfa

Bu çalışma, en genel tanımıyla Trabzon kentinin mimarlık ve sanat tarihi birikimini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla en erken metinlerden günümüze kadar şu veya bu nedenle kaleme alınmış her türlü geleneksel ve modern araştırma ve inceleme metinleri bir araya getirilerek bir mimarlık ve sanat tarihi bibliyografyası oluşturulmuştur. Hedef, Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihi üzerine çalışma yapacak araştırmacılar için birikmiş literatür bağlamında bir rehber ve el kitabı hazırlamaktır. Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Trabzon kenti ele alınmıştır. Trabzon'un tarihi arka planı ile ilgili bilgi verilerek yerel tarih çalışmaları bağlamında kent, mimarlık ve sanat tarihi alanlarındaki önemi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci bölümde bibliyografyalara ve dizinlere yer verilmiştir. Elde edilen künyelerin eser adları ve yazar adları dizinleri hazırlanarak "Bibliyografik Dizin" adı altında düzenlenmiştir. Araştırmalar esnasında önemli görülen yayımların, yapı, yer, mahalle isimleri bağlamında dizinleri oluşturularak "Seçilmiş Kaynakça Dizini" oluşturulmuştur. Üçüncü bölüm, Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürünün elde edilen bibliyografyalar ve istatistiki veriler doğrultusunda değerlendirildiği bölümdür. Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan Sonuç kısmında ise; oluşturulan bibliyografyalar ve elde edilen veriler ışığında Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne ilişkin değerlendirme sonuçları ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Mimarlık Tarihi, Sanat Tarihi, Bibliyografya, Dizin

Master Thesis

SUMMARY

LITERATURE OF ARCHITECTURE AND ART HISTORY OF TRABZON:
BIBLIOGRAPHY, INDEX AND ASSESSMENT

Beyhan SARICAOĞLU

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Architecture Graduate Program
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ömer İskender TULUK
2011, 267 Pages

This study in the widest sense aims to reveal the experience of architecture and art history of the city of Trabzon. For this purpose, the main objective of the study is to conduct a bibliography study on architecture and art history that will combine all kinds of traditional and modern research and survey text, having been written for any reason since the earliest texts. The aim is to prepare a guide and handbook in the context of collected literature for researches who will do studies on Trabzon's architecture and art history. The study is composed of four main parts. In the first part, the city of Trabzon is discussed. Some historical background information is given about Trabzon, and its importance on fields of the city, architecture and art history is evaluated in the context of studies of local history. In the second part, bibliographies and indexes are included. As well as the bibliographies about architecture and art history, a bibliography of Trabzon's history, chosen related to both protection-restoration and architecture and art history, which is thought to be contributory to these fields, is also included in the context of the study. The third part evaluates the literature of architecture and art history of Trabzon according to the obtained bibliographies and statistical data. As the conclusion part, constituting the fourth part of the study, the evaluation results about the literature of architecture and art history of Trabzon are revealed in the light of created bibliographies and obtained data.

Key Words: Trabzon, Architecture History, Art History, Bibliography, Index

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Kitaplarının Yıllara Göre Dağılımı	236
Şekil 2.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Makalelerinin Yıllara Göre Dağılımı	237
Şekil 3.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı	238
Şekil 4.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Bildirilerinin Yıllara Göre Dağılımı	240
Şekil 5.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırma Projeleri ve Raporlarının Yıllara Göre Dağılımı	241
Şekil 6.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Yayınlarının Yıllara Göre Dağılımı.....	241
Şekil 7.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazarlarının Yıllara Göre Dağılımı	242
Şekil 8.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Kitaplarının Dillere Göre Dağılımı	243
Şekil 9.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Makalelerinin Dillere Göre Dağılımı	243
Şekil 10.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Yayınlarının Dillere Göre Dağılımı.....	244
Şekil 11.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Kitaplarının Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı	245
Şekil 12.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Makalelerinin Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı	246
Şekil 13.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Tezlerinin Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı.....	246
Şekil 14.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Bildirilerinin Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı	247
Şekil 15.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırma Projeleri ve Raporlarının Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı.....	248
Şekil 16.	Mimarlık ve Sanat Tarihi Yayınlarının Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı	248
Şekil 17.	Monografik Çalışmaların Konulara Göre Dağılımı	249

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Danacıoğlu, Batı dünyasında 20. yüzyılın ikinci yarısında büyük teoriler çerçevesinde yazılan genel tarih çalışmalarının giderek gündemden düştüğünü ve “yerel tarih”in yeniden keşfedildiğini söylemektedir (Danacıoğlu, 2001). Yakın döneme kadar, tabiri yerindeyse “tarihin molozları” (Danacıoğlu, 2001) olarak bir kenara atıla gelmiş olanlara eğilmek, tarihçiler için pek de ilgi çekici olmamıştır. Kurulup yıkılan devletler, görkemli cenk sahneleri, liderler, önderler, anıtsal yapılar, başkentler, kısaca parıltılı olaylar/insanlar/mekanlar tarihçinin gözünü çok daha fazla kamaştırmış görünmektedir.

Çorum’da bakırcılık sanatı üzerine araştırmalar yapan Hasan Tuluk’un “maden sanatı tarihi” bağlamında yaptığı şu eleştiri oldukça çarpıcıdır: Tuluk, Türk sanatı tarihi çerçevesinde madenlerin kullanım nitelikleri hakkında bugünkü bildiklerimizin, mutlak merkezin başkent ve dolayısıyla Osmanlı sarayı olduğu ve her tür sanatsal etkinliğin saray için üretildiği zengin bir koleksiyondan elde edilmiş bilgilerle sınırlı kaldığı saptamasını yapmaktadır. Yazara göre bu, şimdiye kadar “kaleme alınmış Türk Maden Sanatı Tarihi’nin çoğunlukla Osmanlı Sarayı için üretilmiş bir maden sanatının tarihi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Saray için üretilmiş kap-kacak ve süs eşyası üzerinden yazılmış ve daha çok genellemeler üzerine kurgulanmış bu maden sanatı tarihinde, taşranın ya da başkent dışı yerleşim odaklarının ürettiği yerel maden sanatı ürünleri ya bu değerlendirme içinde yer alamamışlar ya da çok az sayıda birkaç sıra dışı ürünle sınırlı kalmışlardır” (Tuluk, H., 2007).

Bu saptamanın Türk sanat ve mimarlık tarih yazım geleneği için de geçerli olduğu iddia edilebilir. Örnek vermek gerekirse; Trabzon yöresindeki yerel cami geleneği incelenmeden, son dönem Osmanlı cami mimarisine ilişkin yapılan genelleyici bilgiler eksik kalma riskini taşımaktadır. Ya da Trabzon ve çevresindeki Bizans kiliseleri yeterince irdelenmeden, birtakım karşılaştırmalar yapmadan, genel bir Bizans kilise mimarisinden söz etmek (bölgenin önemli bir Bizans merkezi olduğu düşünüldüğünde) yine eksik ve belki de yanıltıcı genellemeler riski taşıyabileceği söylenebilir.

Yerel tarihin, elitlerden aşağıya, belli tip malzemenen mümkün olan her izi tarihin tańıđı olarak konuştırmaya yönelmesi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren

gerçekleşmesine karşın, tarihin yerel ölçekli olarak araştırılmasına ve yazımına yönelik ilgi 16. yüzyıl sonlarından itibaren başlamaktadır. Bu ilginin gerisinde iki dinamikten söz etmek mümkündür: İlki, kendi tarihini yazdırmak isteyen bir aristokrasinin, bir dini gücün hatta kent meclisleri aracılığı ile örgütlenmiş bir burjuvazinin varlığıdır. Böyle ülkelerde yerel tarih araştırmalarının ilk örneklerine 16. ve 17. yüzyıllarda rastlanmaktadır. İkincisi ise, dünyayı keşfetmeye, tanımaya, kategorize etmeye, kısacası bilmeye olan büyük tutkudur. 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren Batı dünyasının askeri veya ekonomik yayılımına bilgiye dayalı bir yayılcılığın da eklenmesiyle birlikte gezginler, maceracılar, rahipler, yazarlar, araştırmacılar neredeyse çılgınca bir tutkuyla farklı coğrafyalara ve Osmanlı topraklarına yönelmişlerdir (Danacıoğlu, 2001). Görme, tanıma, hatta bölgelerin, kentlerin haritalarını, topografik yapılarını çıkarma arzusu 16. ve 17. yüzyıllardaki en erken yerel betimlemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 19. yüzyıl ise, özellikle Viktorya Dönemi İngiltere ve Fransa’ında arkeoloji, kraliyet tarihi ve mimarlık tarihi ile ilgili pek çok kurum ve enstitünün kurulduğu yıllardır (Danacıoğlu, 2001).

Trabzon bölgesi de bu ilginin çekim noktalarından biri olmuştur. Kentin en erken yazılı metninin M.Ö. 400'lere kadar inmesi (Ksenophon'un Anabasis'i) ve 200'ün üzerinde seyahatnameye konu olması bu ilginin en belirgin göstergelerindendir (Tuluk, Ö.İ., 2010). Doğrudan Trabzon çevresine ilişkin ilgi şüphesiz, keşfetmeye yönelik bu ilgi paralelinde gerçekleşmiştir.

Türkiye’de yerel tarih araştırmalarının 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen erken örneklerinin; İsmail Belig Efendi’nin Tarih-i Bursa (1871), Lamii Çelebi’nin Şehrengiz-i Bursa (1871) eserleri yanında Şakir Şevket’in Trabzon Tarihi (1873) adlı çalışması (Danacıoğlu, 2001) ile başladığı söylenebilir. Anadolu hakkında araştırma yapmak üzere Fransa Hükümeti tarafından gönderilen Charles Texier’in (1802-1871) P. Pullan ile birlikte hazırladıkları L’architecture Byzantine¹ isimli kitap, Bizans sanatı hakkında kaleme alınmış olmasına karşın, Trabzon anıtlarından bahseden en erken eser olma özelliğine sahiptir. Yazarlar, bu kitabın bir bölümünde Trabzon kiliselerinden söz etmişlerdir. Eyice, bu bilgilerin çoğu yerde yeterince açık olmadığını, hatta bazen eksik ve yanıltıcı bilgilerle kaleme alındığını belirtmektedir (Eyice, 1976).

Trabzon’u konu edinen mimarlık ve sanat tarihine ilişkin en erken bilimsel nitelikli yayınların ise; her ikisi de 1895 yılında yayınlanan Josef Strzygowski’nin “Les Chapiteaux

¹ Texier, C., Pullan, P., 1864. L’architecture Byzantine, London.

de Sainte – Sophie at Trébizonde”² ve Gabriel Millet’in “Les Monastères et les Églises de Trébizonde”³ adlı makaleler olduğu söylenebilir. Trabzon’un mimari yapılarından bahseden ilk Türk ise Strzygowski ve Millet’den 40 yıl sonra, 1935 tarihinde yayınlanan “Trabzon’un Tarihi Eserleri” başlıklı makalesi ile Bilge’dir. Bilge’yi, 1937 tarihli raporu ile Sedat Çetintaş takip etmektedir. Abideleri Koruma Heyeti üyesi Mimar Sedat Çetintaş, 1937 tarihinde Kayseri, Sivas ve Amasya ile birlikte Trabzon’daki eserlerin incelenmesi için görevlendirilmiş, hazırladığı “Trabzon’un San’at Eserleri” başlıklı raporunu dönemin Kültür Bakanlığı’na sunmuştur (Düzenli, H. İ., 2008). 1960’lı yıllar, Trabzon’daki anıtsal yapıların üniversitelerde incelemeye değer bir alan olarak görüldüğü ilk yıllardır. 1964 yılında Hikmet Takaz tarafından hazırlanan Trabzon’daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri⁴ başlıklı lisans tezi bu alandaki ilk tez çalışması olma özelliğine sahiptir (Tuluk ve Düzenli, 2010). 1985’te Anthony Bryer ve David Winfield’in kaleme aldığı iki ciltlik The Byzantine Monuments and Topography of Pontos kitabı⁵, Trabzon’un Bizans anıtları üzerine odaklanmış, 1895’te başlayan araştırmaların -bir bakıma- tüm sonuçlarının bir araya getirildiği, bütüncül bir bakış açısı sergileyen son çalışma olmuştur (Tuluk ve Düzenli, 2010).

Trabzon’un yerel mimarlık ve sanat tarihi yazım geleneği üzerine toplu bir değerlendirme yapan en eski metin Semavi Eyice’ye aittir. Eyice, 1976 yılında basılan “Türkiye’de Bizans Mimarisi Hakkındaki Yabancı Araştırmacıların Kısa Tarihçesi”⁶ başlıklı makalesinde, Bizans mimarlık tarihi araştırmaları içerisinde Trabzon çalışmalarına da değinmiş, literatürdeki bilgi eksikliğinden yakınmıştır. Ancak, doğrudan bir mimarlık ve sanat tarihi değerlendirmesi olmasa da Trabzonlu araştırmacı İlyas Karagöz’ün “Trabzon Tarihi İçin Düşündüklerim” (URL-1, 2010) adlı yayınlanmamış metni, Trabzon tarih literatürünün ve yazım geleneğinin yerel bir tarihçinin kaleminden eleştirilmesi bakımından dikkate ve bahse değerdir. Karagöz yazısında, literatürdeki belli başlı çalışmalar hakkında bilgi vermenin yanında, bazı eserlerin bilimsel altyapısını, kimi yazarların da objektif olamamasını eleştirmiştir. Dahası, Trabzon ve çevresinde Bizans

² Strzygowski, J.,1895. Les Chapiteaux de Sainte-Sophie at Trebizonde, Bulletin de Correspondance Hellenique, 19, 517-522.

³ Millet G.,1895. Les Monastres et les Eglises de Trebizonde, Bulletin de Correspondance Hellenique, 19, 419-459.

⁴ Takaz, H.,1964. Trabzon’daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

⁵ Bryer, A., Winfield, D., 1985. The Byzantine Monuments and Topography of Pontos, Dumbarton Oaks Res. Lib.,Washington DC.

⁶ Eyice, S.,1974-1975. Türkiye’de Bizans Mimarisi Hakkındaki Yabancı Araştırmacıların Kısa Tarihçesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı VI, 453-469.

dönemi hakkında ya da ‘Pontus’ ifadesi altında araştırma yapmanın zorluklarından, bölge halkının ve araştırmacıların bu konuda tarafsız olamamalarından, yani yıkamadıkları tabularından bahsetmektedir. Ömer İskender Tuluk’un, Halil İbrahim Düzenli ile birlikte editörlüğünü yaptığı Trabzon Kent Mirası: Yer-Yapı-Hafıza isimli kitap için kaleme aldıkları “Trabzon Mimarlık Tarihi Yazını Üzerine Bazı Gözlemler ve Trabzon Kent Mirası”⁷ adlı makale ise, Trabzon’un mimarlık tarihi yazın geleneğini toplu olarak ele alan en güncel değerlendirmedir.

Trabzon üzerine yazılmış metinleri bir araya getiren ve derli toplu bakışı kolaylaştıran en erken bibliyografik çalışma Kudret Emiroğlu tarafından kaleme alınan, 1989 yılında yayınlanan “Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası”dır.⁸ Söz konusu makale doğrudan mimarlık tarihiyle ilişkili olmasa da Trabzon tarihi açısından oldukça önemli olan seyahatnameleri derlemesi nedeniyle dikkate değerdir. M. Uzun’un “Trabzon’la İlgili Tez ve Bibliyografya Çalışmalarından Örnekler”⁹ başlıklı makalesi de içeriğindeki örnekler bakımından dikkate almaya değerdir. Karadeniz Teknik Üniversitesi Seminerleri kapsamında hazırlanan “Kuruluşundan Bu Yana (1963-2003) 40 Yıl İçinde KTÜ Mimarlık Bölümü’nde Yapılan Tezlerin Açıklamalı Bibliyografyası ve İstatistiki Bir Değerlendirme”¹⁰ adlı yayınlanmamış çalışma, Trabzon yerelindeki tez çalışmalarına toplu bir bakışı ortaya koyması bakımından özgündür. Trabzon mimarlığı ile doğrudan ilişkili olan ve bu alanda yapılmış en kapsamlı çalışma ise Halil İbrahim Düzenli’nin “Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası”¹¹ adlı makalesidir ve Trabzon’un mimarlık literatürünün geneline değinen bütüncül bir nitelik sergilemektedir.

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne dolaylı yoldan katkıda bulunan ve yayın yılları bakımından güncel sayılabilecek çalışmalardan birkaçı ise şunlardır: Trabzon Tarihi Bibliyografyası¹² adlı tezi ve onu izleyen kitabı ile Yüksel Küçükler, Trabzon tarihi alanında kapsamlı bir bibliyografya çalışması gerçekleştirmiştir. Trabzon’un mimarlık

⁷ Tuluk, Ö., İ. ve Düzenli, H., İ., 2010. Trabzon Mimarlık Tarihi Yazını Üzerine Bazı Gözlemler ve Trabzon Kent Mirası, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

⁸ Emiroğlu, K., 1989. Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası, Trabzon Kültür – Sanat Yıllığı, 1988-1989, 189-219.

⁹ Uzun, M., 1996. Trabzon’la İlgili Tez ve Bibliyografya Çalışmalarından Örnekler, Yunus Dergisi, Ocak-Şubat-Mart Sayısı..

¹⁰ Düzenli, H. İ., Güngör, E., Elmalı, D., Midilli, R., Sancar, K., Sert, A., Sinan, P. E., Tutkun, M., Yılmaz, Z., 2003. Kuruluşundan Bu Yana (1963-2003) 40 Yıl İçinde KTÜ Mimarlık Bölümünde Yapılan Tezlerin Açıklamalı Bibliyografyası ve İstatistiki Bir Değerlendirme, KTÜ Mimarlık Bölümü Seminerleri, Trabzon, 24.12.2003.

¹¹ Düzenli, H., İ., 2010. Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, 465-511.

¹² Küçükler, Y., 2008. Trabzon Tarihi Bibliyografyası, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

tarihine ilişkin dolaylı da olsa katkıda bulunan iki tez çalışmasını da burada zikretmekte yarar vardır. Bunlardan ilki; Ömer Öner'in 2005 yılında hazırlamış olduğu Bizans Tarihi Araştırmaları (Bir Bibliyografya Denemesi)¹³ adlı yüksek lisans tezi; diğeri ise, Tunay Karakök'ün 2010 yılında hazırladığı, Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemesi¹⁴ adlı yüksek lisans tezidir.

1.2. Trabzon: Tarihi Arka Plan

Trabzon'un yazılı tarih öncesi dönemlerini aydınlatmaya yönelik çalışmalar 1944'de İ. Kılıç Kökten'in yörede yaptığı araştırma gezilerine dayanmaktadır. Samsun – Rize kıyı bölgesinde yapılan bu araştırmalar sonucunda, Trabzon – Rize il sınırı yakınındaki bir mağarada yapılan sondaj çalışmalarında bu mağaranın Kalkolitik ve Tunç Çağı özellikleri gösterdiği belirlenmiştir (Özsait, 2000).

Şehrin yazılı tarih çağları koloniler dönemiyle başlamaktadır. Ancak öncesinde yörede yerleşmenin olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Bu konuda literatürde farklı görüşler mevcuttur (Öksüz, 2006).

Homeros'a göre; Trabzon'un ilk yerli halkı, Troya savaşlarında Troyalıların yanında savaşan Elizonlulardır (Anonim, 1982). Kimilerine göre bölgeye ilk olarak M.Ö. 3000-2000 yılları arasında Oğuzların öncü kollarından biri olarak kabul edilen Gas/Kas ve Gud/Gutilerin yerleştiği ifade edilir (Bostan, 1993). Bir başka görüş ise; Trabzon'un Bahçecik mevkiinde bulunan bazı kalıntılar ile bölgeye ilk defa Kafkasya'dan Mosk'lar, Tibaren'ler ve Mar'ların gelerek burada tarım ve balıkçılık ile uğraştığıdır (Hacıfettahoğlu, 2001).

Trabzon'un güneyine ve batısına düşen topraklarda yaşayan topluluklar için Ksenophon¹⁵ zengin bir kaynaktır. Fakat aynı durum Trabzon'un doğusu için geçerli değildir. Bu bölge için başka kaynaklara başvurmak gerekmektedir. Bu konuda bizi aydınlatabilecek en önemli kaynaklar ilkçağlarda Karadeniz'in sahillerinde yapılan deniz seyahatlerini anlatan eserler(periplo)dir. Bunların en eskisi Karyalı Skylax'a ait olan ve M.Ö. 508 yılına tarihlenen Akdeniz Seyahatnamesidir. Skylax'ın bu seyahatnamesinin Pers

¹³ Öner, Ö.,2005. Bizans Tarihi Araştırmaları (Bir Bibliyografya Denemesi), Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

¹⁴ Karakök, T.,2010. Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

¹⁵Ksenophon, 1998. Anabasis On Binlerin Dönüşü, Çev: Tanju Gökçöl, 2. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

İmparatoru Dara/Darius'un Küçük Asya'daki Yunan denizcilerine bu seyahati yapmaları için görev verdiğiinde kaleme alındığı sanılmaktadır (Akşit, 1985).

Bölge hakkında bilgi bulduğumuz bir diğer periplo da M.S. 131-132 olarak tarihlenen Arrian'ın Periplosudur. Baschmakoff, Arrian'ın, Solaklı Deresi'nin doğusundan Furtuna Deresi'ne kadar olan bölgenin Machelonlar ve Henoikler tarafından iskan edildiğini belirttiğini ifade etmektedir (Baschmakoff, 1948).

Trabzon şehrinin, Sinop'tan gelen Miletli göçmenler tarafından M.Ö. 8. yüzyılda kurulduğu görüşü genel olarak kabul edilmektedir (Bilgin, 2010). Ege kıyılarından gelerek Karadeniz'e çıkan ve öncelikle ticaret fikriyle hareket eden Miletliler, önce M.Ö.785 yılında Sinop'u alırlar ve M.Ö. 756 yılında da Trabzon'u ele geçirirler (Hacifettahoğlu, 2001). Eusebius'a göre şehir M.Ö. 756 yılında kurulduğunda, Roma'dan üç, Bizans'tan da neredeyse bir yüzyıl daha eskiydi. "Onbinler"le birlikte Trabzon'u ziyaret eden Xenophon, onun Sinop'un bir kolonisi olduğunu, Sinop'un da bir Atina yerleşim merkezi olan Milet'in kolonisi olduğunu doğrulamaktadır (Miller, 2007).

Miletlilerden sonra Trabzon'un Roma İmparatorluğu'nun topraklarına katılmasına kadar geçen sürede, şehrin, Kimmer, İskit, Med ve Pers kavimlerinin ve Makronlar, Kolkhlar, Driller, Massynoikler, Khalybler ve Tibarenler kolonilerinin egemenliğinde olduğuna dair ortak görüşler vardır (Öksüz, 2006).

Mehmet Bilgin, M.Ö. 8. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde Kimmerler'in varlığını ve onların Ural-Altay kökenli bozkır göçebelerinin olduğunu belirtir (Bilgin, 2010). Bölgede yaklaşık bir yüzyıl yaşamış olan (Çandarlıoğlu, 1988) Kimmerlerden sonra ortaya çıkan kavim, Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kimmerlere baskı yaparak onların Kafkaslar ve daha sonra da Balkanlar üzerinden Anadolu'ya girmelerine sebep olan İskitlerdir (Bilgin, 2010).

İskitlerin egemenliğine M.Ö. 606 yılında Medler son vermiştir. Medler, Asur Devleti'ni yıktıktan sonra, Doğu Karadeniz Bölgesi'ni ellerine geçirmişlerdir (Goloğlu, 1973). M.Ö. 550 yılında İran'da güçlenen Persler, Medler'in giderek güçsüzleşmesinden yararlanarak Med Devleti'ne son vermiştir (Bilgin, 1990).

M.Ö. 550-332 yılları Pers dönemi olarak kabul edilir. İki yüzyıldan uzun süre bölgeye egemen olan Perslerden sonra Trabzon, M.Ö. 332'de Büyük İskender'in hakimiyetine girmiştir. İskender'in ölümünden sonra paylaşılan bölgede Trabzon, M.Ö. 280 yılında Mitridates ailesinin hakimiyetine girmiştir. Mitridates'in M.Ö. 298 yılında

kurduğu Pontos Devleti, bölgede M.Ö. 63 yılına kadar hüküm sürmüştür. M.Ö. 63 yılında Pompeius, Trabzon'u zapt ederek Roma İmparatorluğu'na katmıştır (Tekindağ, 1991)

Roma İmparatoru Hadrianus (M.S. 117-137) zamanında, Trabzon'da yoğun imar faaliyetleri başlamıştır. Liman, saraylar ve tapınaklar yaptırılmıştır (Özsait, 2000). Trabzon Limanı Hadrianus tarafından M.S. 130-131 yıllarında torunu Euxine için (Miller, 2007) yaptırılmış olup, ticaret mallarının Doğu'dan Batı'ya sevkinde önemli bir üs olmuştur (Tezcan, 2002). Trabzon, Hadrianus devrinde ticari gelişimini en yüksek seviyeye getirmiş, hızlı bir şekilde gelişip zenginleşmeye başlamıştır (Hahanov, 2004).

257 yılında şehir Gotlar tarafından işgal edilip tahribata uğramıştır. Bu tahribatın etkisi 30-40 yıl kadar sürmüş, şehrin tekrar canlanması İmparator Diocletianus (285-305) zamanında olmuştur (Bilgin, 1990).

Zosimus¹⁶ da işgali; "liman, her zamanki garnizon dışında 10.000 kişi tarafından korunan büyük ve kalabalık aynı zamanda da 'iki surla çevrili' bir şehirdir ancak Gotlar şehri tembel ve sarhoş savunmacıların elinden kolayca alabilmişlerdir. Çevredeki halk da güvenliklerini sağlamak için şehre sığınmış olduklarından, çok sayıda esir ve değerli ganimetler elde etmişlerdir. Fatihler tapınakları, binaları, bulabildikleri her güzel eseri yıkmışlardı. Trabzon bir kuşak boyunca harabeye dönmüştür. Şehirdeki imar ve restorasyon çalışmaları Diocletian döneminde başlamıştır" sözleriyle anlatmaktadır (Miller, 2007).

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğunun parçalanması ile Trabzon'da Bizans dönemi başlamaktadır (Öksüz, 2006). Bizans tarihini incelemek kolay değildir. Orijinal metinler saray tarihçilerinin yazdıklarıyla, daha sonraki Bizans tarihçilerinin notlarıyla, bazı kilise fermanları ve kayıtlarıyla sınırlıdır. Bunlara az sayıda gezi notları, birkaç şiir, birkaç kitabe, Cenevizli tarihçilerin notları ve belgeleri eklenebilmektedir (Miller, 2007).

Bizans döneminde bölge önemli olaylara sahne olmuş, Müslümanlar tarafından birçok kez fethedilmeye çalışılmış, Trabzon önemli bir ticaret ve askeri üs olarak kullanılmıştır (Işık, 2001).

Bu dönemde İmparator Justinyen'in Trabzon'a önemli katkıları olmuştur. Justinyen, yollar açmış, gerek binek ve gerek yaya ulaşımını sağlamıştır. Kaleler ve kiliseler inşa ettirmiştir (Karagöz, 1988).

¹⁶ Bizanslı tarihçi Zosimus, Historia Nova adlı eserin yazarıdır. Yunanca 6 kitaptan oluşan bu eser, Bizans tarihini içermektedir. (Zosimus, 1814. New History, London, Green and Chaplin.)

Procopios¹⁷, Bizans dönemindeki Trabzon için; “Pontos Euxeinos boyunca uzanan topraklarda Trapezus adında bir şehir vardır. Bu şehirde su kıtlığı vardı ve İmparator Justinianus bu kıtlığa bir son verdi. Hem orada hem de Amasei’da çoğu kiliseyi restore ettirdi. Ayrıca Trapezus’a yakın Rhizaeum denen şehri de restore ettirdi. Çünkü Pers sınırındaki her şehir düzgün ve güvenli olmalıydı...” diye bahsetmektedir (Işık, 2001).

Karadeniz’in kuzeyinde daha sonra ortaya çıkan bir diğer kavim Kumanlardır (Bilgin, 2010). Trabzon Rum Krallığı’nın kurulmasında (1204) hizmet eden ve yönetimde önemli görevler alan Kuman asıllı Türklerin birçoğu bundan sonra aileleri ile birlikte Trabzon’un civarında askeri bakımdan önemli yerlere yerleşmiş ve Hıristiyanlaşmışlardır (Bilgin, 2010).

Trabzon Rum Krallığı dönemini takiben, bir dönem Moğolların hakimiyetinde olan Trabzon, 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı Devleti hakimiyetine alınmıştır (Öksüz, 2006).

Trabzon’un Osmanlı tarafından fethedilmesi konusunda temel kaynak, 15. yüzyıl Bizans tarihçisi Leonicus Chalcocondyles’in yazdıkları olmuştur (Miller, 1922). Onun anlattıkları ilk olarak 1827’de Jacob Fallmerayer’in, daha sonrasındaysa George Finlay, William Miller ve Emile Janssens’in çalışmalarında kullanılmıştır.¹⁸

Chalcocondyles, fethi; “Sultan Mehmet’in yeniçerileri sultanın emri üzerine Trabzon şehrini aldılar; imparatoru, çocuklarını ve yanında bulunan akrabalarını gemilere yerleştirdiler ve gemilere Bizans’a yelken açmaları emri verildi, sultan da kısa bir süre sonra kara yoluyla oraya gelecekti...” şeklinde anlatmaktadır (Lowry, 2010).

Fallmerayer, Chalcocondyles’in anlattıklarına ilave olarak; Trabzon sakinlerinin yalnızca üçte birinin şehirde kaldığını ve bunların da donanmanın bombardımanı ile yıkılan şehrin eteklerinde, surların dışında yaşadıklarını belirtmektedir (Fallmerayer, 1827).

Trabzon’un fethi konusunda yazan 15. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden en önemlisi Tursun Bey’dir. Sefere bizzat katılan tek Osmanlı ya da Bizans tarihçisi olduğu için onun gözlemlerine özenle eğilmek gerekmektedir (İnalçık, 1977). Tursun Bey’in ifadeleri; “İmparator kendisi ve kadınları için can güvenliği isteyerek kaleyi ve çevresindeki bölgeyi teslim etti. Sultanın şefkat ve iyiliği sayesinde kendisine duruma uygun hediyeler verildi.

¹⁷ Procopius, 1960. Peri Ktismaton, ed. H.B. Dewing, London.

¹⁸ Fallmerayer, J., 1827. Geschichte des Kaisertums von Trapezunt.; Finlay, G., 1851. Medieval Greece and Trebizond; Miller, W., 1926. Trebizond, The Last Greek Empire.; Janssens, E., 1969. Trébizonde en Colchide.

Ailesi ve ev halkı, taşınabilir mallarıyla birlikte İstanbul'a gönderildi. Kale ve memleketin diğer bölümleri fethedildi..." şeklindedir.¹⁹

Fetihten 16. yüzyıl sonuna kadar büyük bir kısmı sürgün olmak üzere hem dışa hem de içe dönük bir iskan siyaseti takip edilmiştir. Dışarıya çoğu gayrimüslim olmak üzere Müslümanlar da gönderilirken, dışarıdan da Trabzon'a çoğunluğu Müslüman olmak üzere göçler alınmıştır. Böylece, fetih öncesi az olan Trabzon nüfusu, 16. yüzyılın sonunda 6083 Müslüman ve 4901 Hıristiyan'a yükselmiştir (Bostan, 1993). Trabzon, 16. yüzyılda kara ve deniz yolu ticaretinde önemli bir konuma sahip olmanın yanı sıra, savaş malzemesi, iâşe ve asker sevkinde de önemli bir üs olmuştur (Jennings, 1976).

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu bozulmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra 16. ve 17. yüzyılda Trabzon'da veba önemli bir problem teşkil etmiştir. Bu hastalığın bir takım sosyal ve ekonomik sonuçları olmuş, insanların ekonomik faaliyetleri sekteye uğramıştır (Jennings, 1993).

18. yüzyılın ikinci yarısında Rusya ile iki önemli savaş yapan Osmanlı Devleti, 1768-1774 savaşı sonucunda Karadeniz, uluslararası ticarete açılmıştır (Tatar, 2002).

Roma ve Bizans dönemlerinde Doğu'ya düzenlenen seferlerin üslerinden biri ve en önemlisi olan Trabzon, Osmanlı Devleti'nin idari taksimatında bu özelliğinden dolayı Samsun'dan Abhazya topraklarına kadar olan geniş bir bölgeyi içine alacak şekilde bir eyalet olarak örgütlenmiş, eskiden beri sahip olduğu coğrafi önemini böylece tarihi açıdan da en üst noktaya taşımıştır.

Çok eski bir tarihe ve kültüre sahip olması Trabzon'u ülkemizin önemli şehirlerinden biri haline getirmiştir. Trabzon'un eski ve renkli tarihi, canlı bir ekonomiye dayanan gelişmiş sosyal yapısı, şehirde eski tarihlerden itibaren büyük bir kültür birikiminin oluşmasına yol açmıştır. Edebiyat, şiir, resim, tiyatro gibi çeşitli sanat faaliyetleri ve folklorik değerler bu zengin kaynaktan yüzyıllar boyu esinlenerek önemli bir sanat ve kültür hayatının doğmasına ve gelişmesine yardımcı olmuştur (Aygün, 2005).

¹⁹ Tursun Bey, 1911. Tarih-i Ebu'l Feth, ed. Mehmet Arif.

1.3. Yerel Tarih

Kuşkusuz tarih yazılı belgelerle yapılır. Ama yazılı belgeler yoksa onlarsız da yapılabilir ve yapılmalıdır. Balı alınacak her zamanki çiçeklerin yokluğunda, tarihçinin zengin buluşları içinde ne varsa hepsi kullanılarak yapılmalıdır. Sözlerle de tarih yapılabilir, resimlerle de. Toprak parçasıyla da, çatı kiremitleriyle de. Tarla biçimleri ve yaban otlarıyla da. Ay tutulmasıyla da, at yularıyla da. Jeologların uzmanca taş kanıtlarıyla da, kimyacıların kılıçların madeni üzerine yaptığı araştırmalarla da. Bir sözcükle, insandan kalma olan, insana bağlı olan, insana yarayan, insanın dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını, zevklerini ve yaşam biçimlerini anlatan ne varsa, bunların hepsiyle tarih yapılabilir. Lucien Febvre²⁰

Calkin; “yerel tarih yerel olanın hikayesidir” demektedir. Ülkenin tümü veya büyük bölümlerinin ele alındığı tarihin tam karşıtı, yerel tarihtir. Adından da anlaşılacağı üzere yerel tarih sınırlı alanlarla ilgilenmektedir. Bir devletin, bir kırsal alanın, bir ilçenin, bir şehrin veya diğer yerel alanların ya da o yerdeki insanların tarihi, yerel tarihin konusudur (Calkin, 1942).

Hoskins’e göre yerel tarih; belli insanların belli bir zamanda ve yerdeki –bu yer bir köy, kasaba, kent, kilise bölgesi, kontluk ya da her hangi bir bölge olabilir – öyküsü ya da geçmişinin bilgisidir (Hoskins, 1984).

Bir anlamda yerel tarihçilik, tarihin merkezine insanları, insanların deneyimlerini, bu deneyimlerin tarihini, bu deneyimlerin tarihine ilişkin insanların hafızalarında biriktirdiklerini koymak ve bu birikimleri önemli bir tarih bilgisi olarak görmektir (İlyasoğlu, 2001).

Yerel tarihin geçmişi Antik Yunan’a dek uzanmaktadır. Yunan dünyasında M.Ö. 350-250 yılları arasında tarih yazıcılığının en baskın türü yerel tarihtir. Atina, Argos gibi birçok şehir devletinde bilginler kronolojik bir sıraya göre yerel mitoloji, kültür ve politik kurumlara eğilerek kendi şehirlerini anlatmışlardır. Benzer biçimde Orta Çağ Avrupa’sında da bilginler malikanelerin, kent ve şehirlerin tarihini yazmışlardır. Bu yerel tarihler genellikle soylu ailelerin öykülerine dayansa da, dikkate değer olaylar, kanunlar, yerleşim kuralları ve arazi işlemleri hakkındaki tartışmalar konusunda da bilgiler içermektedir (Litchman ve French, 1978).

²⁰ Alıntı yapılan kaynak: Danacıoğlu, E.,2001. Geçmişin İzleri Yanı Başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 28.

Tosh'a göre; geleneksel olarak yerel tarih, yerel bağılıkları ve topluluk içindeki sosyal konumları itibariyle ufukları dar olan amatörlerin işiydi; bunların çalışmaları yorumdan çok, eski zamanlara ait ayrıntılar bakımından kuvvetli olmakta ve akademik çevrelerde de çoğunlukla dikkate alınmamaktaydı. Ancak son yirmi yıl içinde, uzmanlık dalları arasındaki geleneksel sınırları büyük ölçüde ortadan kaldırdığı için yerel tarih, profesyonel tarihçilerin gitgide daha çok giriştiği bir uğraş olmuştur (Tosh, 1997).

Yerel tarih 16. ve 19. yüzyıllar arasında önceki tarih yazım geleneklerinin kaynaştırılması sonucunda biçimlenmiştir. Tarihin yerel ölçekli olarak araştırılıp yazılmasına yönelik ilgiyi, Esra Danacıoğlu iki dinamiğe bağlamaktadır. Birincisi kendi tarihinin yazılmasını isteyecek bir aristokrasinin, bir dini gücün ve hatta kent meclisleri aracılığı ile örgütlenmiş bir burjuvazinin varlığıdır. İkinci etken ise dünyayı keşfetmeye, tanımlamaya, sınıflandırmaya yani "bilmeye" yönelik derin tutkudur (Danacıoğlu, 2001).

Yılmaz'a göre, 19. yüzyıl tarih anlayışı yalnızca olayların nasıl gerçekleştiği ve sahnede yer alan baş aktörler çevresinde şekillenmekteydi. Tarih, büyük oranda büyük şahsiyetlerin tarihi olmuş ve yazılı belgeler tarihin yegane malzemesi olarak kullanılmıştır. Klasik anlamda tarihçi, büyük adamların gerçekleştirdiği büyük işleri kaydeden kişi olagelmıştır (Yılmaz, 2000).

Geleneksel tarih anlayışının 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişmeye başladığı söylenebilir. 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve siyasi tarih merkezli olan tarih anlayışı, 20. yüzyılda tarihçiler tarafından büyük eleştiriye uğramıştır. Bu dönemin tarih anlayışında siyasi olayların hemen yanında toplumsal olaylar da yer bulmaya başlamıştır. Tarih bilimi artık antropoloji, sosyoloji, coğrafya gibi disiplinlerin bulgularından da yararlanmaktadır (Özbaran, 1997).

Ayrıca 20. yüzyılda yerel tarih insan temelli bir hale gelmiştir. Yani yerel yönetimler, kent meclisleri ve dinin örgütlenişinin tarihi olmaktan çıkmıştır. Bu değişim tarihin kapsam ve yönelimlerinde gelişen dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Yerel tarih böylece, esnafın, işçilerin, küçük toprak sahiplerinin, kadın ve çocukların da yer aldığı, şehirdeki anıtsal yapılara, çarşılarına, bunların etrafındaki kırsal bölgelere de yer verilen bir görünüm kazanmıştır (Danacıoğlu, 2001).

Yerelin tarihi yazıldığında tarih yaşantının parçası haline gelmektedir. Yerel öğelerin, değerlerin, nesnelere, kişilerin ve ilişkilerin farkına varılmaktadır. Tekeli, böylece tarihi yazılanların günlük yaşantının içinde kolayca harcanabilecek bir halden kurtulup, tarihin bir ögesi haline geldiklerini ve korunmalarının sağlandığını belirtir

(Tekeli, 2001). Fakat bütün bunların ötesinde “yerel” yazılmak ve anlatılmak suretiyle bilimin nesnesi haline gelmektedir (Akçalı, 2007).

Tarihe yerelden bakmanın oldukça önemli avantajları da vardır. Ulusal ve evrensel sentezlerin yerel düzeydeki yansımaları hem genellemelerin içini doldurabilecek örnekleri sunmada, hem de bazı soyut olguların pratik sonuçlarının kıyaslanmasına olanak tanıyarak tarihin global ve ulusal ölçekteki olay ve olgularının sonuçlarının değerlendirilmesinde önemli bir destek sağlamaktadır. Yerel örnekler genel tarihin daha anlaşılır hale gelmesine olan katkılarından ötürü kimi tarihçiler tarafından “genel tarihi aydınlatan sadık referanslar”, “genel ve ulusal tarih için uygun ve anlamlı örneklerle dolu bir depo ya da cephanelik” olarak nitelendirilmiştir (Douch, 1967).

Yerel tarihin çağdaş topluma önemli katkılarından bir diğeri de içerisinde yaşanan doğal ortamın ve tarihsel kalıtın gözlemlenebilmesine olanak tanımasıdır. Yerel tarihi farklı kanallardan besleyen bilgilerle, bireyler kendisinden önceki kuşaklardan devraldıkları mirası hangi noktaya taşıdıkları ve koydukları katkıyı somut bir biçimde değerlendirebilme şansını yakalamaktadırlar. Bu da bireyleri ve bir bütün olarak toplumu, üzerinde yaşadıkları doğal ve tarihsel çevreye karşı daha duyarlı olma yönünde bilinçlendirmektedir (Aslan, 2000).

İster bireysel bir araştırma, ister bir sivil inisiyatifin koruma-araştırmayı hedeflediği bir çalışmanın odak noktası olsun, yanı başımızdaki yerel tarih, aileler, sokaklar, evler, çarşılar, dükkanlar, zanaatlar, semtler ve nihayet kentlerle halka halka genişleyen bir dizi konuyu içerebilmektedir. Gündelik hayatın belli meslek gruplarının kaybolmuş bir zanaatın, terk edilmiş bir medresenin, tüm geçmiş öyküleri ile bir sokağın, bir kasabanın öyküsünü ya da ait olduğu zaman ve mekandan koparılarak Anadolu’ya savrulmuş bir muhacir grubunun trajedisinin peşine düşülebilmektedir. Konular sonsuz kere çeşitlenebilmektedir (Danacıoğlu, 2001).

1.3.1. Dünyada Yerel Tarih

Yerel tarihin geçmişi Antik Yunan’a dek uzanmaktadır. Yunan dünyasında M.Ö. 350-250 yılları arasında tarih yazıcılığının en baskın türü yerel tarihtir. Atina, Argos gibi birçok şehir devletinde bilginler kronolojik bir sıraya göre yerel mitoloji, kültürler ve politik kurumlara eğilerek kendi şehirlerini anlatmışlardır. Benzer biçimde Orta Çağ Avrupa’sında da bilginler malikanelerin, kent ve şehirlerin tarihini yazmışlardır. Bu yerel tarihler

genellikle soylu ailelerin öykülerine dayansa da, dikkate değer olaylar, kanunlar, yerleşim kuralları ve arazi işlemleri hakkındaki tartışmalar konusunda da bilgiler içermektedir. (Litchman, ve French, 1978)

19. yüzyıl Avrupa'sında da bir takım yerel tarih çalışmaları yapılmıştır. Fransa'da burjuvalar, öğretmenler ve din adamları tarafından kurulan dernekler yerel tarihlerini yazmak için çalışmalar yapmışlardır. İngiltere de ise; orta büyüklükteki yerleşim yerlerinin tarihleri yazılmıştır. (Danacıoğlu, 2001)

Yerel tarihçilik açısından dönüm noktası II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. 20. yüzyıl yerel tarihçiliğinin hareket noktası insan olmuştur. Bu dönemde sıradan insanların tarihini inceleme düşüncesi yerel tarih anlayışını da etkilemiştir. Sivil toplum örgütlerinin giderek yaygınlaşması, insanları yanı başlarındaki tarihi araştırmaya ve öğrenmeye yöneltmiştir. (Aslan, 2000)

Yerel tarih üzerine yapılan çalışmaların odak noktası İngiltere'dir. İngiltere'de yerel tarihin geçmişi 15. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Worcester'li William'ın gezileri sırasında aldığı notlar 1477-1480 yıllarını anlatmaktadır. Bu notlar dağınık ve düzensizdir fakat köyler arasındaki mesafe, yapıların boyutları gibi detaylar notlarda kaydedilmiştir. 1470'lerin Bristol'ündeki caddeler, sokaklar ve binaların çoğunu tanıtmaktadır. 1506-1552 yılları arasında yaşayan John Leland ise, bir tarihçiden ziyade bir topografıdır. Leland manastır uygarlığının çöküşüne, binaların yok oluşuna, kütüphanelerin ve arşivlerin zarar görüşüne şahit olmuş ve bunları kaydetmiştir. Geride, sonraki 200 yıl boyunca yerel tarih ve topografi çalışmalarını etkileyecek "Itinerary" yani gezi planını bırakmıştır (Hoskins, 1984).

Erken dönemde yazarlar İngiltere'nin tümü yerine kendi bölgelerini ele almışlardır. Erken dönem örneklerine ise; 1574'te Christopher Saxton'ın ilk ulusal atlas çalışmaları ve 1576'da William Lambarde'nin ilk kontluk tarihi, "The Perambulation of Kent"i verilebilir (Hoskins, 1984).

İngiliz tarihinin araştırılmasına yönelik arzular, Viktorya döneminde yerel tarih, arkeoloji, kraliyet tarihi v.b. konularda bazı kurumların kurulmasını sağlamıştır. Bunların sonuncusu fakat en etkili 1899'da kurulan, nüfus hareketlerini, tahrir kayıtlarını, zanaat ve zirai faaliyetlerini kapsayacak şekilde İngiltere'nin bütün orta ölçekli yerleşim yerlerinin tarihlerinin yazılmasını amaçlayan VCH – Victoria Country History'dir. 1899'da 200. cildi tamamlayan bu proje yerel tarihle ilgili en kapsamlı çalışmadır (Danacıoğlu, 2001).

1.3.2. Türkiye’de Yerel Tarih

Türkiye’de yerelin tarihine duyulan ilginin bu alanda yazılmaya ve yayın yapılmaya başlanacak derecede artışı batıdan daha geç bir döneme, 1870’lere dayanmaktadır. Bu ilgi artışında etkili olan bazı etkenler arasında 1870’ten itibaren yayınlanmaya başlanan vilayet salnameleri, belediyelerin doğuşuyla kentlerin yazılabilecek bir kişilik kazanması ve yabancıların çalışmaları verilebilir (Aslan, 2000).

İsmail Belîğ Efendi’nin Tarih-i Bursa (1871), Lamii Efendi’nin Şehrengiz-i Bursa (1871) ve Şakir Şevket’in Trabzon Tarihi (1873) gibi eserleri Türkiye’deki yerel tarih çalışmalarının ilk örnekleri olarak gösterilmektedir (Danacıoğlu, 2001).

20. yüzyıl başında ise “seyyahların” ortaya çıkışı ve kent rehberlerine ihtiyaç duyulması bu ilginin artışını etkilemiştir. Bu türün örnekleri arasında Mustafa Ziyannın Rehnümay-ı Bağdat (1896), Mustafa Suad’ın Haritalı İstanbul Rehberi Yahut İstanbul Tarihçesi (1898), Musavver Rehber-i Seyyahin Bursa ve Civarı (1903) gibi eserleri sayılabilir (Tekeli, 1986).

19. yüzyıl ortalarından 1950’ye kadar kentsel çalışmaların gelişimini araştıran Tekeli, bu uzun süreci farklı dönemlere ayırmayı uygun görmüş, Tanzimat-II. Meşrutiyet arası 70 yıllık dönemi birinci; II. Meşrutiyetten 1930’lara uzanan dönemi ikinci; 1930’lardan 1950’lere dek uzanan dönemi ise üçüncü dönem olarak adlandırmıştır. Yukarıda verilen yayın isimleri bahsettiğimiz birinci döneme aittir. İkinci dönemde toplum, bilimsel açıdan çözümlemelere de başlamış, kentlere ilişkin ilk istatistik veriler toplanmaya başlanmıştır. Tarih alanında bir önceki dönem yazılmaya başlanan kent tarihi ve rehberlerinin ise sayıları artmaya devam etmiştir. Bunlar arasında; Celal Esat Arseven’in Eski Galata ve Binaları (1913), Halit Ethem’in Kayseri Şehri (1918), Mehmet Ziya’nın İstanbul ve Boğaziçi (2 cilt, 1920-1928) Ernest Mamburi’nin İstanbul Rehberi Seyyahin (1925), İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın Karesi Vilayeti Tarihçesi (1925), Raif Nezih’in İzmir Tarihi (1926), Rıdvan Nafiz ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın Sivas Şehri (1928) eserleri sayılabilir (Tekeli, 1986).

Cumhuriyet döneminde ise, yerel tarih çalışmaları bakımından önemli sayılan asıl girişim halkevleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1934-1950 yılları arası halkevlerinin tarih, müze, edebiyat ve folklor şubelerinin çalışmaları “yerel”e özgü pek çok bilgi ortaya koymuştur. Arkeolojik araştırmalar, folklor-etnografya derlemeleri, yer adları ve arşiv

malzemesine dayanan bölge tarihleri halkevlerinin yayınları arasında yer almaktadır (Danacıoğlu, 2001).

1930-1950 arası yıllar ise toplum bilimleri açısından önemli adımların atıldığı yıllar olmuş kent sosyolojisi konusunda yazılar yazılmıştır. Kent tarihlerinin yazımına bakıldığında ise Türk Tarih Tezinin etkileri dikkat çekmektedir. Mimar Şehabettin Uzluk'un Türk kentinin kökenlerini Orta Asya kentlerinde arayan çalışmaları, E. B. Şapolyo'nun Belediyeler Dergisi'ndeki yazıları Türk kentlerinin tarih tezi doğrultusunda yazılan tarihlerine örnek verilmektedir. Ayrıca Mithat Yenen, Türk kentlerinin dokusal özelliklerinin korunması, Celal Esat Arseven, Türk bahçesi, Kazım Mirşan ise Orta Asya Türk şehirleri konusunda yazılar yazmışlardır (Tekeli, 1986).

Keleş'e göre, 1950-1960 dönemi ise kent çalışmaları açısından çok verimli olmayan bir geçiş dönemidir. Genellikle resmi ya da yarı resmi kuruluşların işlerinin yerine getirilmesi sırasında yapmak zorunda kaldıkları, amaç ve yöntem yönünden zayıf araştırmalar mevcuttur. Kentlerin güncel sorunlarına yönelik konular hakkındaki çalışmalar çoğunlukla yeterli görülmemiştir (Keleş, 2001). 70'ler ve 80'lerin ortasına kadarki dönemde ise kentsel çalışmalar büyük oranda yaygınlaşmıştır. 80'lere dek üniversiteler kentsel araştırma konularına derinlik getiren merkezler iken 80'ler sonrası ise vakıf, dernek, birlik benzeri odaklar kentsel araştırma konularının çeşitlenmesi ve derinleşmesinde ön plana çıkmıştır (Bademli, 2001).

Malzeme açısından zengin olan Türkiye'de yerel tarihçilik adına birtakım çalışmalar yapılmıştır ancak nitelikli bir yerel tarih birikiminin oluşmadığı düşünülebilir. Ömer Lütfü Barkan ve Halil İnalçık gibi tarihçilerin başlattıkları, Nejat Göyünç'ün Mardin örneğiyle geliştirdiği, Zeki Arıkan'ın Hamit Sancağı ve Ferudun Emecen'in Manisa üzerine yaptığı çalışmalar Osmanlı Devleti'nin merkezi ve taşra yönetimi hakkında önemli bilgiler vermektedir (Özbaran, 1992).

Özbaran, başarılı örneklerle rağmen bölgesel tarih yazımının Türkiye'de pek de gelişmediğini ifade etmektedir. Yazar, akademik düzeyde daha çok 15-17. yüzyıllar üzerine tapu tahriri defterleri, şeriye sicilleri üzerine yapılan çalışmaların ele aldıkları bölgenin yer adları, sosyal zümreleri, etnik yapısı, nüfusu, vergileri, üretim durumu ve vakıflara ilişkin istatistiksel bilgilerle sosyal tarihine ışık tuttuğunu savunmaktadır (Özbaran, 1997).

Toplum önderlerini araştırmakta kullanılan tekniklerin, aynı faaliyetler içinde yer almayan ya da aynı türden kayıtlar bırakmayan insanları incelemekte kullanılmayacağını

fark eden akademik tarihçiler, farklı yaklaşımları göz önüne almaya başlamışlardır. Aile ve topluluk tarihinin değeri ortaya çıkmıştır. Sıradan insanların kişisel yaşantıları en kolay biçimde, en yakınlarındaki toplumsal kurumlar, aileler ve toplulukların araştırılmasıyla kavranabilmektedir. Kyvig ve Marty'ye göre, 1970'lerde, lisansüstü eğitim veren okullar ve diğer akademik merkezlerdeki araştırma faaliyeti, gözle görülür biçimde, daha geleneksel tarihin meşhur kişileri yerine, sıradan insanların, işçilerin, kölelerin, göçmenlerin, ailelerin ve elit olmayan toplulukların araştırılmasına, yani yeni toplumsal tarihe kaymıştır (Kygiv ve Marty, 2000).

Ülkemizde yerel tarih konusunda Tarih Vakfı'nın verdiği destekle birtakım sivil girişimler ortaya çıkmıştır. Sözünü ettiğimiz bu yerel tarih grupları buldukları kentlerde önemli yerel tarih çalışmaları ortaya koymuşlardır. Kent tarihi konusunda yapılan araştırmalar sonucunda, kentliler arasındaki ilişkiler ve bireyin yaşadığı kentle bağı güçlenmektedir (Eyrice, 2005).

1.4. Trabzon Yerel Tarih Çalışmaları ve Kent / Mimarlık / Sanat Tarihi Bağlamındaki Önemi

Trabzon yerel tarih çalışmaları bağlamında en erken yazılı metin M.Ö. 400'lere dayanan Ksenophon'un Anabasis'idir (Tuluk ve Düzenli, 2010). Trabzon'u konu edinen Trabzonlu bir seyyah tarafından kaleme alınan ilk seyahatname ise; Aşık Mehmed'in Menazırı'l-Avalim²¹ (1590lar) adlı eseridir. Bu eserler bir yana bırakılırsa "Trabzon yerel tarihi" bağlamında ortaya konan ilk yayın Şakir Şevket'in Trabzon Tarihi²² adlı kitabıdır.

Ksenophon'dan bu yana pek çok seyyah Trabzon'u ziyaret etmiş ve bu seyyahlar bölge hakkında önemli gözlemlerde bulunmuşlardır. Seyyahların birçoğu yabancı olup, Trabzon ve çevresi hakkındaki gözlemlerini ülkelerine dönüşlerinde yayınlamışlardır (Demircioğlu, 2009). Şüphesiz bu ilginin altında Trabzon'un antik çağlardan günümüze değin uzanan çok katmanlı tarihsel alt yapısı vardır. Trabzon'un pek çok medeniyetin beşiği olduğu, tarih boyunca önemli devletlere ev sahipliği yaptığı açıktır. Bu kültürel ve

²¹ Bu eser, Doç. Dr. Mahmut Ak tarafından tahlil edilerek okuyucuya sunulmuştur. Mahmut Ak'ın tezi ve kitabı için bakınız: Ak, M.,1990. Aşık Mehmed ve Menazırı'l-Avalim'i, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul., Aşık Mehmed, 2007. Menazırı'l Avalim, Haz: Mahmut Ak, I-II-III Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

²² Kitabın Osmanlıca Orijinali: Şakir Şevket, 1877. Trabzon Tarihi, Ümran Matbaası, İstanbul.; Türkçe Basım: Şakir Şevket, 2001. Trabzon Tarihi, (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları; 89. Tarih ve Biyografi Serisi; 1, Trabzon.

tarihsel katmanlar nedeniyle Trabzon, birçok yerli ve yabancı araştırmacıya kaynak ve 200'ü aşkın seyahatnameye konu olagelmıştır (Tuluk ve Düzenli, 2010).

Trabzon'un yerel tarihi hakkında değerli bilgiler bulunduran diğer önemli kaynaklar ise; 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren şehirdeki konsolosların (özellikle İngiliz konsolosların) şehrin, demografik, siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında yazdıkları raporlardır. Trabzon yerel tarihi hakkında doyurucu bilgi veren konsoloslardan ikisi, İngiliz konsoloslar William G. Palgrave²³ ve Alfred Billiotti'dir.²⁴ Bu iki konsolosun raporlarına dayalı olarak ülkemizde Trabzon yerel tarihine ışık tutabilecek çalışmalar yapılmıştır (Demircioğlu, 2009).

Trabzon'un yerel tarihi hakkında yabancı araştırmacı ve seyyahların eserlerinin yanı sıra Türk araştırmacıların da önemli çalışmaları olmuştur. Şehrin yerel tarihine katkıda bulunan yerel tarihçilerden birisi Hasan Umur'dur. Hasan Umur, Trabzon'un Of ilçesi tarihi hakkında tahrir defterleri ve arşiv kaynaklarından yararlanarak yazmış olduğu kitapları bugün bile araştırmacılara ışık tutacak yapıdadır (Demircioğlu, 2009). Yazarın, Of ve Of Muharebeleri²⁵ (1949) ve Of Tarihi Vesikalar ve Fermanlar²⁶ (1956) adlı kitapları Trabzon yerel tarihinin önemli eserleri olarak gösterilmektedir (Demircioğlu, 2009).

Trabzon yerel tarihçileri arasında öne çıkan bir diğer isim ise İlyas Karagöz'dür. Trabzonlu araştırmacı İlyas Karagöz'ün önemli yayınları arasında; Grek, Bizans Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları (2006)²⁷, Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı (1998)²⁸ ve Mitolojide Doğu Karadeniz (2007)²⁹ adlı kitapları sayılabilir.

1.5. Araştırmaya Değer Malzeme Olarak Tarihsel Belge Birikimi

Yunanca'daki archeio ve Latince'deki archive/archivum'dan gelen 'arşiv' terimi; resmi daire, belediye sarayı anlamlarına gelmektedir. İşlemi bitmiş resmi evrakın, düzenli bir şekilde bir araya toplanması ve bu yazılı belgelerin saklanıp korunduğu yer

²³ Demircioğlu, İ. H.,2001. İngiliz Konsolosu Palgrave'e Göre 1868'de Trabzon Konsoloslukları, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 487-492.

²⁴ Demircioğlu, İ. H.,2004. Alfred Billiotti'nin Raporuna Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'daki Konsoloslukların Yıllık Gelirleri, *Atatürk Dergisi*, 4, 95-105.

²⁵ Umur, H.,1949. Of ve Of Muharebeleri, Güven Matbaası, İstanbul.

²⁶ Umur, H.,1956. Of Tarihi Vesikalar ve Fermanlar, Güven Matbaası, İstanbul.

²⁷ Karagöz, İ.,2006. Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları, Derya Kitapevi, Trabzon.

²⁸ Karagöz, İ.,1998. Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı, ed. Ömer Şen, Derya Kitabevi, Trabzon.

²⁹ Karagöz, İ.,2003. Mitolojide Doğu Karadeniz, İsmet Yayınları, Ankara.

anlamalarında da kullanılmıştır. İngilizce archive, Fransızca archive, Almanca archiv gibi başka dillerde de ortak olan bu terim, Türkçeye de arşiv olarak geçmiştir. Osmanlı döneminde ise arşiv; hazine-i evrak ve mahzen-i evrak olarak adlandırılmıştır (Binark, 1980).

Arşivin tarihi, milletlerin tarihi kadar eskidir. Yapılan araştırmalar, M.Ö. 2000 yılında Mezopotamya'da devlet ve tapınak arşivlerinin bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Eski Mezopotamya'da birçok tapınak arşivleri olduğu gibi, Nippur şehrinde tabletlerin saklandığı resmi bir devlet arşivi olduğu da bugün bilinmektedir. 1906 ve daha sonraki yıllarda yapılan kazılarda, Hattuşaş'ta M.Ö. 1800-2000 yıllarına ait ve Hitit'lerin resmi yazışmalarını, antlaşmalarını, kanunlarını ve daha birçok vesikalarnı sakladıkları büyük bir devlet arşivi meydana çıkarılmıştır. Atina'da M.Ö. 4. yüzyılda, resmi belgelerin toplandığı bir devlet arşivinin olduğu, yapılan araştırmalar neticesinde bugün bilinmektedir. Roma'da ise M.Ö. 83 yılında Aerarium diye anılan bir devlet arşiv binası inşa edilmiştir (Binark, 1980).

Avrupa ülkelerinin, ancak 14. yüzyılın ortalarından itibaren düzenli arşivlere sahip oldukları tespit edilmiştir. 16. yüzyılın başlarından itibaren arşivlerin öneminin arttığı görülmektedir. Arşiv çalışmalarına gereken önemi veren ve bu konuda en erken davranan milletlerden biri Fransızlardır. Arşivlerin modern anlamda kuruluşuna tarih olarak, 1789 Fransız İhtilâli'ni başlangıç tarihi vermek mümkündür (Binark, 1980).

Türk idare ve kültür hayatında, arşivlerin çok eskiye giden tarihi Orta Asya Türklüğüne kadar uzanmaktadır. Ortaçağların en medeni milletlerinden biri olan Uygur Türklerinin şehirlerinde; zengin kütüphaneler, resmi daireler, noterler, gümrük teşkilatı, mahkemeler ve resmi yazışmaların saklandığı arşivlerin olduğu bilinmektedir. Orta Asya'da Uygur-Türk şehirlerinde çeşitli milletlere mensup arkeolog ve sanat tarihçileri tarafından yapılan kazı ve araştırmalar, bu kültürün zenginliği hakkında bugüne kadar bilinmeyen birçok hususu aydınlatmış ve gün ışığına çıkarmıştır (Binark, 1980).

Osmanlı İmparatorluğu'nda arşiv fikrinin hemen ilk çağlardan beri mevcut olduğu, yok edilmeyerek bugüne kadar muhafaza edilmiş milyonlarca arşiv vesikasının mevcudiyeti ile sabittir. Bugün arşivlerimizde muhafaza edilen ve araştırmacıların yararlanmasına sunulan çok çeşitli ve değerli arşiv malzemeleri mevcuttur (Binark, 1980).

Bunlar arasında en önemlileri; fethedilen ülkelerin arazisinin tescilini, toprağın mülkiyet-tasarruf sistemini, vergi nispetlerini göstermek için tutulan ve devlet topraklarının esas kaydı olduğundan tapu hükmünde bulunan Tapu Tahrir Defterleri veya Defter-i

Hakani'ler, Osmanlı padişahlarının ülkenin dört bir yanındaki idarecilere gönderdikleri ferman, berat ve benzeri yazışmaları içeren ve Osmanlı idari teşkilat yapısını ortaya koyması bakımından büyük değer taşıyan Mühimme Defterleri, ülkenin çeşitli bölgelerindeki mahalli mahkemelerde kadılarca verilmiş hükümleri içeren Şer'i Sicilleri ve vakıf şartlarını bildiren Vakfiyelerdir (Binark, 1980).

Ülkemizde modern anlamda ilk arşiv girişimi, 1845'te Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez teşkilatına ait Divan-i Hümayun, Bab-ı Asafi ve Bab-ı Defteri kayıt ve vesikalarını bir araya toplattırarak, Hazine-i Evrak'ı kurdurması ile başlamıştır (Binark, 1980).

Batı'da ise, günümüze kadar kalan en eski devlet arşivleri, bütün Avrupa'da devlet örgütlenmesinin çok belirgin bir şekilde karmaşıklaşp giriftleştiği 12. yüzyılda şekillenmiştir. İngiltere'de devlet gelirlerine ilişkin kesintisiz kayıtların –Pipe Rolls of the Exchequer (Hazinedar Ruloları)- başlangıcı 1155'e gider ve kraliyet mahkemelerinin eski kayıtları da 1194 tarihlidir. Sistemli kayıt tutma işinin başlangıcı kesin olarak 1199'a dayandırılabilir (Tosh, 1997).

19. yüzyıl öncesine ait olup da büyük miktarlarda günümüze ulaşmış belgeler, toprak sahibi ailelerin arazi kayıtlarıdır ve bunların birçoğu yüzyıllarca dayanmıştır. Görülen işlerle ilgili kayıtlar, hesap defterleri, haritalar ve ticari yazışmalar, ziraat işçisi için vazgeçilmez birer malzeme oluşturmaktadır (Tosh, 1997).

Tarihçiler açısından tarih çalışmalarının ana malzemesini belgeler oluşturmaktadır. "Belge"nin Osmanlıcası, vusuk kökünden gelen ve "sağlam delil, sened" manalarını taşıyan vesikadır (Kütükoğlu, 1994).

Belge, herhangi bir biçimde kaydedilmiş bilgidir. Bilgi ister elle yazılmış, ister kağıt üzerine basılmış ya da daktilo edilmiş, cam, metal, tahta, taş üzerine kazılmış, film, ses bandı ya da bilgisayar diskine kaydedilmiş olsun, daima kaynaklandığı anı anlatmaktadır. Belgeler olaylara tanık olanların gözlemlerini saklayarak, görüntü ve sesleri yakalayarak ya da dönemin şartlarını listeleyerek, geçmişle en doğrudan ve en güvenilir ilişkiyi sağlayabilmektedir (Kyvig ve Marty, 2000).

Yerel tarihin belgeleri, kitapları ve makaleleri olduğu kadar, hatıraları, şecereleri, seyahatnameleri, biyografileri, yayına hazırlanmış mektupları, konuşmaları, resmi kayıtları ve tarihçileri de içermektedir. Bir kişinin anıları, bir gezginin gördüklerinin ve yaşadıklarının tasviri ya da yayımlanmamış mektup, konuşma ya da resmi raporlar, araştırılan konu ya da dönemle ilgili pek çok ayrıntıyı açıklayabilir. Bir şecere, biyografi

ya da tarih söz konusu olayla yakından ilgili olmayabilir, ama araştırma konusunu olduğu gibi, ilgili diğer konuları da aydınlatılabilir (Kyvig ve Marty, 2000).

Tarih araştırmalarında temel dayanak olarak kabul edilen kaynakların belirlenmesi, seçilmesi, sınıflandırılması işlemlerinde izlenecek yöntemlerle ilgili çeşitli eserler yayımlanmış, farklı görüşler öne sürülmüştür. Özellikle, 19. yüzyıl tarihçilerinin her şeyi belgeye dayandıran, olayı yücelten pozitivist tarih görüşüne karşı 20. yüzyılın tarih anlayışının geliştirdiği yöntemler, günümüz tarihçiliğine daha geniş boyut kazandırmıştır (Martal, 2000).

Yerel tarih araştırmalarında klasik dönem için tapu-tahrir, şer'iyye sicili, mühime defterleri gibi belge koleksiyonları önem taşıırken, 19. yüzyıla ilişkin çalışmalarda temettuat defterleri, ıslahat layihaları, salnameler, periyodik yayınlar gibi kaynak grupları önemli bilgiler içermektedirler (Martal, 2000).

Yerel tarih araştırmalarında kaynak gruplarının tanınması, nitelikleri ve nerede, nasıl ulaşılacağı da önemli bir sorundur. Tahrir defterleri, şer'iyye sicilleri, temettuat defterleri, menzilnameler, ıslahat layihaları, anı ve gezi notları gibi yazılı kaynak grupları yerel tarihler açısından oldukça önemlidir (Martal, 2000).

1.5.1. Tapu-Tahrir Defterleri

Tapu-Tahrir Defterleri, Osmanlı klasik döneminde belirli aralıklarla yapılan, sayısal bilgiler içeren, vergi amaçlı sayım defterleridir. Bu defterlerin tutulmasında asıl amaç ekonomik olmakla birlikte, içerdiği bilgilerle Osmanlı toplumunun demografik, sosyal ve ekonomik yapısına ışık tutmaları açısından değer taşırlar (Emecen, 1991). Bu defterler sayesinde her köy ve kasabadaki yetişkin erkek nüfusu, ellerindeki araziye, o yörede yetiştirilen ürünleri ve bunlar üzerinden alınan vergileri öğrenmek mümkündür (Martal, 2000).

Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyıllarından beri tahrir defterleri tutulmaktaysa da bugün elimizde bulunan en eski tahrir defteri, 835 (1431-1432) tarihini taşımaktadır. Özellikle 16. yüzyıl Osmanlı tarihi için birinci elden kaynak olan Tapu Tahrir Defterleri, miri, mülk ve evkaf toprakların mülkiyet ve tasarruf sistemini gösteren arşiv belgeleridir (Kurt, 1998).

16. yüzyıla ait tapu-tahrir defterlerinde yer yer cami, mescit, medrese, hamam, kervansaray, köprü gibi eserlerin miktarlarını gösteren listelere rastlanabildiği gibi, bunlara ait tekil belge ve kayıtlar da bol miktarda mevcuttur (Göyünç, 1973).

Osmanlı arşivindeki 110 adet tahrir defteri Defterhane-i Amire defterleri dizininde ve Maliyeden Müdevver katalogunda bulunmaktadır. Tahrir defterlerinin büyük bir bölümü Tapu Kadastro Arşivi'ndedir (Danacıoğlu, 2001).

Faroqhi'ye göre; Tapu-Tahrir Defterleri, merkezi yönetimin tuttuğu en ünlü kayıtlardır. Başbakanlık Arşivinde Tapu-Tahrir başlığı altında geçen, 15. ve 16. yüzyıllara ait olan bu vergi defterleri, kimi kaynaklarda, “tapu defteri” ve “tahrir defteri” terimleri ile ifade edilmektedir (Faroqhi, 2009).

“Geçiş dönemi araştırmaları” ile uğraşan uzmanların en çok rağbet ettiği bölgelerden biri, 1464'te II. Mehmet tarafından fethedilen Trabzon Büyük Komnenoi Beyliği'dir. Bu rağbetin ana sebebi, yerel vakanüvislerin (Osmanlı Devleti'nde zamanın olaylarını tespit etmek ve yazmakla görevli devlet tarihçisi) ve manastırların geç Bizans döneminin kırsal kesimi üzerine belgeler üretmiş olmalarıdır. Öte yandan, Osmanlıların bölgeyi fethinin ardından tahrirlerde de izi görülebilen geniş çaplı sürgünler gerçekleştirilmiştir. Anthony Bryer, yer isimleri, yazıtlar ve kırsal kesimdeki kilise kalıntıları gibi Bizans döneminden kalma kanıtları incelemiştir. Değişimin Trabzon şehrindekinden daha yavaş olduğu ve geç Bizans döneminin tipik kırsal koşullarının bir süre daha hakimiyetini koruyarak Osmanlı tahrirlerinde izini bıraktığı kırsal Maçka kazası özellikle ilgi çekmiştir. Tahrirler ile kadı sicilleri 16. ve 17. yüzyıllarda Maçka'da hakim olan koşulları Osmanlıların gözü ile bize göstermektedir (Faroqhi, 2009).

Yapılan araştırmalar, Trabzon şehrine ilişkin çeşitli Osmanlı kayıtlarının önemli miktarının günümüze dek ulaştığını ortaya koymuştur. Bu kayıtlar arasında resmi yazışmalar, vakıf senetleri, şer'iyye siciller ve en önemlisi de 15. ve 16. yüzyıldan kalma dört tahrir defteri vardır. 15. yüzyıldan elimize geçen ve ‘mufassal’ (ayrıntılı) olarak nitelendirilebilecek tek tahrir defteri 1481-1486 yılları arasında derlenmiştir. 16. yüzyıldan ise günümüze üç tahrir defteri kalmıştır. Bunların ilki 1523 yıllarında derlenmiştir ve icmal (özet) olarak adlandırılan tiptedir; yani şehrin sakinleri konusunda ayrıntılı bilgiyi girmeden yalnızca şehrin “özet” istatistiklerini vermektedir. 16. yüzyıla ait ikinci ve üçüncü tahrir defteri ise ‘mufassal’ denilen türden olup, 1553 ve 1583 yıllarında derlenmiştir (Lowry, 2010).

Heath Lowry, Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583 adlı eserinde Trabzon'a ait, 1486, 1523, 1553, 1583 tarihli dört tahrir defterini detaylarıyla inceleyerek ortaya koymuş, mahalle adları, yapı adları, kişi adları, istatistiki veriler v.b konulara ışık tutmuştur.

Bugün Trabzon Sancağı'na ait en eski tahrir defteri Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valiliği dönemine ait 1486 tarihini taşımaktadır. Burada Trabzon ile ilgili olarak, hem idari hem de sosyal ve ekonomik dökümlerin mahiyeti hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir (Kılıç, 2001).

1.5.2. Şer'iyye Sicilleri

Yerel tarihler için son derece ilginç ve orijinal bilgiler içeren bir kaynak grubu da Şer'iyye Sicilleridir. 'Kadı sicilleri' veya 'mahkeme defterleri' adıyla da bilinen bu kaynaklar, klasik dönemden cumhuriyete kadar uzanan süreçte, birey-toplum ve birey-devlet arasındaki çok yönlü ilişkilere ışık tutacak niteliktedir (İpşirli, 1991). Taşradaki yaşantının yanı sıra merkezden gönderilen yazıların da yer alması nedeniyle şer'iyye sicillerinin diğer kaynak gruplarıyla ilişkilendirilmesi, olaylara anlam kazandırma açısından oldukça önemlidir (Martal, 2000).

Açık ve Tuluk'a göre; içerdikleri sosyal, iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel verilerle Osmanlı tarihi araştırmalarında çok önemli açılımlara imkan veren şer'iyye sicilleri, tarihi kaynaklar arasında en önemlilerindedir. Kabaca 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki bir dönemi kapsayan ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan merkezlere ait 20.000 kadar sicil bugün elimizde bulunmaktadır. 1992'ye kadar İstanbul Topkapı Sarayı Arşivi'nde, Ankara'da Etnografya Müzesi'nde ve Anadolu şehirlerinin müzelerinde saklanan bu defterler, bu tarihten sonra Kültür Bakanlığı'nın kararıyla Ankara'da Milli Kütüphane'de toplanmıştır (Açık ve Tuluk, 2009).

Şer'iyye sicilleri çoğunlukla, incelenen bölgede mahkemeye intikal eden her türlü hukuki anlaşmazlığın veya anlaşmanın kayıtlarının tutulduğu, merkez-taşra arasındaki yazışmaları da bünyesinde barındıran defterlerdir (Açık ve Tuluk, 2009).

Şer'iyye sicillerinin genel tarihe katkıları yanında belki de en orijinal özellikleri, yerel tarihin değerini ön plana çıkarmalarıdır. Yerel tarih, genel tarihin ayrıntısı olması nedeniyle onu tamamlayan bir özellik taşır. Bugün birçoklarının adları değişmiş, bazıları ekonomi yönünden gelişmiş veya gerilemiş ya da büsbütün terk edilmiş olmalarına rağmen eskiden yerleşim olan veya olmayan yerleri bildirmeleri itibarıyla şehir, ilçe, mahalle, köy, mezra, özellikle aşiret ve cemaat adarını içeren resmi kayıtlar iskan tarihimiz için paha biçilmez belgelerdir (Taş, 1998).

Şer'iyye sicillerinin içerdikleri kayıtları genellikle iki kısımda toplamak mümkündür:

- 1- Her çeşit dava tutanakları, anlaşma, senet, satış, vakfiye, vekalet, kefalet, veraset, köle ve cariye azat etme, borçlanma, miras, nikah, boşanma, narhlar ve esnaf teftişi ile ilgili kayıtlar.
- 2- Başta hükümdarlar olmak üzere, her derecedeki makamlardan çeşitli kademelerdeki memurlara hitaben yazılan ferman, divan tezkireleri, mektup vs. resmi emirlerin suretleri yanında fetva suretleri, yangın, sel, fırtına, deprem gibi doğal afetlere dair kayıtlar (Hızlı, 1991).

Şer'iyye sicilleri; sosyal, idari, mali, iktisadi, ticari, zirai, beledi, askeri ve siyasi geçmişimiz hakkında en net ve doğru bilgiler vermesinin yanı sıra, içinde yaşadığımız çevrenin tarihi anıtları, maddi kültür varlıklarımızın yapılış tarihi, geçirdiği onarımlar, yapılan ilaveler, mimari ve fiziksel özellikleri konusunda ilk elden veriler sunması açısından da oldukça önemlidir (Hızlı, 1991).

Şer'iyye sicilleri, restorasyon çalışmalarının yanında, rekonstrüksiyon izlenimini veren belgelerle doludur. Yine siciller, inşaat tekniği ve malzemelerin içeriği, çalışanların günlük kazançları konusunda önemli bilgiler vermektedir (Hızlı, 1991). Şer'iyye Sicil Defterleri, Osmanlı döneminde ilk olarak 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren düzenli olarak yazılmaya başlanmış ve 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir (Denktaş, 2005).

Belgelerde, bazı yapıların varlığından mahkemeye düşen çeşitli davalardan dolayı haberdar olunmaktadır. Bu belgelerde yapı ile ilgili olarak doğrudan bir bilgi yer almamakla birlikte, yapının bulunduğu mahalle, sokak, ya da hangi yapının yanında bulunduğu gibi bilgilerle karşılaşılmaktadır. Belgelerde daha çok; cami ve mescitlerin aydınlatılması, yapılacak onarım öncesi izin alınması, yapılacak onarım öncesi keşif yapılması, bir yapının kimliği hakkında yapılan tartışmalar, vakıf mallarının kiralanması, vakıf mallarının bir bölümünün satılarak diğer kısımlarının onarılmasıyla ilgili konularla karşılaşılmaktadır (Denktaş, 2005).

Mimarlık tarihi çalışmalarında Şer'iyye sicillerinin temelde üç belge grubuyla, üç noktada kaynak oluşturduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, yapı adı vererek, özellikle bugün ayakta olmayan bir binanın varlığını ortaya koyan belgelerdir. Bu siciller binanın fiziki yapısıyla ilgili herhangi bir bilgi içermemesine karşın, yapının ismini ve konumunu belirten tanımlamalar yapması nedeniyle önemlidir. Bazı durumlarda bir mülkün konumu, çevresindeki belli başlı diğer yapılar referans verilerek de belirtilmiştir. Ya da mahkemeye konu olan bir adli olayın gerçekleştiği yerin tanımı yine çevresindeki belli başlı yapılar zikredilerek yapılmıştır (Açık ve Tuluk, 2009).

İkinci grup olarak zikredilebilecek, cami, kilise, hamam gibi anıtsal yapıların onarımına ilişkin siciller, söz konusu yapıların fiziki yapısına yönelik bilgiler vermesi nedeniyle mimarlık tarihi araştırmaları için son derece önemli bir başka belge grubunu oluştururlar. Üçüncü grup belgeler ise sivil yapılara ilişkin tutulan ve çoğunlukla mülk satış ve anlaşmazlıkları ile hibelere dair kayıtlardır ve mülkü tanımlayıcı bilgiler içermeleri nedeniyle yine oldukça önemlidir (Açık ve Tuluk, 2009).

Şer'iyye sicillerinin bir mimarlık tarihi çalışmasında doğrudan kullanıldığı iki çalışma ise 1987 tarihli dir. Söz konusu araştırmaların ilkinde Konya Aleaddin Camii'nin geçirdiği onarımlar 17. yüzyıl sicilleri üzerinden değerlendirilmiştir (Bilici, 1987). Bunun dışında Suraiya Faroqhi 1987 yılında basılan kitabında Şer'iyye sicillerinin içerdiği belgeler üzerinden Osmanlı evini değerlendirmiş, Ankara ve Kayseri özelinde ele aldığı meseleyi mülk satışı kayıtlarından elde ettiği verilerle açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır (Faroqhi, 1992).

Tarihimiz açısından çok önemli olan şer'iyye sicillerinin bir merkezde toplanması çalışmalarına 1979-1980 yıllarında başlanılmış ancak bir sonuç alınamamıştır. 1991 yılından sonra ise, belli başlı merkezlerde bulunan şer'iyye sicilleri Ankara Milli Kütüphane'de toplanmıştır. Milli Kütüphane'de H.963-1334 (M. 1554-1915) tarihlerine ait 308 adet Trabzon şer'iyye sicili defteri mevcuttur (Karaman, 2000).

Şer'iyye sicilleri, akademik çalışmalar için de önemli kaynaklar olmuşlardır. Trabzon şer'iyye defterleri kaynaklı toplam 32 adet tez çalışması bulunmaktadır. Bunların 10 adeti Karadeniz Teknik Üniversitesi, 15 adeti Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve 7 adeti ise çeşitli üniversitelerce hazırlanmıştır. KTÜ bünyesinde tamamlanan 10 adet tez çalışmasının 8'i Prof. Dr. Kenan İnan danışmanlığınca ortaya koyulmuştur. Şer'iyye sicillerinin yanı sıra, Trabzon'u konu eden tez çalışmalarından, 4'ü salnameler, 2'si seyahatnameler ve 1'i ayniyat defterleri kaynak alınarak hazırlanmıştır.

1.5.3. Temettuat Defterleri

Tanzimat sonrası yerel tarih araştırmaları için zengin bir kaynak grubu da Temettuat defterleridir. Tanzimat'tan sonra vergi gelirlerini denetlemek ve vergilendirmedeki haksızlıkları önlemek amacıyla çıkartılan "temettü" (kazanç) vergisinin kaydedildiği defterlere temettuat defterleri denmektedir. Bu defterler sayesinde yerleşim birimlerinin üretim potansiyeli, gelir durumu, iklim, demografi gibi konularda geniş bilgi

alınabilmektedir. Mübahat Kütükoğlu temettü defterlerinin, 15 ve 16. yüzyıllarda tutulmuş olan tahrir defterlerinden daha mükemmel ve ayrıntılı bilgiler içerdiğini ve 19. yüzyıl sosyo-ekonomik tarihi için önemli bir kaynak grubu oluşturduğunu belirtmektedir. (Kütükoğlu, 1995).

Defterlerde hane reisi sayılan vergi mükelleflerinin lakabı veya bazen aile adları ile birlikte ismi, mesleği, sahip olduğu tüm gayrimenkuller (bağ, bahçe, tarla, ev, dükkan, değirmen, vs.), gelir elde edebileceği diğer tüm kalemler; sahip olduğu her türlü hayvan, hatta arı kovanları, ekili tarlalar, (nitelikleri, ürünleri) ve bahçeler tek tek yazılmıştır. Temettuat defterleri bir bölgenin toplumsal-ekonomik yapısı, zirai tarih, hatta aile tarihi, gelir dağılımı, meslek gruplarının bölgesel dağılımı gibi çok geniş bir alanda farklı okuma ve değerlendirmeleri yapılabilecek eşsiz kaynaklardır (Danacıoğlu, 2001).

Batı ve Orta Anadolu, Ege Adaları ve Doğu Balkanların bazı kesimlerini kapsayan bu 17.747 defterden köy hayatına ilişkin bol miktarda bilgi elde edilebilir. Sadece Bursa (Hüdavendigâr) Vilayeti için 2.000 ciltlik kayıt olması bile, vilayetin kırsal zenginliğinin büyük kısmının belgelendiğini göstermektedir (Faroqhi, 2009).

1.5.4. Vilayet Salnameleri

Bir başka belge grubu olan Vilayet Salnameleri ise, 1866 yılında yayımlanmaya, Bosna Vilayet salnamesi ile başlar, 1918 yılındaki son salnameye kadar toplam 40 vilayette 527 adet salname yayınlanır. Salnamelerin kapsamı yıllar içerisinde genişlemiş, ilk salnameler 100 sayfa civarında iken son yıllarda basılanlar 700 sayfaya ulaşmıştır. Salnamelerde bir yandan vilayetteki idareci ve memurların rütbe, makam ve isimlerini içerir liste ile vilayette bulunan konsolosluklar ve çalışanları hakkında bilgiler sunulmakta, öte yandan söz konusu vilayetin idari yapısı, coğrafya ve iklim özellikleri, tarihi ve eski eserleri, imar faaliyetleri, ticaret, sanayi ve ulaşımı, nüfus ve nüfusun dini dağılımı, okulları ve kütüphaneleri, devlet görevlileri ve farklı meslek gruplarından belli başlı isimlere ilişkin bilgiler verilmektedir. Salnameler hem vilayetlerle ilgili yazışmalarda kullanılabilecek başvuru kaynakları ve tanıtım kitapları olarak düşünülmüş hem de genel olarak dünya panoraması hakkında enformasyon sağlama amacıyla biçimlendirilmiştir (Danacıoğlu, 2001).

Salname geleneği Cumhuriyet döneminde de sürmektedir. 10. yılda veya 15. yılda - halkevleri bünyesinde- çıkan vilayet yıllıkları ve daha da önemlisi 1967 ve 50. yıl

münasebetiyle 1973 yıllarında yayımlanan vilayet yıllıkları sadece içerdikleri “tarihçe” kısmıyla değil, bizzat yazıldıkları döneme ve kendi “güncellikleri”ne dair verdikleri bilgilerle de bugün yerel tarihçilerin temel kaynaklarından biri olmaktadır (Danacıoğlu, 2001).

Osmanlı İmparatorluğunun 1869-1904 yılları arasını içeren, Trabzon Vilayeti’nde Osmanlıca yazılan salnameler Kudret Emiroğlu tarafından orijinalleriyle birlikte latin harflerle 1993 yılında yayınlanmaya başlanmıştır. 2009 yılında 22. cildi tamamlanan salnamelerde, medrese, cami, hamam, çeşme, han, vb bütün yapıların dökümü, pazar mahalleri ve uzaklık cetvelleriyle üretim istatistikleri yer almaktadır. İlk cildi 112 sayfa olan salnameler gittikçe geliştirilmiştir ve son 22. cildi 462 sayfadır. Vilayetin bütçesi, kazaların vergi ve üretimleri, evlenme, pasaport ve seyahatten suç istatistiklerine kadar verilen bilgiler de yıllar içinde çeşitlenmektedir.

1.5.5. Vakfiyeler

Sicillerde yer alan bir diğer belge grubu da vakfiyelerdir. Vakfiyeler vakfedilen şeyin vasıfları ve vakfedilme şartlarını ihtiva eden ve kadı tarafından tasdik edilen belgelerdir (Kütükoğlu, 1994).

Vakıfların yazılı olduğu vakfiyeler, vakıfların günlük muamelelerinin yazıldığı hurufat defterleri, vakıf mülkleriyle ilgili anlaşmazlıkların yazıldığı hüccet defterleri tarzındaki belge gruplarının oluşturduğu toplam 2150 defter, 30 bine yakın vakfiye belgesiyle Osmanlı döneminin belleklerinden biri, araştırılan bölge/kent içindeki vakıflar hakkında yerel tarihçinin önemli bir araştırma alanıdır (Danacıoğlu, 2001).

Trabzon şehrinin her köşesinde her biri başlı başına bir tarih olan anıtlardan pek çoğu vakıflar camiasının maddi eserleridir. Suyolları, kemerleri, çeşmeler, yol, kaldırım, köprü, aşevi, misafir evi, dul evi, muvakkithane, rasathane, mektep, medrese, kütüphane, hastane vakıfları hemen her yerde bulunan ve görülen vakıflardandır. Trabzon’un vakıfları ile ilgili en kapsamlı çalışmayı 1948 yılında Trabzon’da Vakıflar Müdürlüğü yapmış olan Mehmet Kurnaz derlemiştir olup, Trabzon’da 35 Vakfa Ait Notlar adlı kitabında Trabzon’da bulunan 19 cami, 10 önemli şahıs, 3 türbe, 1 medrese, 2 çeşmenin detaylı bilgilerini sunmuştur (Kurnaz, 2003).

1.5.6. Menzilnameler

Yerel tarih açısından değerli olmakla birlikte yeterince önemsenmeyen bir kaynak grubu da menzilnamelerdir. Bir yol üzerinde bulunan konaklama yerlerini, bunlar arasındaki uzaklığı ve yolculuk şartlarını anlatan eserlere menzilname denmektedir. Menzilnameler ordunun sefer zamanı geçeceği yolları, ulaşım yeteneğini yansıtanın yanı sıra, hac yolculuğunun da ne şekilde yapılacağına ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Menzilnamelerde yer alan konaklar arasındaki yolun durumu, konaklanan şehir ve kasabaların özellikleri, han ve kervansaraylar ve buna benzer bilgiler dönemin ulaşım ve güvenlik anlayışını yansıtmaktadır (Orhonlu, 1967).

1.5.7. Tamirat Defterleri

Osmanlı mahkeme sicillerinde sayısız miktarda onarım kayıtları mevcuttur. Sicillerde onarım, “ta’mir” ve “termim” kelimeleri ile ifade edilmektedir.

Bu araştırma grubuna ise, Tamirat Defterleri denilmektedir. Tamirat defterleri, Osmanlı mimarisi tarihini yakından ilgilendiren ana kaynakların arasında miktar itibarıyla en büyük kısmını oluşturmaktadır. İçlerinde 300, 500, hatta 1000 küsur sayfa olanları mevcuttur. Çoğunun yazıları divanî ve siyakat harf ve rakamlarıylaadır. Tamirat defterlerinden miktar itibarıyla daha fazla olan İnşaat Defterleri ise, sayfa veya yaprak adedi bakımından daha az sayıdadır. Bunlar da, tamirat defterleri gibi aşağı yukarı aynı çeşit yazı ve rakamlarla kaleme alınmışlardır. Keşif Defterleri de inşaat defterleri gibi miktarca sınırlı olup, H. 1117 ile 1232 tarihleri arasına rastlamaktadır. Çeşitli mahallerdeki tamirat ve keşif işlerini bir arada içermekte olan keşif ve tamirat defterleri, henüz yakın bir zamanda tasnife tabi tutulanlar arasında buldukları için bilinmeyen birçok mimari hususu ve detayı yansıtacak bir değer taşımaktadırlar (Erdoğan, 1965).

1.5.8. Seyahatnameler

Başka coğrafyalarda yaşayan tüccarlar, bir diplomatik misyonla yabancı bir ülkeye giden görevliler, -Ortadoğu özelinde- hacılar, misyonerler hatta esirler, kısaca keyfi, idari ya da mecburi, her ne biçimde olursa olsun bir kültürel karşılaşmayı yaşayan, farklı bir

kültüre tanıklık etmek isteyenlerin kaleme aldığı eserlerdir seyahatnameler (Danacıoğlu, 2001).

17. ve 18. yüzyıllardan itibaren batı dünyasının askeri veya ekonomik yayılımına bilgiye dayalı bir yayılcılığın da eşlik etmesiyle birlikte gezginler, maceracılar, rahipler, yazarlar, araştırmacılar neredeyse çılgınca bir tutkuyla farklı uygarlıklara, Pasifik adalarına, Asya'nın steplerine ve şüphesiz ki Osmanlı topraklarına yönelmişlerdir. Avrupa'nın kıyısındaki farklılıklar dünyasına ve Osmanlı'ya yönelik ilgi Avrupa'nın gelişme çağının başlamasından öncelere dayanmaktadır. Daha 16. yüzyılda Avrupa'da, Türkleri konu alan yayın sayısının 3000 dolaylarında olması, bu erken ilginin açık kanıtıdır (Danacıoğlu, 2001).

Bu seyahatnamelerin bir kısmı değindiğimiz gibi araştırma veya gözlemlerini aktarma amacıyla bölgeye yönelen bilim adamı, edebiyatçı ve araştırmacıların ürünüdür, diğer bir kısmı ise bölgede şu ya da bu nedenle bir süredir yaşayan Avrupalıların eserleridir (Danacıoğlu, 2001).

Seyahatname konusunda temel eser, Stefanos Yerasimos'un *Les Voyageurs Dans L'Empire Ottoman (XIVe-XVIIe Sićcles) Bibliographie Itinéraires et Inventaire des Lieux Habités* (1991) başlıklı çalışmasıdır. Çalışma 14. yüzyıl ile 16. yüzyıl arasında Osmanlı topraklarında dolaşan ve seyahatnameler kaleme alan seyyahların biyografilerinden, seyahat güzergahlarına ve uğradıkları yerleşim yerlerine, seyahatnamelerin detaylı künyelerine (varsa Türkçe çevirilerine), dönemin genel seyahat güzergahlarına uzanan geniş bir alanda doyurucu bilgiler vermektedir (Danacıoğlu, 2001).

Trabzon'un seyahatname bağlamında yazım serüveni, tarihi M.Ö. 400'lere dayanan Ksenophon'un *Anabasis*'i ile başlar. Atinalı komutan Ksenophon'un ve on bin askerin Anadolu içinden geçerek Karadeniz kıyılarına ulaşmasının anlatıldığı *Anabasis – Onbinlerin Dönüşü* adlı kitapta, Ksenophon'un yolculuk esnasında tuttuğu notlar yer almaktadır.

Aşık Mehmed'in *Menazırı'l-Avalim (Alemlerin Tablosu)* adlı eseri, yazarın Trabzonlu oluşu ve yazım yılı göz önünde bulundurulduğunda son derece önemlidir. 1555 yılında Trabzon'un bugünkü Erdoğdu Mahallesi olan Tekfur Saray Mahallesi'nde doğan Aşık Mehmed, çocukluğunun büyük bölümünü Orta Hisar Mahallesi'nde geçirmiştir. 1590lı yıllarda yazdığı bu eser, yazarın 20 yaşındayken çıkmış olduğu 21 yıllık seyahatinin ürünüdür.

Seyahatnameleri kaynak olarak hazırlanan çalışmalara örnek olarak Kudret Emiroğlu ve Veysel Usta'nın çalışmaları verilebilir.

Kudret Emiroğlu tarafından kaleme alınan, 1989 yılında yayınlanan “Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası” başlıklı makalesi, hem seyahatnameleri bir araya getirmesi, hem de Trabzon'a ilişkin hazırlanan bibliyografya çalışmaları içerisindeki en erken tarihli çalışma olması ile önemlidir.³⁰

Veysel Usta ise 1999 yılında yayınlanan Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon³¹ adlı kitabı ile, belli başlı seyahatnameler içerisinde Trabzon ile ilgili bölümleri derlemiştir.

1.5.9. Görsel Belgeler

Tarih araştırmacılarının –özellikle Osmanlı tarihi araştırmacılarının- kullanabileceği görsel belgeler arasında ilk akla gelen, minyatürlerdir (Faroghi, 2009).

Minyatürler bize saray yaşantısı hakkında fikir vermektedir. Bugün bu minyatürlerin çoğu, İstanbul'daki Topkapı Sarayı koleksiyonlarında yer almaktadır. Topkapı Sarayı koleksiyonlarının görece iyi durumda günümüze ulaştığı söylenebilir. Ama yine de raflar dolusu arşiv belgeleri ile karşılaştırıldığında, günümüze kalan minyatürlerin sayısı oldukça sınırlıdır (Faroghi, 2009).

Keşif tarihi ile diplomatik ve politik olaylar bağlamında akla gelen haritalar, yerel tarihle ilgilenenler için son derece yararlı olabilmektedir. Önemli arazi unsurlarını, doğal ve insan yapısı özelliklerin mekansal ilişkisini görsel açıdan anlatmaktadırlar. Uzun zaman önce ortadan kalkmış yer, yol, yapı, vs. izlerini taşımaktadırlar. Tek tek ve bir arada, büyüme örüntülerini ve diğer tarihsel gelişimleri kaydederler (Kyvig ve Marty, 2000).

Harita ve haritacılık çalışmalarının ortaya çıkışı denizcilerin, tüccarların, başka dünyalara yelken açmak isteyen kaşiflerin, fatihlerin bilinmezi bilenebilir kılma arzusundan kaynaklanmaktadır. Klasik dönem Osmanlı haritacılığının da belli başlı yapıtları deniz haritalarıdır. Osmanlı yazma haritalarına Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve arşivi ile Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden ulaşılabilmektedir (Şerbetçi, 1999).

³⁰ Emiroğlu, K.,1989. Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası, Trabzon Kültür – Sanat Yıllığı, 1988-1989, 189-219.

³¹ Usta, V., 1999. Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon, Serander Yayınları, Trabzon.

Farklı dönemlere ait haritaların incelenmesi, bir bölgenin yerleşim alanlarındaki değişimini ortaya koymaktadır. Yerleşim yerlerinin düzlüklere/ovalara inmesi, demiryolu veya yeni ulaşım yolları etrafında belirmeye başlayan yeni yerleşim birimlerini, bugün artık mevcut olmayan köyleri, geçtiğimiz yüzyılın yol-ulaşım ağını en görsel ve zahmetsiz biçimiyle haritalardan öğrenilebilmektedir. (Danacıoğlu, 2001).

Eski haritalar yer adları konusunda da aydınlatıcıdır. Günümüz haritalarıyla yüzyılın başındaki haritaların kıyaslanması ise araştırmacıya bugünkü yerleşim yerlerinin eski isimlerini göstermektedir (Danacıoğlu, 2001).

İcat edildiği 1839 yılından itibaren fotoğraf, hem diğer görsel malzemelerden (resim ve gravürler) hem de diğer kayıt türlerinden (mahkeme tutanağı, polis raporu) çok daha etkili bir biçimde gerçekliğin bir tıpkıbasımı olarak kabul görmüştür. 1839 sonrasına dair görsel enformasyonumuzun birincil kaynağı fotoğraftır (Danacıoğlu, 2001).

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu içerisindeki Yıldız Albümleri, 1862 ile 1917 yılları arasında saltanat sürmüş Osmanlı Padişahlarının (Abdülaziz, II. Abdülhamit, Reşat ve Vahdettin) yaşadığı Yıldız Sarayı'ndaki 1847 adet fotoğraf albümünden oluşmaktadır. Albümlerdeki toplam fotoğraf sayısı 35 bindir (Danacıoğlu, 2001).

Fotoğraf, çizim, resim ve filmler yerel tarihle ilgilenen tarihçilerin çalışmalarının doğal ve asli unsurlarıdır. Bunlar ve diğer görsel belgeler, yıllar içinde meydana gelen değişikliklere tanıklık etmektedir (Kyvig ve Marty, 2000).

Trabzon'a ilişkin her türlü görsel malzeme, kentin fiziki yapısı ve mimari dokusu hakkında önemli bilgilerle doludur. Haritalar, gravürler, farklı tekniklerdeki resimler ve fotoğraflar araştırmacılara, tanıklık ettikleri döneme ilişkin yazılı kaynaklarda geçmeyen zenginlikte bilgileri doğrudan aktarmaktadırlar. Bu anlamda Trabzon'un farklı yüzyıllardaki fiziki yapısını ortaya koyan birkaç haritadan en erken tarihlisi Bordier'in minyatürümsü haritasıdır (Nemlioğlu, 2005). 1609 tarihli harita, kuzey-güney yönünde denize dik uzanan surları doğu-batı yönünde göstermiş olsa da kentin 17. yüzyıldaki genel fiziki yapısı hakkında bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Bu haritayla birlikte 1850'de Finlay'ın, (Bryer ve Winfield, 1985) 1898'de Lynch'in, (Lynch, 1901) 1918'de Filizis'in (Dursun, 2002) hazırladıkları ile Chrysanthos'un (Chrysanthos, 1933) 1925 tarihli kitabındaki haritalar kentin 17. yüzyıl ile 20. yüzyıl aralığındaki genel fiziki yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Bunun yanında Lambert'in 1937 tarihli imar planı ile 1967 yılında Trabzon için hazırlanmış il analitik etütleri içerisindeki anıtsal yapıları gösterir

halihazır harita, zincirin modern dönem halkalarını oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak başta Bryer ve Winfield'ın kitabındaki (Bryer ve Winfield, 1985) olmak üzere bilimsel araştırmalara dayalı hazırlanmış haritalar da bu alandaki yeni çalışmalara açılım sağlayan önemli belgeler olarak nitelendirilebilir.

Kültür Bakanlığı Yayınları arasında çıkan beş ciltlik Gravürlerle Türkiye kitabının son cildi Trabzon'a ilişkin 13 gravürü içermektedir (Sevim, 1997). Bunlar, zaman zaman betimleyenin fantastik zihin dünyasını yansıtsa da kentin panoramik görüntüsünden kent yaşamına dek çeşitli niteliklerde bilgiler aktarmaları bakımından mimarlık ve sanat tarihi araştırmaları için önemli görseller arasında sayılırlar. Bunun yanında kentin özellikle 19. yüzyıldaki fiziki yapısını, gravür ve resimlere göre çok daha nesnel bir biçimde aktaran Trabzon fotoğraf ve fotokartlarının da son derece önemli bir yeri vardır. İlk fotoğrafhanenin, Rus kökenli olabileceği düşünülen Armarkoff tarafından 1868 yılında kurulduğu (Sümerkan, 2006) düşünülürse, kentin fiziki ve sosyal yapısını yansıtan yüzlerce fotoğrafın özel koleksiyonlarda bulunduğu düşünülebilir. Bunun yanında II. Abdulhamid'in 1876 ile 1908 yılları arasında hazırlattığı 911 albüm ve 36.000 fotoğraftan oluşan Yıldız Albümü'nde 57 adet de Trabzon fotoğrafı vardır. Kakuli Biraderler 1890 yılında bu albüm için Trabzon'un önemli yapılarını, sokak ve meydanlarını görüntülemekle resmen görevlendirilmiştir (Sümerkan, 2006). Trabzon şehir görüntülerini içeren ilk fotokartların ise 1890 yılında postada dolaşıma çıktığı düşünülmektedir. Günümüzde özel koleksiyonlarda yer alan bu kartlar üzerindeki damga ve imzalardan, kentte bu yıllarda fotokart yayıncılığı yapan azımsanmayacak sayıda yerli ve yabancı kişi ve kuruluşun olduğu anlaşılmaktadır (Tuluk ve Düzenli, 2010).

1.5.10. Yapılar

Tarih araştırmalarında bir diğer kaynak ise yapının kendisidir. Kalıtsal malzeme olarak çeşitli tarihi eserler (ki bunlar çoğu kez farkında olmadan iç içe veya yakınında bir arada yaşadığımız türden eski yapılardır), heykeller, anıtlar, sikkeler, resimler vb. sayılabilir. Yıkık bir kemerin, çökmüş bir hanın, viran bir mabedin, eski bir sokak çeşmesinin ya da soluk bir resmin yerel tarih açısından ayrı bir değeri vardır. Ancak anılan materyalden yararlanabilmek için tarihe yardımcı çeşitli alanlarla ilgili (paleografi, epigrafi, etnoloji, filoloji vb.) belirli bir donanıma sahip olmak gerekmektedir (Martal, 2000).

1.5.11. Kitabeler

Kitabeler, yapıların sunduğu kaynaklardır. Kitabe; cami, medrese, han, hamam, köprü, kale vb. gibi taşınmaz eserlerin çoğunlukla girişinde, mermer veya taş üzerine, bu eserlerin inşa, tamir, imal veya mülkiyetine dair tarihi bilgileri içeren genellikle süslemeli bir çerçeve içinde, kazılı veya kabartma bir hatla işlenmiş metinlere denmektedir (Yüksel, M., 2000).

Kitabeler ilmi yönden başta tarih olmak üzere dil, edebiyat, coğrafya, sanat tarihi, etnografya ve biyografi konularında incelenmeye değer zengin içeriğe sahip belgelerdir. Kitabeler diğer tarih belgelerinde rastlanmayan olaylarla, ortadan kalkmış kavimler hakkında bilgilerle doludur. Ayrıca yıkılıp yok olmuş tarihi eserler için, kitabeler bu eserlerin en büyük şahitleridir. Özellikle hükümdarların devlet ve askeri erkânın, banî ve mimarların biyografilerine dair bilgiler, ayrıca bu eserlerin inşa ve tamir edildikleri devir ve tarihsel şehir-bölge adları kitabelerde pek sık geçmektedir. Bu bilgilerle karanlık kalmış pek çok tarihi, edebi ve coğrafi meseleler aydınlığa çıkarılabilir (Yüksel, M., 2000).

1.6. Yardımcı Alanlar

Corfield, yerel tarihi, “ekonomik tarihin toplumsal tarihle, siyasi tarihin kültürel tarihle veya tüm olası araştırma yollarının birbiriyle karşılaşabildiği bir kavşak” olarak nitelendirmiştir (Corfield, 1996). Tanyeli ise bu iç içe geçmişi, tarih disiplinlerinin birbirleri içinde eridiğini, bütünleşik duruma geçtiğini ve tarih disiplinleri arasında bariyerlerin olmadığını belirterek, mimarlık tarihi bağlamında ifade etmiştir (Tanyeli, 2009). Tanyeli'nin mimarlık tarihi ile tarihin birbirinden ayrı tutulmaması ve insani etkinliklerin hepsinin tarihinin yazılabileceğini savunması da Corfield'in savını desteklemektedir. Nitekim 19. yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve siyasi tarih merkezli tarih anlayışı, 20. yüzyılda tarihçiler tarafından büyük eleştiriye uğramış, tarih bilimi artık antropoloji, sosyoloji, coğrafya gibi disiplinlerin bulgularından da yararlanır olmuştur (Özbaran, 1997).

Mimarlık tarihçileri, mimarlığın tarihini araştırır ve yazarken yalnızca yapılardan değil, yapının ilintili olduğu her alandan – toplum, yer, insan, dil, din vs. – yararlanmıştır. Şeri'yye sicilleri, tapu-tahrir defterleri, vakfiyeler, temettuat defterleri, seyahatnameler vb. kaynaklar mimarlık tarihçisi için tarihi yapının bizzat kendisi dışında birinci el kaynak

olarak nitelendirilebilecek, mevcut olan ya da olmayan anıtsal ve sivil yapıların varlığı ve özgün halleri hakkında oldukça değerli bilgiler içerebilen belgelerdir.

Bahsi geçen birinci el kaynakların işlendiği modern “tarih” çalışmaları çoğu zaman mimarlık tarihi araştırmacısı için önemli değerlendirme ve bilgiler barındıran yardımcı alanların başında gelebilmektedir. Toplumsal, siyasal, ekonomik vb. tarih çalışmaları, bu hareketliliğin yaşandığı mekanları, çoğu zaman kıyısından köşesinden ilintilendirerek mimarlık tarihi çalışmalarına önemli bilgiler kazandırabilmektedirler.

Tahrir defterleriyle ilgili çalışma yapan Heath Lowry, Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583 adlı eserinde Trabzon’a ait, 1486, 1523, 1553, 1583 tarihli bu dört tahrir defterini detaylarıyla inceleyerek, mahalle adları, yapı adları, kişi adları, istatistiki veriler v.b konulara ışık tutmuştur.

Şeri’iyye sicilleri, içerdikleri sosyal, iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel verilerle Osmanlı tarihi araştırmalarında çok önemli açılımlara imkan vermektedir. Trabzon şer’iyye sicilleri kaynak alınarak hazırlanan önemli çalışmalardan birkaçı şunlardır: Necmettin Aygün’ün On Sekizinci Yüzyılda Trabzon’da Ticaret³² adlı kitabı aynı zamanda Trabzon’un ticari tarihi alanında yapılmış en kapsamlı çalışma olma özelliğindedir. Kitap, doğrudan Trabzon mimarlık tarihi yazını olmasa da Trabzon’un ticaret yapıları hakkında verdiği bilgilerle dikkate değerdir. Kenan İnan’ın “Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)”³³ ve “Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni”³⁴ başlıklı makaleleri önemli akademik çalışmalardır. Turan Açıık’ın “Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyılın Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler”³⁵ başlıklı makalesi ise şer’iyye sicillerinin, Trabzon’un mimarlık ve sanat tarihine sağladıkları katkıyı gösteren oldukça önemli bir çalışmadır.

Vakfiyelerin, Trabzon mimarlık tarihine olan katkıları yadsınamaz. Trabzon’un vakıfları ile ilgili ilk çalışma, Mehmet Kurnaz’ın Trabzon’da 35 Vakfa Ait Notlar adlı kitabıdır. Vakfiyeleri kaynak alan bir diğer çalışma ise, Abdullah Saydam’ın “Vakıf Anlayışında Yenilenme İhtiyacı ve XIX. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Vakıfları”³⁶ başlıklı makalesidir.

³² Aygün, N.,2005. On Sekizinci Yüzyılda Trabzon’da Ticaret, Serander Yayınları, Trabzon.

³³ İnan, K., 1998. Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656), Osmanlı Araştırmaları, XVIII, 161-186, İstanbul.

³⁴ İnan, K., 1996. Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni, QTAM, 7, Ankara.

³⁵ Açıık, T., 2010. Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyılın Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 215-235.

³⁶ Saydam, A.,2003. Vakıf Anlayışında Yenilenme İhtiyacı ve XIX. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Vakıfları, Osmanlı Araştırmaları, XXIII, İstanbul, 185-218.

Mimarlık ve sanat tarihine yardımcı alanlarda ise Trabzon'un daha çok ticari tarihinin ele alındığı göze çarpar. Bu alanda yapılan çalışmalara örnek olarak Münir Atalar'ın "13. ve 14. yüzyıllarda Karadeniz Ticaretinde Trabzon'un Yeri"³⁷ başlıklı makalesi, Mustafa Özer'in "Trabzon'un Osmanlı Dönemi Ticaret Hayatı ve Ticaret Yapıları: Genel Bir Değerlendirme"³⁸ başlıklı makalesi ve Mübahat Kütükoğlu'nun "19. Yüzyılda Trabzon Ticareti"³⁹ başlıklı bildirisi verilebilir.

Ekonomik tarih alanında ise, Hanefi Bostan'ın 15.-16. yüzyıllarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat⁴⁰ adlı kitabı ilk akla gelen çalışmadır. Melek Öksüz'ün On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Toplum Kültür Ekonomi⁴¹ adlı kitabı ise hem toplumsal tarihe hem de ekonomik tarihe değinmektedir.

Ekonomik tarihi besleyen en önemli belge grubunun Şer'iyye Sicilleri olduğundan bahsetmiştik. Bunların içinde Kenan İnan'ın çalışmalarının önemli bir yeri vardır. "Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç - Alacak İlişkileri"⁴² başlıklı makalesi ile İnan, Trabzon'un ekonomik tarihini "borç-alacak" penceresinden irdelemiştir. Abdurrahman Siler'in "19. Yüzyılda Trabzon'un Kaza ve Nahiyelerinin Ekonomik Durumu (1869-1905)"⁴³ başlıklı makalesi ve Turan Açıık'ın Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları⁴⁴ adlı tez çalışması da yine Trabzon'un ekonomik tarihine ilişkin önemli bilimsel çalışmalardır.

Trabzon'un siyasi tarihi üzerine birçok yazın ortaya koyulmuştur ancak Süleyman Beyoğlu'nun "Trabzon ve Savaş"⁴⁵ başlıklı bildirisi Trabzon'u savaşlar ölçeğinde ele alışı

³⁷ Atalar, M., XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Karadeniz Ticaretinde Trabzon'un Yeri, Trabzon.

³⁸ Özer, M.,1997. Trabzon'un Osmanlı Dönemi Ticaret hayatı ve Ticaret Yapıları: Genel Bir Değerlendirme, Trabzon Yıllığı 97, Trabzon Belediyesi Yayınları: 52, Ankara, 85-100.

³⁹ Kütükoğlu, M.,1986. XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, 97-131.

⁴⁰Bostan, M. H., 2002. XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal Ve İktisadi Hayat, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.

⁴¹ Öksüz, M.,2006. On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yansında Trabzon Toplum Kültür Ekonomi, Serander Yayınları, Trabzon.

⁴²İnan, K., 1999. Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç - Alacak İlişkileri, İslamiyat, 4, Ankara, 91-109.

⁴³ Siler, A., 1994. XIX. Yüzyılda Trabzon'un Kaza ve Nahiyelerinin Ekonomik Durumu (1869-1905), Tarih İncelemeleri Dergisi, 9, 261-279.

⁴⁴ Açıık, T.,2007. Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

⁴⁵ Beyoğlu, S.,1997. Trabzon ve Savaş, Trabzon Tarihi ve Sempozyumu 6-8 Kasım 1997.

ile özgündür. İlyas Karagöz'ün Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları⁴⁶ adlı kitabı ise Trabzon'un coğrafi/toponomi tarihine örnektir.

Mimarlık tarihi ve yerel tarih ile doğrudan ilişkili bir diğer alan ise koruma/restorasyon tarihidir. Bu alanda, Songül Kultufan'ın Trabzon Kenti Semerciler ve Kemeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri⁴⁷ adlı tez çalışması koruma/restorasyon, mimarlık tarihi ve şehircilik konularını içermesi ile kapsamlı bir çalışmadır. Emre Engin'in Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve Yeni İşlev Önerileri⁴⁸ ve Fulya Şahinkaya'nın Trabzon'da Cephanelik Binası Restorasyonu⁴⁹ adlı tez çalışmaları doğrudan restorasyon alanında hazırlanmış örneklerdir. Koruma alanında ise, Abdullah Saydam'ın "Vakıf Kaynaklarının Zamanaşımından Korunması: Trabzon Hatuniye Vakfı Örneği"⁵⁰ başlıklı makalesi örnek verilebilir. Rölöve çalışmaları restorasyon alanından ayrı tutulmayan çalışmalardır. Tümerkan İbiş'in bu alandaki çalışmaları önemlidir. "Trabzon'da Rölöve Çalışmaları"⁵¹ ve Nilgün Kuloğlu ile kaleme aldıkları "Doğu Karadeniz Arşivi'nden Trabzon'da Rölöve Çalışmaları"⁵² başlıklı makaleler bu alana katkı sağlayabilecek çalışmalardır.

1.7. Sorunun Belirlenmesi

Trabzon, köklü tarihi geçmişi ve çok katmanlı kültürel yapısı ile tarihte daima önemli bir kent olmuştur. Yerli-yabancı birçok araştırmacıya konu olmuş, gerek akademik çalışmalarda gerekse popüler kültür yazılarında sıklıkla yer bulmuştur. Bu, Trabzon kenti üzerine kaleme alınmış önemli bir literatür birikimi sağlamış, farklı disiplinlerle ilgilenen araştırmacılar bu birikimi bibliyografik çalışmalarla bir araya getirmişlerdir. Ancak ilişkili alanlar dışında, doğrudan Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihi birikimini ortaya koyacak herhangi bir bibliyografik çalışma gerçekleştirilmemiştir.

⁴⁶ Karagöz, İ.,2006. Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları, Derya Kitabevi, Trabzon.

⁴⁷ Kultufan, S.,1994. Trabzon Kenti Semerciler ve Kemeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

⁴⁸ Engin, E., 2002. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi Ve Yeni İşlev Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

⁴⁹ Şahinkaya, F., 1994. Trabzon'da Cephanelik Binası Restorasyonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

⁵⁰ Saydam, A., 1980. Vakıf Kaynaklarının Zamanaşımından Korunması: Trabzon Hatuniye Vakfı Örneği, Türk Dünyası Araştırmaları,159, 183-193.

⁵¹ İbiş, T.,1989. Trabzon'da Rölöve Çalışmaları, Mimarlık Dergisi, 1989/2.

⁵² İbiş, T. ve Kuloğlu, N., 1989. Doğu Karadeniz Arşivi'nden Trabzon'da Rölöve Çalışmaları, Mimarlık, 234, İstanbul, 76-79.

Öte yandan, Trabzon'un özellikle sosyal, siyasal, ekonomik, etnik vb. tarihsel geçmişi üzerine pek çok araştırma/inceleme yapılıyor olmasına karşın, yerel mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarının göreceli yetersizliği bir diğer dikkat çekici sorun olarak görülmektedir. Kentin mevcut mimarlık ve sanat tarihi araştırma birikimi içerisinde 1980'li yıllarda İngiliz araştırmacılarca gerçekleştirilen ve bölgenin gayrimüslim dini yapılarını konu edinen çalışmaların önemli bir ağırlığı sezilmektedir. Kentin bu dönemi yanında, sürekli ihmale uğramış Osmanlı sonrası mimari ve sanatsal kültürünün araştırılmasına yönelik teşvik ortamının eksikliği bir başka dikkat çekici noktadır. Teşvik edici bu ortamın oluşumu için gerekli olan, ancak Trabzon mimarlık ve sanat tarihiyle doğrudan ya da dolaylı ilintili bilgi birikiminin dağınıklığı, buna bağlı olarak çoğu görsel ve metinsel kaynağın bilinmemesi ve ulaşılabilirliğinin zorluğu bir başka sorunu oluşturmaktadır.

1.8. Tezin Amacı ve Kapsamı

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürünü ele alan bu çalışmanın temel amacı, söz konusu alana yönelik çalışmayı hedefleyen araştırmacılara bir rehber kitap hazırlamaktır. Kentin birikmiş mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarını bir araya getiren temel alan bibliyografyası yanında, bu alanla dolaylı ilişkili "tarih" ve "koruma-restorasyon" alanlarında yapılan çalışmalar da ayrı bir bibliyografyaya dönüştürülmüştür. Böylece, söz konusu araştırma alanına yönelik yapılacak çalışmaların en önemli aşamalarından olan literatür taramasının, derli toplu bir bibliyografya üzerinden kısmen yapılabilmesi hedeflenmiştir.

Öte yandan mimarlık ve sanat tarihi alanında önemli bilgiler barındırma potansiyeli olan "tarih" alanında kaleme alınmış, seçilmiş belli başlı kitap ve makalelerin kısa tanıtımları ve dizinleri yapılarak, bazı anahtar kelimeler üzerinden bu çalışmalarda geçen mimarlık ve sanat tarihi alanına katkı sağlayacak bilgilere kolay ulaşımın sağlanması amaçlanmıştır.

Hiçbir bibliyografya çalışması eksiksiz değildir. Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürünü konu edinen bu çalışmanın bibliyografya bölümü de eksiksiz olma iddiasında değildir, yayınlara ulaşabildiği ölçüde tamdır ve kapsamı da bununla sınırlıdır. Dolayısıyla söz konusu çalışmanın, gözden kaçmış yayınlar bir kenara bırakılırsa, temelde, en erken çalışmalardan başlayarak, araştırmanın tamamlandığı 2011 yılına kadar yapılmış kitap, makale, bildiri, araştırma projeleri ve raporlarını kapsadığını belirtmek yerinde olur.

1.9. Yöntem

Çalışmaya başlarken; öncelikle Trabzon mimarlık tarihi alanlarındaki bibliyografya çalışmaları ele alınmıştır. Halil İbrahim Düzenli'nin kaleme aldığı "Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası"⁵³ başlıklı makale, Ayla Ödekan'ın Türkiye'de 50 Yılda Yayımlanmış Arkeoloji Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası (1923-1973)⁵⁴ adlı kitabı ve Tarih Vakfı Yayınları'nın Türkiye Kent Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası⁵⁵ incelenmiş, mimarlık tarihi ile ilgili kaynaklar seçilerek bibliyografyanın zemini oluşturulmuştur. Tarih alanında, Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne dolaylı yoldan katkıda bulunan, Yüksel Küçük'ün Trabzon Tarihi Bibliyografyası⁵⁶ adlı tezi ve onu izleyen kitabı incelenmiş, mimarlık tarihine katkıda bulunabilecek kaynaklar seçilerek Seçilmiş Trabzon Tarihi Çalışmaları bibliyografyasına alt yapı oluşturulmuştur. Bu alanlarda yapılan diğer bibliyografya çalışmaları da araştırılarak hazırlanan bibliyografyalara eklenmiştir. Bu ön hazırlıklardan sonra çalışmanın özgün olabilmesi amacıyla araştırmacıların kolaylıkla ulaşamayacakları, varlığından haberdar olamayacakları eserler araştırılmıştır.

Çalışma sürecinde, sempozyum ve kongrelere sunulan bildiriler, Trabzon mimarlık tarihiyle alakalı çalışmaların yer aldığı internet siteleri, yerli ve yabancı üniversitelerin kütüphaneleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi kütüphanesinin, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinin ve Milli Kütüphanenin konulara ilişkin elektronik veritabanları taranarak elde edilen künyeler bibliyografyaya dahil edilmiştir. Şehir içinde; Karadeniz Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Trabzon İl Halk Kütüphanesi, Trabzon Belediyesi Mahmut Goloğlu Kütüphanesi, Akçaabat Belediyesi Kütüphanesi, İlyas Karagöz Özel Kütüphanesi'ne, şehir dışında ise, Ankara Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne gidilerek araştırma yapılmıştır. Elde edilen tüm bilgiler bibliyografya başlığı altında derlenmiştir.

⁵³ Düzenli, H. İ.,2010. Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

⁵⁴ Ödekan, A.,1974. Türkiye'de 50 Yılda Yayımlanmış Arkeoloji Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası (1923-1973), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.

⁵⁵ Aksel, B. ve Öğretmen, F., (yay. haz.), 2001. Kent Araştırmaları Bibliyografyası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

⁵⁶Küçük, Y.,2008. Trabzon Tarihi Bibliyografyası, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Eser sayısının çokluğu ve araştırma konularının çeşitliliği göz önünde bulundurularak bibliyografya, mimarlık ve sanat tarihi, koruma –restorasyon ve seçilmiş tarih araştırmaları olarak bölümlere ayrılmıştır.

Tezin birinci bölümünde; Trabzon ve Trabzon'un tarihsel arka planı, çok katmanlı kültürel alt yapısı ile ilgili bilgilere değinilmiştir. Yerel tarih araştırmalarından, yerel tarihin tarih disiplinleri ile olan ilişkisinden ve Trabzon'un yerel tarihinin tarih içerisindeki yerinden söz edilmiştir.

İkinci bölümde bibliyografyalara ve dizinlere yer verilmiştir. Mimarlık ve sanat tarihi bibliyografyasının yanı sıra bu alanlara yardımcı olduğu düşünülen koruma-restorasyon ve mimarlık ve sanat tarihi ile ilişkili seçilmiş Trabzon tarihi bibliyografyası da çalışmanın içeriğine dahil edilmiştir. Bibliyografyalar da kendi içinde, kitaplar, makaleler, tezler, bildiriler ve araştırma projeleri-raporlar olarak sınıflandırılmıştır.

Elde edilen künyelerin eser adları ve yazar adları dizinleri hazırlanarak "Bibliyografik Dizin" adı altında düzenlenmiştir. Eser adları ve yazar adları dizinleri kendi içlerinde mimarlık ve sanat tarihi, koruma-restorasyon ve seçilmiş tarih araştırmaları olarak sınıflandırılmıştır. Yazar adları dizinlerinde, soyadı değişikliği olan kadın araştırmacıların isimleri, literatürde yer alan şekli ile verilmiştir. Araştırmalar esnasında önemli görülen yayınların, yapı, yer, mahalle isimleri bağlamında dizinleri oluşturularak "Seçilmiş Kaynakça Dizini" oluşturulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan değerlendirme bölümünde; Trabzon mimarlık ve sanat tarihinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Değerlendirmeye ve tanıtmaya değer görülen eserler seçilerek üzerlerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra konu ile ilgili araştırmacılar tanıtılmış ve araştırma merkezlerinden söz edilmiştir. Çalışmalar esnasında bilimsel meşruiyet ve güvenilirlik açısından yetersiz görülen eserlerin değerlendirmeleri yapılmıştır. Son olarak da bibliyografya dahilindeki eserlerin konularına, yazarlara, yayın türü dağılımlarına ve tarihsel dağılımlarına göre istatistiki grafik değerlendirmeleri ortaya koyulmuştur.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR

2.1. Bibliyografya

Bibliyografyalar, belli bir konu, yer ya da dönemle ilgili yayınların tümünü kapsayan ya da en iyilerini seçen çalışmalardır (URL-2). Başka bir tanımla bibliyografya; “bilim, sanat, kültür, edebiyat, eğitim, toplum, şahıs gibi akla gelebilecek her türlü konuya ilişkin oluşturulmuş bilgi kaynağını kayıt altına alan, araştırmacıyı bu kaynakların varlığından haberdar eden, kaynak toplayarak kaynak oluşturan bilim dalıdır (Yıldız, 2007).

Bibliyografyalar, özellik, tertip ediliş, zaman, kapsam bakımından çeşitli şekillerde hazırlanabilmektedir. Özellik bakımından bibliyografyalar, ya ele aldıkları yayınların belli bir sıraya ve tertibe göre künyelerini (yazar, yayın adı, basıldığı yer, tarih sayfa miktarı, fiyat gibi) bildirirler; ya da ele aldıkları yayınların içerikleri hakkında bilgi verirler. Tertip edilişleri bakımından bibliyografyalar, yazarların adlarına, yayınların adlarına, yayınların konularına göre düzenlenebilirler. Zaman bakımından bibliyografyalar, belli iki tarih arasında yayınlanmış yayınları ele alarak bilgi verirler. Kapsam bakımından bibliyografyalar, millî ve milletlerarası yayınlar hakkında bilgi verdikleri gibi tek konuda belli bir yazara ait yayınlar ya da belli bir konuya ait yayınlar hakkında da bilgi verebilmektedirler (URL-3).

Hazırlanan bu bibliyografya çalışması özellik bakımından; ele alınan yayınların yazar adı, yayın adı, yayınevi adı, yayın yeri ve yayın yılı bilgilerini vermektedir. Tertip ediliş bakımından; yazarların soyadlarının alfabetik dizilişine göre düzenlenmiştir. Bu çalışmada, zaman sınırlaması olmamakla birlikte taramanın tamamlandığı 2011 yılına kadar tespit edilen yayınların künyeleri bulunmaktadır. Kapsam bakımından ise, yerel, ulusal ve uluslar arası yayınlar ele alınarak, mimarlık ve sanat tarihi, koruma restorasyon ve seçilmiş Trabzon tarihi alanlarında sınıflandırma yapılmıştır.

Mimarlık ve sanat tarihi bibliyografyası kapsamında 755 yayının künyesi oluşturulmuştur. Bunların 192’si kitap, 390’ı makale, 66’sı tez, 95’i bildiri ve 12’si araştırma projesi ve raporlardır.

2.1.1. Trabzon Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası

2.1.1.1. Kitaplar

1. Akbulut, Ömer, Gülbahar Hatun Camii - Ayşe Hatun ve Yavuz Selim, Trabzon Tarihi Dizisi:5, Trabzon, 1965.
2. Akbulut, Ömer, Sümela, Trabzon Tarihi Dizisi, Hakimiyet Matbaası, 1963.
3. Akbulut, Ömer, Trabzon Kitabeleri, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1954.
4. Akbulut, Ömer, Trabzon'un Tarihi Eserleri, İnkılâp Matbaası, Trabzon, 1963.
5. Akçaoğlu, Hasan, Kartpostal Koleksiyonuyla 1880-1920 Yılları Arasındaki Trabzon, İstanbul, 1997.
6. Akyıldız, Cemal, Atatürk Portreleri, Atatürk'le Özdeşleşen Tarihi Yapılar, Atatürk Evleri, Karadeniz Konakları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
7. Akyıldız, Cemal, Gravürlerle Atatürk Portreleri Milli Mücadele ve Trabzon Yapıları, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Trabzon, 2007.
8. Albayrak, Hüseyin, Tarih İçinde Trabzon Lisesi, Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneği Yayınları, Trabzon, 1987.
9. Albayrak, Hüseyin, Trabzon İmâret (Hâtûniye) Külliyesi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 68, Trabzon, 1998.
10. Albayrak, Hüseyin, Trabzon İskender Paşa Külliyesi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 67, Trabzon, 1998.
11. Albayrak, Hüseyin, Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 72, Trabzon, 1998.
12. Alcock, Thomas, Travels in Russia, Persia, Turkey and Greece in 1828-1829, London, 1831.
13. Anabolu, Mükerrerem, Trabzon'daki Bizans Çağı Yapıları, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1969.
14. Arrianus, Flavius, Arrianus'un Karadeniz Seyahati, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2005.
15. Atasoy, Sümer (haz.), Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine, Ege Yayınları, İstanbul, 2005.
16. Balyan, E. D, Hay Vanorayk i Turkia 1: Kağadio, Sepasdio yev Drabizoni gusagalutyants Yeğadz Vanorayk. (Türkiye'deki Ermeni Manastırları 1: Ankara, Sivas ve Trabzon Vilayetlerindeki Manastırlar),Keşişyan, İzmir, 1914.

17. Barth, Heinrich, Dr. H. Barth's reise von Trapezunt durch die nördliche hälfte Klein-Asiens nach scutari im Herbst 1858, Justus Perthes, Gotha, 1860.
18. Başgelen, Nezhik, Bir Zamanlar Trabzon, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.
19. Bekdemir, Ünsal, Karadeniz Kıyı Kentleri / Samsun Hopa Arası, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2007.
20. Belli, Oktay; Kayaoğlu, İzzet Gündoğ, Trabzon'da Türk Bakırcılık Sanatının Tarihsel Gelişimi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.
21. Bilgin, Mehmet (der.), Sürmene, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, 1990.
22. Binbaşı Süleyman Bey, Memleketim Trabzon Mahallem Tekfurçayır, (haz. Ömer Türkoğlu), Kebikeç Yayınları, Ankara, 1997.
23. Bölükbaşı, Atilla, Anılarda Trabzon Cilt 1-2, Serander Yayınları, Trabzon, 2006.
24. Bryer, Anthony, Epithalamies and Eclipses in Fourteen-Century Trebizond, Athen, 1986.
25. Bryer, Anthony, Meryemana Manastir: The Monastery of Soumela: A Brief History, Birmingham, 1972.
26. Bryer, Anthony, Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus 800-1900, Ashgate Publishing Company, London, 1988.
27. Bryer, Anthony; Isaac, Jane; Winfield, David, Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond Architectural and Historical Notes, Athens, 1972-1973.
28. Bryer, Anthony; Winfield, David, The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos, Dumbarton Oaks Res. Library, Washington DC, 1985.
29. Bryer, Anthony; Winfield, David; Ballance, Selina; Isaac, Jane, The Post-Byzantine Monuments of the Pontus, Variorum Collected Studies Series, Suffolk, 2002.
30. Cezar, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985 ("Trabzon Bedesteni", s.290-292)
31. Chrysanthos, Hē ekklēsia Trapezountos, Typographeion "Hestia", Athēnais, 1933.
32. Chrysanthos, Mémoire De L'archevêque d'Athènes Chrisanthos De Trébizonde 1881-1949, Athènes, 1970.
33. Cihanoğlu, Selim, Doğu Karadeniz Bölgesinde Oynanan Horonlar Karşılımlar – Barlar ve Halaylar, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2004.

34. Cihanoğlu, Selim, Trabzon Yöresi Giysileri, El İşleri ve Kalıpları, Eser Ofset, Trabzon, 1997.
35. Cordier, Henri; Dupre, Pierre, Voyage de Pierre Dupré de Constantinople à Trébizonde (1803), Paris, 1919.
36. Çağdaş, M. Erdal; Ayaz, Zübeyir; Kantarcı, Züleyha, (haz.), Trabzon Kültür ve Turizm Envanteri, Trabzon Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Trabzon, 1987.
37. Da Verica, Tarsicio Succi, Sumela: Monastery in the Clouds, Becid Yayınevi, İstanbul, 1970.
38. Da Verica, Tarsicio Succi, Trébizonde Porta D'Oriente, Çeltut Matbaası, İstanbul, 1973.
39. Dağlı, Yücel; Kahraman, Seyit Ali, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2. Cilt (Bursa - Bolu - Trabzon - Erzurum - Azerbaycan - Kafkasya - Kırım - Girit), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
40. Dalby, Andrew, Bizans'ın Damak Tadı – Kokular, Şaraplar, Yemekler, (çev: Ali Özdamar), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
41. Deyrolle, Théophile, 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a, (çev. Reşat Ekrem Koçu), Çığı Kitabevi, İstanbul, 1939.
42. Dionysatoy, Theoklitoy Monahoy, I Panagia Soymela, 1994.
43. Dilaver, Sadi, Tarihçesi ve Tarihi Yapılarıyla Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Trabzon, 1987.
44. Dormition Skete Icons, The Lives of the Monastery Builders of Soumela: Saints Barnabas and Sophronios of Athens and Saint Christopher of Trebizond, Builders of the Mt. Mela (Pamphlet), Holy Apostles Convent Pubns, 1991.
45. Duman, Mustafa, Trabzon Halk Şairleri, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1995.
46. Duman, Mustafa, Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 87 – Trabzon Yöresi Türkü ve Destanları, Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, İstanbul, 1987.
47. Durmuş, Sinan; Suiçmez, Hasan; Dilek, Zeki, Her Yönüyle Araklı, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 1996.
48. Düzenli, Halil İbrahim (ed.), Bir Mimari Deneyim: Trabzon ve Sarajevo'da Mahalle (Jedan Gaditeljski Pokusaj: Mahalle u Trabzonu i Sarajevu), Nüans Yayınları, İstanbul, 2007.
49. Eastmond, Anthony, Art and Identity in Thirteenth Century Byzantium: Hagia Sophia and the Empire of Trebizond, Ashgate Publishing, Burlington, 2004.

50. Eastmond, Anthony, Narratives of the Fall: Structure and Meaning in the Genesis Frieze at Hagia Sophia, Trebizond, Ashgate Publishing, Burlington, 2004.
51. Enön, Zerrin; Öztekin, Kamuran; Tosun, Vehbi; Güngör, Bülent, Akçaabat Orta Mahalle'de Bir Araştırma, Karadeniz Yayınevi, Trabzon, 1985.
52. Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (çev. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1970.
53. Eyice, Semavi, Son Devir Bizans Mimarisi İstanbul'da Palaiologos'lar Devri Anıtları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1963.
54. Eyice, Semavi, Trabzon, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
55. Eyice, Semavi, Trabzon Yakınında Meryem Ana Manastırı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1966.
56. Eyüboğlu, İsmet Zeki, Karadeniz Türküleri Maçka Yaylalarından Sesler, Anadolu Sanat Yayınları: 31, İstanbul, 1995.
57. Eyüboğlu, İsmet Zeki, Maçka, Pencere Yayınları, İstanbul, 2004.
58. Gedikoğlu, Haydar; Bölükbaşı, Atilla, Akçaabat, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 1996.
59. Gerçek, Bekir, İki Köprü Bir Şehir, Trabzon, 1990.
60. Grierson, Philip, Byzantine Coins, University of California Press, California, 1983.
61. Gülensoy, Tuncer, Trabzon Yöresi Türküleri, Türküler ve Atma Türküler, Anadolu Sanat Yayınları: 13, İstanbul, 1985.
62. Gür, Şengül Öymen, Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2000.
63. Gür, Şengül Öymen; BATUR, Afife, Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari, Milli Reasürans Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 2005.
64. Halil Edhem, Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2001.
65. Havuş, Mehmet, The Frescoes of Sumela, Sümela Manastırı'nın Freskleri, Ajans-Türk Matbaacılık, İstanbul, 2007.
66. Hionides, Constantine, The Greek Pontians of the Black Sea: Sinope, Amisos, Kotyora, Kerasus, Trapezus: 1300 BC-2000 AD: with 525 pictures, Publishing House Kyriakides Brothers S.A, Thessaloniki, 2003.
67. Horuluoğlu, Şamil, Tarihi Eserleri ile Trabzon, Cihan Matbaası, Ankara, 1978.

68. Horuluoğlu, Şamil, Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri, Er Ofset Matbaası, Ankara, 1983.
69. Hubbard, Ethel Daniels, Lone sentinels in the Near East: Myrtle Shane, Bitlis; Mary Mathews, Monastir; Olive Crawford, Trebizond; Mary Graffam, Sivas, Woman's Board of Missions, 1920.
70. İskender, Süleyman, Trabzon Fotoğraf Albümü, Trabzon, 2002.
71. Janin, Raymond, Les Églises et les Monastères des Grands Centres Byzantins: Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1975.
72. Janssens, Emile, Trebizonde en Colchide, Presses Universitaires de Bruxelles, 1969.
73. Jennings, Raymond Carlton, The Pious Foundations of İmaret-i Hatuniye in Trabzon, Türk Tarih Kurumu, 1993.
74. Kahraman, Halil, Trabzon, Uzun Yayınevi, Trabzon, 1987.
75. Kalyoncu, Hasan, Her Yönüyle Tonya, Tonya Kaymakamlığı, Trabzon, 1989.
76. Karaca, Sebahattin, Her Yönüyle Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı, Göksu Grafik, İstanbul, 2000.
77. Kardeş, Osman Nuri, Eski Fotoğraflarda KTÜ, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon, 2000.
78. Kardeş, Osman Nuri, Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 1, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yayınları, Trabzon, 1999.
79. Kardeş, Osman Nuri, Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 2, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 2001.
80. Kardeş, Osman Nuri, Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 3, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yayınları, Trabzon, 2005.
81. Kardeş, Osman Nuri, Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 4, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yayınları, Trabzon, 2006.
82. Kardeş, Osman Nuri, Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 5, Trabzon, 2011.
83. Kare Kare Karadeniz, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Trabzon, 2008.
84. Karpuz, Haşim, Trabzon, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:1127, Mas Matbaacılık, Ankara, 1990.
85. Kayaoğlu, İzzet Gündoğ; Ciravoğlu, Öner; Akalın, Cüneyt (haz.), Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
86. Kaysokalybitis, N., Ktitorikon tis Monis Soymela, Leipzig, 1775.

87. Keyder, Çağlar; Özveren, Eyüp; Quataert Donald (ed.), Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.
88. Köse, İsmail, Bulutların Ötesinde Saklı Manastır Sümela, İber Matbaacılık, Trabzon, 2010.
89. Krumbacher, Karl, Geschichte der Byzantinischen Literatur 1049-1051, München, 1897.
90. Kurnaz, Mehmet, Trabzon'da 35 Vakfa Ait Notlar, Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2003. (İlk yayın: 1948)
91. Ktenidi, F., Mnimi Panagias Soymela, 1964.
92. Ktenidi, F., Soymela Ithografia, 1953.
93. Kyriakides, Epameinondas, Istoría tis para tin Trapezoynta Ieras Basilikis Patriarhikis Stayropigiakis Monist is Yperagias Theotokoy tis Soymela, 1898.
94. Kyriakidi, Epameinondas, Stória Monis Soymela, 1898.
95. Kyriakidis, Tassos, Pontus: Engravings, Maps, Coins, 2008.
96. Laird, James Douglas, Imperial order Saint Eugene of Trebizond, North America Exarchate: Manual of Arms, 1991.
97. Lampsides, Odysseas, Agios Eygenios O Polioyhos Tis Trapezoyntos, 1984.
98. Lampsides, Odysseas, Symboli eis ton bion ton Athinaion Monahon-İdryton tis Monis Soymela, 1956.
99. Macaulay, Rose, Trabzon Kuleleri İngiliz Misyonerler Karadeniz'de, (çev. Billur C. Tiğrek), Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1995.
100. Magdalinis, Monahis, Panagia Soymela toy Arhaioy Pontoy, 1985.
101. Marco Polo, Venetian Merchant Traveled in Tartary, India, Persia and Across Armenia to Trebizond 1271-1295, (çev. Colonel Henry Yule), London, 1871.
102. Millet, Gabriel; Rice, David Talbot, Byzantine Painting at Trebizond, Courtauld Institute Publications on Near Eastern Art; 1, George Allen & Unwin, London, 1936.
103. Moraux, Paul, Chronique: Manuscrits de Trébizonde au Musée archéologique d'Ankara, Bruxelles, 1965.
104. Nemlioğlu, Candan, Görsel Belgelerde Trabzon: Panel ve Tablolar (Yağlıboya-Suluboya-Karakalem) Gravür ve Litografiler 1461-1914, Trabzon Araştırmaları Merkezi Vakfı Yayınları: 4, İstanbul, 2005.
105. Nemlioğlu, Candan, Trabzon'un Abidevi Eserlerinden Kostaki Köşkü, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul, 2008.

106. Özdemir, Yaşar Bedri, Fotoğraflarla Trabzon, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2006.
107. Önder, Mehmet, Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993.
108. Özel, Mehmet, Türkiye'nin Şaheserlerinden Örnekler, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
109. Özen, Hamiyet; Tuluk, Ömer İskender ve diğ., Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri, Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2010.
110. Özgüner, Orhan, Köyde Mimari: Doğu Karadeniz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
111. Papadimtrioy, R., Panagia Soymela Thryloi kai Istoría, 1962.
112. Pınar, İlhan (der.), 19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Trabzon, Antalya, Diyarbakır, Konya, İzmir, Akademi Kitabevi, Ankara, 1998.
113. Restle, Marcell, Byzantine Wall-Painting in Asia Minor, Irish University Press, 1967.
114. Retowski, Otto, Die Münzen der Komnenen von Trapezunt, Klinkhardt & Biermann, Braunschweig, 1974.
115. Rice, David Talbot, Byzantine Art and its Influences, Variorum Reprints, London, 1973.
116. Rice, David Talbot, The Church of Haghia Sophia at Trebizond, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1968.
117. Rice, Tamara Talbot, Decorations in the Seljukid Style in the Church of Saint Sophia of Trebizond, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1963.
118. Rosenqvist, Jan Olof, The Hagiographic Dossier of St. Eugenios of Trebizond in Codex Athous Dionysiou 154: A Critical Edition with Introduction, Translation, Commentary and Indexes, Uppsala, 1996.
119. Denктаş, Mustafa; Eravşar, Osman (ed.), Sanat Tarihi Araştırmaları, Prof. Dr. Haşım Karpuz'a Armağan, Kıvılcım Kitabevi, Konya, 2007.
120. Savvaslonidhis, Au Sujet Du Pont De Trébizonde, İstanbul, 1870.
121. Sevim, Mustafa (yay. haz.), Gravürlerle Türkiye – Anadolu-1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

122. Sevim, Mustafa (yay. haz.), Gravürlerle Türkiye – Anadolu-2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
123. Sinclair, Thomas Alan, Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey, Cilt:1, The Pindar Press, London, 1987.
124. Sınır, Sebahattin, Her Yönüyle Trabzon, Sonhaber Basımevi, Trabzon, 1966.
125. Sınır, Sebahattin; Uzun, Pirağa, Her Yönüyle İlimiz Trabzon, As Matbaası, Trabzon, 1972.
126. Sözen, Metin; Eruzun, Cengiz, Anatolian Vernacular Houses, A Cultural Publication of Emlak, İstanbul, 1996.
127. Spyrantis, Andreas, Trapezoys kai i Moni Soymela toy Pontoy, Anamniseis 1910-1922, 1991.
128. Strzygowski, Josef, Eine Trapezuntische Bilderhandschrift Vom Jahre 1346, Stuttgart, 1890.
129. Sumela Monastery-Turkey, The Rotary Club of Trabzon, Trabzon, 1982.
130. Sümerkan, Mustafa Reşat, Doğu Karadeniz’de Dağlar Yaylalar ve Turizm, Trabzon Lions Kulübü Yayınları, Trabzon, 1997.
131. Sümerkan, Mustafa Reşat, Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları. Türkiye Cumhuriyeti’nin Yetmişbeş Yılına Armağan Dizisi; 6, Trabzon, 1998.
132. Sümerkan, Mustafa Reşat; Okman, İbrahim, Kültür Varlıklarıyla Trabzon, Cilt:1, İlçeler ve Köyler, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 1999.
133. Şenel, Süleyman, Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
134. Şimşek, Rasim, Trabzon Belediye Tarihi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1993.
135. Şen, Ömer, Bulutlardaki Manastır (Monastery in the Clouds): Sumela, Three&M-B&Z Collection, Kültür Yayınları, İstanbul, 1994.
136. Şentürk, Cevat, Trebizond, Arofis Matbaası, İstanbul, 1975.
137. Tanimanidi, P.,Panagia Soymela, Panellinio Proskynima kai iero Symbolo 1951-1977, 1978.
138. Tarih ve Kültür Kenti Trabzon-Trabzon The City of Culture and History,(haz. M. Volkan Canalıoğlu, ve diğ.), Trabzon, 1999.
139. Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Her Yönüyle Trabzon, Ege Haberler Ajansı, 1997.

140. Tarihi ve Turistik Değerleri ile Trabzon: Ganita ve Bir Yayla (Trabzon Turizm Envanteri), Trabzon Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 1993.
141. Tavernier, Jean-Baptiste, Tavernier Seyahatnamesi, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.
142. Texier, Charles, Asie Mineure: Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de Chersonnese D'Asie, Firmin Didot Frères, Paris, 1862.
143. Texier, Charles; Pullan, Richard Popplewell, Byzantine Architecture, Londres, 1864.
144. Topal, İ., Bölükbaşı, Atilla, Trabzon'91, Oskar Kitabevi, İstanbul, 1991.
145. Topalidis, Sam, A Pontic Greek History, 2007.
146. Trabzon, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
147. Trabzon, Trabzon Belediyesi Yayınları, 2007.
148. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1987.
149. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1988.
150. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1989.
151. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1990.
152. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
153. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.
154. Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
155. Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2000.
156. Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006.
157. Trabzon 1973 İl Yıllığı, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1973.
158. Trabzon İl Halk Kütüphanesi Arap Harfli Basma Eserler Kataloğu, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 1998.
159. Trabzon İlinin Şirin İlçesi Yomra, (haz. İrfan Ertav), Trabzon, 2006.
160. Trabzon (Kanuni Özel Sayısı), Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

161. Trabzon Kùltür Sanat Yıllığı 87, (haz. İzzet Gündag Kayaoğlu, Mustafa Duman, Alaattin Bahçekapılı), Trabzonlular Kùltür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, İstanbul, 1987.
162. Trabzon Kùltür ve Turizm Envanteri, (haz. M. Erdal Çağdaş, Zübeyir Ayaz, Züleyha Kantarcı), Trabzon Valiliği Yayınları, Trabzon, 1987.
163. Trabzon Müzeleri, (haz. Mehmet Öncel Koç, Yusuf Ziya Köklü), Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2004.
164. Trabzon Yıllığı 1997, (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Ankara, 1997.
165. Tuluk, Ömer İskender; Düzenli, Halil İbrahim (ed.), Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010.
166. Tüfek, Özkan, The Monastery of Sumela (Meryemana), İstanbul, 1978.
167. Umar, Bilge, Karadeniz Kappadokiası (Pontos): Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2000.
168. Uraz, Murat, Trabzon'da Kùltür Hayatı, İstanbul, 1977.
169. Usta, Veysel, Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon, Serander Yayınları, Trabzon, 1999.
170. Usta, Veysel, Atatürk ve Trabzon (Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler), Serander Yayınları, Trabzon, 1999.
171. Uzun, Enver, İşgal Yıllarında (1916-1917) Trabzon'da Rus Askeri Gazetesi Veonniy Listok (Makaleler Toplusu), Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2008.
172. Uzun, Enver, Rus Hesabatlarında Trabzon (1916-1918), Mor Taka Yayınları, Trabzon, 2009.
173. Uzun, Enver, Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Trabzon, 2008.
174. Uzun, Enver, Trabzon'da Sinema Kùltürü, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2006.
175. Wroth, Warwick William, Catalog of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards and of the Empires of Thessalonica, Nicae, and Trebizond in the British Museum, London, 1911.
176. Yanıkoğlu, Bilal Aziz, Trabzon ve Havalisinde Toplanmış Folklor Malzemesi, Kenan Matbaası, İstanbul, 1943.
177. Yazıcı, Mustafa, Trabzon Ayasofya Camii Şerifi (1461-2004), Trabzon, 2004.

178. Yerasimos, Stéphane, Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVI Siècles, Bibliographie, Itinéraires et Inventaire des Lieux Habités), Imprimerie de la Société Turque d'Histoire, Ankara, 1991.
179. Yılmaz, Atalay, Karadeniz'in İncisi Serander – Nayla – Trabzon, Dernekler Birliği Kültür Yayınları:1, İstanbul, 2007.
180. Yılmaz, Nilgün, İkona-Trabzon (Trabzon Müzesindeki İkonalar Kataloğu), Trabzon Müzelerini Koruma-Geliştirme ve Yaşatma Derneği Yayınları, Trabzon, 2003.
181. Yücel, Erdem, Trabzon, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1988.
182. Yücel, Erdem, Trabzon and Sumela, (çev. N. Erbey), Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1988.
183. Yücel, Erdem, Trabzon et Sumela, (çev. Pierrette Grolier), Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1989.
184. Yücel, Erdem, Trabzon und Sumela, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1989.
185. Yüksel, Ayhan, Doğu Karadeniz Araştırmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.
186. Yüksel, Murat, Akçaabat'ta Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Akçaabat, 2006.
187. Yüksel, Murat, Şairlerin Dilinden Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1996.
188. Yüksel, Murat, Şakir Şevket'in Trabzon Tarihinden Sayfalar ve Şevketname-i Osmani'si, Yunus Dergisi Yayınları, Trabzon, 1993.
189. Yüksel, Murat, Trabzon Akyazı Kitabeleri, Akyazı Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2004.
190. Yüksel, Murat, Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri, 3 Cilt, Trabzon Valiliği Yayınları: 3, Trabzon, 1991.
191. Yüksel, Murat, Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri, 5 Cilt, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 58, Trabzon, 2000.
192. Zengin, Necati, Osmanlı'dan Günümüze Trabzon'da Tiyatro, Trabzon Sanat Tiyatrosu Yayınları:3, Trabzon, 2009.

2.1.1.2. Makaleler

1. Açık, Turan, “Bir Yeniden İna Denemesi: 18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 215-237.
2. Açık, Turan; Tuluk, Ömer İskender, “Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazınında Şer’iyye Sicillerinin Yeri”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13, İstanbul, 2009, s. 461-474.
3. Akalın, Cüneyt, “Batılıların Gözüyle Trabzon”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 245-250.
4. Akok, Mahmut, “Trabzon’un Eski Evleri”, Arkitekt Dergisi, Sayı: 233-236, 1951, s.103-114.
5. Akok, Mahmut, “Trabzon’un Eski Evleri”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 383-397.
6. Aksoy, Erdem, “Trabzon Simgeleri”, Arkitekt, Sayı: 458, 1998, s. 20-26.
7. Aksoy, Erdem, “Trabzon Simgeleri”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15-23.
8. Aksoy, Erdem, “Trabzon Simgeleri”, Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 7-11.
9. Aksoy, Özgönül; Aydemir, Şinasi; Ertürk, Zafer; Özen, Hamiyet; “Trabzon Kavak Meydanı Yerleşmesi Üzerine Bir Genelleme”, Mimarlık, Sayı: 148, 1976, s. 103- 112.
10. Albayrak, Hüseyin, “Tarihe Karışan Gülbahar Hatun İlkokulu”, Trabzon, Sayı: 7, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür, Sanat ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1987, s. 31-35.
11. Alikılıç, Dünder, “Trabzon Sürmene’de Bir Türkmen Köyü: Baştımar”, Tekne, Sayı: 9, Trabzon, 2006, s. 44-48.
12. Alikılıç, Dünder, “Trabzon Sürmene’de Bir Türkmen Köyü: Baştımar”, Tekne, Sayı: 10, Trabzon, 2006, s. 46-48.
13. Alpatov, Michail A., “Les Reliefs de la Sainte-Sophie de Trebizonde”, Byzantion, Sayı: 4, 1927-1928, s. 407-418.
14. Arslan, Melih, “Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde Bulunan Pontus Krallığı’na ve Pontus Kentlerine Ait Roma Devri Sikkeleri”, Arkeoloji Dergisi, Sayı: 5, İzmir, 1997, s. 63-109.

15. Arslan, Melih, "Pontus Bölgesi Şehir Sikkeleri ve Zela Definesi", Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı, Sayı: 6, Ankara, 1991, s. 121-142.
16. Aşık, Mehmet, "Trabzon", Trabzon Kültür Sanat Yıllığı, Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 1987, s. 487-490.
17. Aydın, Yelda, "Trabzon'un Kentsel Dönüşümü", Trabzon Ticaret Gazetesi, Sayı: 131, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Trabzon, 2003, s. 8-9.
18. Aysu, Emre, "Trabzon Kenti Orta-İç Kale Tarihi Yerleşimi Üzerinde Bir Deneme", Arkitekt Dergisi, Sayı: 366, 1977, s. 95.
19. Aysu, Emre, "Trabzon (Trapezunt) –Conservation Planning for a Historical City", Angewandte Stadtforschung in der Türkei: Istanbul, Bursa, Trapezunt, Nizaa, 1986, Selbstverlag Lehrstuhl für Sozialgeographie, Nr. 30, Universität Augsburg, Augsburg, 1993, s. 69-86.
20. Bahçekapılı, Alâettin, "Trabzon'u Yazanlar", Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı, İstanbul, 1987, s. 175-230.
21. Baklanov, N., "Deux Monuments Byzantines de Trebizonde", Byzantion, Sayı: 4, 1927-1928, s.363-391.
22. Bali, Ahmet Can, "Trabzon", Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, Trabzon, 2002, s.162-227.
23. Ballance, Selina, "Early Turkish Buildings in Trabzon", Belleten, Sayı: 29/113, 1965, s. 73-76.
24. Ballance, Selina, "The Byzantine Churches of Trebizond", Anatolian Studies, Sayı: 10, British Institute at Ankara, 1960, s. 141-175.
25. Ballance, Selina, "Trabzon'daki Erken Devir Türk Yapıları", (çev. Solmaz Turunç), Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 253-257.
26. Ballance, Selina; Bryer, Anthony; Winfield, David, "Nineteenth – Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part I", Arheion Pontou, Sayı: 28, 1966, s. 233-308.
27. Bayraktar, Alemdar; Türker, Temel; Sevim, Barış; Altuni, Ahmet Can; Yıldırım, Faruk, "Modal Parameter Identification of Hagia Sophia Bell-Tower via Ambient Vibration Test", J Nondestruct Eval, Sayı: 28, 2009, s. 37-47.
28. Beldiceanu, Nicoara, "Biens Monastiques D'après un Registre Ottoman de Trébizonde (1487)-Monastères de la Chrysoképhalos et du Pharos", Revue des Etudes Byzantines, Sayı: 35, Paris, 1977, s. 175-213.

29. Beldiceanu, Nicoara, “Les Biens du Monastère d’Aya Sofya à Trébizonde dans la Région d’Aqdjaabad Avant 1461”, Retimno, 1986, s. 325-334.
30. Beldiceanu, Nicoara, “Les Monastere de la Theokepastos a la Lumiere d’un Recensement Ottoman de Trebizonde” Byzantion, Sayı: 55, 1985, s. 289-331.
31. Beldiceanu, Nicoara; Nàsturel, Petre S., “Biens du Monastère Sainte-Sophie de Trébizonde Dans Plusieurs Bandons du Pays a ala Charnière de la Conquête (1461)”, Byzantion, Sayı: 60, 1990, s. 25-89.
32. Belli, Oktay; Kayaoğlu, İzzet Gündoğ, “Trabzon Bakır ve Bronz Atölyeleri”, Tarih ve Medeniyet, Sayı: 9, 1994, s. 60-63.
33. Belli, Oktay; Kayaoğlu, İzzet Gündoğ, “Trabzon Bakırcılığı”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 462-466.
34. Belli, Oktay; Kayaoğlu, İzzet Gündoğ, “Trabzon Bakırcılığının Tarihsel Gelişimi”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Sayı: 18, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s. 46-48.
35. Belli, Oktay; Kayaoğlu, İzzet Gündoğ, “Trabzon El Sanatları”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Sayı: 18, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s. 49-51.
36. Bendall, Simon, “A New Twelfth-Century Byzantine Coin from the Mint of Trebizond”, Numismatic Chronicle, Sayı: 19, 1979, s. 211.
37. Berki, Ali Himmet, “İslam’da Vakıf, Zağanus Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 4, 1958, s. 19-37.
38. Birdsall, J. Neville, “A Manuscript of the Monastery of the Soumela, Trebizond”, Byzantine and Modern Greek Studies, Sayı: 14, 1990, s. 241-245.
39. Bilge, “Trabzon’da Tarihi Eserler”, Yeni Adam, Sayı: 73, İstanbul, 1935, s. 4.
40. Brounov, N., “La Sainte-Sophie de Trebizonde”, Byzantion, Sayı: 4, 1927-1928, s.393-405.
41. Brown, T. S.; Bryer, Anthony; Winfield, David, “Cities of Heracilius”, Byzantine and Modern Greek Studies, Sayı: 4, 1978, s. 15-38.
42. Bryer, Anthony, “Greeks and Türkmen: The Pontic Exception”, Dumbarton Oaks Papers, Sayı: 29, 1975, 115-148.
43. Bryer, Anthony, “Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part II”,Arheion Pontou, Sayı: 29, 1968, s. 89-132.

44. Bryer, Anthony, "Some Trapezuntine Monastic Obits (1368-1563)", *Revue des Etudes Byzantines*, Sayı: 34, 1976, s.124-138.
45. Bryer, Anthony, "The Church of Hagia Sophia in Trebizond", *Apollo*, Sayı: 89, 1969, s. 268-274.
46. Bryer, Anthony, "The Crypto-Christians of the Pontos and Consul William Gifford Palgrave of Trebizond", *Deltio Kentrou Mikrasiatikou Spoudon*, Sayı: 4, 1983, s. 13-68.
47. Bryer, Anthony, "The Estate of Empire of Trebizond", *Arheion Pontou*, Sayı: 35, 1979, s. 370-477.
48. Bryer, Anthony, "The Littoral of the Empire of Trebizond in Two Fourteenth-Century Portolano Maps", *Arheion Pontou*, Sayı: 24, 1969, s. 191-210.
49. Bryer, Anthony, "The Treatment of Byzantine Place-Names", *Byzantine and Modern Greek Studies*, Sayı: 9/1, 1984, s. 209-214.
50. Bryer, Anthony, "Trebizond and Rome", *Arheion Pontou*, Sayı: 26, 1964, s. 290-307.
51. Bryer, Anthony, "Une Église à Demande du Client à Trébizonde", *Proche-Orient Chretien*, Sayı: 32, 1982, s. 216-234.
52. Bryer, Anthony; Isaac, Jane; Winfield, David, "Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part VI", *Arheion Pontou*, Sayı: 31, 1972-1973, s. 126-310.
53. Bryer, Anthony; Winfield, David, "Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part III", *Arheion Pontou*, Sayı: 30, 1970, s. 228-385.
54. Bulut, Aydan, "Hasan Paşa Camisi ve Çevre Yapıları", *Trabzon*, Sayı: 9, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 45-48.
55. Bulutay, Kâzım, "Köy Mimarisine Hazırlık", *İnan Dergisi*, Sayı: 5, Trabzon, 1937, s. 16-20.
56. Campbell, I. C. G., "Coins and History (Trebizond)", *NI Bulletin*, Sayı: 10, 1976, s. 407-419.
57. Canalıoğlu, Mehmet Volkan, "Trabzon'daki Manastırlar", *Trabzon*, Sayı: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 22-26.
58. Cargnelli, Renata L., "Trebisonda, L'impero Dimenticato", *Cilt:64, Sayı:86*, s. 51-72.

59. Carr, Annemarie Weyl, "Icons and the Object of Pilgrimage in Middle Byzantine Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers*, Sayı: 56, 2002, s. 75-92.
60. Cinemre, Vefa Baki, "Eski Trabzon'a Dair", *İnan Dergisi*, Sayı: 1, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s.21-24.
61. Cinemre, Vefa Baki, "Eski Trabzon'a Dair", *İnan Dergisi*, Sayı: 2, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s. 21-25.
62. Cinemre, Vefa Baki, "Eski Trabzon'a Dair", *İnan Dergisi*, Sayı: 3, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s. 24-25.
63. Cinemre, Vefa Baki, "Eski Trabzon'a Dair", *İnan Dergisi*, Sayı: 4, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s. 24-25.
64. Cinemre, Vefa Baki, "Eski Trabzon'a Dair", *İnan Dergisi*, Sayı: 5, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s. 23-25.
65. Cinemre, Vefa Baki, "Eski Trabzon'a Dair", *İnan Dergisi*, Sayı: 6, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s.19-21.
66. Ciravoğlu, Öner, "Bir Kentin Belleği", *Bir Tutkudur Trabzon*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 6-8.
67. Clavijo, Ruy Gonzales de, "Kadis'ten Semerkand'a 'Karadeniz Yolculuğu' Bölümü", (çev. Ömer Rıza Doğrul), *Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı: 96, Trabzon, 1994, s. 14-20.
68. Concino, E., "Fra Oriente e Occidente: Gli Zen, un Palazzo e il Mito di Trebisonda", *Renovatio Urbis Venezia neh'atà di Andrea Gritti (1523-1538)*, A cura di: M. Tafuri, Roma, 1984, s. 265-290.
69. Crow, James; Bryer, Anthony, "Survey in Trabzon and Gümüşhane Vilayets, Turkey, 1992-1994", *Dumbarton Oaks Papers*, Sayı: 51, Trustees for Harvard University, 1997, s. 283-289.
70. Cumont, Franz, "Notes on Vazelon", *Byzantinische Zeitschrift*, Sayı: 4, 1905, s. 302.
71. Çakalof, A.E., "Byzantion Nädrion Paraten Trapezounta" *Byzantinische Zeitschrift*, Sayı: 19, 1910, s. 119-121.
72. Çakır, Zehra, "Karadeniz'in Tarihi Yapıları Yerlerini Beton Bloklara Terk Etti. Bu Evlere Yazık Oluyor", *Günaydın Gazetesi*, s. 4, 1990.
73. Çakıroğlu, Said Bilâl, "Tarihi Eserleri İtibariyle Trabzon", *Yeni İstanbul*, Sayı: 4, 1953, s. 5.

74. Çavdar, Ayça S.; Özen, Hamiyet, “Trabzon Kent İçi Tescilli Yapı Envanteri ve Dağılımı”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 397-425.
75. Çeltik, M. Ali, “Akçaabat İlçesi”, İdare Mecmuası, Sayı: 176, Ankara, 1945, s. 191-201.
76. Çetiner, Bülent, “Doğu Karadeniz ve Evleri”, İlgi Dergisi, Sayı: 20, 1986, s. 15-22.
77. Demir, Ahmet, “Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler”, Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi, Sayı: 29, 2004, s. 168-188.
78. Demir, Necati, “Serendi/Serender Kelimesi Üzerine”, Türk Dili, Sayı: 617, 2003, s. 443-447.
79. Demir, Necati, “Trabzon ve Yöresinde Seranderler”, Erdem, Sayı: 14, 1985, s. 99-118.
80. Demir, Necati, “Trabzon Yöresinde Destan Kültürü ve Tarihi Alt Yapısı”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 1, 2006.
81. Demircioğlu, İsmail Hakkı, “İngiliz Konsolos William Gifford Palgrave’in Trabzon Hatıraları”, Tarih ve Toplum, Sayı: 236, 2003, s. 44-47.
82. Demirkaya, Fulya Üstün, “Türkiye ve Şehirlerine Mimarlık Tarihinden Bakmak: Seçilmiş Tez Bibliyografyası”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, İstanbul, 2009, s. 605-658.
83. Dilaver, Sadi, “Tarihçesi ve Tarihi Yapılarıyla Trabzon”, Trabzon, Sayı: 1, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1987, s. 12-15.
84. Dilaver, Sadi, “Tarihi Yapılarıyla Trabzon”, Arkitekt Dergisi, Sayı: 458, 1998, s. 16-19.
85. Dilaver, Sadi, “Tarihsel Yapılarıyla Trabzon”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.
86. Diler, Ömer, “Trabzon’da Basılmış İslami Paralar”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 258-261.
87. Drews, Robert, “Karadeniz’de En Eski Grek Yerleşmeleri”, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 26, 1991, s. 303-327.
88. Drews, Robert, “The Earliest Greek Settlements on the Black Sea”, The Journal of Hellenic Studies, Sayı: 98, 1976, s. 18-31.
89. Duman, Mustafa, “Kuruluşunun 100. Yıldönümünde Trabzon Lisesi Tarihçesi”, Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı, İstanbul, 1987, s. 369-376.

90. Durmuş, Serap, “Türkiye’de Mimarlık Sempozyumları ve Türk Mimarlık Bildirileri Bibliyografyası”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, İstanbul, 2009, s. 557-604.
91. Dursun, Pelin; Sağlamer, Gülsün, “Cultural Transformations and Reflection on the Physical Environment in Trabzon: A Morphological Analysis of Housing Patterns”, Housing Science and Its Applications, Sayı: 23, 1999.
92. Dursunoğlu, T. Ziya, “Maçka İlçesi”, Ülkü (Halkevleri ve Halkodaları Dergisi), Sayı: 42, 1950, s. 38-39.
93. Düzenli, Evrim, “Cumhuriyeti Trabzon’da İnşa Etmek: Belediye Zabıtnamelerinde (1936-1958) “Meydan”, “Anıt”, “Müze” ve “Sinema” Tartışmaları”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 265-291.
94. Düzenli, Evrim, “J. H. Lambert Trabzon’da, Yıl 1937: Trabzon’da ‘Şehirleşme’ Çabaları ve Lambert’in ‘Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu’ Üzerine Notlar”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 291-307.
95. Düzenli, Halil İbrahim, “İnziva Mekanları/Yapıları/Binaları: Trabzon Hatuniye Camii ve Trabzon Ziraat Bankası Binası”, Ada, Sayı: 2, 2004, s. 41-43.
96. Düzenli, Halil İbrahim, “Kestane Şehittir, Çürümez: Bir Doğu Karadeniz Köyü, Ustalar, Malzeme ve Yapım Geleneği”, Arredamento Mimarlık, Sayı: 187, s. 115-121, 2006.
97. Düzenli, Halil İbrahim, “Osmanlı Mimarlığını Trabzon’dan Okumak: Gülbahar Hatun ve İskender Paşa Camileri Karşılaştırması”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s.191-205.
98. Düzenli, Halil İbrahim, “Sedat Çetintaş Trabzon’da, Yıl 1937”, Arredamento Mimarlık,2008.
99. Düzenli, Halil İbrahim, “Sedat Çetintaş Trabzon’da, Yıl 1937”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 353-365.
100. Düzenli, Halil İbrahim, “Trabzon Mahalle İsimleri”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s.453-465.
101. Düzenli, Halil İbrahim, “Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s.465-513.
102. Düzenli, Halil İbrahim; Düzenli, Evrim, “Gülenköyü’nde Mimarlık”, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2005, s. 587-596.

103. Düzenli, Halil İbrahim, Tuluk, Ömer İskender, “Trabzon Camileri: Bir Envanter Denemesi (1461-2004)”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 425-453.
104. Eastmond, Anthony, “Art and Identity in Thirteenth-Century Byzantium: Hagia Sophia and the Empire of Trebizond”, Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs, U.K. Ashgate, 2004.
105. Eastmond, Anthony, “Narratives of the Fall: Structure and Meaning in the Genesis Frieze at Hagia Sophia, Trebizond”, Dumbarton Oaks Papers, Sayı: 53, 1999, s. 219-236.
106. Emiroğlu, Kudret, “Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası”, Trabzon Kültür Sanat Yıllığı, Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 1989, s. 189-219.
107. Emiroğlu, Kudret, “Trabzon’da Yok Olan Bir Anıt: Gürcü Kralı Solomon II’nin Türbesi”, Trabzon, Sayı: 3, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1989, s. 79-80.
108. Emiroğlu, Kudret, “Trabzon’da XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kahvehane ve Kitabevi Bağlamında Toplumsal Tabakalanma”, Kültür ve Siyaset Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, Sayı: 10, Ankara, 2000, s. 187-222.
109. Emiroğlu, Kudret, “Türkiye’nin Kalesi: Trabzon Şehri”, Birikim, Sayı: 86/87, 1975, s. 129-134.
110. Emre, Şinasi, “Trabzon ve Civarı”, Belediyeler Dergisi, Sayı: 23, Ankara, 1937, s. 63-83.
111. Endres, Clifford, “Travelling in Turkey with Christopher M.”, Chicago Review, Sayı: 51, 2005.
112. Enön, Zerrin, “Resimlerle Trabzon Sokakları: Kalıcı Olmak veya Olmamak”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 234, 1989, s. 65-67.
113. Enön, Zerrin, “Trabzon Bahçeleri”, Trabzon, Sayı: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 66.
114. Ergün, Süreyya, “Giresun’dan Artvin’e – Trabzon’da İki Gün – 1”, İnan, Sayı: 29, Trabzon, 1947, s. 11-12.
115. Ergün, Süreyya, “Giresun’dan Artvin’e – Trabzon’da İki Gün – 2”, İnan, Sayı: 30, Trabzon, 1947, s. 15-16.

116. Ergün, Süreyya, “Giresun’dan Artvin’e – Trabzon’da İki Gün – 3”, İnan, Sayı: 31, Trabzon, 1947, s. 12-13.
117. Ergün, Süreyya, “Giresun’dan Artvin’e – Trabzon’da İki Gün – 4”, İnan, Sayı: 32, Trabzon, 1947, s. 7-8.
118. Ergün, Süreyya, “Giresun’dan Artvin’e – Trabzon’da İki Gün – 5”, İnan, Sayı: 33, Trabzon, 1947, s. 12.
119. Ergün, Süreyya, “Giresun’dan Artvin’e – Trabzon’da İki Gün – 6”, İnan, Sayı: 34-35, Trabzon, 1947, s. 11-12.
120. Erten, Erkin, “Türk Mimarisine Yabancı Bir Tarz Kostaki Konağı”, Mimarlık, Sayı: 234, İstanbul, 1989, s. 87-88.
121. Ertuğrul, Özkan, “Akçaabat”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, İstanbul, 1988, s. 65-72.
122. Ertürk, Zafer; Birlik, Süheyla, “Tarihi Mekandan Günümüze Kalanlar: Trabzon Orta-İç Kale”, Arkitekt Dergisi, Sayı: 495, 2003, s. 12-17.
123. Eruzun, Cengiz, “Doğu Karadeniz’de Dolma Tipi Evler”, Türk Folkloru Araştırmaları, Sayı: 1981/1, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Arastırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara, 1981, s. 11-39.
124. Eruzun, Cengiz, “Doğu Karadeniz’de Geleneksel Mimari ve Yerleşme”, Viya, Karadeniz Eğitim Kültür ve Çevre Koruma Vakfı Yayını, İstanbul, 1992.
125. Eruzun, Cengiz, “İlginç Bir Sergi: Uzungöl’den Örnekler”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 77, 1970, s. 14-20.
126. Esen, Nüket, “Türkiye’de Geçen Bir İngiliz Romanı: Trabzon’un Kuleleri”, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları, Sayı: 3, İstanbul, 1987, s. 29-33.
127. Eyice, Semavi, “Trabzon”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı: 304, İstanbul, 1970, s. 7-11.
128. Eyice, Semavi, “Trabzon Yakınında Meryemana (Sümela) Manastırı”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 25-70. (I. Ek: Meryemana (Sümela) Manastırı Hakkında Yeni Bazı Notlar, s. 49-60; II. Ek: Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde Muhafaza Edilen Sumela Manastırı’na Ait El Yazmaları Hakkında Notlar, s. 61-63).

129. Eyice, Semavi, “Türkiye’de Bizans Mimarisi Hakkındaki Yabancı Araştırmaların Kısa Tarihçesi (İkinci Dünya Savaşına Kadar)”, Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı: VI, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1976, s. 453-471.
130. Eyüboğlu, İsmet Zeki, “Maçka Vadisinde Manastırlar”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 19, Trabzon, 1987, s. 10-13.
131. Eyüboğlu, İsmet Zeki, “Maçka Vadisinde Manastırlar 2”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 21, Trabzon, 1987, s. 12-13.
132. Fallmerayer, Jacop Philip, “Das Hohenkloster Sumelas”, Byzanz und das Abendland, Vienna, 1943, s. 189-225.
133. Gerçek, Bekir, “Akçaabat’ın Orta Yeri Mahalle”, Trabzon, Sayı: 3, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1989, s. 23-29.
134. Gerçek, Bekir, “Ben Trabzon Liseliyim”, Trabzon, Sayı: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 93-98.
135. Gerçek, Bekir, “İki Köprü Bir Şehir”, Trabzon, Sayı: 4, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1990, s. 67-72.
136. Gerçek, Bekir, “Kahvehaneler”, Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006, s. 291-294.
137. Gerçek, Bekir, “Kıraathaneydiler Geçmişte”, Trabzon, Sayı: 6, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1992, s. 100-105.
138. Gerçek, Bekir, “Masal Gibi”, Trabzon, Sayı: 1, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1987, s. 46-51.
139. Gerçek, Bekir, “Trabzon Lisesi’nin Mimarı Bruno Taut” Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
140. Gerçek, Bekir, “Trabzon’da Mimari Doku: Dün, Bugün, Yarın” Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
141. Gerçek, Bekir, “Trabzon’un Kalbine Saplanan Yol”, Arkitekt Dergisi, Sayı: 458, 1998, s. 35-37.
142. Goloğlu, Mahmut, “Trabzon’da İlk Kilise”, Türk Sesi Gazetesi, Tarih: 9.6.1976.
143. Göldeli, İpek; Göldeli, İzzet, “Günümüz Halk Mimarisinde Gelenekselin Etkisi: Dereiçi Mahallesi (Trabzon) Örneği”, Mimarlık Bülteni, Sayı: 7, KTÜ Mimarlık Bölümü Yayını, Trabzon, 1982, s.97-113.

144. Gregoire, Henri, “Les Veilleurs de Nuit a Trebizonde”, Byzantinische Zeitschrift, Sayı: 18/2, Teubneri, Leipzig, 1909.
145. Gündüzalp, Nural, “Doğu Karadeniz’de Kültürel Kimliğini Koruyan Saklı Bir Yerleşme: Santa”, Trabzon, Sayı: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 56-60.
146. Gündüzalp, Nural, “Santa Bölgesi Tarihi Eserleri”, Trabzon Mimarlar Odası Bülteni, Sayı: 6, 1992, s. 2.
147. Gündüzalp, Nural, “Trabzon Ayasofya Müzesi’nde Bulunan Bir Heykel Başı”, Remzi Oğuz Arık Armağanı, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1987, s. 209-214.
148. Günel, Abdullah, “Trabzon Eski Eserleri İçinde Excursien”, İnan Dergisi, Sayı: 4, Trabzon Halkevi Yayını, 1937, s. 22-23.
149. Güner, Ömer, “Türkiye’nin İkinci Safranbolu’su Trabzon’da Ortamahalle’nin Evleri”, Cumhuriyet Dergi, Sayı: 59, 1987, s.32.
150. Güngör, Bülent, “Trabzon Evleri”, Trabzon 87 Kültür Sanat Yıllığı, Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, İstanbul, 1987, s. 12-20.
151. Gür, Şengül Öymen, “Doğu Karadeniz Konutu / The Eastern Black Sea Traditional Houses”, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari-Rural Architecture in the Eastern Black Sea Region, Milli Reasürans T.A.S. Yayınları, İstanbul, 2005, s. 162-211.
152. Gür, Şengül Öymen, “Kırsal ve Kentsel Toplum İkilemi İçinde Trabzon”, Şehir Kulübü Derneği Yayını, Sayı: 3, 1995, s. 2.
153. Gür, Şengül Öymen, “Ortamahalle”, XXI Dergisi, Temmuz 2000, s. 104-105.
154. Gür, Şengül Öymen, “Trabzon’da Mimarlık Dün, Bugün, Yarın”, Mimarlık, Sayı: 234, 1989, s. 45-47.
155. Gür, Şengül Öymen, “Yöre Mimarlığı: Nostalgia”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 22/200, 1984, s. 3-5.
156. Hacıfettahoğlu, İsmail, “Sedat Çetintaş ve ‘Trabzon’un Sanat Eserleri’ Raporu”, Trabzon Fetih Yıllığı, Atlas Yayıncılık, Ankara, 1994, s. 81-82.
157. Halaçoğlu, Ahmet, “İngiliz Konsolosu Longworth’a Göre Trabzon Vilayeti (1892-1898)”, Belleten, Cilt: 67, Sayı: 250, Ankara, 2003, s. 881-909.
158. Halil Edhem, “Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri”, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, Sayı: 48, İstanbul, 1334, s. 321-358.
159. Hamamizâde İhsan Bey, “Trabzon Adetleri”, Halkbilgisi Haberleri Mecmuası, Ankara, 1931, s. 103-105.

160. Hamzaçebi, Metin, “Zamana ve Yalnızlığa Direnen Kefeli Camii”, Tekne, Sayı: 5, Sürmene Lisesi Dergisi, Trabzon, 2005, s. 50-52.
161. Hasluck, Frederick William, “Genoese Monuments at Trebizond”, Annual of the British School of Athens, Sayı: 18, 1910-11, s. 141-142.
162. Henry, H. P., “La Peinture Moldave du XVIIe siècle a-t-elle pu être Influencée par Trébizonde?”, Byzantion, Sayı: 13, 1921, s. 735-739.
163. Horn, Robert C., “The Last Three Books of Xenophon's Anabasis”, The Classical Weekly, Cilt: 28, Sayı: 20, Classical Association of the Atlantic States, 1935, s. 156-159.
164. Issawi, Charles, “The Tabriz-Trabzon Trade, 1830-1900: Rise and Decline of a Route”, International Journal of Middle East Studies, Cilt: 1, Sayı: 1, Cambridge University Press, 1970, s. 18-27.
165. İbiş, Tümerkan; Kuloğlu, Nilgün “Doğu Karadeniz Arşivi’nden Trabzon’da Rölöve Çalışmaları”, Mimarlık, Sayı: 234, İstanbul 1989, s. 76-79.
166. İnan, Kenan, “Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni“, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 7, 1996, s. 119-133.
167. İnan, Kenan, “Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 155-173.
168. İnan, Kenan, “Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)”, Osmanlı Araştırmaları, Sayı: XVIII, 1998, s. 161-186.
169. İnandık, Hamit, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Köy Hayatı”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı: 9, İstanbul, 1958.
170. İnce, Kasım, “Kabatış Köyü Merkez Camii/Çaykara/Trabzon”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 28, 2004, s. 225-236.
171. İren, Murat, “Trabzon-Çaykara-Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii”, Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 5, Ankara, 1983, s. 165-174.
172. İskender, Suat, “Bir Serender Üzerine İnceleme: Kazım Topaloğlu Serenderi-Pazar/Rize”, Dizayn Konstrüksiyon Dergisi, Sayı: 215, 2003, s. 72-78.
173. İskender, Suat, “Bir Serenderin Konstrüksiyon ve Süsleme Programı Üzerine: Akçaabat-Halim Pehlivan Serenderi”, Sanat Tarihi Araştırmaları, Prof. Dr. Haşim Karpuz’a Armağan, Kıvılcım Kitabevi, Konya, 2007, s. 257-270.

174. İskender, Suat, “Doğu Karadeniz Geleneksel Kültüründen Bir Kesit: ‘Körali’ Evinde Mimari Süsleme”, *Yapı Dergisi*, Sayı: 166, 1995, s. 86-97.
175. İskender, Suat, “Trabzon Çevresinde Mimari Süslemeye Bir Örnek: Çarşıbaşı (İskefiye)’deki ‘Gelleci Seranderinde Mimari Süsleme””, *Arkitekt Dergisi*, Sayı: 437, İstanbul, 1996, s. 42-49.
176. İskender, Suat, “Trabzon’un Vakfıkebir İlçesinde Geleneksel Ahşap Mimari Süsleme İçin Bir Örnek: Refik Komut Seranderinde Mimari Süsleme”, *Arkeoloji ve Sanat*, Sayı: 120, İstanbul, 2005, s. 129-134.
177. Jacoby, David, “Marco Polo, His Close Relatives, and His Travel Account: Some New Insights”, *Mediterranean Historical Review*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2006, s. 193–218.
178. Janssens, Emile, “Le Pays de Trébizonde”, *Byzantion*, Sayı: 36, 1966, s. 97-126.
179. Janssens, Emile, “Trébizonde”, *Le Flambeau*, Sayı: 46, 1963, s. 234-253.
180. Jennings, Ronald Carlton, “Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640: A Study Based on the Judicial Registers (□er’i mahkemesicilleri) of Trabzon”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Cilt: 33, Sayı: 3, 1990, s. 271-336.
181. Jennings, Ronald Carlton, “Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, and Erzurum”, *International Journal of Middle East Studies*, Cilt: 7, Sayı: 1, Cambridge University Press, 1976, s. 21-57.
182. Kâbar, Olcay; Olşen, Koray, “Sümela Manastırı”, *Trabzon*, Sayı: 2, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Pan Matbaacılık, Ankara, 1988, s. 99- 100.
183. Kalafatoğlu, Osman Zihni, “Sürmene”, *Trabzon*, Sayı: 2, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 110-111.
184. Kandil, Mustafa, “Mimar Bruno Taut”, *Bülten*, Sayı: 7, Mimarlar Odası Trabzon Şubesi Yayınları, 1992.
185. Karaduman, Necmettin, “Çeşitli Yönleriyle Trabzon ve Karadenizli”, *Trabzon 1989*, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Trabzon, 1989.
186. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet, “Trabzon Halkevi Kültür Dergisi ‘İnan’ın Bibliyografyası”, *Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1987, s.293-349.

187. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet, “Trabzon’da Türk Devri Yapıları”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 18, Ankara, 1993, s.15-18.
188. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet, “Trabzon’da Yok Olan Türk Devri Yapıları”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 23, Ankara, 1994, s. 146-149.
189. Karakoyunlu, Sadri, “Uzun Sokak ve Onun Yaşam Öyküsü (1938-1941)”, Trabzon, Sayı: 3, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Pan Matbaacılık, Ankara, 1989, s. 68-77.
190. Karaosmanoğlu, Hüseyin, “Sümela’dan Santa’ya”, Trabzon, Sayı: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 62-64.
191. Karpuz, Haşim, “Akçaabat’ın Tarihi Eserlerine Toplu Bir Bakış”, Akçaabat Yazıları I, İstanbul, 2004, s. 15-24.
192. Karpuz, Haşim, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Bazı Ahşap Camiler”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: II/4, İstanbul, 1989, s. 37-45.
193. Karpuz, Haşim, “Doğu Karadeniz’de Yaylacılık ve Yayla Evleri”, Türk Halk Edebiyatında ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ankara, 1985, s. 318-327.
194. Karpuz, Haşim, “Geleneksel Trabzon Evleri”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Sayı: 18, Ankara, 1993, s. 19-23.
195. Karpuz, Haşim, “Geleneksel Trabzon Evleri”, Trabzon 2000, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2000, s. 346-350.
196. Karpuz, Haşim, “Horuluoğlu, Ş., Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri”, Yayın Tanıtma, Türk Kültürü, Sayı: 257, 1987, s. 632.
197. Karpuz, Haşim, “Of İlçesinde Ağaçalı Camii”, Lâle, Sayı: 8, İstanbul, 1992, s. 20-24.
198. Karpuz, Haşim, “Serander ve Loft: Türk ve Norveç Halk Mimarisinde Eşdeğerli İki Yapı”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, Sayı: 19, Ankara, 2003, s. 71-82.
199. Karpuz, Haşim, “Trabzon Atatürk Müzesi”, Bilim Birlik Başarı, Sayı: 31, İzmir, 1981, s. 18- 22.
200. Karpuz, Haşim, “Trabzon Düzköy’de Tarihi Yapılar ve Halk Mimarisi”, Düzköy 2004, Trabzon, 2004, s. 31-41.
201. Karpuz, Haşim, “Trabzon Evleri”, Bilim Birlik Başarı, Sayı: 29, İzmir, 1981, s. 13-17.

202. Karpuz, Haşim, “Trabzon İl Merkezi ve İlçelerindeki Önemli Tarihi Yapılar”, Trabzon, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 103-128.
203. Karpuz, Haşim, “Trabzon Köy Evleri Bölmeleri”, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1981/2, Ankara, 1982, s.37-48.
204. Karpuz, Haşim, “Trabzon Köy Evlerinin Mimari Özellikleri”, Türk Folkloru Araştırmaları, Sayı: 1981/2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 35, Ankara, 1982, s.37-48.
205. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Hacı Emin Ağa Çeşmeleri”, Trabzon, Sayı: 4, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1990, s. 83-86.
206. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Türk Devri Hamamları”, Trabzon 88-89 Kültür-Sanat Yıllığı, Sayı: 2, Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 1989, s. 109-135.
207. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Türk Devri Yapıları”, Kültür Sanat, Sanat: 18, Ankara, 1993, s. 15-19.
208. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Yok Olan Bazı Türk Devri Yapıları”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 23, 1994, s. 145-160.
209. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Yok Olan Türk Devri Eserleri”, Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı: 12, İstanbul, 1983, s. 95-116.
210. Karpuz, Haşim, “Trabzon’daki Kethüda Zade Hacı Emin Ağa Çeşmeleri”, Trabzon, Sayı: 4, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1990, s. 83-86.
211. Karpuz, Haşim, “Trabzon’daki Nemlizade Konağı’nda Yer Alan Kütahya Çinileri”, Trabzon, Sayı: 6, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1992, s. 62-67.
212. Karpuz, Haşim, “Trabzon’daki Türk Devri Yapılarına Toplu Bakış”, Trabzon Yıllığı 97, Trabzon Belediyesi Yayınları: 52, Ankara, 1997, s. 79-84.
213. Karpuz, Haşim, “Trabzon’un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 21, İstanbul, 1990, s. 281-299.
214. Karpuz, Haşim, “Yeri Yaylası ve Yeri Köyü Camii”, Trabzon, Sayı: 7, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1993, s. 92-98.
215. Karpuz, Haşim, Aydın, Ş., “Trabzon’un Sürmene İlçesinde Bulunan İki Cami”, Sürmene, 1990, s. 673-683.

216. Kayaoğlu, İzzet Gündoğ, “Hamamizade İhsan ve Eserleri”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 26, Trabzon, 1988, s. 8-11.
217. Keleş, Ruşen, “Trabzon Lisesi ve Cyrano De Bergerac”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
218. Kelly, Lady, “Trabzon’dan Erzurum’a”, İnan, Sayı: 51-52, Trabzon, 1949, s. 19-22.
219. Kocabal, Sezen, “Tarihin Ayaktaki İzlerinden: Gazhane”, Tekne, Sayı: 8, Sürmene Lisesi Dergisi, Trabzon, 2006, s. 30-31.
220. Koçu, Reşat Ekrem, “Théophile Deyrolle 1869’da Trabzon’dan Erzurum’a Seyahat”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 86, Trabzon, 1993, s. 14-20.
221. Koliyas, Ioanna, “Bibliothèques et Manuscrits de Trébizonde”, Arheion Pontou, Sayı: 35, 1978-1979, s. 282-289.
222. Korlu, Muzaffer, “Trabzon’dan Kelkit’e”, İnan, Sayı: 23, Trabzon, 1946, s. 13-14.
223. Köksal, Recep, “Kentsel Rekreasyon Trabzon Kenti Örneği”, Tarım ve Köy, Sayı: 129, Ankara, 1999, s. 50-53.
224. Kökten, İ. Kılıç, “Anadolu’da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3-4, 1952, s. 167-207.
225. Kökten, İ. Kılıç, “Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu’da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, Belleten, Cilt: 8, Sayı: 32, 1944, s. 659-680.
226. Köktürk, Şahin; Kukul, M. Halistin, “Trabzon’un Beşikdüzü İlçesi’nde Serender’in Köy Hayatındaki Yeri ve Bir Serender Numunesi”, Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Sayı: 38, 2001, s. 361-371.
227. Kurnaz, Mehmet, “Trabzon’da 35 Vakfa Ait Notlar”, Trabzon Fetih Yıllığı, Ankara, 1994, s. 87-88.
228. Kurşun, Zekeriya, “Evliya Çelebi Trabzon’da, Trabzon İçin Vazgeçilmez Bir Kaynak: Evliya Çelebi Seyahatnamesi”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 207-230.
229. Kuzuoğlu, Nüvit S., “Signification et Estheique de l’Eglise de la Sainte Sophie de Trabzon”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı: 349, İstanbul, 1983, s. 44-48.
230. Lafontaine; Dosogne, J., “Remarques Sur Le Programme Décoratif De Sainte-Sophie a Trébizonde”, Byzantino Bulgaria Sofija, Sayı: 7, 1981, s. 379-391.

231. Lambert, J. H. "Trabzon Şehrinin Haritası", Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 307-308.
232. Lampsides, Odysseus, "Agios Eygenios o Trapezoynthios", Arheion Pontou, Sayı: 18, 1953, s. 168-176.
233. Lampsides, Odysseus, "I Diaskeyi Toy Bioy Ton Idryton Tis monis Soymela Kata Parthenion Metakso-Poylon Kai Neofyton Kaysokalybitin", Arheion Pontou, Sayı: 41, 1987, s. 3-50.
234. Lampsides, Odysseus, "O bios ton Osion Idryton tis Monis Soylema, kata ton Neofyton Kaysokaly-bitin", Arheion Pontou, Sayı: 40, 1985, s. 280-292.
235. Lampsides, Odysseus; Marinescu, Fl., "Dyo progenesteroi Tis'Diaskeyis' Morfai toy Istorikoy Tis Idryseos Tis Monis Soymela, Arheion Pontou, Sayı: 41, 1987, s. 221-239.
236. Lermioğlu, Ayten, "Kısa Trabzon Tarihi ve Şehrin Özellikleri", Türk Yurdu, Sayı: 7, Ankara, 1967, s. 10-12.
237. Lowry, Heath W., "The Fate Of Byzantine Monastic Properties Under The Ottomans: Examples From Mount Athos, Limnos And Trabzon", Byzantinische Forschungen, Sayı: 16, 1990, s. 275-311.
238. Lowry, Heath W., "Trabzon's Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Sayı: 3, 1975, s. 91-112.
239. Lowry, Heath W., "Trabzon's Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?", Studies in Deftology: Ottoman Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, The Isis Press, İstanbul, 1992, s. 101-114.
240. Madran, Emre, "Kuzey-Doğu Anadolu'da İki Bedesten", Önasya, Sayı: 63, 1970, s. 10-11.
241. Mango, Cyril, "Notes on Byzantine Monuments", Dumbarton Oaks Papers, Sayı: 23, Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, 1970, s.369-375.
242. Martin, Hisard Bernadette, "Trébizonde et le Culte de Saint Eugène (VIe-XIe Siècles)", Revue des Etudes Arménienne, Sayı: 3, 1993, s. 227-248.
243. Mcging, B. C., "On the Fringes, Culture and History in the Kingdom of Pontus", Vestnik Drevnij Istorii, Sayı: 3, 1998, s. 97-112.
244. Meinardus, Otto, "The Panagia Soumela: Tradition and History", Orientalia Suecana, Sayı: 19-20, 1970-1971, s. 63-80.

245. Meinardus, Otto, "The Place of the Anapeson of Soumela in Byzantine Art", *Orlens Christ*, Sayı: 55, 1971, s. 195-203.
246. Merriam, Gordon P., "The Regional Geography of Anatolia", *Economic Geography*, Sayı: 2/1, Clark University, 1926, s. 86-107.
247. Miller, William, "Recent Bibliography of Trebizond", *The English Historical Review*, Sayı: 52/205, Oxford University Press, 1937, s. 109-110.
248. Miller, William, "The Chronology of Trebizond", *The English Historical Review*, Sayı: 38/151, Oxford University Press, 1923, s. 408-410.
249. Millet, Gabriel, "Inscriptions Byzantines de Trébizonde", *Bulletin De Correspondance Hennénique*, Sayı: 20, 1986, s. 496-501.
250. Millet, Gabriel, "Les Monastres et les Eglises de Trebizonde", *Bulletin de Correspondance Hellenique*, Sayı: 19, 1895, s. 419-459.
251. Mintslov, S. R., "Aziz Yevgeni Kilisesi", *Trabzon*, Sayı: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 41-42.
252. Minutoli, Baron Julius Von, "Trabzon (Mart 1860)", *19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri*, (der. İlhan Pınar), Akademi Kitabevi, İzmir, 1998, s. 103-117.
253. Moraux, Paul, "Manuscrits de Souméla Conservés à Ankara", *Analecta Bollandiana*, Sayı: 95, 1977, s. 261-268.
254. Murad, Mehmet, "Gülbahar Sultan", *Yunus Dergisi*, Sayı: 8, Trabzon, 1994, s.3-6.
255. Mülayim, Selçuk, "Trabzon Ayasofyası'nın Tarihlenmesinde Geometrik Bir Kompozisyonun Kronolojik Değeri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1976, s. 215-225.
256. Nemlioğlu, Candan, "Geçmişten Günümüze Trabzon", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 1995, s. 146-153.
257. Nemlioğlu, Candan, "Trabzon'un Yeni Müzesi: Kostaki Köskü", *İlgi*, Sayı: 102, 2001, s. 30-35.
258. Neville, Birdsall J., "A manuscript of the Monastery of the Soumela, Trebizond", *Byzantine and Modern Greek Studies*, Sayı: 14/1, 1990, s. 240-246.
259. Odabaşoğlu, Cumhuri, "Fatih Camii veya Ortahisar Camii", *Kuzey Haber Gazetesi*, Sayı: 166, 1964.
260. Odabaşoğlu, Cumhuri, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Trabzon'da Doğduğu Mahalle", *Yunus Dergisi*, Sayı: 5, Trabzon, 1994.

261. Odabaşıoğlu, Cumhur, “Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı Türk Folkloru” Belleten, İstanbul, 1986, s. 505-506.
262. Oflaz, Mustafa, “1 Nolu Vakfiye Kayıt Defterine Göre 1842 Yılı Trabzon Merkez Vakıfları”, Akademik Yorum, Sayı: 1, 1992, s. 20-23.
263. Okman, İbrahim, “Çaykara ve Dernekpazarı’nda Geleneksel Camiler”, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2005, s. 579-586.
264. Olşen, Koray, “Trabzon’da Kapı Tokmakları”, Trabzon, Sayı: 2, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Ankara, 1988, s. 102-103.
265. Ö., D., “Trabzon’da Tarihi Bir Manastır Sümela”, Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 10, İstanbul, 1970, s. 52-55.
266. Önge, Yılmaz, “Trabzon Ayasofya Camii”, Önasya, Sayı: 3/35, Ankara, 1968, s. 10-11.
267. Önsoy, Hızır, “Trabzon Değirmendere’nin Dünü, Bugünü ve Yarını”, Yapı Dünyası, Sayı: 6/59, 2001, s. 46-47.
268. Özen, Hamiyet; Birlik, Süheyla, “Tarihi Eserlerin Tescil Süreci ve Sonrası Sorunları: Trabzon Kaymaklı Manastırı Örneği”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 303, 2002, s. 52-56.
269. Özen, Hamiyet; Engin, Emre, “Trabzon Kent İçi Hanları”, Arkitekt Dergisi, Temmuz- Ağustos 2003.
270. Özen, Hamiyet; Engin, Emre, “Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve Yeniden Kullanma Önerileri”, Arkitekt Dergisi, Kasım-Aralık 2003.
271. Özen, Hamiyet; Erol, Şengül Yalçınkaya, “Uzungöl Yerleşmesi ve Sürdürülebilir Turizm”, Arredamento Mimarlık, Sayı: 2007/12, 2007, s. 80-85.
272. Özen, Hamiyet; Sürül, Ayça, “Sümela Manastırının Değişen Yüzü,” Arredamento Mimarlık, Sayı: 2005/1, s. 110-118.
273. Özer, Ahmet, “Trabzon’da Kültür Sanat Yayıncılığı”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 194, Trabzon, 2007, s. 22-28.
274. Özer, Ahmet, “Yurdumuza Hizmeti Büyük Bir Evrensel Mimar: Bruno Taut”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 147, Trabzon, 1998.
275. Özer, Mustafa, “Trabzon’un Osmanlı Dönemi Ticaret Hayatı ve Ticaret Yapıları: Genel Bir Değerlendirme”, Trabzon Yıllığı 97, Trabzon Belediyesi Yayınları: 52, Ankara, 1997, s. 85-100.

276. Özgüner, Orhan, “Köyde Mimari –Doğu Karadeniz”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 6/62, 1968, s. 19-27.
277. Öztekin, Kamuran, “Geçmişten Günümüze, Günümüzden Geleceğe Akçaabat ‘Orta Mahalle’”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 27/234, 1989, s. 68-70.
278. Öztürk, Kutsal; Velioğlu, Ayşe, “Trabzon Kenti Korunması Gerekli Kültür Varlıklarında Ahşap ve Taş Yapı Cephelerinde Pencere Oran ve Özellikleri”, Taş Vakfı Yıllığı, İstanbul, 1991, s. 154-162.
279. Öztürk, Metin, “Trabzon’da Fotoğraf”, Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006, s. 245-246.
280. Öztürk, Temel, “Arşiv Belgelerine Göre Trabzon’da Üçüncüoğlu Sarayı”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 237-265.
281. Palgrave, William Gifford, “A Tour in North-Eastern Anatolia”, Proceedings of the Royal Geographical Society, Sayı: 16, 1872, s. 222-224.
282. Papadopulo; Keramevs, A. I, “Ellinikoi Kodikes en ti Bibliothiki tis Monis Soymela”, 1915, s. 282-322.
283. Peker, Kemal, “Trabzon’un Kıymetleri”, İktisadi Yürüyüş, Sayı: 380, İstanbul, 1959, s. 16-17.
284. Pepe, Ahmet Can, “Trabzon El Sanatları”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Sayı: 18, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s. 49-51.
285. Pınar, İlhan, “Alman Gezgin J. P. Fallmerayer’in Gözüyle 19. Yüzyılda Trabzon”, Tarih ve Toplum, Sayı: 159, İstanbul, 1997, s. 8-11.
286. Plesters, Joyce, “Sancta Sophia, Trebizond: A Note on the Materials and Technique”, Studies in Conservation, Sayı: 8/4, International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, 1963, s. 131-135.
287. Pulathaneli, Arslan, “Geçmişten Günümüze Trabzon’daki Sinemalar”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
288. Pulathaneli, Arslan, “Geçmişten Günümüze Trabzon’daki Sinemalar 1”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Trabzon, 1988, s. 8-10.
289. Pulathaneli, Arslan, “Geçmişten Günümüze Trabzon’daki Sinemalar 2”, Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 29, Trabzon, 1988, s. 16-17.
290. Pulathaneli, Arslan; Özer, Ahmet, “Trabzon’da Kent Yaşamı ve Evrimi: Karadeniz’in Başkenti”, Mimarlık, Sayı: 234, 1989, s. 59-60.

291. Retowski, Otto, "Die Münzen der Komnenen von Trapezunt", Moskow, 1991, s. 113-302.
292. Rice, David Talbot, "Trebizond, a Mediaeval Citadel and Palace", *The Journal of Hellenic Studies*, Sayı: 52/1, The Society for the Promotion of Hellenic Studies, 1932, s. 47-54.
293. Rice, David Talbot, "Notice On Some Religious Buildings in The City And Vilayet Of Trebizond", *Byzantion*, Sayı: 1929-30, s.47-81.
294. Rice, Tamara Talbot, "Decorations in the Seljukid Style in the Church of Saint Sophia of Trabzon", *Beitrage Zur Kunstgeschichte-In Memoriam Ernst Diez*, İstanbul, 1963.
295. Rice, Tamara Talbot, "Trabzon Ayasofyası'ndaki Seluklu slubunda Süslemeler", *Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 1997, s. 71-86.
296. Rosenqvist, Jan Olof, "Att Kpa Lampor i Trapezunt: Glashandel och Glasproduktion i St. Eugenios' Mirakler", *Byzantinska Sllskapet Bulletin*, Sayı: 10, 1992, s. 15-23.
297. Rosenqvist, Jan Olof, "Local Worshipers, Imperial Patrons: Pilgrimage to St. Eugenios of Trebizond", *Dumbarton Oaks*, Sayı: 56, Trustees for Harvard University, *Dumbarton Oaks Papers*, 2002, s. 193-212.
298. Rosenqvist, Jan Olof, "Miracles and Medical Learning-The Case of St. Eugenios of Trebizond", *Byzantinoslavica*, Sayı: 56, 1995, s. 461-469.
299. Rosenqvist, Jan Olof, "Mirakelman i Statens Tjnst: om St. Eugenios och det Byzantska Trapezunt", *Svenska Forkningsinstitutet i Istanbul Medde Landen*, Sayı: 13, 1988, s. 5-24.
300. Rosenqvist, Jan Olof, "Some Remarks on the Passions of St. Eugenios of Trebizond and their Sources", *Analecta Bollandiana*, Sayı: 107, 1989, s. 39-64.
301. Safran, L., "The Genesis Frieze at Hagia Sophia at Trebizond", *Byzantine Studies Conference: Abstract of Papers*, Sayı: 20, Michigan, 1994, s. 29.
302. Sağsöz, Ayęe; Tutkun, Murat, "zungl Köyü'nde Konut Mimarisi", *Gemiğten Geleceğe aykara Dernekpazarı, aykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlağma Cemiyeti Yayınları*, İstanbul, 2005, s. 573-578.
303. Saradi, Helen, "The Use of Ancient Spolia in Byzantine Monuments: The Archaeological and Literary Evidence", *International Journal of the Classical Tradition*, Sayı: 3/4, 1997, s. 395-423.

304. Saydam, Abdullah, “Vakıf Anlayışında Yenilenme İhtiyacı ve XIX. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Vakıfları”, Osmanlı Araştırmaları, Sayı: XXIII, İstanbul, 2003, s. 185-218.
305. Saydam, Abdullah, “Vakıf Kaynaklarının Zamanaşımından Korunması: Trabzon Hatuniye Vakfı Örneği”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 159, 2005, s. 183-193.
306. Sevim, Ayşe, “Karadağ’da Bir Esmer Meryem: Sümela Manastırı”, Kültür ve Sanat Trabzon Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 18, 1993, s. 11-13.
307. Sevim, Ayşe, “Kostaki Konağı”, Trabzon Kalkınma Vakfı Dergisi, Sayı: 4, 1998.
308. Sevim, Ayşe, “Trabzon’da Önemli Osmanlı Yapıları”, Bilim Birlik Başarı Dergisi, Sayı: 8, Yaşar Holding Yayınları, 1981.
309. Sevim, Ayşe, “Trabzon’da Tarih, Tarihte Trabzon”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 18, Ankara, 1993, s.8-10.
310. Strzygowski, Joseph, “Les Chapiteaux de Sainte-Sophie at Trebizonde” Bulletin de Correspondance Hellenique, Sayı: 19, 1895, s. 517-522.
311. Suter, Henry, “Notes on a Journey from Erzurum-Rum to Trebizond, by Way of Shebb-Khaneh, Kara Hisvas, Tokat, and Erzurum, in October, 1838”, Journal of the Royal Geographical Society of London, Sayı: 10, 1840, s. 434-444.
312. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz Geleneksel Yapı Sanatında İlginç Çözümler”, Trabzon 88-89 Kültür-Sanat Yıllığı, Sayı: 2, Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, İstanbul, 1989, s. 155-165.
313. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Gelenekselden Betonarmeye Trabzon Kırsal Mimarlığı”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 234, 1989, s. 82-86.
314. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Geleneksel Trabzon Evleri”, Trabzon 2006, Trabzon Valiliği Yayını, İstanbul, 2006, s. 301- 307.
315. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Halk Dilinde Mimarlık-Doğu Karadeniz”, Mimarlık Bülteni, Sayı: 6, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Yayını, Trabzon, 1981, s. 1-50.
316. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Halk Dilinde Mimarlık-Doğu Karadeniz”, Trabzon 87 Kültür Sanat Yıllığı, Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, İstanbul, 1987, s. 21-74.
317. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Sürmene’de Bir ‘Kale’ Ev: Memiş Ağa Konağı”, Tekne, Sayı: 2, Sürmene Lisesi Dergisi, Trabzon, 2005, s. 46- 48.

318. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon Kırsal Mimarlığı”, Mimarlık Dergisi, Sayı:234, 1989, s. 82-86.
319. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon'da Folklor, Etnografya ve Geleneksel Mimarlık”, Trabzon 89, Kuzey Gazetecilik-Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi A.Ş.,Trabzon, 1989, s. 158- 174.
320. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon’da Köy ve Yayla Mimarisi”, Arkitekt Dergisi, Sayı: 458, İstanbul, 1998, s. 27-34.
321. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon’da Köy ve Yayla Mimarisi”, Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 467- 483.
322. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon’da Zanaatlar ve Görsel Sanatlar”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 234, 1989, s. 100-101.
323. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Yerleşme ve Evler”, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlaşma Cemiyeti Yay., İstanbul, 2005, s. 561-572.
324. Sümerkan, Mustafa Reşat; İbiş, Tümerkan, “Sürmene Yöresi Köy Yerleşmeleri ve Geleneksel Ev Mimarlığı”, Sürmene, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, 1990, s.645-650.
325. Sümerkan, Mustafa Reşat; Özen, Hamiyet, “Doğu Karadeniz Ağa Konaklarının Son Örneği: Yakupoğlu Konağı”, Taç Vakfı 25. Yıl Armagan Kitabı, İstanbul, 2001.
326. Sümerkan, Mustafa Reşat; Tosun, Vehbi, “Doğu Karadeniz Yöre Mimarlığında Gültepe (Kuce-ra)nın Yeri”, Sürmene, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, 1990, s.656-665.
327. Şevket, “Trabzon’da Toplanmış Halk Hikayeleri”, Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası, İstanbul, 1930, s. 14-17.
328. Tanrıverdi, Özge; Güler, Zeliha, “99 Pencerele Konak: Haşım Ağa Konağı”, Tekne, Sayı: 3, Sürmene Lisesi Dergisi, Trabzon, 2005, s. 38-39.
329. Taşkın, Ünal, “1317 (1899-1900) Maarif Salnamesi’ne Göre Trabzon Vilayeti’nde Eğitim Kurumları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 2/7, 2009.
330. Taşlı, Zekeriya, “Trabzon Yanbolu Köprüsü”, Karayolları Bülteni, Ankara, 1963, s. 3-5.
331. “Trabzon’u Tanıyalım”, Trabzon Barosu Dergisi, Sayı: 2, İstanbul, 1985, s. 16-17.

332. Tuluk, Ömer İskender, “İmâret-i Hatuniye’den Atapark’a: Trabzon’da Kamusal Alan Dönüşümüne Erken Bir Tanıklık”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 121-145.
333. Tuluk, Ömer İskender, “Osmanlı Dönemi Trabzon’unda Mimari Yapı Kültürü”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 31-55.
334. Tuluk, Ömer İskender, “Trabzon İskender Paşa Camii: Fiziksel Gelişim Süreci Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 145-155.
335. Tuluk, Ömer İskender, “Trabzon İskender Paşa Camii: Fiziksel Gelişim Süreci Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 3, 2008, s. 9-23.
336. Tuluk, Ömer İskender; Durmuş, Serap, “Araklı’nın Çok Kubbeli Camileri”, Arredamento Mimarlık, Sayı: 208, 2007, s. 110- 116.
337. Tuluk, Ömer İskender; Durmuş, Serap, “Araklı’nın Çok Kubbeli Camileri Üzerine Birkaç Not”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 205-215.
338. Tuluk, Ömer İskender; Düzenli, Halil İbrahim, “Osmanlı’da Fetih Sonrası Dinsel Mekânın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneği (1461–1665)”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 93-121.
339. Tuluk, Ömer İskender; Düzenli, Halil İbrahim, “Trabzon Mimarlık Tarihi Yazını Üzerine Bazı Gözlemler ve Trabzon Kent Mirası”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 7-19.
340. Tuluk, Ömer İskender; Düzenli, Halil İbrahim; Düzenli, Evrim, “Yitik Mirasın İzinde: Trabzon’da Osmanlı Cami ve Mescidleri (1461–1583)”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 55-93.
341. Tuluk, Ömer İskender; Üstün, Fulya, “Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, Belleten, Sayı: LXXI/262, 2007, s. 923-937.
342. Tuluk, Ömer İskender; Üstün, Fulya, “Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 173-191.
343. Turgut, Leyla, “Cities of the Black Sea Coast”, s. 30-36.

344. Uraz, Murat, “Trabzon’da Medrese Kütüphaneleri”, Eğitim Hareketleri Dergisi, 1977, s. 258-259.
345. Usta, Gülay Keleş; Usta, Ayhan, “Trabzon’da Çağının Tanığı Bir Yapı” Yapı, Sayı: 172, 1980, s. 46-47.
346. Usta, Veysel, “Geçmişten Günümüze Trabzon Kütüphaneleri”, Müteferrika, Sayı: 8-9, 1996, s. 125-136.
347. Usta, Veysel, “Geçmişten Günümüze Trabzon Kütüphaneleri”, Trabzon (Sanat-Aktüalite Dergisi), Sayı: 8-9-10, Trabzon, 1987, s. 14-15.
348. Uzun, Mehmet, “Trabzonla İlgili Tez ve Bibliyografya Çalışmalarından Örnekler”, Yunus Dergisi, Sayı: 13, Trabzon, 1996, s. 20-24.
349. Vasiliev, Alexander Alexandrovich, “The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)”, Speculum, Sayı: 11/1, Medieval Academy of America, 1936, s. 3-37.
350. Velioğlu, Ayşe, “Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması: Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Malzeme ve Estetik Açından İrdelenmesi”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Konut Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1988.
351. Velioğlu, Ayşe, “Trabzon’da Taş Yapı Mimarisi-Taş Yapıların Cepeleri”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 234, 1989, s. 80-81.
352. Vural Nilhan; Vural, Serbüent; Engin, Nihan; Sümerkan, Reşat, “Eastern Black Sea Region: A Sample of Modular Design in the Vernacular Architecture”, Building and Environment, Sayı: 42, 2007.
353. Winfield, David, “A Note on the South-Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century”, British Institute at Ankara, Anatolian Studies, Sayı: 12, 1962, s. 163-172.
354. Winfield, David, “Ayasofya Camii, Trabzon-1959”, Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara, 1960, s. 71-72.
355. Winfield, David, “Ayasofya Camii, Trabzon-1962”, Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara, 1960, s. 45-48.
356. Winfield, David, “Ayasofya Trabzon 1960”, Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı: 11, 1961, s. 37-39.
357. Winfield, David, “Middle and Later Byzantine Wall Painting Methods: A Comparative Study”, Dumbarton Oaks Papers, Sayı: 22, 1968, s.61-139.

358. Winfield, David, "Sancta Sophia, Trebizond: A Note on the Cleaning and Conservation Work", *Studies in Conservation*, Sayı: 8/4, International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, 1963, s. 117-130.
359. Winfield, David, "Trabzon'da Yapılan Çalışma Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: 1, Ankara, 1959, s. 41-43.
360. Winfield, David; Smith, M. Q.; Ballance, Selina; Powell, A., "The Yakupoğlu Konak: an Old Turkish House at Sürmene Kastil", *Anatolian Studies*, Sayı: 10, British Institute at Ankara, 1960, s. 197-203.
361. Winfield, David; Wainwright, June, "Some Byzantine Churches from the Pontus", *Anatolian Studies*, Sayı: 12, British Institute at Ankara, 1962, s. 131-161.
362. Wixom, W. D., "Reliquary-Casket of Trebizond", *The Treasury of San Marco*, Venice, New York, Milan, 1984.
363. Wright, Denis A. H., "Elli Yıl Önce Trabzon", *Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları*, Trabzon, 1992, s. 78-84.
364. "Yakın Yıllarda Yayımlanan Trabzon'la İlgili Kitaplardan Seçmeler", *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı*, *Trabzonlular Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları*, İstanbul, 1987, s. 357-368.
365. Yalçinkaya, Mehmet Alaaddin, "Trabzon", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 4, Trabzon, 1967, s. 2-9.
366. Yanbeğ, M. Kemal, "17. ve 18. Asırda Azak Kalesi ve Trabzon Valileri", *İnan Dergisi*, Sayı: 5, Trabzon, 1943, s.7-13.
367. Yanbeğ, M. Kemal, "Yomra", *İnan Dergisi*, Sayı: 3, Trabzon, 1942, s.25-29.
368. Yardımoğlu, Mehmet Ali, "Eski ile Söyleşi ve Mimari Mirasımız", *Trabzon, Sayı: 1, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını*, Ankara, 1987, s. 36-39.
369. Yavruoğlu, Muhammet, "Gülbahar Hatun Camii", *Karadeniz Olay Gazetesi*, Trabzon, 17-24-31 Mayıs 1996.
370. Yavruoğlu, Muhammet, "Hamza Paşa Türbesi", *Karadeniz Olay Gazetesi*, Trabzon, 3 Ocak 1996.
371. Yavruoğlu, Muhammet, "İç Kale (Yukarı Hisar) Camii", *Karadeniz Olay Gazetesi*, Trabzon, 26 Nisan 1996.
372. Yavruoğlu, Muhammet, "Orta Hisar Camii", *Karadeniz Olay Gazetesi*, Trabzon, 19 Ocak 1996.

373. Yavruoğlu, Muhammet, “Semerciler Camii”, Karadeniz Olay Gazetesi, Trabzon, 1996.
374. Yavruoğlu, Muhammet, “Vakıf Eserlerimiz: Esentepe (Kudrettin) Camii”, KaradenizOlay Gazetesi, 16 Şubat 1996.
375. Yavruoğlu, Muhammet, “Vakıf Eserlerimiz: Fatih Küçük (Kindinar) Camii”, Karadeniz Olay Gazetesi, 26 Ocak 1996.
376. Yavuz, Mehmet, “Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı”, Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 7, 2009, s. 306-322.
377. Yavuz, Mehmet, “Ofllu Müderris Hacı Hasan Efendi ve Onun Manevi Etki Alanında Oluşan Mimari Yapılaşma”, Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 7, 2009, s. 263-305.
378. Yazıcı, Mustafa, “Trabzon Eski Hükümet Konağı’nı Unutmayalım”, Trabzon: Aylık Dergi, Sayı: 8,9,10, Trabzon, 1987.
379. Yazıcı, Mustafa, “Trabzon’da Kitabeli Evler”, Yunus Dergisi, Sayı: 4, Trabzon, 1993, s. 14-18.
380. Yazıcı, Nurcan, “Trabzon Örneğinde Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hükümet Konağı Binaları”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research, Sayı: 1/5, 2008.
381. Yetimoğlu, Pınar, “Evliya Çelebi’ye Göre Trabzon”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Sayı: 18, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s. 40-41.
382. Yılmaz, Özgür, “Trabzon Ayasofya Camii”, Önasya, Sayı: 3, Ankara, 1968.
383. Yolalıcı, M. Emin, “Maarif Salnamelerine Göre Trabzon Vilayeti’nde Eğitim ve Öğretim Kurumları”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 435-473.
384. Yumuk, Aylin, “Kasabanın Kayıp Duvarları: Karakazi’de Bir Ev”, Tekne, Sayı: 2, Sürmene Lisesi Dergisi, Trabzon, 2005, s. 5-7.
385. Yücel, Erdem, “Sümela Manastırı”, Sanatsal Mozaik, Sayı: 3, İstanbul, 1995, s. 26-31.
386. Yüksel, Murat, “Trabzon’da Osmanlı Dönemi Kültür-Sanat Hareketleri”, Yunus Dergisi, Sayı: 4, Trabzon, 1993, s. 6-8.
387. Yüngül, Nuri, “Trabzon’daki Hazinedarazade Abdullah Paşa Çeşmesi”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 19, Ankara, 1988, s. 261-265.

388. Yücel, Erdem, “Trabzon’un Ev ve Konakları”, Kültür ve Sanat, Sayı: 5, Ankara, 1990, s. 34-39.
389. Zaman, Mehmet, “Tonya (Trabzon) İlçe Merkezinde Mesken Tipleri” Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 1, 1995, s. 495-508.
390. Zehiroğlu, Ahmet Mican, “Prokopius’un Trabzon Seyahati”, Tarih ve Toplum, Sayı: 200, 2000, s. 98-101.

2.1.1.3. Tezler

1. Akat, Abdullah, Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepniler ve Çepni Müziği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
2. Akdeniz, Filiz, Sürmene Yöresi Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1994.
3. Aksoy, Filiz, Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Kıyı Yerleşiminin İncelenmesi: Sürmene, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.
4. Aktaş, Esen, Antik Çağda Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşimleri ve Yerleşim Stratejileri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
5. Albayrak, Halil, Trabzon (Merkez) Konakları, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Lisans Tezi, Erzurum, 1991.
6. Atay, Zeynep, Doğu Karadeniz Konut Mimarisinden İki Örnek: Trabzon Nemlizade Konağı ve Trabzon / Sürmene Memişağa Konağı, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Lisans Tezi, Ankara, 1993.
7. Birlik, Süheyla, Tarihi Çevrede Tasarım: Ortahisar'da Bir Deneme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1999.
8. Birlik, Süheyla, Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon'da Bir Deneme / Threshold Analysis of Change in Urban Identity in the Historical Environments: A Case Study in Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, Trabzon, 2006.
9. Cebeci, M.,Gülbahar Hatun Camii, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, İzmir, 1999.
10. Cihanoglu, Selim, Trabzon'da Oynanan Horonlar, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

11. Çağman, Çevri, Trabzon Kızlar Manastırı, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bizans Sanatı Kürsüsü, Lisans Tezi, İstanbul, 1970.
12. Çakıroğlu, Birgül, Geleneksel Konut Mimarisinde Cephe Düzeyinde Malzeme Ve Biçim İncelemesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
13. Çakmak, Arda, Trabzon'da Dört Manastır, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, Erzurum, 2003.
14. Çolak, Nejdet, Sürmene Yöresi Halk Oyunları Müziklerinin Derlenmesi ve Genel Olarak Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
15. Efe, Burcu, Bruno Taut'un Mimarlık Anlayışının Trabzon Lisesi Özelinde İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2010.
16. Emekçi, Zeliha, Trabzon'da Ortahisar Camii, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, İstanbul, 1968.
17. Emir, Osman, Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2008.
18. Engin, Emre, Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi Ve Yeni İşlev Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2002.
19. Ercüment, Sibel, XIX. Yüzyılda Batılı Seyyahlara Göre Doğu ve Orta Karadeniz, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.
20. Ergüney, Asiye Jule, Trabzon Kenti Gülbahar Hatun Mahallesinde -Kalcioğlu Ve Şeyh Temel Sokakları- Tipoloji Çalışması, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2000.
21. Eryiğit, Hülya, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
22. Eyüboğlu, Kemal, Trabzon'daki Osmanlı Dönemi Türbeleri, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Erzurum, 1982.
23. Gedikli, Pınar, Proposals for the Preservation of a Group of Houses in Ortamahalle-Akçaabat, II Volume, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.
24. Gedikli, Reyhan, Trabzon Kenti Geleneksel Konutlarında Konut-Bahçe İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1993.

25. Gülergün, Bilgi, Trabzon İli ve Çevresindeki Tarihi Eserler, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Umumi Türk Tarihi Kürsüsü, Lisans Tezi, İstanbul, 1971.
26. Gürdal, İrfan, Ordu, Giresun ve Trabzon Bölgesindeki Yerel Müzik Kültürü, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
27. Hoş, Sacide, Trabzon Gümüş El Sanatları, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998.
28. İskender, Mustafa, Trabzon'da Osmanlı Dönemi Camileri, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, Erzurum, 1981.
29. İskender, Suat, Doğu Karadeniz Konut Mimarisinde Süsleme Üzerine Bir İnceleme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.
30. Kahrıman, Ömer, Trabzon'daki Türk-İslam Devri Mimari Eserleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003.
31. Kalaycı, M. Tahsin, Trabzon Camileri, Atatürk Üniversitesi, Lisans Tezi, Erzurum, 1983.
32. Karahasanoğlu, Sibel, Trabzon Kenti Geleneksel Konut Mimarisindeki Çıkmaların Beğeni Tercihleri Üzerine Bir İnceleme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2000.
33. Kavanoz, Mustafa, Trabzon'da Camiye Çevrilen Bizans Eserlerinde Türklerin İlaveleri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1974.
34. Kaya, Emrah, Doğu Karadeniz Müzik Kültürü İçerisinde Nefesli Sazların Yeri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2007.
35. Konak, Volkan, Akçaabat Erkek Horonları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.
36. Korkmaz, Mehmet Akif, Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
37. Kumantaş, Yücel, Trabzon'daki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1981.
38. Kultufan, Songül, Trabzon Kenti Semerciler Ve Kemeralti Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma Ve Restorasyon Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1994.
39. Mercangöz, Zeynep, Trabzon'daki Bizans Devri Kiliseleri, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1980.

40. Mete, Hasan, Trabzon Hatuniyye Külliyesi, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1986.
41. Okyay, Gülden, Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatlarından Hasır Örücülüğü ve Kazazlığın Araştırılması ve Öğretim Programı Önerisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
42. Orhan, Zeynep, Trabzon Kenti Geleneksel Konutlarında Yapı- Sağlık Donatılarının İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1994.
43. Özdemir, M., Trabzon Hanları, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, Erzurum, 1996.
44. Özdemir, Simla, Yayla Evlerinin Modernizasyonu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1996.
45. Pulathan, Ayşegül, Trabzon'da Çarşılar Üzerine Bir İnceleme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1990.
46. Saka, Emine, Akçaabat Geleneksel Konutları Örneğinde Yöresel Kimlik Arayışı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1996.
47. Saralıoğlu, M., Trabzon'da Fatih Devrinde Camiye Çevrilen Bizans Eserlerine Yapılan Türk İlaveleri, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, Erzurum, 1981.
48. Sesli, Canan, Trabzon Geleneksel Kent Konutlarının Girişleri Üzerine Bir İnceleme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1996.
49. Sönmez, Neslihan, Doğu Karadeniz Eski Evleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1979.
50. Sümerkan, Mustafa Reşat, Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon, 1990.
51. Şahinkaya, Fulya, Trabzon'da Cephanelik Binası Restorasyonu, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
52. Takaz, Hikmet, Trabzon'daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, İstanbul, 1964.
53. Taşçı, A., Trabzon'da Osmanlı Dönemi Hamamları, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, Erzurum, 1992.
54. Tavşan, Cengiz, Trabzon Kenti Geleneksel Konut Cepheleri Örneğinde Kullanıcı Biçim Tercihleri Üzerine Bir Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1993.

55. Topaloğlu, A. Kadir, Karadeniz Bölgesi Köylerinde Ev ve El Sanatları, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Lisans Tezi, Ankara, 1965.
56. Tosun, Vehbi, Biçim Anlamı İzler: Doğu Karadeniz Bölgesinin Kırsal Alanlarındaki Yöresel Ev ve Yerleşme Biçimlerinin Değişiminin Analizi İçin Kuram ve Yöntem, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon, 1998.
57. Türkan, Ahmet, Trabzon'da Hıristiyanlık Tarihi ve Sümela Manastırı'nın Hıristiyanlıktaki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003.
58. Uzun, Osman, Trabzon ve Kazalarındaki Türk Eserleri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1974.
59. Uzunlar, Mustafa, Trabzon Yakınında Sümela Manastırı, Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1991.
60. Velioglu, Ayşe, Trabzon Taş Yapı Konut Mimarisinde Cephe Elemanlarının Estetik Ağırlıklı İncelemesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.
61. Viter, Semra, Trabzon'da Aziz Eugenes Kilisesi (Yenicuma Camii), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1972.
62. Yavuz, Mehmet, Çaykara-Dernekpazarı ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri, Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Lisans Tezi, Erzurum, 1993.
63. Yıldız, Cengiz, Trabzon'da İskender Paşa'ya Ait Mimari Eserler, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.
64. Yıldız, Tolga, Doğu Karadeniz Kültür ve Doğal Varlıklarının Yitimini Hazırlayan Etkenler ve Çözüm Önerileri, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
65. Yılmaz, Murat, Trabzon/ Ortahisar Geleneksel Konutlarında İşlevsel Ve Mekansal Yapı Esnekliği Üzerine Bir İnceleme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1990.
66. Zengin, Kaya, Trabzon Meryemana (Sümela) Manastırı, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Lisans Tezi, İstanbul, 1978.

2.1.1.4. Bildiriler

1. Alikılıç, Dünder, “Osmanlıdan Günümüze Trabzon Kütüphaneleri”, Trabzon ve Çevresi: Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001, Trabzon), Bildiri Kitabı, Cilt 1, Trabzon Valiligi İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, Trabzon, 2002, s. 273-278.
2. Alikılıç, Dünder, “Trabzon Sürmene’de Bir Türkmen Köyü: Baştımar”, Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006), Trabzon, 2006.
3. Aydın, Mustafa, “Alman Seyyah Karl Koch’un 1843 Yılına Ait Trabzon İzlenimleri”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s.407-422.
4. Aygün, Necmettin, “XVIII. Yüzyılda Trabzon’un Ticari Yapıları”, Trabzon ve Çevresi: Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001, Trabzon), Bildiri Kitabı, Cilt 1, Trabzon Valiligi İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, Trabzon, 2002, s. 249-272.
5. Aysu, Emre, “Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri”, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, Ankara, 1982, s.181-208.
6. Bayartan, Mehmet, “Osmanlı Şehirlerinde Mimari Unsurların Şehre Kattığı Değerler ve Trabzon Örneği”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
7. Beyazlı, Dilek, “Mekansal Tarih: Trabzon Kenti Örneği”, Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Bildiri Kitabı, Cilt 2, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon, 2005, s. 1085-1102.
8. Bilgin, Mehmet, “Sürmene Şehrinin Kurulmuş Olduğu Yerler”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 292-304.
9. Birlik, Süheyla, “Kentsel Kimlik Değişimi: Trabzon/Orta-İç Kale Örneği”, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu (Ocak 2002), Bildiri Kitabı, Adana, 2002, s. 124-131.
10. Bryer, Anthony, “The Pilgrim Monastery of Soumela as an Economic Paradigm”, XXe Congrès Int. Des Etudes Byzantines, 2001, s. 90-91.

11. Cordan, Özge, “The Role of Historical and Cultural Environments: A Case Study Trabzon”, Livenarch 2001: Liveable Environments and Architecture International Congress (4-7 July 2001, KTU, Trabzon/Turkey), Proceedings, Trabzon, 2001, s. 60-65.
12. Çadircı, Musa, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon ve Samsun)”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1990, s. 15-23.
13. Çakıroğlu, Birgül, “Akçaabat Tarihi ve Geleneksel Konut Mimarisinin Analizi Üzerine Bir Çalışma”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Cilt:2, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2007, s. 1063-1084.
14. Çelik, Şenol, “15-17. Yüzyıllar Arasında Trabzon Kalesi”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2001, s. 129-141.
15. Çetinkaya, Sibel, “Karadeniz Bölgesi’ndeki Osmanlı Dönemi Kütüphaneleri ve Mimarisi”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Özet Kitapçığı, Trabzon, 2006, s. 61.
16. Çevik, Sonay; Eminağaoğlu, Zehra K.; Erşen, Fulya, “Nature-Effective Architecture-Settlements”, Livenarch 2003: International Symposium on Nature-Cities-Architecture and Sustainable Development (July 1-4, 2003, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Trabzon, 2003, s. 168-178.
17. Çevik, Sonay; Tavşan, Filiz; Vural, Serbülen; Aşık, Özgür, “Renovation/Revitalisation Works in City Centres an Examples to Shopping-pedestrian Spaces: Trabzon Kunduracılar Street”, Livenarch 2003: International Symposium on “Nature-Cities-Architecture and Sustainable Development (July 1-4, 2003, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Trabzon, 2003, s. 222- 246.
18. Çevik, Sonay; Velioğlu, Ayşe, “Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisi ve Bu Yapıların Yoğunlaştığı Sokaklar; Dizi Konutlar Üzerine Bir İnceleme”, Geçmişten Geleceğe Trabzon Ulusal Sempozyumu (23-25 Ekim 1991, KTÜ, Trabzon).
19. Dağlı, Yücel, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Trabzon”, Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2000, s. 287-302.

20. Duymaz, Şevki, “II. Abdülhamid Dönemi Trabzon’da İmar Faaliyeti Örnekleri”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Özet Kitapçığı, Trabzon, 2006, s. 64.
21. Düzenli, Evrim; Düzenli, Halil İbrahim, “Constructing the Republic in Trabzon: Discussions of ‘Square’, ‘Monument’, ‘Museum’ and ‘Cinema’ at the Municipal Proceedings (1936-1958)”, Livenarch III, International Symposium on “Regionalism in Architecture”(July 05-07, KTU, 2007, Trabzon), Proceedings Book, Vol.1, 2007, s. 147-162.
22. Düzenli, Halil İbrahim; Düzenli, Evrim, “Ottoman Architecture ‘in the context of’ Trabzon: The Case Studies of the Cami-i Amire-i İmaret-i Hatuniye and the Cami-i Merhum İskender Pasa”, Livenarch III, International Symposium on “Regionalism in Architecture” (July 05-07, 2007, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Vol:1, 2007, s. 129-143.
23. Düzenli, Halil İbrahim; Sancar, Cenap; Düzenli, Evrim, “Doğu Karadeniz’in Kırsal Mimari Geçmişine 20. Yüzyıl Araştırmaları Temelinde ve Trabzon-Dernekpazarı-Gülen Köyü Örneğinde Bir Bakış”, Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Bildiri Kitabı, Cilt 2, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon, 2005, s.1111-1148.
24. Elmalı, Derya; Sarı, Reyhan Midilli; Kahya, Nimet, Candaş, Özgen, Süleyman; Sağsöz, Ayşe, “Effect of Tradition, Custom and Belief on the Forming: Reflections from Traditional Houses to Today’s Ones”, 19. Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi: Mimarlığın Geleceği- Gelecek İçin Mimarlık (22-25 Mart 2007, Bursa/Turkey), Bildiri Kitabı, Bursa, 2007, s. 199-226.
25. Emiroğlu, Kudret, “Trabzon Kültür Tarihi”, Trabzon’da Edebiyat ve Edebiyatta Trabzon Sempozyumu (18-19 Aralık 2004), s. 19-26.
26. Enön, Zerrin; Öztekin, Kamuran, “Bir Tarihi Kentsel Sit Alanı Koruma Örneği: Akçaabat- Orta Mahalle”, I. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamaları Kolokiyumu, İstanbul, 7-8 Nisan 1993.
27. Erol, Şengül Yalçinkaya; Sancar, Kıymet, “İki Yol Bir Kent: Trabzon”, 20. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi (20-22 Mart 2008, Bursa), Mimarlar Odası Bursa Şubesi.

28. Erten, Erkin; Sümerkan, Mustafa Reşat; Öztekin, Kamuran, “Rize ve Trabzon Yöresinde Pencere Doğramalarında Yeni Uygulamalar”, IV. Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi (1992, Bursa), Bildiri Kitabı, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa, 1992, s. 232-248.
29. Eruzun, Cengiz, “Ahşabın Kimlik Bulduğu Doğu Karadeniz Mimarisi”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 175-183.
30. Eruzun, Cengiz, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Halk Mimarisi”, Etnografya ve Bilimsel Filmler Sempozyumu (11-13 Nisan 1973), Avusturya Kültür Yayınları: 3, İstanbul, 1973, s. 29- 30.
31. Eruzun, Cengiz, “Doğu Karadeniz Mimarisi ve Koruma Sorunları”, İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildiriler (22-26 Nisan 1985), İstanbul, 1987, s. 215-217.
32. Eruzun, Cengiz, “Doğu Karadeniz’de Seranderler”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1977, s. 125- 140.
33. Gerçek, Bekir, “Trabzon’da Mimari Mekan ve Kültür”, VIII. Tarihi Türk Evleri Haftası, İstanbul-Trabzon, 1990.
34. Güllüdağ, Nesrin, “Trabzon Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006), Trabzon, 2006.
35. Gündüzalp, Nural, “Santa Bölgesi Üzerine”, II. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, (1-3 Haziran 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.), Bildiri Kitabı, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 468-492.
36. Güngör, Y.; İbiş, Tümerkan; Tosun, Vehbi, “Doğu Karadeniz Bölgesi Yöresel Mimarlık Örnekleri”, VIII. Tarihi Türk Evleri Haftası İstanbul-Trabzon, 1990.
37. İbiş, Tümerkan, “Trabzon’da Bir Ticaret Sokağının Eski ve Yeni Yüzü”, II. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, (1-3 Haziran 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.), Bildiri Kitabı, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 351-363.
38. Jennings, Ronald Carlton, “The Pious Foundation of İmaret-i Hatuniye in Trabzon, 1565-1640”, X. Türk Tarih Kongresi, Cilt: 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.

39. Kahya, Nimet Candaş; Elmalı, Derya; Sarı, Reyhan Midilli; Özgen, Süleyman; Sağsöz, Ayşe, “Coastal Settlements in the Eastern Black Sea Region: An Example of Trabzon/Konakönü Urban District”, V. International Gazimagosa Symposium (8-10 October 2007), Eastern Mediterranean University, Gazimagosa/North Cyprus.
40. Kahya, Nimet Candaş; Elmalı, Derya; Sarı, Reyhan Midilli; Sağsöz, Ayşe, “Tarihi ve Mimari Mirasın Kalkınma Planı İçindeki Önemi ve Yeri: Doğu Karadeniz Bölgesi/Tarihi Çevreler”, Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Sempozyumu (13-14 Ekim 2005), Trabzon, 2005, s. 311-324.
41. Karadayı, Gülcan; Karadayı, Ayhan, “Continuity of Urban Identity and Visual Impact Assesment (via)”, Livenarch 2001: Liveable Environments and Architecture International Congress (4-7 July 2001, KTU, Trabzon/Turkey), Proceedings, Trabzon, 2001, s. 84-91.
42. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet; Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon Köy Evi Müzesi”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), Cilt: 1, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2001, s. 797-811.
43. Karpuz, Haşim, “Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler”, 8. Milletlerarası Türk Sanatı Kongresi (26 Eylül-1 Ekim 1987, Kahire).
44. Karpuz, Haşim, “Doğu Karadeniz’de Yaylacılık ve Yayla Evleri”, Uluslararası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi (Konya, 26-28 Ekim 1984), Türk Halk Edebiyatında ve Folklorunda Yeni Görüşler, Ankara, 1985, s. 318-327.
45. Karpuz, Haşim, “Trabzon Evlerinin Mimari Özellikleri”, Türk Halk Mimarisi Sempozyum Bildirileri (Konya, 5-7 Mart 1990), T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 148, Ankara, 1991, s.115-135.
46. Karpuz, Haşim, “Trabzon Tarihi Araştırmalarında Saha Çalışmasının Önemi”, Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), Bildiriler Kitabı, 1. Baskı, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 81, Trabzon, 1999, s. 223-234.
47. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Türk Devri Hamamları”, II. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, (1-3 Haziran 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun), Bildiri Kitabı, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 370-412.
48. Karpuz, Haşim, “Trabzon’da Yok Olan Bazı Türk Devri Yapıları”, Geçmişten Geleceğe Trabzon Ulusal Sempozyumu (23-25 Ekim 1991, KTÜ, Trabzon).

49. Karpuz, Haşim, “Yok Olan Bir Sanat Eserimiz: Of Ağaçlı Camii”, IX. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi’nde Sunulan Bildiri (İstanbul, 23-27 Eylül 1992).
50. Karpuz, Haşim; Özen, Hamiyet, “Trabzon ve Çevresindeki Osmanlı Camilerinin Plan Tipleri”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
51. Karpuz, Haşim; Sümerkan, Mustafa Reşat, “Trabzon Köy Evi Müzesi”, Trabzon ve Çevresi: Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001, Trabzon), Bildiri Kitabı, Cilt 1, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, Trabzon, 2002, s. 797-810.
52. Kaya, Elmas, “Trabzon İl Merkezinde Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkan Buluntular”, 9. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (27-29 Nisan 1998), Ankara, 1999, s. 321-334.
53. Kuloğlu, Nilgün; Özdemir, İlkay; Ural, Sibel, “Gelenekselden Günümüze Konut Giriş Mekanları”, V. Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi (1993, Bursa), Bildiri Kitabı, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Subesi, Bursa, 1993, s. 362-372.
54. Nemlioğlu, Candan, “Görsel Belgelerde Trabzon”, Trabzon ve Çevresi: Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001, Trabzon), Bildiri Kitabı, Cilt 2, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, Trabzon, 2002, s. 429-481.
55. Okman, İbrahim, “Doğu Karadeniz Köyleri Sivil Mimarisinin Önemi, Yozlaşması ve Konuya Korumacı Yaklaşımla Çözüm Yolları”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990, s. 277-304.
56. Okman, İbrahim, “Trabzon Evlerinin Dünyü Bugünü”, VIII. Tarihi Türk Evleri Haftası’nda Sunulan Bildiri, İstanbul-Trabzon, 1990.
57. Orbay, Kayhan, “The Imperial Waqf of Hatuniyye in Trabzon Between 1024-75/1615-1665”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
58. Özbilen, Ali, “Kent İçi Açık Alanların ve Tarihi Dokunun Değişiminde Trabzon Örnekleri”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990, s. 277-291.
59. Özdemir, İlkay Maşat, “Doğu Karadeniz Konut Donatısının Dünyü ve Bugünü”, II. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, (1-3 Haziran 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun,), Bildiri Kitabı, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 341-350.

60. Özdemir, İlkay Maşat; Usta, Ayhan, “Trabzon’da Geleneksel Dokuda Dinsel Mekanların Fiziksel Çevrenin Oluşumuna Etkileri”, Geçmişten Geleceğe Trabzon Ulusal Sempozyumu (23-25 Ekim 1991, KTÜ, Trabzon).
61. Özen, Hamiyet, “Tourism in the Historic City: A Case Trabzon”, Livenarch 2001: Liveable Environments and Architecture International Congress (4-7 July 2001, KTU, Trabzon/Turkey), Proceedings, Trabzon, 2001, s. 50-54.
62. Özen, Hamiyet; Birlik, Süheyla, “Reusing of the Early Twentieth Century Architecture Heritage: Case in Trabzon”, Livenarch 2003: International Symposium on “Nature-Cities- Architecture and Sustainable Development” (July 1-4, 2003, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Trabzon, 2003, s. 299-308.
63. Özen, Hamiyet; Çevik, Sonay, “Restoration of Historic Neighborhood and Their Positive Impacts on Urban Environment: A Case Trabzon-Turkey”, 17th International Conference on Making Cities Livable, (Freiburg, Germany, 5-9 September 1995).
64. Özen, Hamiyet; Özyaba, Murat, “The Housing Policies and Their Consequences on the Built Environment: A Case Trabzon- Turkey”, Housing and The Built Environment- International Conference on Housing in the 21st Century: Looking Forward (Virginia, USA, 11-14 June 1997)
65. Özen, Sanem Lerzan; Sinan, P. Ebru; Tutkun, Murat, “An Evaluation of Urban Debris Zone Formation Factors in the scope of Ortahisar Historical Site Area”, 22. World Congress of Architecture, 3-7 July 2005, İstanbul.
66. Öztürk, Kutsal, “Doğu Karadeniz Geleneksel Konutları Üzerine Mimari Araştırmalar”, VIII. Tarihi Türk Evleri Haftası, İstanbul-Trabzon, 1990.
67. Öztürk, Kutsal; Velioğlu Ayşe; Tavşan, Cengiz; Ovalı, Filiz, “Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Estetik Açından Genel Özellikleri”, V. Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi (1993, Bursa), Bildiri Kitabı, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa, 1993, s. 24-39.
68. Rice, David Talbot, “St. Sophia, Trebizond an the Work of the Walker Trust”, Akten des XI. Int. Byzantinisten Kongresses, München, 1960, s. 508-510.
69. Sağsöz, Ayşe, “Tarihi Çevre İçinde Tasarımlarda Yüzey Arayışları: Tarihi Bir Sokakta Tasarım Önerileri”, Kuram ve Uygulama Mimari Biçimlendirme Yüzey Sergi ve Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Ankara, 7- 8-9 Ekim 1999), Gazi Üniversitesi, s. 217-231.

70. Sağsöz, Ayşe; Midilli, Reyhan; Elmalı, Derya; Özgen, Süleyman, “Tarihi Çevre İçinde Koruma Çalışmalarının Arkasından Yasanan ‘Antagonizm’: Trabzon Bedesten Örneği”, 15. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi: Kentler ve Mimarlık (18-20 Eylül 2003, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi), Bildiri Kitabı, Bursa, 2004, s. 103-132.
71. Sağsöz, Ayşe; Özbayraktar, Mehtap; Ayyıldız, Sonay; Özgen, Süleyman, “Vernaküler Mimari Örneğinde Yüzeysel Değişimlerin Cephelere Yansıması ve Kullanıcıların Yorumları”, Kuram ve Uygulama Mimari BiçimlendirmeYüzey Sergi ve Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Ankara, 7-8-9 Ekim 1999), Gazi Üniversitesi, s. 183-194.
72. Sakel, Dean, “The Soumela Manuscript of The Chronicle of 1570”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu (15-16 Mayıs 2005), Cilt: 1, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2007, s. 151-157.
73. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Yaşamın Yapıya Yansıması”, Yapı Yaşam 94 Fuar ve Kongresi, 3-8 Mayıs 1994, Bursa, 1994.
74. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz Geleneksel Köy Evlerinde Yapısal Biçimsel Farklılıklar”, VIII. Tarihi Türk Evleri Haftası, İstanbul-Trabzon, 1990.
75. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz Geleneksel Yapı Sanatında İlginç Çözümler”, II. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, (1-3 Haziran 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun,), Bildiri Kitabı, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 305-321.
76. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz Köy Evlerinde Yapı Malzeme ve Konstrüksiyonların Dağılımı”, V. Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi, 4-9 Mayıs 1992, TMMOB Mimarlar Odası.
77. Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz’de Kırsal Kesim Geleneksel Ev Plan Tiplerinin Yöresel Dağılımı”, Türk Halk Mimarisi Sempozyum Bildirileri (5-7 Mart 1990, Konya), T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 148, Ankara, 1991, s. 173-184.
78. Sümerkan, Mustafa Reşat; Erten, Erkin, “Health Precautions Proposed For The Eastern Black Sea Vernacular Houses”, Health Buildings’94 Proceedings of the 3rd International Conference (Budapest, 22-25 Ağustos, 1994), Volume I, 1994, s. 201-204.

79. Sümerkan, Mustafa Reşat; Erten, Erkin; Öztekin, Kamuran, “Rize ve Trabzon Yöresinde Pencere Doğramalarında Yeni Bir Tür: Donatılı Mozaik Doğramalar”, IV. Uluslararası Yapı-Yaşam Kongresi (12-17 Mayıs 1992, Bursa), Bildiri Kitabı, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa, 1992, s. 232-248.
80. Sümerkan, Mustafa Reşat; Özen, Hamiyet, “Identity of the Eastern Black Sea People, Small Towns Housing and Identity”, IFHP Urban Planning Summer School, Lecture Book, (Trabzon, Turkey, 7-9 August 1997),s. 91-92.
81. Tosun, Vehbi, “Changes In Vernacular House and Settlement Forms In Rural Parts of Eastern Black Sea Region of Turkey”, II. Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, (1-3 Haziran 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.), Bildiri Kitabı, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990, s. 364-369.
82. Tosun, Vehbi, “Doğu Karadeniz’in Kırsal Kesimlerinde Ev ve Yerleşim Şekillerindeki Değişme”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990, s. 364-412.
83. Tosun, Vehbi; Öztürk, Kutsal, “Aesthetic Evaluation of the Traditional Vernacular and Modern Houses in Rural Parts of the Eastern Black Sea Region”, XI. IAPS Conference on Culture Space History Proceedings (Ankara, 8-12 July 1990), Cilt: IV, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, s. 182- 187.
84. Tuluk, Ömer İskender; Çilingir, Alev, “İmaret Mezarlığı’ndan Atapark’a: Trabzon’da Tarihsel Bir Dönüşüm”, Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu(16- 18 Mayıs), Trabzon, 2006.
85. Tuluk, Ömer İskender; Düzenli, Halil İbrahim, “Yitik Mirasın İzinde: Trabzon’da Osmanlı Cami ve Mescidleri (1461-1583)”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Özet Kitapçığı, Trabzon, 2006, s. 56.
86. Tuluk, Ömer İskender; Düzenli, Halil İbrahim; Düzenli Evrim, “Osmanlı’da Fetih Sonrası Dinsel Mekanın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneği (1461-1665)”, Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Kesişmeler ve Sanat Uluslararası Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 16-18 Kasım, Ankara, 2005.
87. Tuluk, Ömer İskender; Üstün, Fulya, “Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisi İçerisindeki Yeri ve Önemi”, Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs), Trabzon, 2006.

88. Tutkun, Murat, “Yıkılan Yapılar, Yok Olan Tarih”, Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Bildiri Kitabı, Cilt 2, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon, 2005, s.1103-1110.
89. Türk, Yelda Aydın, “Geçmiş ve Bugün: Akçaabat”, Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Bildiri Kitabı, Cilt 2, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon, 2005, s.1051-1062.
90. Türk, Yelda Aydın, “Nitelikli Yapılı Çevreler Yaratma Bağlamında Bir İrdeleme: Akçaabat Kentsel Yerleşmesi”, 19. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi: Mimarlığın Geleceği-Gelecek İçin Mimarlık (22-24 Mart 2007, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi), Bildiri Kitabı, Bursa, 2007, s. 169-170.
91. Ustaömeroğlu, Ayça Araz; Ustaömeroğlu, Gürol, “The Transformation of Present Building Stocks in Historical Texture”, Livenarch 2003: International Symposium on “Nature-Cities-Architecture and Sustainable Development (July 1-4, 2003, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Trabzon, 2003, s. 435- 448. (Trabzon Pazarkapı Mahallesi’ndeki tarihi yapıların dönüşümüne ilişkin bir çalışma).
92. Yalçın, Asu Bilban, “Trabzon’da Erken Bizans Dönemi Plastik Eserler Üzerine Değerlendirmeler”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Bildiri Kitabı, Cilt 1, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon, 2005, s. 37-54.
93. Yalçınkaya, Şengül, “Trabzon Kent İçi Ulaşımında Tarihi Köprüler”, ICANAS-38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007, Ankara).
94. Yılmaz, Özgür, “İngiliz Seyyah Frederik Walpole’un 1850 Yılı Trabzon İzlenimleri”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Cilt: 1, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2007, s. 439-452.
95. Zorlu, Tülay; Kahya, Nimet Candaş; Özgen, Süleyman; Şen, Derya Elmalı; Sarı, Reyhan Midilli; Sağsöz, Ayşe, “Doğu Karadeniz Bölgesi Ahşap Camilerinde Restorasyon”, Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu (27-29 Eylül 2007, Ankara).

2.1.1.5. Araştırma Projeleri ve Raporlar

1. Çetintaş, Sedat, “Trabzon Âbideleri Üzerindeki Tetkiklerimin Verimi Olan Rapor”, 18.08.1937 tarihli daktilo nüsha.

2. Çetintaş, Sedat, “Trabzon’un Sanat Eserleri Raporu”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 365-383.
3. “Doğu Karadeniz Bölgesi Geleneksel Mimarisi ve El Sanatları - Mimari, Yapı ve Kültürel Doku Araştırması”, Araştırma Önerisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Trabzon, 1992.
4. Ertürk, Zafer; Sümerkan, Mustafa Reşat, “Doğu Karadeniz Geleneksel Mimarisinin Plan Tipolojileri ve Yapı Karakteristikleri,” Araştırma Raporu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Proje Kod: 86.112.002.1, Trabzon, Aralık 1987.
5. Gündüzalp, Nural; Çakıroğlu, Birgül, “Geleneksel Konutlarda Mimari Süslemeler”, Doğu Karadeniz Bölgesi Nitelikli Konut Araştırması, c. IV, DPT (Proje No: 91.112.002.2), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1993, s. 177- 202.
6. Kubat, A. S.; Dökmeci, Vedia, “Anadolu Kale Şehirlerinin Morfolojik Analizleri: Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, İznik, Niğde, Trabzon, Urfa Kale Şehirlerinden Örnekleme,” İstanbul Teknik Üniversitesi, Araştırma Projesi Raporu, İstanbul, 1994.
7. Lambert, J. H., “Şehircilik Mühendisi Mimar J. H. Lambert Tarafından Avan Projesinde Teklif Edilen Trabzon Meselesi ve İmar Plân Harekâtı Üzerine İptidai Rapor (28 Ağustos-8 Eylül 1937): Esbabı Mucibe”, Belediyeler Dergisi, Sayı: 29, 1938, s. 36-43
8. Lambert, J. H.; “Şehircilik Mühendisi Mimar J. H. Lambert Tarafından Avan Projesinde Teklif Edilen Trabzon Meselesi ve İmar Plân Harekâtı Üzerine İptidai Rapor (28 Ağustos-8 Eylül 1937): Esbabı Mucibe”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 309-319.
9. Lambert, J. H., “Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu”, Belediyeler Dergisi, Sayı: 67, 1941, s. 36-57.
10. Lambert, J. H.; “Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu”, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 319-353.
11. Okman, İbrahim; Asasoğlu, Ali; Kuloğlu, Nilgün; Ural, Sibel E., “Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Konut Tipolojileri”, Doğu Karadeniz Bölgesi Nitelikli Konut Araştırması, c. IV, DPT (Proje No: 91.112.002.2), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 1993, s. 106-163.

12. Velioğlu, Ayşe, “Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması: Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Malzeme ve Estetik Açından İrdelenmesi”, (Proje+ Poster), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Konut Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1988.

2.1.2. Yardımcı Alan Bibliyografyaları

2.1.2.1. Koruma / Restorasyon Araştırmaları Bibliyografyası

2.1.2.1.1. Makaleler

1. Aysu, Emre, “Trabzon (Trapezunt) – Conservation Planning for a Historical City”, *Angewandte Stadforschung in der Türkei: Istanbul, Bursa, Trapezunt, Nizaa*, 1986, Selbstverlag Lehrstuhl für Sozialgeographie, Sayı: 30, Universität Augsburg, Augsburg 1993, s. 69-86.
2. İbiş, Tümerkan, “Trabzon’da Rölöve Çalışmaları”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 2, 1989.
3. İbiş, Tümerkan; Kuloğlu, Nilgün, “Doğu Karadeniz Arşivi’nden Trabzon’da Rölöve Çalışmaları”, *Mimarlık*, Sayı: 234, İstanbul, 1989, s. 76-79.
4. İren, Murat, “Trabzon-Çaykara-Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii”, *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Sayı: 5, Ankara, 1983, s. 165-174.
5. Keleş, Ruşen, “Trabzon’u Çarpık Kentleşmeden Koruma”, *Trabzon*, Sayı: 2, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayını, Pan Matbaacılık, Ankara, 1988, s. 17-18.
6. Kuloğlu, Nilgün; Asasoğlu, Ali, “Korumada Yaşam Çekirdeği Kavramı”, *Yapı*, Sayı: 223, 2000, s. 88-98.
7. Özen, Hamiyet, “Trabzon Kırsal Yerel Mimarisi Soyu Tükeniyor, Korunma İstiyor”, *Trabzon Kültür Sanat Yaşam Dergisi*, Sayı: 113, 2010, s. 28-34.
8. Özen, Hamiyet; Birlik, Süheyla, “Tarihi Eserlerin Tescil Süreci ve Sonrası Sorunları: Trabzon Kaymaklı Manastırı Örneği”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 303, 2002, s. 52-56.
9. Özen, Hamiyet; Engin, Emre, “Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve Yeniden Kullanma Önerileri”, *Arkitekt Dergisi*, 2003.
10. Özen, Hamiyet; Erol, Şengül Yalçinkaya, “Uzungöl Yerleşmesi ve Sürdürülebilir Turizm”, *Arredamento Mimarlık*, Sayı: 12, 2007, s. 80-85.

11. Özen, Sanem Lerzan; Aydemir, Şinasi, “Trabzon’un Mimari Mirasının Korunması: Bütünleşik Koruma Yaklaşımı”, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Ankara, 2007, s. 221-243.
12. Velioglu, Ayşe, “Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması: Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Malzeme ve Estetik Açısından İrdelenmesi”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Konut Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1988.
13. Saydam, Abdullah, “Vakıf Kaynaklarının Zamanaşımından Korunması: Trabzon Hatuniye Vakfı Örneği”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 159, 1980, s. 183-193.

2.1.2.1.2. Tezler

1. Candaş, Nimet, Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2002.
2. Engin, Emre, Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi Ve Yeni İşlev Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2002.
3. Erşen, Fulya, Koruma Yaşatma Öncelikli Yerleşmeler, Mekanlar Doğu Karadeniz Bölgesi Balıkçı Köyleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2003.
4. İdris, Moh'd, Akçaabat Ortamahalle'nin Sıhhileştirilerek Korunması Üzerine, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1987.
5. Kahya, Nimet Candaş, Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinde Koruma Sürecinin Değerlendirilmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon, 2007.
6. Karadayı, Gülcan, Kent Kimliğinin Sürdürülebilirliği ve Görsel Etki Değerlendirilmesi: Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2000.
7. Koçhan, Ahmet, Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylaları İçin Enerji Duyarlı Bir Bungalov Önerisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1997.

8. Kultufan, Songül, Trabzon Kenti Semerciler ve Kemeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1994.
9. Özen, Sanem Lerzan, Koruma Yaklaşımlarına Yeni Bir Bakış Açısı Olarak "Bütünleşik Koruma"- Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005.
10. Özkazanç, Mehtap E., Kent Merkezinde Yaya-Alışveriş Mekanları Trabzon Kunduracılar Caddesi Örneğinde Yenileme Canlandırma Çalışması, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1998.
11. Sert, Arzu, Endüstri Binalarının Yeniden İşlevlendirilmesi: Karadeniz Bölgesi Tekel Binalarının Analizi ve Yeni İşlev Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004.
12. Şahinkaya, Fulya, Trabzon'da Cepanelik Binası Restorasyonu, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
13. Tutkun, Murat, Tarihi Binaların Bilgisayar Destekli Rölöve Alımları ve Modellemeleri Üzerine Bir Uygulama, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005.
14. Yıldız, Tolga, Doğu Karadeniz Kültür ve Doğal Varlıklarının Yitimini Hazırlayan Etkenler ve Çözüm Önerileri, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
15. Yurdseven, Cem, Bir Gecekondu İyileştirme Stratejisi Olarak Katılım: Trabzon Zafer Mahallesi'nde Bir Örnek Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1993.

2.1.2.1.3. Bildiriler

1. Ataman, Mukaddes; Tülay Zorlu, "Hatuniye (Gülbahar Hatun) Camii ve Türbesi," Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, 27-29 Eylül 2007, Bildiriler Kitabı, Ankara, s. 55-67.

2. Çevik, Sonay; Tavşan, Filiz; Vural, Serbülen; Aşık, Özgür, “Renovation/Revitalisation Works in City Centres an Examples to Shopping-pedestrian Spaces: Trabzon Kunduracılar Street”, Livenarch 2003: International Symposium on “Nature-Cities-Architecture and Sustainable Development (July 1-4, 2003, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Trabzon, 2003, s. 222- 246.
3. Enön, Zerrin; Öztekin, Kamuran, “Bir Tarihi Kentsel Sit Alanı Koruma Örneği: Akçaabat-Orta Mahalle”, I. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamaları Kolokyumu (İstanbul, 7-8 Nisan 1993).
4. Eruzun, Cengiz, “Doğu Karadeniz Mimarisi ve Koruma Sorunları”, İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildiriler (22-26 Nisan 1985),1987, s. 215-217.
5. Özen, Hamiyet; Çevik, Sonay, “Restoration of Historic Neighborhood and Their Positive Impacts on Urban Environment: A Case Trabzon-Turkey”, 17th International Conference on Making Cities Livable, (Freiburg, Germany, 5-9 September 1995).
6. Özen, Sanem Lerzan; Kadioğulları, A. İ., “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının CBS Yardımıyla Saptama – Belgeleme Çalışmaları İçin Model Önerisi”, 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, 13-16 Eylül 2006, İstanbul.
7. Sağsöz, Ayşe; Midilli, Reyhan; Elmalı, Derya; Özgen, Süleyman, “Tarihi Çevre İçinde Koruma Çalışmalarının Arkasından Yaşanan ‘Antagonizm’: Trabzon Bedesten Örneği”, 15. Uluslararası Yapı ve Yasam Kongresi: Kentler ve Mimarlık (18-20 Eylül 2003, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi), Bildiri Kitabı, Bursa, 2004, s. 103-132.
8. Ustaömeroğlu, Ayça Araz; Ustaömeroğlu, Gürol, “The Transformation of Present Building Stocks in Historical Texture”, Livenarch 2003: International Symposium on “Nature-Cities-Architecture and Sustainable Development (July 1-4, 2003, KTU, Trabzon), Proceedings Book, Trabzon, 2003, s. 435- 448.
9. Velioğlu, Ayşe; Araz, Ayça, “Koruma Altına Alınan Bölgelerde Çevre Kirliliği ve Trabzon Kentinden Bir Örnek”, V. Uluslararası Yapı- Yasam Kongresi (1993, Bursa), Bildiri Kitabı, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa, 1993, s. 49-58.
10. Zorlu, Tülay; Kahya, Nimet Candaş; Özgen, Süleyman; Şen, Derya Elmalı; Sarı, Reyhan Midilli; Sağsöz, Ayşe, “Doğu Karadeniz Bölgesi Ahşap Camilerinde Restorasyon”, Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu (27-29 Eylül 2007, Ankara).

11. Zorlu, Tülay; Ataman, Mukaddes, “Trabzon Merkez Yeni Cuma Cami Restorasyonunda Yapılan İmalatlar, Onarım Teknikleri ve Uygulama”, Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, 27-29 Eylül 2007, Bildiriler Kitabı, Ankara, s. 69–85.

2.1.2.1.4. Araştırma Projeleri ve Raporlar

1. Candaş, Nimet, “Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler; Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri,” Dan.: Prof. Dr. Gülay Usta, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Eylül 2002.
2. Çevik, Sonay; Erşen, Fulya, “Koruma-Yaşatma Öncelikli Yerleşmeler, Mekanlar, Doğu Karadeniz Bölgesi Sahil Yerleşmeleri,” Karadeniz Teknik Üniversitesi, Araştırma Fonu Araştırma Raporları, Trabzon, 2001-2003.
3. Kahya, Nimet Candaş, “Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinde Koruma Sürecinde Eskime-Ayıklama-İşlev Değişimi ve Etkileri,” Dan.: Prof. Dr. Ayşe Sağsöz, Kod No: 2005.120.001.1, KTÜ, Trabzon, 04.05.2005.
4. Velioğlu, Ayşe, “Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması: Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Malzeme ve Estetik Açısından İrdelenmesi”, (Proje+ Poster), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Konut Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1988.

2.1.2.2. Seçilmiş Trabzon Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası

2.1.2.2.1. Kitaplar

1. 1930-1940 Vilayet Belgelerine Göre Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, Eser Ofset, Trabzon, 1997.
2. Afzelius, P. W., De Imperio Trapezuntino, Upsala, 1824.
3. Ahrveiller, Hélène, Byzance et la Mer, Presses Universitaires de France, Paris, 1966.
4. Akbulut, Ömer, Die Historischen Werke in Trabzon; Ein Handbüchlein Für Touristen der Die Historischen Werke, (çev. Mehmet Keleş), İnkılap Matbaası, Trabzon, 1962.

5. Akbulut, Ömer, Trabzon Fethi ve Trabzon Kralları, Hakimiyet Basımevi, Trabzon, 1964.
6. Akbulut, Ömer, Trabzon Kitabeleri, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1953.
7. Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri: 1850, Vakfikebir Kültür ve Yardımlaşma Derneği, (yay. haz. Zehra Topal), Ankara, 2005.
8. Albayrak, Haşim, Of ve Çaykara, Ferișat Yayınevi, İstanbul, 1990.
9. Albayrak, Haşim, Tarih Boyunca Doğu Karadeniz’de Etnik Yapılanmalar ve Pontus, Babiali Kitaplığı, İstanbul, 2003.
10. Albayrak, Hüseyin, Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış: Trabzon Tarihi, Trabzon Eğitim Tarihi, Trabzon Basın Tarihi, Trabzon,1989.
11. Albayrak, Hüseyin, Trabzon’un Fethi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1995.
12. Asan, Ömer, Pontos Kültürü, Belge Yayınları, İstanbul, 1996.
13. Ascherson, Neal, Black Sea, Hill and Wang, 1996.
14. Aşut, Atilla; Aygöl, Bilgin, ve diğ.,Trabzon, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1989.
15. Atmaca, Muhammet, Tarih İçinde Tonya, Tonya Belediyesi Yayınları, Trabzon, 2005.
16. Aygöl, Bilgin; Baki, Hayati; Emiroğlu, Kudret; Eryavuz, Şenay; Somel, İlkay, Trabzon Kanuni Özel Sayısı, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
17. Aygün, Necmettin, On Sekizinci Yüzyılda Trabzon’da Ticaret, Serander Yayınları, Trabzon, 2005.
18. Bal, Mehmet Akif, Hatıralarda Trabzon’un Yakın Tarihi, (1869-1950), ABP Yayınevi, 2004.
19. Bal, Mehmet Akif, Trabzon Kronolojisi (M.Ö. 800-M.S. 2010), Trabzon Kitaplığı Yayını, İstanbul, 2009.
20. Başgelen, Nezih, Bir Zamanlar Trabzon,Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Bir Zamanlar Kentler Dizisi: 21, İstanbul, 1998.
21. Bayoğlu, Ayhan, Of Kazasının Siyasi, Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Tarihi, Denizli, 2000.
22. Beauchamp, Le Citoyen, Relation Historique Et Géographique D’un Voyage de Constantinople à Trébizonde, Paris, 1801.
23. Bektaş, İhsan, Atatürk Trabzon’da, Trabzon, 1981.

24. Beldiceanu, Irene, L'exil a Trébizonde d'une quarantaine de combattants albanais a la fin du XVe siècle, Atina, 1998.
25. Bijişkyan, Per Minas, Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1969.
26. Bijişkyan, Per Minas, Pontos Tarihi: Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 1998.
27. Bilgin, Mehmet, Doğu Karadeniz, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
28. Bilgin, Mehmet, Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.
29. Bilgin, Mehmet, Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan, Serander Yayınları, Trabzon, 2000.
30. Bilgin, Mehmet, Karadeniz'de Post Modern Pontusçuluk, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2008.
31. Bilgin, Mehmet, Sürmene, İstanbul, 1990.
32. Bilgin, Mehmet; Yıldırım, Ömer, Sürmene Tarihi, Sürmene Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1990.
33. Boman, Patrick, Trébizonde En Hiver/La Stase Du Léophore, Le Serpent à Plumes, Paris, 2003.
34. Bostan, M. Hanefi, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal Ve İktisadî Hayat, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu Yayınları XXVII. Dizi; Sayı 5, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2002.
35. Brandes, Wolfram, Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhunderts, Amsterdam, 1989.
36. Brendemoen, Bernt, The Turkish Dialects Of Trabzon: Their Phonology And Historical Development, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2002.
37. Bryce, James; Toynbee, Arnold Joseph, The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire 1915-1916: Documents Presented to Viscount Frey of Falloden by Viscount Bryce, Gomidas Institute, London, 2000.
38. Bryer, Anthony, Empire of Trebizond of The Pontos, Variorum Reprints, 1890.
39. Burnaby, Fred, On Horseback Through Asia Minor, Sampson Low, Marston, Searle and Rivington, London, 1877.
40. Büyük Tarih Trabzon'da, (der. Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu), Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.

41. Cuinet, Vital, La Turquie D'asie: Géographie Administrative Statistique Descriptive Et Raisonnée De Chaque Province De L'asie-Mineure, İstanbul, 2001.
42. Cumhuriyetin 50. Yılında Trabzon, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1973.
43. Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Armağan Dizisi; 3, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Trabzon, 1998.
44. Çadircı, Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
45. Çakan, İlker, Karadeniz Bölgesi: Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak, Öztan Matbaacılık, Ankara, 1994.
46. Çakıroğlu, Said Bilal, Tarihi, Ekonomik, Sosyal Yönleriyle Trabzon, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1964.
47. Çapa Mesut, Pontus Meselesi, Serander Yayınları, Trabzon, 2001.
48. Çapa, Mesut, Pontus Meselesi: Trabzon Ve Giresun'da Milli Mücadele, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 135, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1993.
49. Çapa, Mesut, Trabzon'da Kanuni Sultan Süleyman, Trabzon İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2003.
50. Çapa, Mesut; Çiçek, Rahmi, Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam, Serander Yayınları, Trabzon, 2004.
51. Çiçek, Kemal; Öksüz, Hikmet; Saydam, Abdullah, (yay. haz.), Cumhuriyet'in 75. Osmanlı Devleti'nin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998: Bildiriler, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları; 81, Trabzon, 2000.
52. Çiçek, Rahmi (yay. haz.), Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Yerel Yönetim, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon.
53. Demir, Necati, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinin Tarihi Altyapısı (Tarih-Etnik Yapı-Dil-Kültür), Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Ankara, 2005.
54. Demircioğlu, Sezgin, Tarihin Ayak İzleri Osmanlı Belgelerinde Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2008.
55. Doğu Karadeniz Bölgesi: Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni, T.C. İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara, 1972.
56. Economides, Demosthenes, The Pontus (and the Right Claims of its Greek Population), Constantinople, 1920.

57. Emiroğlu, Kudret, Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü, 1989.
58. Erayda, Fuat, Trabzon Şehri Tarihi, İstanbul Üniversitesi Genel Kurul Merkezi, İstanbul, 1937.
59. Eren, Muharrem, Zağnos Paşa, Zağnos Kùltür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir, 1994.
60. Evaggelidi, Trifona E., Istoría tis Pontikis Trapezountas, Apo ta Archaíotata Chronia Mechri Simera, Ekdotikos Oikos Adelfon Kiriakidi A. E., Thessaloniki, 1994.
61. Eyüboğlu, İsmet Zeki, Maçka, Pencere Yayınları, İstanbul, 2004.
62. Fallmerayer, Jacob Philipp, Doğudan Fragmanlar, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
63. Fallmerayer, Jacob Philipp, Geschichte des Kaisertums von Trapezunt, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1964.
64. Fallmerayer, Jacob Philipp, Original Fragmente, Chroniken, Inschriften und anders Materiale zur Geschichte des Kaisertum, Trapezunt, München, 1842.
65. Fallmerayer, Jacob Philipp, Trabzon İmparatorluğu Tarihi, 1827.
66. Faroğhi, Suraiya, Osmanlılar'da Kentler ve Kentliler, (ęev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.
67. Finlay, George, A History Of Greece V4, Mediaeval Greece And The Empire Of Trebizond, A. D. 1204-1461: From Its Conquest By The Romans To The Present Time (1877), Kessinger Publishing, LLC, 2009.
68. Finlay, George, History of the Byzantine and Greek Empires, William Blackwood and Sons, Edinburgh, London, 1854.
69. Finlay, George, Medieval Greece and Trebizond: The History of from its Conquest by the Crusaders to its Conquest by the Turks and of the Empire of Trebizond 1204-1461, William Blackwood and Sons, Edinburgh, London, 1854.
70. Finlay, George, The History of Greece from its conquest by the crusaders to its conquest by the Turks and of the Empire of Trebizond 1204 – 1461, William Blackwood, London, 1851.
71. Foss, A. M., The Empire of Trebizond and the Pontos, Variorum Reprints, Londra, 1980.
72. Gainsford, Thomas, The History of Trebizond in Four Books, Printed for Tho. Downes and Eph. Dawson, London, 1616.

73. Geçmişten Günümüze Çaykara, (haz. Çaykara Belediyesi), Çaykara Belediyesi Kültür Yayını, Trabzon.
74. Gedikli, Yusuf, Pontus Meselesi, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2002.
75. Goloğlu, Mahmut, Anadolu'nun Milli Devleti Pontos, Ankara, 1973.
76. Goloğlu, Mahmut, Atatürk ve Trabzon, Özkan Ofset, Trabzon 1981.
77. Goloğlu, Mahmut, Milli Mücadele'de Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon, 1981.
78. Goloğlu, Mahmut, Trabzon Tarihi: Fetihden Kurtuluşa Kadar, Kalite Matbaası, Ankara, 1975.
79. Guiland, R.,Correspondance de Nicephore Gregoras, Paris, 1927.
80. Güler, Ali, Yakın Tarihimize Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara, 1995.
81. Hacıfettahoğlu, İsmail; BAL, Muhittin, Trabzon Fetih Yıllığı, Atlas Yayıncılık, Ankara, 1994.
82. Hahanov, A., Panaret'in Trabzon Tarihi, (çev. Enver Uzun), Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004.
83. Halil Edhem, Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2001.
84. Hann, Ildiko Beller, Doğu Karadeniz'de Efsane Tarih ve Kültür, (çev. Ali İhsan Aksamaz), Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 1999.
85. Hatipoğlu, Zeyyat; Kuğu, Feyyaz, Trabzon ve İki Trabzonlu Tarih, Kültür ve İktisat Bilimine Dair Çeşitlemeler ve Özgeçmişler, Serander Yayınları, Trabzon, 2010.
86. Hüseyin Hüsnü,Trabzonlu Hüseyin Hüsnü'nün Manzum Ve Mensur Asarı.
87. Işık, Adem, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
88. İsen, Mustafa; Canım, Rıdvan, Hamamizade İhsan, Hayatı, Eserleri ve Divanı, Semih Ofset, Ankara, 1989.
89. Jennings, Ronald Carlton, Studies On Ottoman Social History in The Sixteenth And Seventeenth Centuries: Women, Zimmis And Sharia Courts in Kayseri, Cyprus And Trabzon,Analecta Isisiana; 39, Isis, İstanbul, 1999.
90. Kansız, İsmail; Koç, Mehmet Öncel (yay. haz.), Atatürk Trabzon'da, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2001.
91. Karadeniz'de Pontus Rüyası, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1997.

92. Karadenizli, Kemal, Trabzon Tarihi, Ankara Basımevi, Ankara, 1954.
93. Karagöz, İlyas, Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları, Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.
94. Karagöz, İlyas, Mitolojide Doğu Karadeniz, İsmet Yayınları, Ankara, 2003.
95. Karagöz, İlyas, Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı, (ed. Ömer Şen), Derya Kitabevi Yayınları, Trabzon, 1998.
96. Karagöz, İlyas, Trabzon Tarihi İçin Düşündüklerim, Basılmamış Metin.
97. Karaman, Sami Sabit, Trabzon ve Kars Hatıraları: İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa, Arma Yayınları; 40, İstanbul,2002.
98. Karpov, Sergei Pavlovich, L'impero di Trebisonda, Venezia, Genova e Roma, 1204-1461; Rapportipolitici, Diplomatici e Commerciali, Roma, 1986.
99. Karshoğlu, Yusuf, Doğu Karadeniz Tarihi: Otokton Halkları ve Etnik Yapısı, Universal Yayınları, İstanbul, 2009.
100. Kaya, Osman; Yüksel, Murat, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Tarihsel Gelişimi, Trabzon, 1994.
101. Kayra, Mediha, Hoşça Kal Trabzon, Dünya Kitapları, İstanbul, 2005.
102. King, Charles, The Black Sea A History, Oxford University Press, New York, 2005.
103. Koch, Karl, Wanderungen im Oriente, Während der Jahre 1843 und 1844: Reise Längs der Donau nach Konstantinople und nach Trebisond, Druck und Verlag des Landes-Industrie-Comptoirs, Weimar, 1846.
104. Koç, Necmi, Trabzon'lu Cihan Padişahı Kanuni, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları; No: 14,Kültür Araştırma Kurulu Dizisi; 7, Trabzon, 1995.
105. Koromila, Marianna, Pontos-Anatolia, Lucy Braggiotti Publications, Athens, 1989.
106. Koromila, Marianna, The Greeks in the Black Sea: From the Bronze Age to the Early 20th Century, Panorama Cultural Society, Athens, 1991.
107. Krikorian, Mesrob K., The Armenians of Trebizond,Routledge-Kegan Paul, London, 1977.
108. Ksenophon, Anabasis Onbinlerin Dönüşü, (çev. Tanju Gökçöl), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.
109. Küçükler, Yüksel, Trabzon Tarihi Bibliyografyası, Serander Yayınları, Trabzon, 2008.
110. Lermioğlu, Muzaffer, Akçaabat – Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş, Hicret Hatıraları, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1949.

111. Lowry, Heath W., The Islamization & Turkification Of The City Of Trabzon (Trebizond), 1461-1583, İstanbul, 2009.
112. Lowry, Heath W., Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi: 1461-1583, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları; 159, İstanbul, 1981.
113. Lowry, Heath W., Trabzon Şehrinin İslâmlaşması ve Türkleşmesi (1461-1583): Trabzon Örneğinde Osmanlı Tahrir Defterlerinin Şehirleşme Demografik Tarihi İçin Kaynak Olarak Kullanılması, I. Basım, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981 (II. Basım: 1998).
114. Lynch, Harry Finnis Blosse, Armenia, Travels and Studies, Longmans, Green and Company, London, 1901.
115. Marriner, John, Trebizond and Beyond, Rubert-Hart-Davis Ltd., London, 1969.
116. Mazlum, Neriman, İlimiz Trabzon, Başara Yayınları, Ankara, 1966.
117. Mercier, Raymond, An Almanac for Trebizond for the Year 1336, Corpus des Astronomes Byzantins 7, Louvain, Belgium, 1994.
118. Miller, William, Son Trabzon İmparatorluğu: (1204-1461), Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007.
119. Miller, William, Trebizond: The Last Greek Empire, Society for Promoting, London, 1926.
120. Minzlov, The Empire of Trebizond, Berlin, 1922.
121. Mümtaz, Hüseyin, Karadeniz'in Kitabı Pontus Masalı, Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, İstanbul, 2000.
122. Naslian, Jean, Les Événements Politico-Religieux En Proche-Orient de 1914 à 1918: Mémoires, I: Juillet 1914-Octobre 1918, Le Cercle d'Écrits Caucasiens, Chamigny, 2008.
123. Odabaşoğlu, Cumhur, Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı, İlk - San Matbaası, Ankara.
124. Odabaşoğlu, Cumhur, Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları 1919-1923, Trabzon, 1990.
125. Odabaşoğlu, Cumhur, Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928, Trabzon, 1987.
126. Odabaşoğlu, Cumhur, Trabzon Kaynakçası, Erol Ofset, Trabzon, 1991.
127. Odabaşoğlu, Cumhur, Trabzon Milli Mücadele Yılları Basını: 1919-1925, Eser Ofset, Trabzon, 1993.

128. Ostrogorsky, George, Bizans Devleti Tarihi, (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
129. Öksüz, Melek, On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Toplum Kültür Ekonomi, Serander Yayınları, Trabzon, 2006.
130. Önal, Ahmet, ve diğ. (yay. kur.), Trabzon, Çevre Koruma Vakfı, Trabzon, 1993.
131. Öncesi ve Sonrası ile Trabzon'un Fethi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları; 91. Tarih ve Biyografi Serisi; 3, Trabzon,2001.
132. Özel, Sabahattin, Milli Mücadelede Trabzon, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
133. Öztürk, Özhan, Karadeniz Ansiklopedik Sözlük, 2 Cilt, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2005.
134. Özukan, Bülent, Karadeniz, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2004.
135. Pereira, Michael, East of Trebizond, Readers Union, 1972.
136. Sanarego, Bartolomeo, Lettera Intorno Alla Impresa Di Megollo Lercari in Trebisonda, Geneve, 1877.
137. Sarımay, Yusuf; Pehlivanlı, Hamit; Saydam, Abdullah, Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,1999.
138. Scaron, Joseph Macé, Trébizonde Avant L'oubli, Robert Laffont, Paris, 1990.
139. Segl, Franz, Vom Kentrites Bis Trapezus, U. Büttner, Erlangen, 1925.
140. Siharulidze, Yuri; Manvelişvili, Alexandre ve diğ., Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri, (haz. Hayri Hayrioğlu), Sorun Yayınları, İstanbul, 1998.
141. Sınır, Sebahattin, Trabzon'un Tarihi, Coğrafi, Ekonomik, Endüstri, Sosyal, Kültürel Durumu, Töyko Matbaası, Ankara, 1969.
142. Szana, Bernhard, Meine Erinnerungen An Den Kaiser von Trapezunt Den König Von, Bern, 1922.
143. Şakir Şevket, Trabzon Tarihi, 1877.
144. Şakir Şevket, Trabzon Tarihi, (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2001.
145. Şen, Ömer, Trabzon Tarihi,Derya Kitabevi Yayını, Trabzon, 1998.
146. Şimsek, Rasim, Trabzon Belediye Tarihi I – Osmanlı Dönemi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 8, Trabzon, 1993.

147. Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit, Trabzon'un Yakın Tarihi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, Trabzon, 1986.
148. Tellioğlu, İbrahim, Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461), Serander Yayınları, Trabzon, 2009.
149. Tellioğlu, İbrahim, Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler, Serander Yayınları, Trabzon, 2004.
150. Texier, Charles, Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi, 3 Cilt, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
151. Trabzonlu Cihan Padişahı Muhteşem Kanuni Sultan Süleyman, (yay. haz. Ali Baki, Mesut Çapa, vd.), Trabzon, 2005.
152. Trabzon'un Fethi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 21, Trabzon, 1995.
153. Trabzon'un Kurtuluğu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 10, Trabzon 1995.
154. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1869, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 1, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1993.
155. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1870, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 2, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1993.
156. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1871, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 3, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1993.
157. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1872, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 4, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1994.
158. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1873, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 5, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1995.
159. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1874, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 6, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1995.
160. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1875, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 7, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1995.
161. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 8, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1995.
162. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 9, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1995.
163. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1878, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 10, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1999.

164. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1879, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 11, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1999.
165. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1881, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 12, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 1999.
166. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1888, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 13, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2002.
167. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1892, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 14, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2005.
168. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1894, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 15, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2007.
169. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1896, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 16, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2007.
170. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1898, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 17, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2007.
171. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1900, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 18, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2008.
172. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 19, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2008.
173. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1902, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 20, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2008.
174. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1903, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 21, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2008.
175. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904, (haz. Kudret Emiroğlu), Cilt: 22, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon, 2009.
176. Turgay, A. Üner, Trade And Merchants In The Nineteent-Century Trabzon: Elements Of Ethnic Conflict, Christians and Jews in the Ottoman Empire.
177. Türkmen, Sinan, Geyikli, Erdem Ofset, Trabzon, 2000.
178. Türkoğlu, Ömer (haz.), Binbaşı Süleyman Bey'in Manzum Anıları/Memleketim Trabzon, Mahallem Tekfurçayır, Kebikeç Yayınları, Ankara, 1997.
179. Uspenski, Fyodor Ivanoviç, Trabzon Tarihi (Kuruluşundan Fethine Kadar),(çev. Enver Uzun), Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2003.
180. Usta, Veysel, Arşivlere Yansıyan Belgelerle Trabzon'da Atatürk Sevgisi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2005.

181. Usta, Veysel, Atatürk ve Trabzon: Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler, Serander Yayınları, Trabzon, 1999.
182. Usta, Veysel, Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Serander Yayınları, Trabzon, 2007.
183. Usta, Veysel, (yay. haz) Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Serander Yayınevi, Trabzon, 2006.
184. Usta, Veysel; Soytürk, Yaşar, Tarihi, Coğrafyası, Folkloru İle İlimiz Trabzon, Basın Kitabevi, Trabzon, 1988.
185. Uzun, Enver, Akçaabat Yer Adları, Darıca Belediyesi Kültür Yayınları: 1, Trabzon.
186. Uzun, Enver, Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Trabzon, 2008.
187. Üçüncüoğlu, Adnan Güngör, Tarihsel Süreçten Günümüze Trabzon-Gümüşhane: Halklar Sülaleler Aşiretler Oymaklar Lakaplar, Celepler Matbaası, Trabzon, 2002.
188. Üçüncüoğlu, Adnan Güngör; Kahveci, A. Celil; Güğercin, Mustafa, Yitik Gymnias Şehri ve Thekesh Dağı: Bayburt-Gümüşhane-Trabzon'da Onbinlerin Hatıratı, Gümüşhane, 2009.
189. Yazıcı, Mustafa, Adları Trabzon'un Mahallelerine Ad Olmuş Beş Meşhur Trabzon Valisi, Eser Ofset, Trabzon, 2000.
190. Yazıcı, Mustafa, Fetihten Günümüze Trabzon Valileri Albümü (1461-2003), Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2003.
191. Yazıcı, Mustafa, Geçmişten Günümüze Akyazı Tarihi, Akyazı Belediyesi Yayınları, Trabzon, 2002.
192. Yazıcı, Mustafa, Osmanlı Döneminde Akçaabat (1461-1923), Topkar Matbaacılık, Trabzon, 2006.
193. Yazıcı, Mustafa, Osmanlıca Belgelerde Geçmişten Günümüze Trabzon'un Dış Ticaret Tarihi: (Trabzon Uluslararası Bir İhracat Ve İthalât Şehridir),Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği, Trabzon, 2005.
194. Yazıcı, Mustafa, Resmi Osmanlıca Belgelerde Trabzon'un Kısa Tarihçesi, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Trabzon, 2003.
195. Yazıcı, Mustafa, Trabzon ve Çevresinde Sosyo-Kültürel Yapı, Trabzon Haber Gazetesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2000.
196. Yüksel, Ayhan, Doğu Karadeniz Araştırmaları, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2005.

197. Yüksel, Murat, Şakir Şevketin Trabzon Tarihinden Sayfalar Ve Şevket Name-i Osmani'si, Yunus Dergisi Yayınları; No: 6, Karadeniz Gazetesi Ofset Tesisleri, Trabzon, 1993.
198. Yüksel, Murat, Trabzon Akyazı Kitabeleri, Akyazı Belediyesi Kültür Yayınları: 3, Isparta, 2003.
199. Zakythinos, D. A., Le Chrysobulle d'Alexis III Comnene: Empereur de Trébizonde en Faveur des Vénitiens, Société d'Édition, Paris, 1932.
200. Zehiroğlu, Ahmet Mican, Antik Çağlarda Doğu Karadeniz, Çiviyazıları, İstanbul, 2000.

2.1.2.2.2. Makaleler

1. "1565-1640: A Study Based on the Judicial Registers (Şer'i Mahkeme Sicilleri) of Trabzon", Journal of the Economic and Social History of the Orient, Sayı: 33/3, 1990, s. 271-336.
2. Akalın, Cüneyt, "Milli Mücadelede Trabzon", Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 355-365.
3. Albayrak, Hüseyin, "Doğu Karadeniz Bölgesinde İlk Matbaa, İlk Gazete ve İlk Salname", Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 4, Çorum, 2005, s. 39-52.
4. Albayrak, Hüseyin, "Fetih Kadar Trabzon Transit Yoluna Bir Bakış ve Bir Hatırlatma", Yunus Dergisi, Sayı: 1, Trabzon, 1993, s. 14-16.
5. Albayrak, Hüseyin, "Trabzon'da Amerikan Azınlık Okulları", Trabzon, Sayı: 6, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 40-45.
6. Âren, Yusuf Mazhar, "Trabzon'un Tarihteki ve Bugünkü Manzarası", İnan, Sayı: 27, Trabzon, 1947, s. 3-5.
7. Âşık, Mehmet, "Trabzon", Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı, İstanbul, 1987, s. 487-490.
8. Ayata, Sadri, "Balkan Harbinde Trabzon Gönüllüleri ve Manisalı Arap Hâfız", İnan, Sayı: 9, Trabzon, 1943, s. 11.
9. Aygün, Necmettin, "XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Yapı", Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 17, Çorum, 2008, s. 75-112.

10. Balivet, Michel, "15. Yüzyılda Müslümanlar ile Hıristiyanlar Arasında Dinsel Kaynaşmanın İki Yandaşı Bir Türk: Simavnalı Bedreddin ve Bir Rum: Trabzonlu Georgias", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 6/32, 1986, s. 48-55.
11. Banescu, N., "Le Conflit Entre Gênes Et L'empire de Trébizonde à la Veille de la Conquête Turque (1418-1449)", *Studi Bizantini e Neoellenici*, Sayı: 5, 1939, s. 4-10.
12. Başeğmez, Şinasi, "Trabzon Rum İmparatoru Aleksios Komnenos'un Fermanları", *Antika*, Sayı: 22, İstanbul, 1987, s. 10-29.
13. Bekaroğlu, Kemal Peker, "Tarihte İktisadi Trabzon", *Ülkü*, Sayı: 40, Ankara, 1950, s. 15-18.
14. Beldiceanu, Nicoara, "L'Empire de Trébizonde a Travers un Registre Ottoman de 1487", *Arheion Pontou*, Sayı: 35, 1979, s. 54-73.
15. Beldiceanu, Nicoara, "Recherche sur la Ville Ottomane au XVe Siècle", *Etude et Actes*, Paris, 1973, s. 30-32.
16. Beygü, A. Şerif, "Trabzon Tarihinden Bir Yaprak", *Doğuda Kültür Hareketleri*, Sayı: 2, 1938, s. 6-7.
17. Birinci, Nejat, "Ein Poetisches Werk Über Den Krimkrieg Trabzonlu Rızais Manzumei Sivastopol", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10-11, 1983, s. 275-311.
18. Bostan, İdris, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, Cilt: 59, Sayı: 23, Ankara, 1995, s. 353-394.
19. Bostan, M. Hanefi, "15. ve 16. Yüzyıllarda Trabzon Şehrinde Nüfus Hareketleri ve Yerleşim Yerleri", *Bir Tutkudur Trabzon*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 112-180.
20. Bostan, M. Hanefi, "16. Asrın Ortalarında Çaykara", *Çaykaralılar: Haber-Yorum ve Kültür-Sanat Dergisi*, Sayı: 5, İstanbul, 1993, s. 33-40.
21. Bryer, Anthony, "Empire of Trebizond", *Dictionary of the Middle Ages*, Sayı: 12, New York, 1989, s. 168-170.
22. Bryer, Anthony, "Greeks and Türkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers*, Sayı: 29, 1975, s. 115-148.
23. Bryer, Anthony, "Rural Society in Matzouka", *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Washington, 1986, s. 53-95.
24. Bryer, Anthony, "Rural Society in the Empire of Trebizond", *Arheion Pontou*, 1966-67, Sayı: 28, s. 152-160.

25. Bryer, Anthony, "Shipping in the Empire of Trebizond", *Mariner's Mirror*, Sayı: 52/1, 1966, s. 3-12.
26. Bryer, Anthony, "Shipping in the Empire of Trebizond", *Journal of the Society for Nautical Research*, Sayı: 52, 1966, s. 3-12.
27. Bryer, Anthony, "Trabzon İmparatorluğu'nda Gemicilik", *Bir Tutkudur Trabzon*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
28. Bryer, Anthony; Winfield, David, "A Bibliography of Travellers' Reports on the Pontos", *Arheion Pontou*, Sayı: 33, 1975, s. 25-27.
29. Buharalı, İzzet, "Trabzon Kurtuluş Yıldönümünde", *İnan*, Sayı: 49, Trabzon, 1949, s.17-21.
30. Çapa, Mesut, "Cumhuriyet Döneminde Trabzon", Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2000, s. 83-99.
31. Çapa, Mesut, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Rum-Pontus Meselesi", *Türk Kültürü*, Sayı: 356, Ankara, 1992, s. 25-35.
32. Çapa, Mesut, "Milli Mücadele'de Doğu Karadeniz", *Türkler*, Cilt: 15, Ankara, 2002, s. 661-678.
33. Çapa, Mesut, "Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e Trabzon'da Tiyatro ve Sinema", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 94, 2001, s. 22-28.
34. Çapa, Mesut, "Trabzon'da Rus İşgali ve Sonuçları", *Türk Kültürü*, Sayı: 433, Ankara, 1999, s. 267-274.
35. Çapa, Mesut, "Trabzon'da Yayınlanan "İstikbal Gazetesi"nde Pontus Meselesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 57, 1967, s. 66-73.
36. Çapa, Mesut, "Trabzon'dan Rize'ye Bir Yolculuk: Ağustos 1922'de Rize", *Türk Kültürü*, Sayı: 38, 1974, s. 438-447.
37. Çapa, Mesut, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Trabzon Rus Konsoloslugu", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 4, Serander Yayınevi, 2008, s. 93-114.
38. Çiçek, Rahmi, "Kanuni Şehri Trabzon'da Tarihi İnceleme Gezisi", *Trabzonlu Cihan Padişahı Muhteşem Kanuni Sultan Süleyman*, Trabzon, 2005, s. 61-64.
39. Çiçek, Rahmi, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Şehirleşme Faaliyetleri", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 119-134.

40. Çiçek, Rahmi, “Trabzon’da Ermeni Nüfusu ve 1895 Ermeni Olayları”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: 16, 2001, s. 121-140.
41. Çiçek, Rahmi, “Trabzon’da Ermeni Nüfusu ve 1895 Ermeni Olayları”, Türk Kültürü, Sayı: 38, 1974, s. 653-666.
42. Çiğdem, Süleyman, “Eskiçağ’da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10, 2003, s. 133-155.
43. Çulha, Şevket, “Trabzon’dan Beşikdüzü’ne”, İnan, Sayı: 30, Trabzon, 1974, s. 10-12.
44. Daver, Bülent, “Trabzon Tarihine Bakışlar”, Türk Kültürü Araştırmaları, Sayı: 27/1-2, 1989, s. 57-62.
45. Demir, Ahmet, “Pontus Meselesi ‘Yunanlıların Doğu Karadeniz’de Devlet Kurma Hayali””, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 62, 2002, s. 86-91.
46. Demircioğlu, İsmail Hakkı, “İngiliz Konsolos William Gifford Palgrave’in Trabzon Hatıraları”, Tarih ve Toplum, Sayı: 40, 1984, s. 108-111.
47. Demircioğlu, İsmail Hakkı, “Trabzon’daki İngiliz Konsolosu Alfred Biliotti’nin Raporunda Batum’dan Trabzon’a Göçler”, Tarih ve Toplum, Sayı: 38, 1984, s. 209-213.
48. Demircioğlu, İsmail Hakkı, “Trabzonlu Bir Yerel Tarihçi: Hasan Umur”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 6/22, 2009, s.115-122.
49. Doğanay, Hayati, “Trabzon İlinde Nüfus Hareketleri ve Göçler”, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı: 15, 1986, s. 281-230.
50. Doğanay, Rahmi, “Milli Mücadele Döneminde İtilaf Devletlerinin Pontusçu Faaliyetlere Yaklaşımı”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 3, Serander Yayınevi, Trabzon, 2007, s. 59-74.
51. Doğu, Ali Fuat; Çiçek, İhsan; Gürgen, Gürcan, “23 Haziran 1988 Çatak Heyelanı (Trabzon-Maçka)”, Coğrafya Araştırmaları, Sayı: 1, Ankara, 1989, s. 103-107.
52. Duman, Mustafa, “Trabzon 1669-1933 Yılları Yaşantısı”, Türk Folkloru Belleteni, Sayı: 2, İstanbul, 1987, s. 505-506.
53. Duman, Önder, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Karadeniz’de Osmanlı Kayık Taşımacılığı”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 2, Serander Yayınevi, Trabzon, 2007, s. 137-147.

54. Dumanoglu, Aydın, “Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Dünü-Bugünü ve Yarını”, Kültür ve Sanat Dergisi (Trabzon Özel Sayısı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 18, Ankara, 1993, s. 5-7.
55. Emiroğlu, Kudret, “Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası”, Trabzon Kültür Sanat Yıllığı, 1988.
56. Emiroğlu, Kudret, “Türkiye'nin Kalesi: Trabzon Şehri”, Birikim, Sayı: 86-87, İstanbul, 1996, s. 129-134.
57. Emiroğlu, Kudret, “Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'da Bürokrasi ve Eşraf”, Kebikeç Dergisi, Sayı: 14, Ankara, 2002, s. 155-172.
58. Erler, Mehmet Yavuz, “XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı Karadenizinde Ekonomi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 7, 2009, s. 119-127.
59. Ertaylan, İsmail H., “Trabzon'un Fethi”, Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi, (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Ankara, 2001, s. 26-53.
60. Evrimer, Rıfat Necdet, “Büyük Tarih Trabzon'da”, İnan, Sayı: 4, Trabzon, 1937, s. 23.
61. Gedikli, Fethi, “1560-1566 Yıllarında Akçaabat ve Köylerinin Sosyal ve Hukuki Durumu”, Akçaabat Yazıları I, İstanbul, 2004, s. 53-103.
62. Gökbilgin, M. Tayyip, “XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi”, Belleten, Sayı: XXVI/102, 1962, s. 293-337.
63. Gökbilgin, M. Tayyip, “XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi”, Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı, İstanbul, 1987, s. 441-486.
64. Gökbilgin, M. Tayyip, “15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum”, Vakıflar Dergisi, Sayı:6, 1965, s. 51-61.
65. Gül, Muammer, “13.-15. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri ile Trabzon İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 13/2, 1987, s. 421-437.
66. Günel, Abdullah, “Atatürk Trabzon'da, Biz Tarih Huzurunda”, İnan, Sayı: 3, Trabzon, 1937, s. 27.
67. Günel, Abdullah, “Trabzon Tarihi Yazılabilir mi?”, İnan, Sayı: 48, Trabzon, 1949, s. 3-5.
68. Günel, Abdullah, “Trabzon'da Tren ve Liman”, İnan, Sayı: 14-15, Trabzon, 1944.
69. Günel, Abdullah, “Trabzon'un Ekonomik Durumu Hakkında”, İnan, Sayı: 22, Trabzon, 1946.
70. Günel, Abdullah, “Trabzon'un Kurtuluşu”, İnan, Sayı: 37, Trabzon, 1948, s. 3-4.

71. Gürkan, Kazım İsmail, “Trabzon Tarihi-Fethi”, Trabzon Fetih Yıllığı, Ankara, 1994, s. 26-35.
72. Hacıfettahoğlu, İsmail, “Kuruluşundan Fethine Trabzon’un Kısa Tarihi ve Fethi”, Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi, Ankara, 2001, s. 11-21.
73. Halaçoğlu, Ahmet, “İngiliz Konsolosu Longworth’a Göre Trabzon Vilayeti (1892-1898)”, Belleten, Sayı: 67-250, 1956, s. 881-909.
74. Halil Edhem, “Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri”, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, Sayı: VII/48, 1334/1915, s. 320-358.
75. Halil Edhem, “Trabzon’da Osmanlı Kitabeleri”, Türk Tarih Encümeni, Sayı: 48, İstanbul, 1918.
76. Haliloğlu, Hakkı Tuncay, “Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –I”, İnan, Sayı:16, Trabzon, 1945, s. 15-22.
77. Haliloğlu, Hakkı Tuncay, “Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –II”, İnan, Sayı:17, Trabzon, 1945, s. 19-24.
78. Haliloğlu, Hakkı Tuncay, “Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –III”, İnan, Sayı:18, Trabzon, 1945, s. 14-20.
79. Haliloğlu, Hakkı Tuncay, “Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –IV”, İnan, Sayı:20, Trabzon, 1945, s. 22-24.
80. Haliloğlu, Hakkı Tuncay, “Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –V”, İnan, Sayı:21, Trabzon, 1945, s. 14-16.
81. Haliloğlu, Hakkı Tuncay, “Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –VI”, İnan, Sayı:22, Trabzon, 1946, s. 20-22.
82. Hamzaçebi, Metin, “Trabzon Vilayeti Salnamelerinde Sürmene (1869-1873)”, Tekne, Sayı: 13, Trabzon, 2007, s. 53-57.
83. Hamzaçebi, Metin, “Trabzon Vilayeti Salnamelerinde Sürmene (1874-1878)”, Tekne, Sayı: 14, Trabzon, 2007, s. 52-57.
84. Hamzaçebi, Metin, “Trabzon Vilayeti Salnamelerinde Sürmene (1881-1889)”, Tekne, Sayı: 15, Trabzon, 2007, s. 52-57.
85. Hasluck, Frederick William, “The Crypto-Christians of Trebizond”, The Journal of Hellenic Studies, Sayı: 41/2, The Society for the Promotion of Hellenic Studies, 1921, s. 199-202.
86. Irmischer, J., “L’empire de Trébizonde Entre l’Orient et l’Occident”, Byzantinische Forschungen, Sayı: 25, 1999, s. 243-249.

87. Issawi, Charles, "Tebriz-Trabzon Ticareti (1830-1900) Bir Yolun Yükselişi ve Gerileyişi", Trabzon, Sayı: 2, Ankara, 1988, s. 80-84.
88. İnalçık, Halil, "Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time", Speculum, Sayı: 35/2, Medieval Academy of America, 1960, s. 408-427.
89. İnan, Kenan, "1831 Nolu Şer'îye Siciline Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Mülk Satışları", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 120, 1999, s. 103-124.
90. İnan, Kenan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)", Osmanlı Araştırmaları, Sayı: 18, İstanbul, 1998, s. 161-186.
91. İnan, Kenan, "Trabzon Şer'îye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç - Alacak İlişkileri", İslamiyat, Sayı: 4, Ankara, 1999, s. 91-109.
92. İnan, Kenan, "Trabzon Tarihi", Trabzon, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul, 2006, s. 56-88.
93. İnan, Kenan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 14/Özel Sayı: İstanbul'un Fethinin 550. Yılı, 2003, s. 70-84.
94. İnbaşı, Mehmet, "Trabzon/Batum Eyâleti Valileri (1755-1795)", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13/31, 1994, s. 161-191.
95. İpek, Nedim, "Orta ve Doğu Karadeniz Limanlarındaki Ticari Faaliyetlerin Kent Nüfusuna Etkisi (1838-1900)", Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 1, Trabzon, 2006, s. 107-121.
96. Jennings, Ronald Carlton, "Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640: A Study Based on the Judicial Registers (Şer'î mahkeme sicilleri) of Trabzon", Journal of the Economic and Social History of the Orient, Sayı: 33/3, 1990.
97. "Journey from Erzurum to Trabzon 1838", Journal Geographie Society, London, 1840, s. 434-444.
98. Kaptan, Hüseyin, "Trabzon Kenti Planlama Modeli Üzerine Eleştiriler", Yapı, Sayı: 59, İstanbul, 1985, s. 40-42.
99. Karabacak, Rıfat, "Yoroz Yarı", Tekne, Sayı: 7, Trabzon, 2005, s. 19-21.
100. Karaçavuş, Ahmet, "19. Yüzyıl Trabzon'unda Gayrimüslimler", Osmanlı Siyasal ve Sosyal Hayatında Ermeniler, İstanbul, 2009.
101. "Karadeniz'de Bir Zümrüt Kent: Trabzon", Birlik, Sayı: 55, Ankara, 1989, s. 3-7.

102. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet, “Trabzon Vilâyeti Salnameleri”, Trabzon Kültür Sanat Yıllığı, Sayı: 2, İstanbul, 1988, s. 225-249.
103. Keleş, Ruşen, “Trabzon Deyince... (50 Yıl Öncesinin Alacakaranlığından Çizgiler)”, Trabzon, Sayı: 4, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara, 1990, s. 13-15.
104. Kılıç, Ümit, “Trabzon İskender Paşa Vakfı”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 4, Serander Yayınları, Trabzon, 2008, s. 9-28.
105. Kırzioğlu, Mehmet Fahrettin, “Milli Tarihimizde Trabzon Bölgesi”, Trabzon Fetih Yıllığı, Ankara, 1994, s. 110-121.
106. Klausberger, Margarethe Zuber, “Von Sinop Nach Trabzon”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı: 304, İstanbul, 1970, s. 37-39.
107. Kollautz, Arnulf, “Der Briefwechsel Jakob Philipp Fallmerayers mit Silvestre de Sacy zur Geschichte des Kaisertums von Trapezunt und Fallmerayers” Bericht an die Danische Akademie der Wissenschaften über seine Vorarbeiten zur trapezuntinischen Geschichte, Südost-Forschungen, Sayı: 51, 1992, s. 269-282.
108. Kursanskis, Michel, “L’Empire de Trébizonde et la Géorgie”, Revue Des Études Byzantines, Sayı: 35, 1977, s. 237-256.
109. Kursanskis, Michel, “L’Empire de Trébizonde et les Turcs Au 13 Siècle”, Revue Des Études Byzantines, Sayı: 46, 1988, s. 109-124.
110. Kursanskis, Michel, “The Coinage of the Grand Komnenos Manuel I”, Arheion Pontou, Sayı: 35, 1979, s. 23-37.
111. Kursanskis, Michel, “Une Nouvelle Monnaie de l’empire de Trébizonde”, Revue Numismatique, Sayı: 14, 1972, s. 269-270.
112. Küçükuşurlu, Murat, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Trabzon Ticareti”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 3, Serander Yayınevi, Trabzon, 2008, s. 151-176.
113. Lermioğlu, Ayten, “Kısa Trabzon Tarihi ve Şehrin Özellikleri”, Türk Yurdu, Sayı: 7, Ankara, 1967, s. 10-12.
114. Lowry, Heath W., “From Trabzon to İstanbul”, Osmanlı Araştırmaları, İstanbul, 1990, s. 39-48.
115. Lowry, Heath W., “From Trabzon to İstanbul: The Relationship Between Süleyman the Lawgiver & His Foster Brother (Süt Karındaşı) Yahya Efendi”, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 9, 1989, s. 39-48.

116. Lowry, Heath W., “Osmanlı Fethinin Ardından Trabzon Şehri”, Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi, Ankara, 2001, s. 88-101.
117. Lowry, Heath W., “Trabzon Şehrinin İslamlaşma ve Türkleşmesi 1416-1583”, Osmanlı Araştırmaları, Sayı: 3, İstanbul, 1982, s. 357-358.
118. Meeker, Michael E., “Tarihsel Süreç İçinde Doğu Karadeniz’de Toplumsal Değişim”, (kısaltarak çeviren: Kudret Emiroğlu), Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı:22, Trabzon, 1988, s. 12-14.
119. Odabaşıoğlu, Cumhur, “Trabzon-İran Transit Nakliyesi”, Çağını Yakalayan Osmanlı, s. 441-482.
120. Okur, Mehmet; Küçükuşurlu, Murat, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Trabzon-Erzurum Ticari İlişkileri”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 159, 2005, s.101-116.
121. Oral, Mustafa, “Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tarihçesi”, Toplumsal Tarih, Sayı: 20/130, 2004, s. 64-67.
122. Ortaylı, İlber, “XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayeti ve Giresun Üzerine Gözlemler”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 15, 1997, s. 171-193.
123. Öksüz, Melek, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon’da Âyân, Eşkiya ve Göç Sorunları”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 5/1, 2005, s. 169-186.
124. Öksüz, Melek, “Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış-1”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 5, Çorum, 2005, s. 11-25.
125. Öksüz, Melek, “Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış-2”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 6, Çorum, 2005, s. 97-107.
126. Özcan, Besim, “Trabzon Eyaleti’nin Kırım Harbi’ne Katkıları”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 17, 2001, s. 247-260.
127. Öztürk, Yücel, “13. ve 17. Yüzyıllarda Karadeniz Ticareti”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 97, 1995, s. 113-136.
128. Parmaksızoğlu, İsmet, “Trabzon’un Fethi 21 Muharrem 866-26 Ekim 1461”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, Sayı: 112-113, Ankara, 1971, s. 334-341.
129. Peker, Kemal, “Tarihî Trabzon Yunan - Roma - Bizans - Kommen ve Türk Devirleri”, İktisadî Yürüyüş, Sayı: 379, İstanbul, 1959, s. 20-23.
130. Peker, Kemal, “Tarihte Trabzon”, İktisadî Yürüyüş, Sayı: 393, İstanbul, 1961, s. 18-20.

131. Planhol, Xavier, "Grandeur et Decadence du Vignoble de Trebizonde", Journal of the Economic and Social History of the Orient, Sayı: 22/3, 1979, s. 314-329.
132. Saydam, Abdullah, "19. Yüzyılda Trabzon'un Ticari Önemi ve Ulaşım Sektörü", Trabzon Araştırmaları-1, Trabzon, 1994, s. 99-114.
133. Saydam, Abdullah, "Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 17, Ankara, 1990, s. 421-434.
134. Saydam, Abdullah, "Osmanlı Madenciliği ve 19. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'daki Maden Ocakları", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 6, Samsun, 1991, s. 255-270.
135. Saydam, Abdullah, "Trabzon Şer'ıye Sicillerindeki Fermanlara Göre Katolik Ermeniler ve Mezhep Değişirme Yasağı", Tarih ve Toplum, Sayı: 34/202, 2000, s. 188-194.
136. Sertoğlu, Mithat, "Trabzon Bölgesi'nde Rum-Pontus Cumhuriyeti Kurulması Faaliyetleri", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 41, 2000, s. 56-60.
137. Sevim, Ayşe, "Trabzon'da Tarih Tarihte Trabzon", Kültür ve Sanat Trabzon Özel Sayısı, Sayı: 18, 1993, s. 8-10.
138. Siler, Abdurrahman, "XIX. Yüzyılda Trabzon'un Kaza ve Nahiyelerinin Ekonomik Durumu (1869-1905)", Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı: 9, 1994, s. 261-279.
139. Sönmez, Ayten, "Trabzon Şehrının İslâmlaşması", Virgül, Sayı: 17, İstanbul, 1999, s.32-33.
140. "Survey at Buzluca, Trabzon Vilayet, Turkey 1992", XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (24-28 Mayıs 1993, Ankara), Ankara, 1994, s. 73-84.
141. Süleyman, "Rusların 1810'da Trabzon'a Bir Baskını", Mecmua-i Askeriye, Sayı:41/45-48, 1923, s.24-28.
142. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi", İnan, Sayı: 51-52, Trabzon, 1949, s. 4-5.
143. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi", İnan, Sayı: 48, Trabzon, 1949, s. 17-18.
144. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 1", İnan, Sayı: 26, Trabzon, 1946, s. 22-23.
145. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 2", İnan, Sayı: 27, Trabzon, 1947, s. 14-15.
146. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 3", İnan, Sayı: 28, Trabzon, 1947, s. 11-12.
147. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 4", İnan, Sayı: 29, Trabzon, 1947, s. 16.
148. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 5", İnan, Sayı: 31, Trabzon, 1947, s. 16.
149. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 6", İnan, Sayı: 32, Trabzon, 1947, s. 22-23.
150. Şakir Şevket, "Trabzon Tarihi – 7", İnan, Sayı: 33, Trabzon, 1947, s. 21.

151. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 8”, İnan, Sayı: 34-35, Trabzon, 1947, s. 28, s.32.
152. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 9”, İnan, Sayı: 37, Trabzon, 1948, s. 16.
153. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 11”, İnan, Sayı: 39, Trabzon, 1948, s. 13-14.
154. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 12”, İnan, Sayı: 40-41, Trabzon, 1948, s. 14.
155. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 13”, İnan, Sayı: 42-43, Trabzon, 1948, s. 17-18.
156. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 14”, İnan, Sayı: 44-45, Trabzon, 1948, s. 20-21, s. 24.
157. Şakir Şevket, “Trabzon Tarihi – 16”, İnan, Sayı: 46-47, Trabzon, 1948, s. 20-21.
158. Tarakçıoğlu, Reşit, “Trabzon’da Oğuz Türkler”, İnan, Sayı: 16, Trabzon, 1945, s. 1-3.
159. Tekindağ, M., “Trabzon - Rum İmparatorluğunun Fethi”, Bilgi, Sayı: 145, İstanbul, 1959, s. 4-6.
160. Tellioğlu, İbrahim, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 5, Çorum, 2005, s. 1-10.
161. Tellioğlu, İbrahim, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme”, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Sayı: 2/2, 2007.
162. Tellioğlu, İbrahim, “Orta ve Doğu Karadeniz Tarihi Araştırmalarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Hakkında Bir Değerlendirme”, Orta Karadeniz Kültürü, Ankara, 2005, s. 67-80.
163. Tellioğlu, İbrahim, “Trabzon Rum Devleti’nin Kuruluşu Hakkındaki Tartışmalar”, Erdem, Sayı: 14/41, 2004, s. 139-146.
164. Toumanoff, Cyril, “On the Relationship Between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Queen Tamar”, Speculum, Sayı: 15/3, Medieval Academy of America, 1940, s. 299-312.
165. “Trabzon İlinin Kısa Tarihi”, Trabzon 1997 Yıllığı, Ankara, 1997, s. 55-77.
166. “Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey’den Gelen ve Rus Hükümetince Ermenilerden Çeteler Teşkil Edilmekte Olduğunu Bildiren Rapor”, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı: 82, Ankara, 1982, s. 31-36.
167. “Trabzon’un Tarihçesi”, Yeni Öğretmen, Sayı: 43-44, Ankara, 1957, s. 14-25.
168. Turan, Osman, “Trabzon Tarihi”, Horon, Sayı: 5-6, 1977, s. 24-26.
169. Turan, Osman, “Trabzon Tarihine Bir Bakış”, Trabzon Fetih Yıllığı, Ankara, 1994, s. 36-43.

170. Tülbentçi, Feridun Fazıl, “Birkaç Türk Şehrinin Tarihçesi: Amasya, oruh, Çorum, Erzincan, Giresun, Ordu, Samsun, Tokat, Trabzon, Van, Yozgat”, Vatan, İstanbul, 1952, s. 4040-4163.
171. Türkcan, Ergun, “İngiliz Konsolosu W. Gifford Palgrave’in Raporlarına Göre 1870’de Trabzon”, Tarih ve Toplum, Sayı: 6/31, 1986, s. 34-46.
172. Usta, Veysel, “Milli Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eybzade Ömer Fevzi ve Esad Ömer Eyyubi”, Toplumsal Tarih, Sayı: 9/49, 1998, s. 47-48.
173. nc, Kemal, “Trabzon Yöresi Sözlü Kültür/Tarih Malzemesinin Trabzon Tarihi Araştırmaları için Kaynak Olarak Durumu ve nemi”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 170, 2007, s. 161-174.
174. Vasiliev, Alexander Alexandrovich, “The Empire of Trebizond in History and Literature”, Byzantion, Sayı: 15, 1940-1941, s. 316-377.
175. Vasiliev, Alexander Alexandrovich, “The Foundation of the Empire of trebizond (1204-1222)”, Speculum, Sayı: 11, 1936, s. 3-37.
176. Vasiliev, Alexander Alexandrovich, “Zur Geschichte von Trapezunt unter Justinian dem Grossen”, Byzantinische Zeitschrift, Sayı: 30, 1930, s. 381-386.
177. Winfield, David, “A Note on the South-Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century”, Anatolian Studiese, Ankara, 1962, s. 163-172.
178. Yağmurdereli, Nesip, “Trabzon Valileri”, İnan, Sayı: 16, Trabzon, 1945, s. 9.
179. Yağmurdereli, Nesip, “Trabzon ve Valileri”, İnan, Sayı: 17, Trabzon, 1945, s.32-35.
180. “Yakın Yıllarda Yayımlanan Trabzon’la İlgili Kitaplardan Seçmeler”, Trabzon Kültür-Sanat Yıllığı, İstanbul, 1987, s. 357-368.
181. Yanbeğ, M. Kemal, “17. Asır Ortalarına Doğru Trabzon”, İnan, Sayı: 1, Trabzon, 1942, s. 24-29.
182. Yanbeğ, M. Kemal, “17. Asırda Trabzon’un Tarihine Bir Bakış”, İnan, Sayı: 4, Trabzon, 1943, s. 25-27.
183. Yanbeğ, M. Kemal, “Trabzon Nasıl Alındı?”, İnan, Sayı: 25, Trabzon, 1945, s. 15-20.
184. Yanbeğ, M. Kemal, “Trabzon’un Fethi”, ncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi, Ankara, 2001, s. 70-79.
185. Yazıcı, Mustafa, “Trabzon Fethinin Trabzon’da İşlenmeyen zellikleri”, Trabzon (Sanat-Aktüalite Dergisi), Sayı:22-23-24, Trabzon, 1988, s. 4,5.
186. Yazıcı, Mustafa, “Trabzonlu Kanuni”, Tarih ve Medeniyet, Sayı: 14, 1995, s. 31-32.

187. Yel, Selma, “1. Dünya Savaşı’nda Trabzon’daki Rum ve Ermeni Faaliyetleri”, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, Sayı: 971, 2001, s. 237-244.
188. Yerasimos, Stephane, “Pontus Meselesi, 1912-1923”, Toplum Bilim, Sayı: 43-44, İstanbul, s. 33-76.
189. Yılmazçelik, İbrahim, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon”, Yunus Dergisi, Sayı: 4,1993, s. 3-4.
190. Yücel, Yaşar, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, Belleten, Sayı: 194, Ankara, 1985, s. 287-311.
191. Yüksel, Alâaddin, “Ticaretin Başşehri Trabzon”, İdarecinin Sesi, Sayı: 54, Ankara, 1995, s. 26-27.
192. Yüksek, Murat, “Tarihte Trabzon”, Yunus Dergisi, Sayı: 5, Trabzon, 1994, s. 3-8.
193. Zachariadou, Elizabeth, “Trebizond and the Turks (1352-1402)”, Arheion Pontou, Sayı: 35, 1979, s. 333-358.

2.1.2.2.3. Tezler

1. Açık, Turan, Şer’iye Sicillerine Göre Trabzon’da Mülk Satışları, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2007.
2. Akbal, İsmail, 1919-1923 Yılları Arasında Muhafif Kimliğiyle Trabzon, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2004.
3. Akbulut, Hülya, Şer’iye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da Gayrimüslimler (1800-1850), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007.
4. Akdemir, Hasan, 2032 No’lu Trabzon Şer’iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Tahlili, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2008.
5. Albayrak, Kadir, 2034 Nolu Trabzon Şer’iye Sicil Defterinin (Vr. 70-142 Arası)Değerlendirilmesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1999.
6. Albayrak, Nihat, 42/2034 Nolu Şer’iye Defterine (Vr. 1-70) Göre Trabzon’un Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Yapısı, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2001.

7. Anıt, Kasım, Trabzon Ahkam Defteri'ne Göre Rize'nin İktisadi ve Sosyal Yapısı (1740-1911), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.
8. Arıcı, Hayrettin, XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayetinde Eğitim (Vilâyet Salnamelerine Göre), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.
9. Aygün, Necmettin, XVIII. Yüzyılda Trabzon'da Ticaret, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2002.
10. Aygün, Necmettin, Trabzon Gümrüğü, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.
11. Bay, Abdullah, Trabzon Eyaletinde Mütegalibe Hareketleri ve Ayanlık(1750-1850), Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, Erzurum, 2007.
12. Biber, Tuğba Eray, Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
13. Bostan, M. Hanefi, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
14. Bostancı, Harun, Osmanlı Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesinde Kurulan Tekke ve Zaviyeler, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007.
15. Budak, Nermin, Trabzon Salnamesi H. 1309 (1891), Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1989.
16. Bülbül, Mustafa, 2039/225 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin (vr. 71-123) Transkribi ve Değerlendirmesi (H. 1303-1305/M. 1886-1888), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007.
17. Çapa, Mesut, Trabzon ve Giresun'da Rum Faaliyetleri (1919-1922), Ankara Üniversitesi, Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara, 1986.
18. Çevik, Özlem, Tunç Çağlarda Doğu Karadeniz Bölgesi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995.
19. Çoban, Metin, Doğu Karadeniz Trabzon Alt Bölgesinde Dış Ticaret, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1995.
20. Çolak, Ali, 1868 No'lu Trabzon Şer'iyye Siciline Göre Kentin Sosyal Ve Ekonomik Hayatı (1703-1705), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1997.

21. Demircioğlu, İsmail Hakkı, 1881-1908 Döneminde Trabzon Sancağı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1996.
22. Dil, Ali Kenan, Korucu Köyü (Akçaabat-Trabzon) Sosyal Antropolojik Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1984-1985.
23. Dursun, Yücel, Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1171-1182/1758-1769, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2003.
24. Ekiz, Zeki, 1828 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2003.
25. Erayda, Fuat, Trabzon Şehrinin Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, İstanbul, 1957.
26. Erbaş, Umut, Milli Mücadele Döneminde Pontus-Rum Faaliyetleri, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
27. Erden, Gülseren, 1890 Numaralı Trabzon Şer'iyye Siciline Göre 'Trabzon', Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2000.
28. Eryılmaz, Songül, 928-936 Numaralı Ayniyât Defterlerine Göre Trabzon Vilâyeti, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2007.
29. Eser, Ebru, Salnamelere Göre 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon Vilayeti, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
30. Eşit, Süleyman, Osmanlı Dönemi Mahkeme Kayıtları Trabzon Şer'iyye Sicilleri 42/2079 (1322-1325) Nolu Deftere Göre Yöre Araştırması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1998.
31. Eynallı, Mehmet, 1941/127 Nolu Trabzon Seriyeye Sicili (Transkrip ve Tahlil), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2002.
32. Gangal, Mustafa, 2093/225 No'lu Trabzon Şer'iyye Siciline (Vr.1-70) Göre Şehrın İdari, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapısı (H. 1311-1305/M. 1883-1888), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2004.
33. Gedikli, Ahmet, İkinci Meşrutiyet (1908-1918) Döneminde Trabzon (Eğitim ve Kültür Hayatı), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2002.

34. Güney, İmdat, Osmanlı Dönemi Mahkeme Kayıtları (Trabzon Şer'iyeye Sicilleri) 42/2081 Nolu Deftere Göre Yöre Araştırması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1998.
35. Hind, J.G.F., Greek Colonisation in the Black Sea Area in the Archaic and Classical Periods, Doctoral Thesis, Cambirdge, 1971.
36. Hoss, Annette, Die Turkischen Kriegsgerichtsverhandlungen, 1919-1921, Ph. D. Universitaet Wien, Austria, 1991.
37. Işık, Adem, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
38. Işık, Neşe, Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1998.
39. İldeniz, İrşat, Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'un İktisadi ve Ticari Hayatı (1869-1904), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988.
40. İmamoğlu, Hüseyin Vehbi, 2093/279 (H. 1327-1329, M.1909-1991) Trabzon Şer'iyeye Sicil Defterine Göre Yöre Araştırması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2003.
41. Kadioğlu, Yahya, Akçaabat İlçesinin (Trabzon) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2003.
42. Kafesoğlu, F. Gülnur, Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi Faaliyetleri, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988.
43. Kalabalık, Halil, Çaykara İlçesinin Ekonomik Yapısı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1992.
44. Kara, Osman, Milli Mücadelede Trabzon, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.
45. Karaca, Halit Dünder, The Russian Administration of the Occupied Ottoman Territories During the FirstWorld War: 1915-1917, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

46. Karaçavuş, Ahmet, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1999.
47. Kılıçaslan, Aydın, Trabzon-Değirmendere Havzası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 1994.
48. Kırpık, Cevdet, 1830 Numaralı Trabzon Şer'iye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1643-1644), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1998.
49. Konak, Figen, Milli Mücadele ve Trabzon, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.
50. Kuruca, Nazım, 19. Yüzyılda Trabzon Gümrüğü ve Çevre Ticareti, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2003.
51. Küçükler, Yüksel, Trabzon Tarihi Bibliyografyası, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2008.
52. Latifoğlu, Abdurrahman, 2110/296 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirmesi (H. 1332-1334/M.1914-1916), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2005.
53. Lowry, Heath W., The Ottoman Tahrir Defters as a source for Urban Demographic History: The Case Study of Trabzon (C.A. 1486-1583), University of California, Ph. D., Los Angeles, 1977.
54. Okudan, Mehmet, 2032/218 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili (H. 1296-1297/M. 1879-1880) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.
55. Okuyan, Abdurrahman, XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde (1875-1900) Trabzon, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 2003.
56. Özel, Sebahattin, Milli Mücadele'de Trabzon, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1988.
57. Özer, Güldeniz, H. 1153-1155 (M.1740-1742) Tarihli Trabzon Şer'iyye Sicili, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1997.
58. Özgören, Aydın, Milli Mücadele Döneminde Trabzon Rum Metropolitliğinin Faaliyetleri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

59. Öztürk, Fatih, Rose Macaulay'ın "Trabzon Kuleleri" Adlı Eserinin Yeni Tarihçilik Eleştirisi Metodu İle İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2008.
60. Öztürk, Temel, İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2004.
61. Pehlivan, Fatma, 1849 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Trabzon Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat (1676-1677), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2000.
62. Piyale, Mesut, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1992.
63. Piyale, Mesut, Trabzon'da Eğitim ve Kültür Hayatı (1839-1923), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988.
64. Pural, Abdullah, Trabzon'un Tarihi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.
65. Ramazanoğlu, Abdulhamid, 1876 No'lu Trabzon Şer'iyeye Sicili ve Bu Sicil Çerçevesinde Sulh Akdi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2001.
66. Sancar, Cenap, Trabzon'da İç Göçler, Kentle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Bütünleşme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1992.
67. Saraç, Nejla, M. 1583 (H. 991) Tarihli Trabzon Tahrir Defterindeki Şahıs Adları, Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1990.
68. Sarıaloğlu, Nuriye, Trabzon Salnamesi, Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1988.
69. Sarıoğlu, Emine Esin, Tanzimat'ın Trabzon'da Uygulanması (1839-1856), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1996.
70. Selçik, Gökhan, Trabzon Gazetesi'ne Göre Trabzon Vilayeti (1906-1907), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2003.
71. Sezgin, İsmet, 1876/62 (H.1128-1129/M. 1716-1717) No'lu Trabzon Ser'iyeye Sicil Defterine Göre Yöre Araştırması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2003.

72. Sula, Murat, Trabzon İl Halk Kütüphanesi'ndeki Arap Dili ve Belagatı Alanındaki Yazmalar ve Ali Kuşçu'nun "Risale Fi'L-Mecaz ve L'isti'are"sinin Edisyon Kritiği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2000.
73. Şahiner, Ayşegül, 1964/150 No'lu Trabzon Ser'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007.
74. Şahiner, Makbule, Trabzon Salnamesi (1295), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 1999.
75. Şimsek, Eyyüb, Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2007.
76. Topkara, Adem, Vakıfkebir'de Sosyal ve Dini Yapı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2007.
77. Tosun, Miraç, Şer'iye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1148-1735 / 1153-1741, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2005.
78. Tozlu, Selahattin, Trabzon-Erzurum-Bayezid Yolu (1850-1900), Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, Erzurum, 1997.
79. Tursun, Mehmet, Of'un Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1998.
80. Usta, Sebahattin, Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2004.
81. Uygun, Aynur, 1866/52 (H. 1113-1114/M. 1702-1703) Nolu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterine Göre Yöre Araştırması, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2001.
82. Uzlu, Alaaddin, Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Milli Mücadele'deki Yeri, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.
83. Uzun, Musa, 1924/110 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Tahlili, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2007.
84. Ülker, Selma, Trabzonlu Avni Divanı Transkripsiyonlu Metin İnceleme Sözlük, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006.

85. Üner, Turgay, International Politics, Economic Development and Social Change in Trabzon in the 19th Century, Wisconsin Universty, Doktora Tezi, Wisconsin-Medison, 1976.
86. Yazıcı, Ahmet, 2091 Nolu Trabzon Şer'iyeye Sicil Defterinin Değerlendirilmesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1999.
87. Yer, Kader, Trabzon Sülüklü Şehir Mezarlığı'ndaki 18. Yüzyıl Mezar Taşları, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
88. Yıldırım, Ömer, Trabzon'da Dini Hayat, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2004.
89. Yıldız, Ethem, Çaykara ve Bazı Köylerinde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.
90. Yıldız, Kemal, 1876 Nolu Trabzon Şer'iyeye Sicilinin Tam Metin Transkripsiyonu, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Rize, 2003.
91. Yılmaz, Yahya, Trabzon'un 1967/153 numaralı H. 1257-1260 Tarihli Şer'iyeye Sicil Defteri, Niğde Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2000.
92. Zerey, Orhan, 1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2003.

2.1.2.2.4. Bildiriler

1. Acun, Fatma, "Tarih Boyunca Pontus", Milli Mücadelede Giresun Sempozyumu (6-7 Mart 1999), İstanbul, 1999, s. 143-149.
2. Açıık, Turan, "1916 No'lu Şer'iyeye Siciline Göre Trabzon'da Mülk Satışları", Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006), Trabzon, 2006.
3. Ak, Mahmut, "İslam Coğrafyacılarına Göre Trabzon", Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı,(yay. haz. Kemal Çiçek, Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam), Trabzon, 2000, s. 21-34.
4. Akın, Cavit, "19. Yüzyılın Son Yarısında Trabzon Vilayeti", Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı,(yay. haz. Kemal Çiçek, Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam), Trabzon, 2000, s. 193-2000.

5. Albayrak, Hüseyin, “19. Yüzyılda Trabzon’da Azınlık ve Yabancı Okullar”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), Cilt: 1, Trabzon, 2001, s. 413-440.
6. Albayrak, Hüseyin, “Trabzon’da Asırlık Bir Eğitim Kurumu: Mekteb-i Dar-ul Muallamin ve Asırlık Öğitmenler (1890-1978)”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005, Cilt: 2, Trabzon, 2007, s. 707-756.
7. Arslan, Mithat Kerim; Öksüz, Hikmet, (yay. haz.), “Trabzon ve Çevresi”, Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri: 3-5 Mayıs 2001, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları; 12, Trabzon, 2001.
8. Atalar, Münir, “XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Karadeniz Ticaretinde Trabzon’un Yeri ve Önemi”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 122-135.
9. Aydın, Mahir, “Atatürk’ün Büyük Nutkunda Trabzon”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 553-558.
10. Aygün, Necmettin, “Trabzon Gümrüğü (1750-1800), Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), Trabzon, 2000, s. 311-325.
11. Beyoğlu, Süleyman, “Birinci Dünya Savaşı’nda Trabzon (1914-1919)”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 479-488.
12. Beyoğlu, Süleyman, “Trabzon ve Savaş”, Trabzon Tarihi ve Sempozyumu 6-8 Kasım 1997.
13. Bilgin, Mehmet, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 47-87.
14. Birinci, Ali, “Trabzon’da Matbuat ve Neşriyat Hayatı (1865-1928)”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, s. 3-14.
15. Bostan, İdris, “Karadeniz’in Dış Ticarete Kapalı Olduğu Dönemde Trabzon Limanı”, Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), Trabzon, 2000, s. 303-309.
16. Bostan, M. Hanefi, “15. ve 16. Yüzyıllarda Trabzon Şehrinde Nüfus ve İskan Hareketleri”, Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), Trabzon, 2000, s. 167-178.
17. Cumhuriyet’in 75. Osmanlı Devleti’nin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998: Bildiriler, (yay. haz. Kemal Çiçek, Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları; 81, Trabzon, 2000.

18. Çadircı, Musa, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon-Samsun)”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, s. 15-23.
19. Çapa, Mesut, “İkinci Dünya Savaşı’nda Trabzon”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 2005, s. 1013-1029.
20. Çapraz, Hayri, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya’nın Ticaret Politikasında Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
21. Çiçek, Kemal, “Şer’iye Sicillerine Göre Trabzon’da Müslim-Gayr-i Müslim Münasebetleri”, Trabzon Tarihi Sempozyumu.
22. Çiçek, Rahmi, “Trabzon’da Yerel Yönetim Düşüncesi ve Şehirleşme Çalışmaları (1919-1933)”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 591-601.
23. Dağlı, Yücel, “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Trabzon”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 287-302.
24. Dingaç, Emine, “16. Yüzyılda Trabzon Limanı”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
25. Giurescu, C., “Les Relations des Pays Roumains Avec Trebizonde aux XIV-XIX Siecles”, Milletlerarası Türkoloji Kongresi (Türk Tarihi), (I. İstanbul, 15-20.10.1973), İstanbul, 1979, s. 69-77.
26. Grammont, Jean-Louis Bacque, “17. Yüzyılda Trabzon Üzerinde Birkaç Bakış”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
27. İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), (ed. Bayram Kodaman, Jean-Louis Bacque Grammont, Mehmet Sağlam, Mehmet Ali Ünal), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sönmez Matbaa ve Yayınevi, Samsun, 1990.
28. İnan, Kenan, “Trabzon’un Fethi”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 141-151.
29. İpek, Ali, “Trabzon’un Ortaçağda Ticaretteki Yeri”, Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006), Trabzon, 2006.
30. Karaçavuş, Ahmet, “19. Yüzyılda Trabzon Nüfusu”, Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), Trabzon, 2000, s. 429-441.

31. Karaman, Oktay, “Şer’iyye Sicillerinin Önemi ve Hicri 1253-1256 (M. 1837-1840) Tarihli Trabzon Şer’iyye Sicili Defteri”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 395-400.
32. Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005, Cilt 1-2,(yay. haz. Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Veysel Usta), Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 2005.
33. Karpuz, Haşim, “Trabzon Tarihi Araştırmalarında Saha Çalışmasının Önemi”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, (yay. haz. Kemal Çiçek, Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam), Trabzon, 2000, s. 223-234.
34. Keskinkılıç, Erdoğan, “Karadeniz Bölgesi’nde Açılan Azınlık Okulları”, 17. CIEPO (Uluslararası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Komitesi) Sempozyumu (18-23 Eylül 2006, KTÜ, Trabzon), Trabzon, 2006.
35. Kırpık, Cevdet, “1830 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Trabzon’da Ekonomik Hayat”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), Cilt: 1, Trabzon, 2001, s. 237-248.
36. Kırzioğlu, Mehmet Fahrettin, “Karadeniz’in Doğu Kıyıları, Gürcistan ve Eski Trabzon Vilayeti’imiz (Batum-Samsun Dahil) Bölgesinde, M.Ö. VII. Yüzyılda Osmanlı Fethine Kadar Yerleşen Türkler ve Coğrafyada Yaşayan Hatıraları”, İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, s. 83-91.
37. Kutlug, Emin, “Doğu Karadeniz Tarihi Açısından Mühim Bir Kaynak: 12206 Numaralı Evkaf Defteri”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005, Cilt: 1, Trabzon, 2007, s. 417-438.
38. Kütükoğlu, Mübahat, “XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti”, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, 1986, s. 97-131.
39. Lowry, Heath W., “Questions of Trabzon’s Efrenciyan Population: 1486-1583”, VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 11-15 Ekim 1976), s. 1493-1501.
40. Öksüz, Melek, “Tarihi Osmani Encümeni Trabzon Şubesi ve Trabzon Tarihi Meselesi”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 2005, s. 803-815.
41. Özkaya, Yücel, “XVIII. Yüzyılda Trabzon’un Genel Durumu”, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, 1986, s. 133-145.
42. Özsait, Mehmet, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 35-45.

43. Safran, Mustafa, "13. ve 14. Yüzyılda Karadeniz Limanlarının Ticari ve Tarihi Önemi", İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990, s. 459-462.
44. Shukurov, Rustam, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Türkçe Konuşan Bizanslılar", (çev. Kemal Çiçek), Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 111-121.
45. Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998) (ed. Kemal Çiçek, Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2000.
46. Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001),(yay. haz. Mithat Kerim Aslan, Hikmet Öksüz), Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2002.
47. Tozlu, Selahattin, "19. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Bakımdan Trabzon Limanı", Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), Cilt: 1, Trabzon, 2001, s. 381-397.
48. Uğur, Ahmet, "Karadeniz ve Civan Hakkında Amasya ve Trabzon", I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, s. 159-161.
49. Uğur, Ahmet, "Tarihi Metinlerimizde Karadeniz ve Trabzon", Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988, s. 159-161.
50. Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu, 3-5 Mayıs 2001, 1.Cilt Tarih, Trabzon Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları:12, Trabzon, 2001.
51. Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu, 3-5 Mayıs 2001, 2.Cilt Dil-Edebiyat, Trabzon Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları:13, Trabzon, 2001.
52. Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006), Düzenleyen: Trabzon Türk Ocağı.
53. Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin, "Trabzon'da Son İngiliz Konsolosu Vorley Harris ve Bölge Hakkındaki Gözlemleri (1948-1957)", Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2005,Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, 2005, s. 1031-1039.
54. Yılmazçelik, İbrahim, "XVIII. Yüzyılda Trabzon'un Sosyal Durumu", Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 253-266.
55. Yüksel, Ayhan, "Trabzon Vilayetinde Yer Adlarını ve İdari Yapıyı Değiştirme Teşebbüsleri", Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler Kitabı, Trabzon, 2000, s. 201-222.

2.2. Bibliyografik Dizin

2.2.1. Eser Adları Dizini

2.2.1.1. Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Eser Adları Dizini

1. II. Abdülhamid Dönemi Trabzon'da İmar Faaliyeti Örnekleri, Şevki Duymaz, 2006.
2. XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayetinde Eğitim (Vilâyet Salnamelerine Göre), Hayrettin Arıcı, 2006.
3. 1 Nolu Vakfiye Kayıt Defterine Göre 1842 Yılı Trabzon Merkez Vakıfları, Mustafa Oflaz, 1992.
4. 1317 (1899-1900) Maarif Salnamesi'ne Göre Trabzon Vilayeti'nde Eğitim Kurumları, Ünal Taşkın, 2009.
5. 15-17. Yüzyıllar Arasında Trabzon Kalesi, Şenol Çelik, 2001.
6. 17. ve 18. Asırda Azak Kalesi ve Trabzon Valileri, M. Kemal Yanbeğ, 1943.
7. 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a, Théophile Deyrolle.
8. 17. Yüzyıl Anadolu Şehirleri Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Trabzon, Antalya, Diyarbakır, Konya, İzmir, İlhan Pınar (der.), 1998.
9. 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon ve Samsun), Musa Çadırcı, 1990.
10. 99 Pencereli Konak: Haşim Ağa Konağı, Zeliha Güler, Özge Tanrıverdi, 2005.
11. A manuscript of the Monastery of the Soumela, Trebizond, Birdsall J. Neville, 1990.
12. A New Twelfth-Century Byzantine Coin from the Mint of Trebizond, Simon Bendall, 1979.
13. A Note on the South-Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century, David Winfield, 1962.
14. A Pontic Greek History, Sam Topalidis, 2007.
15. A Tour in North-Eastern Anatolia, William Gifford Palgrave, 1872.
16. Aesthetic Evaluation of the Traditional Vernacular and Modern Houses in Rural Parts of the Eastern Black Sea Region, Vehbi Tosun, Kutsal Öztürk, 1990.
17. Agios Eygenios o Polioyhos Tis Trapezoynthos, Odysseas Lampsidis, 1984.
18. Agios Eygenios o Trapezoynthos, Odysseas Lampsidis, 1953.
19. Ahşabın Kimlik Bulduğu Doğu Karadeniz Mimarisi, Cengiz Eruzun, 1997.

20. Akçaabat, Haydar Gedikoğlu, Atilla Bölükbaşı, 1996.
21. Akçaabat, Özkan Ertuğrul, 1988.
22. Akçaabat Erkek Horonları, Volkan Konak, 1992.
23. Akçaabat Geleneksel Konutları Örneğinde Yöresel Kimlik Arayışı, Emine Saka, 1996.
24. Akçaabat İlçesi, M. Ali Çeltik, 1945.
25. Akçaabat Orta Mahalle'de Bir Araştırma, Zerrin Enön, Kamuran Öztekin, Vehbi Tosun, Bülent Güngör, 1985.
26. Akçaabat Tarihi ve Geleneksel Konut Mimarisinin Analizi Üzerine Bir Çalışma, Birgül Çakıroğlu, 2007.
27. Akçaabat'ın Orta Yeri Mahalle, Bekir Gerçek, 1989.
28. Akçaabat'ın Tarihi Eserlerine Toplu Bir Bakış, Haşım Karpuz, 2004.
29. Akçaabat'ta Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler, Murat Yüksel, 2006.
30. Alman Gezgin J. P. Fallmerayer'in Gözüyle 19. Yüzyılda Trabzon, İlhan Pınar, 1997.
31. Alman Seyyah Karl Koch'un 1843 Yılına Ait Trabzon İzlenimleri, Mustafa Aydın, 2000.
32. An Evaluation of Urban Debris Zone Formation Factors in the Scope of Ortahisar Historical Site Area, Sanem Lerzan Özen, P. Ebru Sinan, Murat Tutkun, 2005.
33. Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon, Veysel Usta, 1999.
34. Anadolu Hikâyeleri-Efsaneleri, 1972.
35. Anadolu Kale Şehirlerinin Morfolojik Analizleri: Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, İznik, Niğde, Trabzon, Urfa Kale Şehirlerinden Örnekleme, A. S. Kubat, Vedia Dökmeci, 1994.
36. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Pontus Krallığı'na ve Pontus Kentlerine Ait Roma Devri Sikkeleri, Melih Arslan, 1997.
37. Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma, İ. Kılıç Kökten, 1952.
38. Anatolian Vernacular Houses, Metin Sözen, Cengiz Eruzun, 1996.
39. Anılarda Trabzon Cilt 1-2, Atilla Bölükbaşı, 2006.
40. Antik Çağda Doğu Karadeniz Bölgesi Kıyı Yerleşimleri ve Yerleşim Stratejileri, Esen Aktaş, 2007.
41. Araklı'nın Çok Kubbeli Camileri, Ömer İskender Tuluk, Serap Durmuş, 2007.
42. Araklı'nın Çok Kubbeli Camileri Üzerine Birkaç Not, Ömer İskender Tuluk, Serap Durmuş, 2010.

43. Arrianus'un Karadeniz Seyahati, Flavius Arrianus, 2005.
44. Arşiv Belgelerine Göre Trabzon'da Üçüncüoğlu Sarayı, Temel Öztürk, 2010.
45. Art and Identity in Thirteenth-Century Byzantium: Hagia Sophia and the Empire of Trebizond, Anthony Eastmond, 2004.
46. Asie Mineure: Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de Chersonnese D'Asie, Charles Texier, 1862.
47. Atatürk Evleri Atatürk Müzeleri, Mehmet Önder, 1993.
48. Atatürk Portreleri, Atatürk'le Özdeşleşen Tarihi Yapılar, Atatürk Evleri, Karadeniz Konakları, Cemal Akyıldız, 2001.
49. Atatürk ve Trabzon (Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler), Veysel Usta, 1999.
50. Att Köpa Lampor i Trapezunt: Glashandel och Glasproduktion i St. Eugenios' Mirakler, Jan Olof Rosenqvist, 1992.
51. Au Sujet Du Pont De Trébizonde, Savvaslonıdhıs, 1870.
52. Ayasofya Camii, Trabzon-1959, David Winfield, 1960.
53. Ayasofya Camii, Trabzon-1962, David Winfield, 1960.
54. Ayasofya Trabzon 1960, David Winfield, 1961.
55. Aziz Yevgeni Kilisesi, S. R. Mintslov, 1991.
56. Batılıların Gözüyle Trabzon, Cüneyt Akalın, 1997.
57. Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni, Kenan İnan, 1996.
58. Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni, Kenan İnan, 2010.
59. Ben Trabzon Liseliyim, Bekir Gerçek, 1991.
60. Bibliothèques et Manuscrits de Trébizonde, Ioanna Koliass, 1978-1979.
61. Biçim Anlamı İzler: Doğu Karadeniz Bölgesinin Kırsal Alanlarındaki Yöresel Ev ve Yerleşme Biçimlerinin Değişiminin Analizi için Kuram ve Yöntem, Vehbi Tosun, 1998.
62. Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, Mustafa Reşat Sümerkan, 1990.
63. Biens du Monastère Sainte-Sophie de Trébizonde Dans Plusieurs Bandons du Pays a ala Charnière de la Conquête (1461), Nicoara Beldiceanu, Petre S. Nàsturel, 1990.
64. Biens Monastiques D'après un Registre Ottoman de Trébizonde (1487)-Monastères de la Chrysoképhalos et du Pharos, Nicoara Beldiceanu.

65. Bir Kentin Belleği, Öner Ciravoğlu, 1997.
66. Bir Mimari Deneyim: Trabzon ve Sarajevo'da Mahalle (Jedan Gaditeljski Pokusaj: Mahalle u Trabzonu i Sarajevu), Halil İbrahim Düzenli (ed.), 2007.
67. Bir Serender Üzerine İnceleme: Kazım Topaloğlu Serenderi- Pazar/Rize, Suat İskender, 2003.
68. Bir Serenderin Konstrüksiyon ve Süsleme Programı Üzerine: Akçaabat-Halim Pehlivan Serenderi, Suat İskender, 2007.
69. Bir Tarihi Kentsel Sit Alanı Koruma Örneği: Akçaabat- Orta Mahalle, Zerrin Enön, Kamuran Öztekin, 1993.
70. Bir Tutkudur Trabzon, İzzet Gündoğ Kayaoğlu ve diğ., 1997.
71. Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler, Turan Açık, 2008.
72. Bir Zamanlar Trabzon, Nezih Başgelen, 1998.
73. Bizans'ın Damak Tadı – Kokular, Şaraplar, Yemekler, Andrew Dalby, 2004.
74. Bruno Taut'un Mimarlık Anlayışının Trabzon Lisesi Özelinde İncelenmesi, Burcu Efe, 2010.
75. Bulutlardaki Manastır (Monastery in the Clouds): Sumela, Ömer Şen, 1994.
76. Bulutların Ötesinde Saklı Manastır Sümela, İsmail Köse, 2010.
77. Byzantine Architecture, Charles Texier, R.P. Pullan, 1864.
78. Byzantine art and its Influences, David Talbot Rice, 1973.
79. Byzantine Coins, Philip Grierson, 1983.
80. Byzantine Painting at Trebizon, Gabriel Millet, David Talbot Rice, 1936.
81. Byzantion Naidrion Paraten Trapezounta, A. E. Çakalof, 1910.
82. Catalog of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards and of the Empires of Thessalonica, Nicae, and Trebizond in the British Museum, Warwick William Wroth, 1911.
83. Changes In Vernacular House and Settlement Forms In Rural Parts of Eastern Black Sea Region of Turkey, Vehbi Tosun, 1990.
84. Chronique: manuscrits de Trébizonde au Musée archéologique d'Ankara, Paul Moraux, 1965.
85. Cities of Heracilius, T. S. Brown, Anthony, Bryer, David Winfield, 1978.
86. Cities of the Black Sea Coast, Leyla Turgut.

87. Coastal Settlements in the Eastern Black Sea Region: An Example of Trabzon/Konakönü Urban District, Nimet Candaş Kahya, Derya Elmalı, Reyhan Midilli Sarı, Süleyman Özgen, Ayşe Sağsöz, 2007.
88. Coins and History (Trebizond), I. C. G. Campbell, 1976.
89. Constructing the Republic in Trabzon: Discussions of 'Square', 'Monument', 'Museum' and 'Cinema' at the Municipal Proceedings (1936-1958), Evrim Düzenli, Halil İbrahim Düzenli, 2007.
90. Continuity of Urban Identity and Visual Impact Assesment (via), Gülcan Karadayı, Ayhan Karadayı, 2001.
91. Cultural Transformations and Reflection on the Physical Environment in Trabzon: A Morphological Analysis of Housing Patterns, Pelin Dursun, Gülsüm Sağlamer, 1999.
92. Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Dergileri ve Mimarlık Tarihi Yazıları Bibliyografyası, Ömer İskender Tuluk, 2009.
93. Cumhuriyeti Trabzon'da İnşa Etmek: Belediye Zabıtnamelerinde (1936-1958) "Meydan", "Anıt", "Müze" ve "Sinema" Tartışmaları, Halil İbrahim Düzenli, Evrim Düzenli, 2008.
94. Çaykara-Dernekpazarı ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri, Mehmet Yavuz, 1993.
95. Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Camiler, İbrahim Okman, 2005.
96. Çeşitli Yönleriyle Trabzon ve Karadenizli, Necmettin Karaduman, 1989.
97. Das Hohenkloster Sumelas, Jacop Philip Fallmerayer, 1943.
98. Decorations in the Seljukid style in the Church of Saint Sophia of Trebizond, Tamara Talbot Rice, 1963.
99. Deux Monuments Byzantines de Trebizonde, N. Baklanov, 1927-28.
100. Die Münzen der komnemen von Trapezunt, Otto Retowski, 1974.
101. Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri 1800-1914, Eyüp Özveren ve diğ., 1994.
102. Doğu Karadeniz Ağa Konaklarının Son Örneği: Yakupoğlu Konağı, Mustafa Reşat Sümerkan, Hamiyet Özen, 2001.
103. Doğu Karadeniz Araştırmaları, Ayhan Yüksel, 2005.
104. Doğu Karadeniz Arşivi'nden Trabzon'da Rölöve Çalışmaları, Tümerkan İbiş, Nilgün Kuloğlu, 1989.

105. Doğu Karadeniz Bölgesi Ahşap Camilerinde Restorasyon, Tülay Zorlu, Nimet Candaş Kahya, Süleyman Özgen, Derya Elmalı Şen, Reyhan Midilli Sarı, Ayşe Sağsöz, 2007.
106. Doğu Karadeniz Bölgesi Geleneksel Mimarisi ve El Sanatları - Mimari, Yapı ve Kültürel Doku Araştırması, 1992.
107. Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Konut Tipolojileri, İbrahim Okman, Ali Asaoğlu, Nilgün Kuloğlu, Sibel E. Ural, 1993.
108. Doğu Karadeniz Bölgesi Yöresel Mimarlık Örnekleri, Y. Güngör, Tümerkan İbiş, Vehbi Tosun, 1990.
109. Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler, Haşim Karpuz, 1989.
110. Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Kıyı Yerleşiminin İncelenmesi: Sürmene, Filiz Aksoy, 1992.
111. Doğu Karadeniz Bölgesinde Halk Mimarisi, Cengiz Eruzun, 1973.
112. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Köy Hayatı, Hamit İnanlık, 1958.
113. Doğu Karadeniz Bölgesinde Oynanan Horonlar Karşılımlar –Barlar ve Halaylar, Selim Cihanoğlu, 2004.
114. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yaşamın Yapıya Yansıması, Mustafa Reşat Sümerkan, 1994.
115. Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepniler ve Çepni Müziği, Abdullah Akat, 2006.
116. Doğu Karadeniz Eski Evleri, Neslihan Sönmez, 1979.
117. Doğu Karadeniz Geleneksel Konutları Üzerine Mimari Araştırmalar, Kutsal Öztürk, 1990.
118. Doğu Karadeniz Geleneksel Köy Evlerinde Yapısal Biçimsel Farklılıklar, Mustafa Reşat Sümerkan, 1990.
119. Doğu Karadeniz Geleneksel Kültüründen Bir Kesit: 'Körali' Evinde Mimari Süsleme, Suat İskender, 1995.
120. Doğu Karadeniz Geleneksel Mimarisinin Plan Tipolojileri ve Yapı Karakteristikleri, Zafer Ertürk, Mustafa Reşat Sümerkan, 1987.
121. Doğu Karadeniz Geleneksel Yapı Sanatında İlginç Çözümler, Mustafa Reşat Sümerkan, 1989.
122. Doğu Karadeniz Geleneksel Yapı Sanatında İlginç Çözümler, Mustafa Reşat Sümerkan, 1990.
123. Doğu Karadeniz Konut Donatısının Dünü ve Bugünü, İlkay Maşat Özdemir, 1990.

124. Doğu Karadeniz Konut Mimarisinde Süsleme Üzerine Bir İnceleme, Suat İskender, 1987.
125. Doğu Karadeniz Konut Mimarisinden İki Örnek: Trabzon Nemlizade Konağı ve Trabzon / Sürmene Memişağa Konağı, Zeynep Atay, 1993.
126. Doğu Karadeniz Konutu / The Eastern Black Sea Traditional Houses, Şengül Öymen Gür, 2005.
127. Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı, Mehmet Yavuz, 2009.
128. Doğu Karadeniz Köy Evlerinde Yapı Malzeme ve Konstrüksiyonların Dağılımı, Mustafa Reşat Sümerkan, 1994.
129. Doğu Karadeniz Köyleri Sivil Mimarisinin Önemi, Yozlaşması ve Konuya Korumacı Yaklaşımla Çözüm Yolları, İbrahim Okman, 1990.
130. Doğu Karadeniz Kültür ve Doğal Varlıklarının Yitimini Hazırlayan Etkenler ve Çözüm Önerileri, Tolga Yıldız, 2001.
131. Doğu Karadeniz Mimarisi ve Koruma Sorunları, Cengiz Eruzun, 1987.
132. Doğu Karadeniz Müzik Kültürü İçerisinde Nefesli Sazların Yeri, Emrah Kaya, 2007.
133. Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, Şengül Öymen Gür, 2000.
134. Doğu Karadeniz Yöre Mimarlığında Gültepe (Kuce-ra)nın Yeri, Mustafa Reşat Sümerkan, Vehbi Tosun, 2005.
135. Doğu Karadeniz ve Evleri, Bülent Çetinor, 1986.
136. Doğu Karadeniz’de Dağlar Yaylalar ve Turizm, Mustafa Reşat Sümerkan, 1997.
137. Doğu Karadeniz’de Dolma Tipi Evler, Cengiz Eruzun, 1981.
138. Doğu Karadeniz’de Geleneksel Mimari ve Yerleşme, Cengiz Eruzun, 1992.
139. Doğu Karadeniz’de Kırsal Kesim Geleneksel Ev Plan Tiplerinin Yöresel Dağılımı, Mustafa Reşat Sümerkan, 1991.
140. Doğu Karadeniz’in Kırsal Kesimlerinde Ev ve Yerleşim Şekillerindeki Değişme, Vehbi Tosun, 1990.
141. Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, Şengül Öymen Gür, Afife Batur, 2005.
142. Doğu Karadeniz’de Kültürel Kimliğini Koruyan Saklı Bir Yerleşme: Santa, Nural Gündüzalp, 1991.
143. Doğu Karadeniz’in Kırsal Mimari Geçmişine 20. Yüzyıl Araştırmaları Temelinde ve Trabzon-Dernekpazarı-Gülen Köyü Örneğinde Bir Bakış, Halil İbrahim Düzenli, Cenap Sancar, Evrim Düzenli, 2005.
144. Doğu Karadeniz’de Seranderler, Cengiz Eruzun, 1977.

145. Doğu Karadeniz'de Yaylacılık ve Yayla Evleri, Haşim Karpuz, 1985.
146. Dr. H. Barth's Reise von Trapezunt Durch Die Nördliche Hälfte Klein-Asiens Nach Scutari im Herbst 1858, Heinrich Barth, 1860.
147. Dyo Progenesteroi Tis'Diaskeyis' Morfai toy Istorikoy Tis Idryseos Tis Monis Soymela, Odysseus Lamprosides, Fl. Marinescu, 1987.
148. Early Turkish Buildings in Trabzon, Selina Ballance, 1965.
149. Eastern Black Sea Region: A Sample of Modular Design in the Vernacular Architecture, Nilhan Vural, Serbüent Vural, Nihan Engin, Mustafa Reşat Sümerkan, 2007.
150. Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey, Cilt:1, Thomas Alan Sinclair, 1987.
151. Effect of Tradition, Custom and Belief on the Forming: Reflections from Traditional Houses to Today's Ones, Derya Elmalı, Reyhan Midilli Sarı, Nimet Candaş Kahya, Süleyman Özgen, Ayşe Sağsöz, 2007.
152. Eine Trapezuntische Bilderhandschrift Vom Jahre 1346, Josef Strzygowski, 1890.
153. Elli Yıl Önce Trabzon, Denis A.H. Wright, 1992.
154. Ellinikoi Kodikes en ti Bibliothiki tis Monis Soymela, Papadopulo, A. I. Keramevs, 1915.
155. Epistola Georgii Trapezuntii, 1729.
156. Epithalamies and Eclipses in Fourteen-Century Trebizond, Anthony Bryer, 1986.
157. Eski ile Söyleşi ve Mimari Mirasımız, Mehmet Ali Yardımoğlu, 1987.
158. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 1, Osman Nuri Kardeş, 1999.
159. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 2, Osman Nuri Kardeş, 2001.
160. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 3, Osman Nuri Kardeş, 2005.
161. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 4, Osman Nuri Kardeş, 2006.
162. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 5, Osman Nuri Kardeş, 2011.
163. Eski Trabzon'a Dair-1, Vefa Baki Cinemre, 1937.
164. Eski Trabzon'a Dair-2, Vefa Baki Cinemre, 1937.
165. Eski Trabzon'a Dair-3, Vefa Baki Cinemre, 1937.
166. Eski Trabzon'a Dair-4, Vefa Baki Cinemre, 1937.
167. Eski Trabzon'a Dair-5, Vefa Baki Cinemre, 1937.
168. Eski Trabzon'a Dair-6, Vefa Baki Cinemre, 1937.
169. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Evliya Çelebi, 1970.

170. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Trabzon, Yücel Dağlı, 2000.
171. Evliya Çelebi Trabzon'da, Trabzon İçin Vazgeçilmez Bir Kaynak: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Zekeriya Kurşun, 1997.
172. Evliya Çelebi'ye Göre Trabzon, Pınar Yetimoğlu, 1993.
173. Fatih Camii veya Ortahisar Camii, Cumhur Odabaşoğlu, 1964.
174. Fotoğraflarla Trabzon, Yaşar Bedri Özdemir.
175. Fra Oriente e Occidente: gli Zen, un Palazzo e il Mito di Trebisonda, E. Concino, 1984.
176. Geçmiş ve Bugün: Akçaabat, Yelda Aydın Türk, 2005.
177. Geçmişten Günümüze, Günümüzden Geleceğe Akçaabat 'Orta Mahalle, Kamuran Öztekin, 1989.
178. Geçmişten Günümüze Trabzon, Candan Nemlioğlu, 1995.
179. Geçmişten Günümüze Trabzon Kütüphaneleri, Veysel Usta, 1987.
180. Geçmişten Günümüze Trabzon Kütüphaneleri, Veysel Usta, 1996.
181. Geçmişten Günümüze Trabzon'daki Sinemalar, Arslan Pulathaneli, 1997.
182. Geçmişten Günümüze Trabzon'daki Sinemalar 1, Arslan Pulathaneli, 1988.
183. Geçmişten Günümüze Trabzon'daki Sinemalar 2, Arslan Pulathaneli, 1988.
184. Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması: Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Malzeme ve Estetik Açından İrdelenmesi, Ayşe Veliöğlu, 1988.
185. Geleneksel Konut Mimarisinde Cephe Düzeyinde Malzeme Ve Biçim İncelemesi, Birgül Çakıroğlu, 1996.
186. Geleneksel Konutlarda Mimari Süslemeler, Nural Gündüzalp, Birgül Çakıroğlu, 1993.
187. Geleneksel Trabzon Evleri, Haşim Karpuz, 1993.
188. Geleneksel Trabzon Evleri, Haşim Karpuz, 2000.
189. Geleneksel Trabzon Evleri, Mustafa Reşat Sümerkan, 2006.
190. Gelenekselden Betonarmeye Trabzon Kırsal Mimarlığı, Mustafa Reşat Sümerkan, 1989.
191. Gelenekselden Günümüze Konut Giriş Mekanları, Nilgün Kuloğlu, İlkey Özdemir, Sibel Ural, 1993.
192. Genoese Monuments at Trebizond, F. W. Hasluck, 1910-11.
193. Geschichte der Byzantinischen Literatur 1049-1051, Karl Krumbacher, 1897.
194. Giresun'dan Artvin'e – Trabzon'da İki Gün – 1, Süreyya Ergün, 1947.

195. Giresun'dan Artvin'e – Trabzon'da İki Gün – 2, Süreyya Ergün, 1947.
196. Giresun'dan Artvin'e – Trabzon'da İki Gün – 3, Süreyya Ergün, 1947.
197. Giresun'dan Artvin'e – Trabzon'da İki Gün – 4, Süreyya Ergün, 1947.
198. Giresun'dan Artvin'e – Trabzon'da İki Gün – 5, Süreyya Ergün, 1947.
199. Giresun'dan Artvin'e – Trabzon'da İki Gün – 6, Süreyya Ergün, 1947.
200. Görsel Belgelerde Trabzon, Candan Nemlioğlu, 2001.
201. Görsel Belgelerde Trabzon: Panel ve Tablolar (Yağlıboya- Suluboya-Karakalem) Gravür ve Litografiler 1461-1914, Candan Nemlioğlu, 2005.
202. Gravürlerle Atatürk Portreleri Milli Mücadele ve Trabzon Yapıları, Cemal Akyıldız, 2007.
203. Gravürlerle Türkiye – Anadolu, M. Sevim, 1997.
204. Greeks and Türkmen: The Pontic Exception, Anthony Bryer, 1975.
205. Gülbahar Hatun Camii, M. Cebeci, 1999.
206. Gülbahar Hatun Camii, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
207. Gülbahar Hatun Camii - Ayşe Hatun ve Yavuz Selim, Ömer Akbulut, 1965.
208. Gülenköyü'nde Mimarlık, Halil İbrahim Düzenli, Evrim Düzenli, 2005.
209. Günümüz Halk Mimarisinde Gelenekselin Etkisi: Dereiçi Mahallesi (Trabzon) Örneği, İpek Göldeli, İzzet Göldeli, 1982.
210. Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi-2 Cilt (Bursa - Bolu - Trabzon - Erzurum - Azerbaycan - Kafkasya - Kırım - Girit), Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, 2005.
211. Halk Dilinde Mimarlık-Doğu Karadeniz, Mustafa Reşat Sümerkan, 1987.
212. Hamamizade İhsan ve Eserleri, İzzet Gündoğ Kayaoğlu, 1988.
213. Hamza Paşa Türbesi, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
214. Hasan Paşa Camii ve Çevre Yapıları, Aydan Bulut, 2003.
215. Hay Vanorayk i Turkia 1: Kağadio, Sepasdio yev Drabizoni gusagalutyants Yeğadz Vanorayk. (Türkiye'deki Ermeni Manastırları 1: Ankara, Sivas ve Trabzon Vilayetlerindeki Manastırlar), E. D. Balyan, 1914.
216. Hē ekklēsia Trapezountos, Chrysanthos, 1933.
217. Health Precautions Proposed For The Eastern Black Sea Vernacular Houses, Mustafa Reşat Sümerkan, Erkin Ertan, 1994.
218. Her Yönüyle Araklı, SinanDurmuş, Hasan Suiçmez, Zeki Dilek, 1996.
219. Her Yönüyle Dünden Bugüne Ağasar-Şalpazarı, Sebahattin Karaca, 2000.

220. Her Yönüyle İlimiz Trabzon, Sebahattin Sınır, Pırağa Uzun, 1972.
221. Her Yönüyle Tonya, Hasan Kalyoncu, 1989.
222. Her Yönüyle Trabzon, Sebahattin Sınır, 1966.
223. Horuluoglu, Ş., Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri, Haşim Karpuz, 1987.
224. I Diaskeyi Toy Bioy Ton Idryton Tis Monis Soymela Kata Parthenion Metakso-Poylon Kai Neofyton Kaysokalybitin, Odysseus Lampsides, 1987.
225. I Panagia Soymela, Theoklitoy Monahoy Dionysatoy, 1994.
226. Icons and the Object of Pilgrimage in Middle Byzantine Constantinople, Annemarie Weyl Carr, 2002.
227. Identity of the Eastern Black Sea People, Small Towns Housing and Identity, Mustafa Reşat Sümerkan, Hamiyet Özen, 1997.
228. Imperial order Saint Eugene of Trebizond, James Douglas Laird, 1991.
229. Inscriptions Byzantines de Trébizonde, Karl Krumbacher.
230. Inscriptions Byzantines de Trébizonde, Gabriel Millet, 1986.
231. Istoría tis para tin Trapezoynta Ieras Basilikis Patriarhikis Stayropigiakis Monist is Yperagias Theotokoy tis Soymela, Epameinondas Kyriakides, 1898.
232. Istoría tis Pontikis Trapezountas, Apo ta archaiotata chronia mechri simera, Trifona E. Evaggelídı, 1994.
233. İç Kale (Yukarı Hisar) Camii, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
234. İki Köprü Bir Şehir, Bekir Gerçek, 1990.
235. İki Yol Bir Kent: Trabzon, Şengül Yalçınkaya Erol, Kıymet Sancar, 2008.
236. İkona-Trabzon (Trabzon Müzesindeki İkonalar Kataloğu), Nilgün Yılmaz, 2003.
237. İlginç Bir Sergi: Uzungöl'den Örnekler, Cengiz Eruzun, 1970.
238. İmaret Mezarlığı'ndan Atapark'a: Trabzon'da Tarihsel Bir Dönüşüm, Ömer İskender Tuluk, Alev Çilingir, 2006.
239. İmâret-i Hatuniye'den Atapark'a: Trabzon'da Kamusal Alan Dönüşümüne Erken Bir Tanıklık, Ömer İskender Tuluk, 2010.
240. İngiliz Konsolosu Longworth'a Göre Trabzon Vilayeti (1892-1898), Ahmet Halaçoğlu, 2003.
241. İngiliz Konsolos William Gifford Palgrave'in Trabzon Hatıraları, İsmail Hakkı Demircioğlu, 2005.
242. İngiliz Seyyah Frederik Walpole'un 1850 Yılı Trabzon İzlenimleri, Özgür Yılmaz, 2007.

243. İnziva Mekanları/Yapıları/Binaları: Trabzon Hatuniye Camii ve Trabzon Ziraat Bankası Binası, Halil İbrahim Düzenli, 2004.
244. İslam'da Vakıf, Zağanus Paşa ve Zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri, Ali Himmet Berki, 1958.
245. İşgal Yıllarında (1916-1917) Trabzon'da Rus Askeri Gazetesi Veonniy Listok (Makaleler Toplusu), Enver Uzun, 2008.
246. J. H. Lambert Trabzon'da, Yıl 1937: Trabzon'da 'Şehirleşme' Çabaları ve Lambert'in 'Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu' Üzerine Notlar, Evrim Düzenli, 2010.
247. Kabataş Köyü Merkez Camii/Çaykara/Trabzon, Kasım İnce, 2004.
248. Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656), Kenan İnan, 1998.
249. Kadis'ten Semerkand'a 'Karadeniz Yolculuğu' Bölümü, Ruy Gonzales de Clavijo, 1994.
250. Kahvehaneler, Bekir Gerçek, 2006.
251. Kanuni Sultan Süleyman'ın Trabzon'da Doğduğu Mahalle, Cumhuriyet Odabaşoğlu, 1994.
252. Karadağ'da Bir Esmer Meryem: Sumela Manastırı, Ayşe Sevim, 1993.
253. Karadeniz Bölgesi Köylerinde Ev ve El Sanatları, A. Kadir Topaloğlu, 1964.
254. Karadeniz Bölgesi'ndeki Osmanlı Dönemi Kütüphaneleri ve Mimarisi, Sibel Çetinkaya, 2006.
255. Karadeniz Kappadokiası (Pontos): Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi, Bilge Umar, 2000.
256. Karadeniz Kıyı Kentleri / Samsun Hopa Arası, Ünsal Bekdemir, 2007.
257. Karadeniz Türküleri Maçka Yaylalarından Sesler, İsmet Zeki Eyüboğlu, 1995.
258. Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri, Robert Drews, 1991.
259. Karadeniz'in İncisi Serander – Nayla – Trabzon, Atalay Yılmaz, 2007.
260. Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine, Sümer Atasoy (haz.), 2005.
261. Karadeniz'in Tarihi Yapıları Yerlerini Beton Bloklara Terk Etti, Bu Evlere Yazık Oluyor, Zehra Çakır, 1990.
262. Kare Kare Karadeniz, 2008.
263. Kartpostal Koleksiyonuyla 1880-1920 Yılları Arasındaki Trabzon, Hasan Akçaoğlu, 1997.

264. Kasabanın Kayıp Duvarları: Karakazi’de Bir Ev, Aylin Yumuk, 2005.
265. Kent İçi Açık Alanların ve Tarihi Dokunun Değişiminde Trabzon Örnekleri, Ali Özbilen, 1990.
266. Kentsel Kimlik Değişimi: Trabzon/Orta-İç Kale Örneği, Süheyla Birlik, 2002.
267. Kentsel Rekreatyon Trabzon Kenti Örneği, Recep Köksal, 1999.
268. Kestane Şehittur, Çürümez: Bir Doğu Karadeniz Köyü, Ustalar, Malzeme ve Yapım Geleneği, Halil İbrahim Düzenli, 2006.
269. Kıraathaneydiler Geçmişte, Bekir Gerçek, 1992.
270. Kırsal ve Kentsel Toplum İklimi İçinde Trabzon, Şengül Öymen Gür, 1995.
271. Kısa Trabzon Tarihi ve Şehrin Özellikleri, Ayten Lermioğlu, 1967.
272. Kostaki Konağı, Ayşe Sevim, 1998.
273. Köy Mimarisine Hazırlık, Kâzım Bulutay, 1937.
274. Köyde Mimari: Doğu Karadeniz, Orhan Özgüner, 1968.
275. Köyde Mimari: Doğu Karadeniz, Orhan Özgüner, 1970.
276. Ktitorikon tis Monis Soymela, N. Kaysokalybitis, 1775.
277. Kuruluşunun 100. Yıldönümünde Trabzon Lisesi Tarihçesi, Mustafa Duman, 1987.
278. Kuzey-Doğu Anadolu’da İki Bedesten, Emre Madran, 1970.
279. Kültür Varlıklarıyla Trabzon, Cilt:1, İlçeler ve Köyler, Mustafa Reşat Sümerkan, İbrahim Okman, 1999.
280. Le Pays de Trébizonde, Emile Janssens, 1966.
281. La Peinture Moldave du XVIe siècle a-t-elle pu être Influencée par Trébizonde?, H. P. Henry, 1921.
282. La Sainte-Sophie de Trebizonde, N. Brounov, 1927-28.
283. Les Chapiteaux de Sainte-Sophie at Trebizonde, J. Strzygowski, 1895.
284. Les Biens du Monastère d’Aya Sofya à Trébizonde dans la Région d’Aqdjaabad Avant 1461, Nicoara Beldiceanu, 1986.
285. Les églises et les Monastères des Grands Centres Byzantins: Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Raymond Janin, 1975.
286. Les Monastere de la Theokepastos a la Lumiere d’un Recensement Ottoman de Trebizonde, N. Beldiceanu, 1985.
287. Les Monastres et les Eglises de Trebizonde, G. Millet, 1895.
288. Les Reliefs de la Sainte-Sophie de Trebizonde, M. Alpatov, 1927-28.
289. Les Veilleurs de Nuit a Trebizonde, Henri Gregoire.

290. *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVI Siècles, Bibliographie, Itinéraires et Inventaire des Lieux Habités)*, Stéphane Yerasimos, 1991.
291. *Local Worshipers, Imperial Patrons: Pilgrimage to St. Eugenios of Trebizond*, Jan Olof Rosenqvist, 2002.
292. *Lone sentinels in the Near East: Myrtle Shane, Bitlis: Mary Mathews, Monastir: Olive Crawford, Trebizond: Mary Graffam, Sivas, Ethel D Hubbard*, 1920.
293. *Maarif Salnamelerine Göre Trabzon Vilayeti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları*, M. Emin Yolalıcı, 1994.
294. *Maçka*, İsmet Zeki Eyüboğlu, 2004.
295. *Maçka İlçesi*, T. Ziya Dursunoğlu, 1950.
296. *Maçka Vadisinde Manastırlar*, İsmet Zeki Eyüboğlu, 1987.
297. *Maçka Vadisinde Manastırlar 2*, İsmet Zeki Eyüboğlu, 1987.
298. *Marco Polo, His Close Relatives, and His Travel Account: Some New Insights*, David Jacoby, 2006.
299. *Masal Gibi*, Bekir Gerçek, 1987.
300. *Memleketim Trabzon Mahallem Tekfurçayır, Binbaşı Süleyman Bey*, 1997.
301. *Mémoire De L'archevêque d'Athènes Chrsanthos De Trébizonde 1881-1949*, Chrsanthos, 1970.
302. *Meryemana Manastir: The Monastery of Soumela*, Anthony Bryer, 1972.
303. *Middle and Later Byzantine Wall Painting Methods: A Comparative Study*, David Winfield, 1968.
304. *Mimar Bruno Taut*, Mustafa Kandil, 1992.
305. *Miracles and Medical Learning-The Case of St. Eugenios of Trebizond*, Jan Olof Rosenqvist, 1995.
306. *Mirakelman i Statens Tjänst: om St. Eugenios och det Byzantska Trapezunt*, Jan Olof Rosenqvist, 1988.
307. *Mekansal Tarih: Trabzon Kenti Örneği*, Dilek Şen Beyazlı, 2005.
308. *Mnimi Panagias Soymela*, F. Ktenidi, 1964.
309. *Modal Parameter Identification of Hagia Sophia Bell-Tower via Ambient Vibration Test*, Alemdar Bayraktar, Temel Türker, Barış Sevim, Ahmet Can Altuni, Faruk Yıldırım, 2009.
310. *Narratives of the Fall: Structure and Meaning in the Genesis Frieze at Hagia Sophia, Trebizond*, Anthony Eastmond, 1999.

311. Nature-Effective Architecture- Settlements, Sonay Çevik, Zehra K. Eminağaoğlu, Fulya Erşen, 2003.
312. Nineteenth – Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part I, Selina Ballance, Anthony Bryer, David Winfield, 1966.
313. Nineteenth – Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part II, Anthony Bryer, 1968.
314. Nineteenth – Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part III, Anthony Bryer, David Winfield, 1970.
315. Nineteenth – Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part VI, Anthony Bryer, Jane Isaac, David Winfield, 1972.
316. Nitelikli Yapılı Çevreler Yaratma Bağlamında Bir İrdeleme: Akçaabat Kentsel Yerleşmesi, Yelda Aydın Türk, 2007.
317. Notes on a Journey from Erzurum to Trebizond, by Way of Shebb-Khaneh, Kara Hisvas, Tokat, and Erzurum, in October, 1838, Henry Suter, 1840.
318. Notes on Byzantine Monuments, Cyril Mango, 1970.
319. Notice On Some Religious Buildings In The City And Vilayet Of Trebizond, David Talbot Rice, 1929-1930.
320. Notes on Vazelon, Franz Cumont, 1905.
321. O Bios ton Osion Idryton tis Monis Soylema, kata ton Neofyton Kaysokaly-bitin, Odysseus Lampsides, 1985.
322. Of İlçesinde Ağaçlı Camii, Haşim Karpuz, 1992.
323. Oflu Müderris Hacı Hasan Efendi ve Onun Manevi Etki Alanında Oluşan Mimari Yapılaşma, Mehmet Yavuz, 2009.
324. On the Fringes, Culture and History in the Kingdom of Pontus, B. C. Mcging, 1998.
325. Ordu, Giresun ve Trabzon Bölgesindeki Yerel Müzik Kültürü, İrfan Gürdal, 2003.
326. Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları, İ. Kılıç Kökten, 1944.
327. Orta Hisar Camii, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
328. Ortamahalle, Şengül Öymen Gür, 2000.
329. Osmanlı Dönemi Trabzon'unda Mimari Yapı Kültürü, Ömer İskender Tuluk, 2010.
330. Osmanlı Mimarlığını Trabzon'dan Okumak: Gülbahar Hatun ve İskender Paşa Camileri Karşılaştırması, Halil İbrahim Düzenli, Evrim Düzenli, 2008.

331. Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazınında Şer'iyye Sicillerinin Yeri, Turan Açıık, Ömer İskender Tuluk, 2009.
332. Osmanlı Şehirlerinde Mimari Unsurların Şehre Kattığı Değerler ve Trabzon Örneği, Mehmet Bayartan, 2006.
333. Osmanlı'da Fetih Sonrası Dinsel Mekânın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneği (1461–1665), Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, 2005.
334. Osmanlı'da Fetih Sonrası Dinsel Mekânın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneği (1461–1665), Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, 2010.
335. Osmanlıdan Günümüze Trabzon Kütüphaneleri, Dünder Alıklık, 2002.
336. Osmanlı'dan Günümüze Trabzon'da Tiyatro, Necati Zengin, 2009.
337. Ottoman Architecture 'in the Context of' Trabzon: The Case Studies of the Cami-i Amire-i İmaret-i Hatuniye and the Cami-i Merhum İskender Paşa, Evrim Düzenli, Halil İbrahim Düzenli, 2007.
338. Panagia Soymela, Panellinio Proskynima kai iero Symbolo 1951-1977, P. Tanimanidi, 1978.
339. Panagia Soymela Thryloi kai Istoría, R. Papadimtriou, 1962.
340. Panagia Soymela toy Arhaiou Pontoy, Monahis Magdalinis, 1985.
341. Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus 800-1900, Anthony Bryer, 1988.
342. Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640: A Study Based on the Judicial Registers (□er□i mahkeme sicilleri) of Trabzon, Ronald C. Jennings, 1990.
343. Pontus Bölgesi Şehir Sikkeleri ve Zela Definesi, Melih Arslan, 1991.
344. Pontus: Engravings, Maps, Coins, Tassos Kyriakidis.
345. Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi, Osman Emir, 2008.
346. Prokopius'un Trabzon Seyahati, Ahmet Mican Zehiroğlu, 2000.
347. Proposals for the Preservation of a Group of Houses in Ortamahalle-Akçaabat, Pınar Gedikli, 1997.
348. Recent Bibliography of Trebizond, William Miller, 1937.
349. Reliquary-Casket of Trebizond, W. D. Wixom, 1984.
350. Remarques Sur Le Programme Décoratif De Sainte-Sophie a Trébizonde, Lafontaine, J. Dosogne, 1981.

351. Renovation/Revitalisation Works in City Centres an Examples to Shopping-Pedestrian Spaces: Trabzon Kunduracılar Street, Sonay Çevik, Filiz Tavşan, Serbüent Vural, Özgür Aşık, 2003.
352. Resimlerle Trabzon Sokakları Kalıcı Olmak veya Olmamak, Zerrin Enön, 1989.
353. Restoration of Historic Neighborhood and Their Positive Impacts on Urban Environment: A Case Trabzon-Turkey, Hamiyet Özen, Sonay Çevik, 1995.
354. Reusing of the Early Twentieth Century Architecture Heritage: Case in Trabzon, Hamiyet Özen, Süheyla Birlik, 2003.
355. Rize ve Trabzon Yöresinde Pencere Doğramalarında Yeni Bir Tür: Donatılı Mozaik Doğramalar, Mustafa Reşat Sümerkan, Erkin Erten, Kamuran Öztekin, 1992.
356. Rize ve Trabzon Yöresinde Pencere Doğramalarında Yeni Uygulamalar, Erkin Erten, Mustafa Reşat Sümerkan, Kamuran Öztekin, 1992.
357. Rus Hesabatlarında Trabzon (1916-1918), Enver Uzun, 2009.
358. Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Enver Uzun (çev.), 2008.
359. Sanat Tarihi Araştırmaları, 2007.
360. Sancta Sophia, Trebizond: A Note on the Cleaning and Conservation Work, David Winfield, 1963.
361. Sancta Sophia, Trebizond: A Note on the Materials and Technique, Joyce Plesters, 1963.
362. Santa Bölgesi Tarihi Eserleri, Nural Gündüzalp, 1982.
363. Santa Bölgesi Üzerine, Nural Gündüzalp, 1990.
364. Sedat Çetintaş Trabzon'da, Yıl 1937, Halil İbrahim Düzenli, 2008.
365. Sedat Çetintaş Trabzon'da, Yıl 1937, Halil İbrahim Düzenli, 2010.
366. Sedat Çetintaş ve 'Trabzon'un Sanat Eserleri' Raporu, İsmail Hacıfettahoğlu, 1994.
367. Semerciler Camii, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
368. Serander ve Loft: Türk ve Norveç Halk Mimarisinde Eşdeğerli İki Yapı, Haşım Karpuz, 2003.
369. Serendi/Serender Kelimesi Üzerine, Necati Demir, 2003.
370. Signification et Estheique de l'Eglise de la Sainte Sophie de Trabzon, Nüvit S. Kuzuoğlu, 1983.
371. Some Byzantine Churches from the Pontus, David Winfield, June Wainwright, 1962.

372. Some Remarks on the Passions of St. Eugenios of Trebizond and their Sources, Jan Olof Rosenqvist, 1989.
373. Some Trapezuntine Monastic Obits, Anthony Bryer, 1976.
374. Son Devir Bizans Mimarisi İstanbul'da Palaiologos'lar Devri Anıtları, Semavi Eyice, 1963.
375. Soymela Ithografia, F. Ktenidi, 1953.
376. St. Sophia, Trebizond an the Work of the Walker Trust, David Talbot Rice, 1960.
377. Storia Monis Soymela, E. Kyriakidi, 1898.
378. Sumela, Tarsicio Succi Da Verica, 1970.
379. Sumela Manastırı, Olcay Kabar, Koray Olşen, 1988.
380. Sumela Monastery-Turkey, 1982.
381. Sümela Manastırının Değişen Yüzü, Hamiyet Özen, Ayça Sürül, 2005.
382. Sümela'dan Santa'ya, Hüseyin Karaosmanoğlu, 1991.
383. Survey in Trabzon and Gümüşhane Vilayets, Turkey, 1992-1994, James Crow, Anthony Bryer, 1997.
384. Sürmene, Osman Zihni Kalafatoğlu, 1988.
385. Sümela, Ömer Akbulut, 1963.
386. Sümela Manastırı, Ayşe Sevim, 1993.
387. Sümela Manastırı, Erdem Yücel, 1995.
388. Sürmene, Mehmet Bilgin, 1990.
389. Sürmene Şehrinin Kurulmuş Olduğu Yerler, Mehmet Bilgin, 1990.
390. Sürmene Yöresi Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi, Filiz Akdeniz, 1994.
391. Sürmene Yöresi Halk Oyunları Müziklerinin Derlenmesi ve Genel Olarak Değerlendirilmesi, Nejdet Çolak, 2007.
392. Sürmene Yöresi Köy Yerleşmeleri ve Geleneksel Ev Mimarlığı, Mustafa Reşat Sümerkan, İbiş Tümerkan, 1990.
393. Sürmene'de Bir 'Kale' Ev: Memiş Ağa Konağı, Mustafa Reşat Sümerkan, 2005.
394. Symboli eis ton bion ton Athinaion Monahon-İdryton tis Monis Soymela, Odysseas Lampsidis, 1956.
395. Şairlerin Dilinden Trabzon, Murat Yüksel, 1996.
396. Şakir Şevket'in Trabzon Tarihinden Sayfalar ve Şevketname-i Osman-i'si, Murat Yüksel, 1993.

397. Şehircilik Mühendisi Mimar J. H. Lambert Tarafından Avan Projesinde Teklif Edilen Trabzon Meselesi ve İmar Plân Harekâtı Üzerine İptidai Rapor (28 Ağustos-8 Eylül 1937): Esbabı Mucibe, J. H. Lambert, 1938.
398. Şehircilik Mühendisi Mimar J. H. Lambert Tarafından Avan Projesinde Teklif Edilen Trabzon Meselesi ve İmar Plân Harekâtı Üzerine İptidai Rapor (28 Ağustos-8 Eylül 1937): Esbabı Mucibe, J. H. Lambert, 2010.
399. Tarih İçinde Trabzon Lisesi, Hüseyin Albayrak, 1987.
400. Tarih ve Kültür Kenti Trabzon-Trabzon The City of Culture and History, Volkan Canalıoğlu ve diğ. (haz.), 1999.
401. Tarihi ve Turistik Değerleri ile Trabzon: Ganita ve Bir Yayla (Trabzon Turizm Envanteri), 1993.
402. Tarihçesi ve Tarihi Yapılarıyla Trabzon, Sadi Dilaver, 1987.
403. Tarihi Çevrede Tasarım: Ortahisar'da Bir Deneme, Süheyla Birlik, 1999.
404. Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon'da Bir Deneme/Threshold Analysis of Change in Urban Identity in the Historical Environments: A Case Study in Trabzon, Süheyla Birlik, 2006.
405. Tarihi Eserleri ile Trabzon, Şamil Horuluoğlu, 1978.
406. Tarihi Eserleri İtibariyle Trabzon, Said Bilal Çakıroğlu, 1953.
407. Tarihi Eserlerin Tescil Süreci ve Sonrası Sorunları: Trabzon Kaymaklı Manastırı Örneği, Hamiyet Özen, Süheyla Birlik, 2002.
408. Tarihi Çevre İçinde Koruma Çalışmalarının Arkasından Yaşanan 'Antagonizm': Trabzon Bedesten Örneği, Ayşe Sağsöz, Reyhan Midilli, Derya Elmalı, Süleyman Özgen, 2003.
409. Tarihi Çevre İçinde Tasarımlarda Yüzey Arayışları: Tarihi Bir Sokakta Tasarım Önerileri, Ayşe Sağsöz, 1999.
410. Tarihi, Kültürü, Turizmi ve Her Yönüyle Trabzon, 1997.
411. Tarihi Mekandan Günümüze Kalanlar: Trabzon Orta- İç Kale, Zafer Ertürk, Süheyla Birlik, 2003.
412. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi Ve Yeni İşlev Önerileri, Emre Engin, 2002.
413. Tarihi ve Mimari Mirasın Kalkınma Planı İçindeki Önemi ve Yeri: Doğu Karadeniz Bölgesi/Tarihi Çevreler, Nimet Candaş Kahya, Derya Elmalı, Reyhan Midilli Sarı, Ayşe Sağsöz, 2005.

414. Tarihi Yapılarıyla Trabzon, Sadi Dilaver, 1998.
415. Tarihin Ayaktaki İzlerinden: Gazhane, Sezen Kocabal, 2006.
416. Tarihe Karışan Gülbahar Hatun İlkokulu, Hüseyin Albayrak, 1987.
417. Tarihsel Yapılarıyla Trabzon, Sadi Dilaver, 1997.
418. Tavernier Seyahatnamesi, Jean-Baptiste Tavernier, 2006.
419. The Fate of Byzantine Monastic Properties Under The Ottomans: Examples From Mount Athos, Limnos And Trabzon, Heath W. Lowry.
420. The Byzantine Churches of Trebizond, Selina Ballance, 1960.
421. The Chronology of Trebizond, William Miller, 1923.
422. The Church of Hagia Sophia in Trebizond, Anthony Bryer, 1969.
423. The Crypto-Christians of the Pontos and Consul William Gifford Palgrave of Trebizond, Anthony Bryer, 1983.
424. The Byzantine Monuments and Topografy of the Pontos, Anthony Bryer, David Winfield, 1985.
425. The Church of Haghia Sophia at Trebizond, David Talbot Rice, 1968.
426. The Earliest Greek Settlements on the Black Sea, Robert Drews, 1976.
427. The Estate of Empire of Trebizond, Anthony Bryer, 1979.
428. The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222), A. A. Vasiliev, 1936.
429. The Frescoes of Sumela, Mehmet Havuş, 2007.
430. The Genesis Frieze at Hagia Sophia at Trebizond, L. Safran, 1994.
431. The Greek Pontians of the Black Sea: Sinope, Amisos, Kotyora, Kerasus, Trapezus: 1300 BC-2000 AD, Constantine Hionides, 2003.
432. The Hagiographic Dossier of St. Eugenios of Trebizond in Codex Athous Dionysiou 154: A Critical Edition with Introduction, Jan Olof Rosenqvist, 1996.
433. The Housing Policies and Their Consequences on the Built Environment: A Case Trabzon- Turkey, Hamiyet Özen, Murat Özyaba, 1997.
434. The Imperial Waqf of Hatuniyye in Trabzon Between 1024-75/1615-1665, Kayhan Orbay, 2006.
435. The Last Three Books of Xenophon's Anabasis, Robert C. Horn, 1935.
436. The Littoral of the Empire of Trebizond in Two Fourteenth-Century Portolano Maps, Anthony Bryer, 1969.
437. The Lives of the Monastery Builders of Soumela: Saints Barnabas and Sophronios of Athens and Saint Christopher of Trebizond, Dormition S. Icons, 1991.

438. The Monastery of Sumela, Özkan Tüfek, 1978.
439. The Panagia Soumela: Tradition and History, Otto Meinardus, 1970-1971.
440. The Pilgrim Monastery of Soumela as an Economic Paradigm, Anthony Bryer, 2001.
441. The Pious Foundations of İmaret-i Hatuniye in Trabzon, Ronald Carlton Jennings, 1993.
442. The Pious Foundations of İmaret-i Hatuniye in Trabzon, Ronald Carlton Jennings, 1986.
443. The Place of the Anapeson of Soumela in Byzantine Art, Otto Meinardus, 1971.
444. The Post-Byzantine Monuments of the Pontus, Anthony Bryer ve diğ., 2002.
445. The Regional Geography of Anatolia, Gordon P. Merriam, 1926.
446. The Role of Historical and Cultural Environments: A Case Study Trabzon, Özge Cordan, 2001.
447. The Soumela Manuscript of The Chronicle of 1570, Dean Sakel, 2007.
448. The Tabriz-Trabzon Trade, 1830-1900: Rise and Decline of a Route, Charles Issawi, 1970.
449. The Transformation of Present Building Stocks in Historical Texture, Ayça Araz Ustaömeroğlu, Gürol Ustaömeroğlu, 2003.
450. The Treatment of Byzantine Place-Names, Anthony Bryer, 1984.
451. The Use of Ancient Spolia in Byzantine Monuments: The Archaeological and Literary Evidence, Helen Saradi, 1997.
452. The Yakupoğlu Konak: An Old Turkish House at Sürmene Kastil, David Winfield, M. Q. Smith, Sellina Ballance, A. Powell, 1960.
453. Théophile Deyrolle 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a Seyahat, Reşat Ekrem Koçu, 1993.
454. Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mustafa Cezar, 1985.
455. Tonya (Trabzon) İlçe Merkezinde Mesken Tipleri, Mehmet Zaman, 1995.
456. Tourism in the Historic City: A Case Trabzon, Hamiyet Özen, 2001.
457. Trabzon'91, İ. Topal, A. Bölükbaşı, 1991.
458. Trabzon 1973 İl Yıllığı, Komisyon, 1973.
459. Trabzon, Komisyon, 1987.
460. Trabzon, Komisyon, 1988.
461. Trabzon, Komisyon, 1989.

462. Trabzon, Komisyon, 1990.
463. Trabzon, Komisyon, 1991.
464. Trabzon, Komisyon, 1992.
465. Trabzon, Komisyon, 1993.
466. Trabzon, Komisyon, 1996.
467. Trabzon, Komisyon, 2000.
468. Trabzon, Komisyon, 2006.
469. Trabzon, Komisyon, 2007.
470. Trabzon (Kanuni Özel Sayısı), Komisyon, 1994.
471. Trabzon, Ahmet Can Bali, 2002.
472. Trabzon, Erdem Yücel, 1988.
473. Trabzon, Halil Kahraman, 1987.
474. Trabzon, Haşim Karpuz, 1990.
475. Trabzon, Hülya Eryiğit, 1996.
476. Trabzon, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, 1967.
477. Trabzon, Mehmet Aşık, 1987.
478. Trabzon, Semavi Eyice, 1970.
479. Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı Türk Folkloru, Cumhur Odabaşioğlu, 1986.
480. Trabzon Âbideleri Üzerindeki Tetkiklerimin Verimi Olan Rapor, Sedat Çetintaş, 1937.
481. Trabzon Adetleri, İhsan Hamamizade, 1931.
482. Trabzon Akyazı Kitabeleri, Murat Yüksel, 2004.
483. Trabzon and Sumela, Erdem Yücel, 1989.
484. Trabzon Atatürk Müzesi, Haşim Karpuz, 1981.
485. Trabzon Ayasofya Camii, Yılmaz Özgür, 1968.
486. Trabzon Ayasofya Camii Şerifi (1461-2004), Mustafa Yazıcı, 2004.
487. Trabzon Ayasofya Müzesi'nde Bulunan Bir Heykel Başı, Nural Gündüzalp, 1987.
488. Trabzon Ayasofyası'ndaki Selçuk Üslubunda Süslemeler, Tamara Talbot Rice, 1997.
489. Trabzon Ayasofyası'nın Tarihlenmesinde Geometrik Bir Kompozisyonun Kronolojik Değeri, Selçuk Mülayim, 1976.
490. Trabzon Bahçeleri, Zerrin Enön, 1991.
491. Trabzon Bakır ve Bronz Atölyeleri, Oktay Belli, İzzet Gündoğ Kayaoğlu.
492. Trabzon Bakırcılığı, Oktay Belli, İzzet Gündoğ Kayaoğlu, 1997.

493. Trabzon Bakırcılığının Tarihsel Gelişimi, Oktay Belli, İzzet Gündoğ Kayaoğlu, 1993.
494. Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme, Ömer İskender Tuluk, Fulya Üstün, 2006.
495. Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme, Ömer İskender Tuluk, Fulya Üstün, 2007.
496. Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme, Ömer İskender Tuluk, Fulya Üstün, 2010.
497. Trabzon Belediye Tarihi, Rasim Şimşek, 1993.
498. Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş, Süleyman Şenel, 1994.
499. Trabzon Camileri, M. Tahsin Kalaycı, 1983.
500. Trabzon Camileri: Bir Envanter Denemesi (1461–2004), Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, 2010.
501. Trabzon-Çaykara-Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii, Murat İren, 1983.
502. Trabzon Çevresinde Mimari Süslemeye Bir Örnek: Çarşıbaşı (İskefiye)’deki ‘Gelleci Seranderinde Mimari Süsleme’, Suat İskender, 1996.
503. Trabzon Değirmendere’nin Dünü, Bugünü ve Yarını, Hızır Önsoy, 2001.
504. Trabzon Düzköy’de Tarihi Yapılar ve Halk Mimarisi, Haşim Karpuz, 2004.
505. Trabzon El Sanatları, Ahmet Can Pepe, 1993.
506. Trabzon El Sanatları, Oktay Belli, İzzet Gündoğ Kayaoğlu, 1993.
507. Trabzon Eski Eserleri İçinde Excursien, Abdullah Günel, 1937.
508. Trabzon Eski Hükümet Konağı’nı Unutmayalım, Mustafa Yazıcı, 1987.
509. Trabzon et Sumela, Erdem Yücel, 1989.
510. Trabzon Evleri, Bülent Güngör, 1987.
511. Trabzon Evleri, Haşim Karpuz, 1981.
512. Trabzon Evlerinin Dünü Bugünü, İbrahim Okman, 1990.
513. Trabzon Evlerinin Mimari Özellikleri, Haşim Karpuz, 1990-1991.
514. Trabzon Fotoğraf Albümü, Süleyman İskender, 2002.
515. Trabzon Geleneksel Kent Konutlarının Girişleri Üzerine Bir İnceleme, Canan Sesli, 1996.
516. Trabzon Gümüş El Sanatları, Sacide Hoş, 1998.
517. Trabzon Halk Şairleri, Mustafa Duman, 1995.
518. Trabzon Halkevi Kültür Dergisi ‘İnan’ın Bibliyografyası, Subutay Hikmet Karahasanoğlu, 1987.

519. Trabzon Hanları, M. Özdemir, 1996.
520. Trabzon Hatuniye Külliyesi, Hasan Mete, 1986.
521. Trabzon Fotoğraf Albümü, Süleyman İskender, 2002.
522. Trabzon İl Halk Kütüphanesi Arap Harfli Basma Eserler Kataloğu, Komisyon, 1998.
523. Trabzon İl Merkezi ve İlçelerindeki Önemli Tarihi Yapılar, Haşim Karpuz, 1996.
524. Trabzon İli ve Çevresindeki Tarihi Eserler, Bilgi Gülergün, 1971.
525. Trabzon İlinin Şirin İlçesi Yomra, İrfan Ertav (haz), 2006.
526. Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu, J. H. Lambert, 1941.
527. Trabzon İmar Planı ve İzah Raporu, J. H. Lambert, 2010.
528. Trabzon İmâret (Hâtûniye) Külliyesi, Hüseyin Albayrak, 1998.
529. Trabzon İskender Paşa Camii: Fiziksel Gelişim Süreci Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme, Ömer İskender Tuluk, 2008.
530. Trabzon İskender Paşa Camii: Fiziksel Gelişim Süreci Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme, Ömer İskender Tuluk, 2010.
531. Trabzon İskender Paşa Külliyesi, Hüseyin Albayrak, 1998.
532. Trabzon Kavak Meydanı Yerleşmesi Üzerine Bir Genelleme, Özgönül Aksoy, Şinasi Aydemir, Zafer Ertürk, Hamiyet Özen, 1976.
533. Trabzon Kent İçi Hanları, Hamiyet Özen, Emre Engin, 2003.
534. Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve Yeniden Kullanma Önerileri, Hamiyet Özen, Emre Engin, 2003.
535. Trabzon Kent İçi Kültür Varlıkları Envanteri, Hamiyet Özen, Ömer İskender Tuluk ve diğ. 2010.
536. Trabzon Kent İçi Tescilli Yapı Envanteri ve Dağılımı, Ayça Sürül Çavdar, Hamiyet Özen, 2010.
537. Trabzon Kent İçi Ulaşımında Tarihi Köprüler, Şengül Yalçinkaya, 2007.
538. Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli (ed), 2010.
539. Trabzon Kenti Geleneksel Konut Cepheleri Örneğinde Kullanıcı Biçim Tercihleri Üzerine Bir Çalışma, Cengiz Tavşan, 1993.
540. Trabzon Kenti Geleneksel Konut Mimarisindeki Çıkmaların Beğeni Tercihleri Üzerine Bir İnceleme, Sibel Karahasanoğlu, 2000.
541. Trabzon Kenti Geleneksel Konutlarında Konut-Bahçe İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Reyhan Gedikli, 1993.

542. Trabzon Kenti Geleneksel Konutlarında Yapı- Sağlık Donatılarının İncelenmesi, Zeynep Orhan, 1994.
543. Trabzon Kenti Gülbahar Hatun Mahallesi-Kalcioğlu ve Şeyh Temel Sokakları- Tipoloji Çalışması, Asiye Jule Ergüney, 2000.
544. Trabzon Kenti Korunması Gerekli Kültür Varlıklarında Ahşap ve Taş Yapı Cephelerinde Pencere Oran ve Özellikleri, Kutsal Öztürk, Ayşe Veliolu Sağsöz, 1991.
545. Trabzon Kenti Orta-İç Kale Tarihi Yerleşimi Üzerinde Bir Deneme, Emre Aysu, 1977.
546. Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri, Emre Aysu, 1982.
547. Trabzon Kenti Semerciler ve Kemeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri, Songül Kutlufan, 1994.
548. Trabzon Kırsal Mimarlığı, Mustafa Reşat Sümerkan, 1989.
549. Trabzon Kızlar Manastırını, Çevri Çağman, 1970.
550. Trabzon Kitabeleri, Ömer Akbulut, 1954.
551. Trabzon Köy Evleri Bölmeleri, Haşim Karpuz, 1982.
552. Trabzon Köy Evlerinin Mimari Özellikleri, Haşim Karpuz, 1982.
553. Trabzon Kuleleri İngiliz Misyonerler Karadeniz’de, Rose Macaulay, 1995.
554. Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 87, İzzet Gündoğ Kayaoğlu, Mustafa Duman, Alaattin Bahçekapılı (haz), 1987.
555. Trabzon Kültür Tarihi, Kudret Emiroğlu, 2004.
556. Trabzon Kültür ve Turizm Envanteri, M. Erdal Çağdaş, Zübeyir Ayaz, Züleyha Kantarcı (haz.), 1987.
557. Trabzon Lisesi ve Cyrano De Bergerac, Ruşen Keleş, 1997.
558. Trabzon Lisesi’nin Mimarı Bruno Taut, Bekir Gerçek, 1997.
559. Trabzon Mahalle İsimleri, Halil İbrahim Düzenli, 2010.
560. Trabzon (Mart 1860), Baron Julius Von Minutoli.
561. Trabzon (Merkez) Konakları, Halil Albayrak, 1991.
562. Trabzon Meryemana (Sümela) Manastırını, Kaya Zengin, 1978.
563. Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası, Halil İbrahim Düzenli, 2010.
564. Trabzon Mimarlık Tarihi Yazını Üzerine Bazı Gözlemler ve Trabzon Mimarlık Tarihi Yazıları, Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, 2008.

565. Trabzon Müzeleri, Mehmet Öncel Koç ve diğ. (haz.), 2004.
566. Trabzon/ Ortahisar Geleneksel Konutlarında İşlevsel ve Mekansal Yapı Esnekliği Üzerine Bir İnceleme, Murat Yılmaz, 1990.
567. Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi, Hüseyin Albayrak, 1998.
568. Trabzon Örneğinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konağı Binaları, Nurcan Yazıcı, 2008.
569. Trabzon Simgeleri, Erdem Aksoy, 1997.
570. Trabzon Simgeleri, Erdem Aksoy, 1991.
571. Trabzon Simgeleri, Erdem Aksoy, 1998.
572. Trabzon Sürmene'de Bir Türkmen Köyü: Baştımar, Dünder Alikılıç, 2006.
573. Trabzon Sürmene'de Bir Türkmen Köyü: Baştımar, Dünder Alikılıç-1, 2006.
574. Trabzon Sürmene'de Bir Türkmen Köyü: Baştımar, Dünder Alikılıç-2, 2006.
575. Trabzon Şehrinin Haritası, 2010.
576. Trabzon Şivesi ve Özellikleri, Hüsnü Üstün, 1947.
577. Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisi ve Bu Yapıların Yoğunlaştığı Sokaklar; Dizi Konutlar Üzerine Bir İnceleme, Sonay Çevik, Ayşe Velioğlu, 1991.
578. Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Estetik Açından Genel Özellikleri, Kutsal Öztürk, Ayşe Velioğlu, Cengiz Tavşan, Filiz Ovalı, 1993.
579. Trabzon Köy Evi Müzesi, Haşim Karpuz, Mustafa Reşat Sümerkan, 2001.
580. Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası, Kudret Emiroğlu, 1989.
581. Trabzon Tarihi Araştırmalarında Saha Çalışmasının Önemi, Haşim Karpuz, 1999.
582. Trabzon Taş Yapı Konut Mimarisinde Cephe Elemanlarının Estetik Ağırlıklı İncelemesi, Ayşe Velioğlu, 1987.
583. Trabzon (Trapezunt) – Conservation Planning for a Historical City, Emre Aysu, 1993.
584. Trabzon und Sumela, Erdem Yücel, 1989.
585. Trabzon ve Çevresindeki Osmanlı Camilerinin Plan Tipleri, Haşim Karpuz, Hamiyet Özen, 2006.
586. Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri, Şamil Horuluoğlu, 1983.
587. Trabzon ve Havalisinde Toplanmış Folklor Malzemesi, Bilal Aziz Yanıkoğlu, 1943.
588. Trabzon ve Kazalarındaki Türk Eserleri, Osman Uzun, 1974.
589. Trabzon Yöresi Ağzları, Cilt: 1-2-3, Necati Demir, 2006.
590. Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Mustafa Reşat Sümerkan, 1998.

591. Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatlarından Hasır Örucülüğü ve Kazazlığın Araştırılması ve Öğretim Programı Önerisi, Gülden Okyay, 2008.
592. Trabzon Yöresi Giysileri, El İşleri ve Kalıpları, Selim Cihanoğlu, 1997.
593. Trabzon Yöresi Türküleri, Türküler ve Atma Türküler, Tuncer Gülensoy.
594. Trabzon Yöresinde Destan Kültürü ve Tarihi Alt Yapısı, Necati Demir, 2006.
595. Trabzon ve Yöresinde Seranderler, Necati Demir, 1985.
596. Trabzon Yakınında Meryem Ana Manastırı, Semavi Eyice, 1966.
597. Trabzon Yakınında Meryem Ana Manastırı, Semavi Eyice, 1997.
598. Trabzon Yakınında Sümela Manastırı, Mustafa Uzunlar, 1991.
599. Trabzon Yanbolu Köprüsü, Zekeriya Taşlı, 1963.
600. Trabzon Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme, Nesrin Güllüdağ, 2006.
601. Trabzon ve Civarı, Şinasi Emre, 1937.
602. Trabzon ve Kazalarındaki Türk Eserleri, Osman Uzun, 1974.
603. Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler, Ahmet Demir, 2004.
604. Trabzon'da XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kahvehane ve Kitabevi Bağlamında Toplumsal Tabakalanma, Kudret Emiroğlu, 2000.
605. Trabzon'da 35 Vakfa Ait Notlar, Mehmet Kurnaz, 1948.
606. Trabzon'da 35 Vakfa Ait Notlar, Mehmet Kurnaz, 1994.
607. Trabzon'da Aziz Eugenes Kilisesi (Yenicuma Camii), Semra Viter, 1972.
608. Trabzon'da Basılmış İslami Paralar, Ömer Diler, 1997.
609. Trabzon'da Bir Ticaret Sokağının Eski ve Yeni Yüzü, Tümerkan İbiş, 1990.
610. Trabzon'da Camiye Çevrilen Bizans Eserlerinde Türklerin İlaveleri, Mustafa Kavanoz, 1974.
611. Trabzon'da Cephanelik Binası Restorasyonu, Fulya Şahinkaya, 1994.
612. Trabzon'da Çağının Tanığı Bir Yapı, Gülay Keleş Usta, Ayhan Usta, 1980.
613. Trabzon'da Çarşılar Üzerine Bir İnceleme, Ayşegül Pulathan, 1990.
614. Trabzon'da Dört Manastır, Arda Çakmak, 2003.
615. Trabzon'da Erken Bizans Dönemi Plastik Eserler Üzerine Değerlendirmeler, Asu Bilban Yalçın, 2005.
616. Trabzon'da Fatih Devrinde Camiye Çevrilen Bizans Eserlerine Yapılan Türk İlaveleri, M. Saralioğlu, 1981.
617. Trabzon'da Folklor, Etnografya ve Geleneksel Mimarlık, Mustafa Reşat Sümerkan, 1989.

618. Trabzon'da Fotoğraf, Metin Öztürk, 2006.
619. Trabzon'da Geleneksel Dokuda Dinsel Mekanların Fiziksel Çevrenin Oluşumuna Etkileri, İlkay Maşat Özdemir, Ayhan Usta, 1991.
620. Trabzon'da Hacı Emin Ağa Çeşmeleri, Haşim Karpuz, 1990.
621. Trabzon'da Hıristiyanlık Tarihi ve Sümela Manastırı'nın Hıristiyanlıktaki Yeri, Ahmet Türkan, 2003.
622. Trabzon'da İlk Kilise, Mahmut Goloğlu, 1976.
623. Trabzon'da İskender Paşa'ya Ait Mimari Eserler, Cengiz Yıldız, 2002.
624. Trabzon'da Kapı Tokmakları, Koray Olşen, 1988.
625. Trabzon'da Kent Yaşamı ve Evrimi: Karadeniz'in Başkenti, Arslan Pulathaneli, A. Özer, 1989.
626. Trabzon'da Kitabeli Evler, Mustafa Yazıcı, 1993.
627. Trabzon'da Kültür Hayatı, Murat Uraz, 1977.
628. Trabzon'da Köy ve Yayla Mimarisi, Mustafa Reşat Sümerkan, 1997.
629. Trabzon'da Köy ve Yayla Mimarisi, Mustafa Reşat Sümerkan, 1998.
630. Trabzon'da Kültür Sanat Yayıncılığı, Ahmet Özer, 2007.
631. Trabzon'da Medrese Kütüphaneleri, Murat Uraz, 1977.
632. Trabzon'da Meşhur Destanlar ve Efsaneler, Mustafa Yazıcı, 2004.
633. Trabzon'da Mimari Doku, Bekir Gerçek, 1997.
634. Trabzon'da Mimari Mekan ve Kültür, Bekir Gerçek, 1990.
635. Trabzon'da Mimarlık Dün, Bugün, Yarın, Şengül Öymen Gür, 1989.
636. Trabzon'da Ortahisar Camii, Zeliha Emekçi, 1968.
637. Trabzon'da Osmanlı Dönemi Camileri, Mustafa İskender, 1981.
638. Trabzon'da Osmanlı Dönemi Hamamları, A. Taşçı, 1992.
639. Trabzon'da Osmanlı Dönemi Kültür-Sanat Hareketleri, Murat Yüksel, 1993.
640. Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, Halil Edhem, 1334.
641. Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, Halil Edhem, 2001.
642. Trabzon'da Oynanan Horonlar, Selim Cihanoğlu, 1995.
643. Trabzon'da Önemli Osmanlı Yapıları, Ayşe Sevim, 1981.
644. Trabzon'da Sinema Kültürü, Enver Uzun, 2006.
645. Trabzon'da Tarih, Tarihte Trabzon, Ayşe Sevim, 1993.
646. Trabzon'da Tarihi Bir Manastır Sümela, Ö. D., 1970.
647. Trabzon'da Tarihi Eserler, Bilge, 1935.

648. Trabzon'da Taş Yapı Mimarisi- Taş Yapıların Cepheleri, Ayşe Velioğlu, 1989.
649. Trabzon'da Toplanmış Halk Hikayeleri, Şevket, 1930.
650. Trabzon'da Türk Bakırcılık Sanatının Tarihsel Gelişimi, Oktay Belli, İzzet Gündoğdu Kayaoğlu, 2002.
651. Trabzon'da Türk Devri Hamamları, Haşim Karpuz, 1989.
652. Trabzon'da Türk Devri Hamamları, Haşim Karpuz, 1990.
653. Trabzon'da Türk Devri Yapıları, Haşim Karpuz, 1993.
654. Trabzon'da Türk Devri Yapıları, Subutay Hikmet Karahasanoğlu, 1993.
655. Trabzon'daki Türk-İslam Devri Mimari Eserleri, Ömer Kahrıman, 2003.
656. Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri, 3 Cilt, Murat Yüksel, 1991.
657. Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri, 5 Cilt, Murat Yüksel, 2000.
658. Trabzon's Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?, Heath W. Lowry, 1975.
659. Trabzon'da Yok Olan Bazı Türk Devri Yapıları, Haşim Karpuz, 1991.
660. Trabzon'da Yok Olan Bazı Türk Devri Yapıları, Haşim Karpuz, 1994.
661. Trabzon'da Yok Olan Bir Anıt: Gürcü Kralı Solomon II'nin Türbesi, Kudret Emiroğlu, 1989.
662. Trabzon'da Yok Olan Türk Devri Eserleri, Haşim Karpuz, 1983.
663. Trabzon'da Yok Olan Türk Devri Yapıları, Subutay Hikmet Karahasanoğlu, 1994.
664. Trabzon'da Zanaatlar ve Görsel Sanatlar, Mustafa Reşat Sümerkan, 1989.
665. Trabzon'daki Bizans Çağı Yapıları, Mükerrerem Anabolu, 1969.
666. Trabzon'daki Bizans Devri Kiliseleri, Zeynep Mercangöz, 1980.
667. Trabzon'daki Erken Devir Türk Yapıları, Selina Ballance, 1977.
668. Trabzon'daki Hazinedarzade Abdullah Paşa Çeşmesi, Nuri Yüngül, 1988.
669. Trabzon'daki Kethüda Zade Hacı Emin Ağa Çeşmeleri, Haşim Karpuz, 1990.
670. Trabzon'daki Manastırlar, M. Volkan Canalıoğlu, 1991.
671. Trabzon'daki Nemlizade Konağı'nda Yer Alan Kütahya Çinileri, Haşim Karpuz, 1992.
672. Trabzon'daki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri, Yücel Kumantaş, 1981.
673. Trabzon'daki Osmanlı Dönemi Türbeleri, Kemal Eyüboğlu, 1982.
674. Trabzon'daki Türk Devri Yapılarına Toplu Bakış, Haşim Karpuz, 1997.
675. Trabzon'daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri, Hikmet Takaz, 1964.
676. Trabzon'dan Erzurum'a, Lady Kelly, 1949.

677. Trabzon'dan Kelkit'e, Muzaffer Korlu, 1946.
678. Trabzonla İlgili Tez ve Bibliyografya Çalışmalarından Örnekler, Mehmet Uzun, 1996.
679. Trabzon's Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?, Heath W. Lowry, 1975.
680. Trabzon's Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?, Heath W. Lowry, 1992.
681. Trabzon'u Tanıyalım, 1985.
682. Trabzon'u Yazanlar, Alaettin Bahçekapılı, 1987.
683. Trabzon'un Abidevi Eserlerinden Kostaki Köşkü, Candan Nemlioğlu, 2008.
684. Trabzon'un Beşikdüzü İlçesi'nde Serender'in Köy Hayatındaki Yeri ve Bir Serender Numunesi, Şahin Köktürk, M. Halistin Kukul, 2001.
685. Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler, Haşim Karpuz, 1990.
686. Trabzon'un Eski Evleri, Mahmut Akok, 1951.
687. Trabzon'un Eski Evleri, Mahmut Akok, 2010.
688. Trabzon'un Ev ve Konakları, Erdem Yücel, 1990.
689. Trabzon'un Kalbine Saplanan Yol, Bekir Gerçek, 1998.
690. Trabzon'un Kentsel Dönüşümü, Yelda Aydın, 2003.
691. Trabzon'un Kıymetleri, Kemal Peker, 1959.
692. Trabzon'un Osmanlı Dönemi Ticaret Hayatı ve Ticaret Yapıları: Genel Bir Değerlendirme, Mustafa Özer, 1997.
693. Trabzon'un Sanat Eserleri Raporu, Sedat Çetintaş, 2010.
694. Trabzon'un Sürmene İlçesinde Bulunan İki Cami, Haşim Karpuz, Ş. Aydın, 1990.
695. Trabzon'un Tarihi Eserleri, Ömer Akbulut, 1963.
696. Trabzon'un Vakfıkebir İlçesinde Geleneksel Ahşap Mimari Süsleme İçin Bir Örnek: Refik Komut Seranderinde Mimari Süsleme, Suat İskender, 2005.
697. Trabzon'un Yeni Müzesi: Kostaki Köşkü, Candan Nemlioğlu, 2001.
698. Trapezoys kai i Moni Soymela toy Pontoy, Anamniseis 1910-1922, Andreas Spyranthis, 1991.
699. Travelling in Turkey with Christopher M., Clifford Endres.
700. Travels in Russia, Persia, Turkey and Greece in 1828-1829, Thomas Alcock, 1831.
701. Trebisonda, Renata Cargnelli.
702. Trebizond, Cevat Şentürk, 1975.

703. Trebizond, a Mediaeval Citadel and Palace, David Talbot Rice, 1932.
704. Trebizond and Rome, Anthony Bryer, 1964.
705. Trébizonde, Emile Janssens, 1963.
706. Trebizonde en Colchide, Emile Janssens, 1969.
707. Trébizonde et le Culte de Saint Eugène (VIe-XIe Siècles), Hisard Bernadette Martin, 1993.
708. Trébizonde Porta D'Oriente, Succi da Vercia Tarsicio, 1973.
709. Türk Mimarisine Yabancı Bir Tarz Kostaki Konağı, Erkin Erten, 1989.
710. Türkiye ve Şehirlerine Mimarlık Tarihinden Bakmak: Seçilmiş Tez Bibliyografyası, Fulya Üstün Demirkaya, 2009.
711. Türkiye'de Bizans Mimarisi Hakkındaki Yabancı Araştırmaların Kısa Tarihçesi (İkinci Dünya Savaşına Kadar), Semavi Eyice, 1976.
712. Türkiye'de Geçen Bir İngiliz Romanı: Trabzon'un Kuleleri, Nüket Esen, 1987.
713. Türkiye'de Mimarlık Sempozyumları ve Türk Mimarlık Bildirileri Bibliyografyası, Serap Durmuş, 2009.
714. Türkiye'nin İkinci Safranbolu'su Trabzon'da Ortamahalle'nin Evleri, Ömer Güner, 1987.
715. Türkiye'nin Kalesi: Trabzon Şehri, Kudret Emiroğlu, 1975.
716. Türkiye'nin Şaheserlerinden Örnekler, Mehmet Özel.
717. Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü, Mehmet Akif Korkmaz, 2006.
718. Une Église à Demande du Client à Trébizonde, Anthony Bryer, 1982.
719. Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon, and Erzurum, Ronald Carlton Jennings, 1976.
720. Uzun Sokak ve Onun Yaşam Öyküsü (1938-1941), Sadri Karakoyunlu, 1989.
721. Uzungöl Köyü'nde Konut Mimarisi, Ayşe Sağsöz, Murat Tutkun, 2005.
722. Uzungöl Yerleşmesi ve Sürdürülebilir Turizm, Hamiyet Özen, Şengül Yalçınkaya Erol, 2007.
723. Vakıf Anlayışında Yenilenme İhtiyacı ve XIX. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Vakıfları, Abdullah Saydam, 2003.
724. Vakıf Eserlerimiz: Esentepe (Kudrettin) Camii, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
725. Vakıf Eserlerimiz: Fatih Küçük (Kindinar) Camii, Muhammet Yavruoğlu, 1996.
726. Vakıf Kaynaklarının Zamanaşımından Korunması: Trabzon Hatuniye Vakfı Örneği, Abdullah Saydam, 1980.

727. Venetian Merchant Traveled in Tartary, India, Persia and Across Armenia to Trebizond 1271-1295, Marco Polo, 1871.
728. Vernaküler Mimari Örneğinde Yüzeysel Değişimlerin Cephelere Yansıması ve Kullanıcıların Yorumları, Ayşe Sağsöz, Mehtap Özbayraktar, Sonay Ayyıldız, Süleyman Özgen, 1999.
729. Voyage de Pierre Dupré de Constantinople à Trébizonde (1803), Henri Cordier, Pierre Dupre, 1919.
730. Yakın Yıllarda Yayımlanan Trabzon'la İlgili Kitaplardan Seçmeler, 1987.
731. Yayla Evlerinin Modernizasyonu, Simla Özdemir, 1996.
732. Yerleşme ve Evler, Mustafa Reşat Sümerkan, 2005.
733. Yeri Yaylası ve Yeri Köyü Camii, Haşim Karpuz, 1993.
734. Yıkılan Yapılar, Yok Olan Tarih, Murat Tutkun, 2005.
735. Yitik Mirasın İzinde: Trabzon'da Osmanlı Cami ve Mescidleri (1461–1583), Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, Evrim Düzenli, 2006.
736. Yitik Mirasın İzinde: Trabzon'da Osmanlı Cami ve Mescidleri (1461–1583), Ömer İskender Tuluk, Halil İbrahim Düzenli, Evrim Düzenli, 2010.
737. Yok Olan Bir Sanat Eserimiz: Of Agaçlı Camii, Haşim Karpuz, 1992.
738. Yomra, M. Kemal Yanbeğ, 1942.
739. Yöre Mimarlığı: Nostalgia, Şengül Öymen Gür, 1984.
740. Yurdumuza Hizmeti Büyük Bir Evrensel Mimar: Bruno Taut, Ahmet Özer, 1998.
741. Zamana ve Yalnızlığa Direnen Kefeli Camii, Metin Hamzaçebi, 2005.

2.2.1.2. Koruma / Restorasyon Araştırmaları Bibliyografası Eser Adları Dizini

1. Akçaabat Ortamahalle'nin Sıhhileştirilerek Korunması Üzerine, Moh'd İdris, 1987.
2. Bir Gecekondu İyileştirme Stratejisi Olarak Katılım: Trabzon Zafer Mahallesi'nde Bir Örnek Çalışma, Cem Yurdseven, 1993.
3. Bir Tarihi Kentsel Sit Alanı Koruma Örneği: Akçaabat- Orta Mahalle, Zerrin Enön, Kamuran Öztekin, 1993.
4. Doğu Karadeniz Arşivi'nden Trabzon'da Rölöve Çalışmaları, İbiş Tümerkan, Nilgün Kuloğlu, 1989.

5. Doğu Karadeniz Bölgesi Ahşap Camilerinde Restorasyon, Tülay Zorlu, Nimet Candaş Kahya, Süleyman Özgen, Derya Elmalı Şen, Reyhan Midilli Sarı, Ayşe Sağsöz, 2007.
6. Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinde Koruma Sürecinde Eskime-Ayıklama-İşlev Değişimi ve Etkileri, Nimet Candaş Kahya, 2005.
7. Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitlerinde Koruma Sürecinin Değerlendirilmesi, Nimet Candaş, 2007.
8. Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylaları İçin Enerji Duyarlı Bir Bungalov Önerisi, Ahmet Koçhan, 1997.
9. Doğu Karadeniz Kültür ve Doğal Varlıklarının Yitimini Hazırlayan Etkenler ve Çözüm Önerileri, Tolga Yıldız, 2001.
10. Doğu Karadeniz Mimarisi ve Koruma Sorunları, Cengiz Eruzun, 1985.
11. Endüstri Binalarının Yeniden İşlevlendirilmesi: Karadeniz Bölgesi Tekel Binalarının Analizi ve Yeni İşlev Önerileri, Arzu Sert, 2004.
12. Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması: Trabzon Kenti Taş Yapı Konut Mimarisinin Malzeme ve Estetik Açından İrdelenmesi, Ayşe Velioğlu, 1988.
13. Kent Kimliğinin Sürdürülebilirliği ve Görsel Etki Değerlendirilmesi: Trabzon Örneği, Gülcan Karadayı, 2000.
14. Kent Merkezinde Yaya-Alışveriş Mekanları Trabzon Kunduracılar Caddesi Örneğinde Yenileme Canlandırma Çalışması, Mehtap Emiralioğlu Özkazanç, 1998.
15. Koruma Altına Alınan Bölgelerde Çevre Kirliliği ve Trabzon Kentinden Bir Örnek, Ayşe Velioğlu, Ayça Araz, 1993.
16. Koruma Yaklaşımlarına Yeni Bir Bakış Açısı Olarak “Bütünleşik Koruma”- Trabzon Örneği, Sanem Lerzan Özen, 2005.
17. Koruma Yaşatma Öncelikli Yerleşmeler, Mekanlar Doğu Karadeniz Bölgesi Balıkçı Köyleri, Fulya Erşen, 2003.
18. Koruma-Yaşatma Öncelikli Yerleşmeler, Mekanlar, Doğu Karadeniz Bölgesi Sahil Yerleşmeleri, Sonay Çevik, Fulya Erşen, 2001-2003.
19. Korumada Yaşam Çekirdeği Kavramı, Nilgün Kuloğlu, Ali Asasoğlu, 2000.
20. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının CBS Yardımıyla Saptama – Belgeleme Çalışmaları İçin Model Önerisi, Sanem Lerzan Özen, A. İ. Kadioğulları, 2006.
21. Proposals for the Preservation of a Group of Houses in Ortamahalle- Akçaabat, Pınar Gedikli, 1997.

22. Renovation/Revitalisation Works in City Centres an Examples to Shopping-Pedestrian Spaces: Trabzon Kunduracılar Street, Sonay Çevik, Filiz Tavşan, Serbüent Vural, Özgür Aşık, 2003.
23. Restoration of Historic Neighborhood and Their Positive Impacts on Urban Environment: A Case Trabzon-Turkey, Hamiyet Özen, Sonay Çevik, 1995.
24. Tarihi Binaların Bilgisayar Destekli Rölöve Alımları ve Modellemeleri Üzerine Bir Uygulama, Murat Tutkun, 2005.
25. Tarihi Çevre İçinde Koruma Çalışmalarının Arkasından Yaşanan ‘Antagonizm’: Trabzon Bedesten Örneği, Ayşe Sağsöz, Reyhan Midilli, Derya Elmalı, Süleyman Özgen, 2004.
26. Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler; Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri, Nimet Candaş, 2002.
27. Tarihi Eserlerin Tescil Süreci ve Sonrası Sorunları: Trabzon Kaymaklı Manastırı Örneği, Hamiyet Özen, Süheyla Birlik, 2002.
28. Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri, Nimet Candaş, 2002.
29. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve Yeni İşlev Önerileri, Emre Engin, 2002.
30. The Transformation of Present Building Stocks in Historical Texture, Ayça Araz Ustamömeroğlu, Gürol Ustaömeroğlu, 2003.
31. Trabzon-Çaykara-Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii, Murat İren, 1983.
32. Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi ve Yeniden Kullanma Önerileri, Hamiyet Özen, Emre Engin, 2003.
33. Trabzon Kenti Semerciler ve Kemeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Koruma ve Restorasyon Önerileri, Songül Kultufan, 1994.
34. Trabzon Kırsal Yerel Mimarisi Soyu Tükeniyor, Korunma İstiyor, Hamiyet Özen, 2010.
35. Trabzon (Trapezunt) – Conservation Planning for a Historical City, Emre Aysu, 1993.
36. Trabzon’da Cephanelik Binası Restorasyonu, Fulya Şahinkaya, 1994.
37. Trabzon’da Rölöve Çalışmaları, İbiş Tümerkan, 1989.
38. Trabzon’u Çarpık Kentleşmeden Koruma, Ruşen Keleş, 1988.
39. Trabzon’un Mimari Mirasının Korunması: Bütünleşik Koruma Yaklaşımı, Sanem Lerzan Özen, Şinasi Aydemir, 2007.

40. Uzungöl Yerleşmesi ve Sürdürülebilir Turizm, Hamiyet Özen, Şengül Yalçınkaya Erol, 2007.
41. Vakıf Kaynaklarının Zamanaşımından Korunması: Trabzon Hatuniye Vakfı Örneği, Abdullah Saydam, 1980.

2.2.1.3. Seçilmiş Trabzon Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Eser Adları Dizini

1. XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Karadeniz Ticaretinde Trabzon'un Yeri ve Önemi, Münir Atalar, 2000.
2. XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Hanefi Bostan, 1993.
3. XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, Hanefi Bostan, 2002.
4. XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi, M. Tayyip Gökbilgin, 1962.
5. XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi, M. Tayyip Gökbilgin, 1987.
6. XVIII. Yüzyılda Trabzon'da Ticaret, Necmettin Aygün, 2002.
7. XVIII. Yüzyılda Trabzon'un Genel Durumu, Yücel Özkaya, 1986.
8. XVIII. Yüzyılda Trabzon'un Sosyal Durumu, İbrahim Yılmazçelik, 2000.
9. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'da Âyân, Eşkiya ve Göç Sorunları, Melek Öksüz, 2005.
10. XIX. Yüzyıl Boyunca Osmanlı Karadenizi'nde Ekonomi, Mehmet Yavuz Erler, 2009.
11. XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti, Mübahat Kütükoğlu, 1986.
12. XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayeti ve Giresun Üzerine Gözlemler, İlber Ortaylı, 1997.
13. XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayetinde Eğitim (Vilâyet Salnamelerine Göre), Hayrettin Arıcı, 2006.
14. XIX. Yüzyılda Trabzon'un Kaza ve Nahiyelerinin Ekonomik Durumu (1869-1905), Abdurrahman Siler, 1994.
15. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon-Samsun), Musa Çadırcı.
16. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon, İbrahim Yılmazçelik, 1993.

17. XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Yapı, Necmettin Aygün, 2008.
18. XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde (1875-1900) Trabzon, Abdurrahman Okuyan, 2003.
19. 1. Dünya Savaşı'nda Trabzon'daki Rum ve Ermeni Faaliyetleri, Selma Yel, 2001.
20. 13.-15. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri ile Trabzon İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler, Muammer Gül, 1987.
21. 13. ve 14. Yüzyılda Karadeniz Limanlarının Ticari ve Tarihi Önemi, Mustafa Safran, 1990.
22. 13. ve 17. Yüzyıllarda Karadeniz Ticareti, Yücel Öztürk, 1995.
23. 15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum, M. Tayyib Gökbilgin, 1965.
24. 15. ve 16. Yüzyıllarda Trabzon Şehrinde Nüfus Hareketleri ve Yerleşim Yerleri, M. Hanefi Bostan, 1997.
25. 15. ve 16. Yüzyıllarda Trabzon Şehrinde Nüfus ve İskan Hareketleri, M. Hanefi Bostan, 2000.
26. 15. Yüzyılda Müslümanlar ile Hıristiyanlar Arasında Dinsel Kaynaşmanın İki Yandaşı Bir Türk: Simavnalı Bedreddin ve Bir Rum: Trabzonlu Georgias, Michel Balivet, 1986.
27. 1560-1566 Yıllarında Akçaabat ve Köylerinin Sosyal ve Hukuki Durumu, Fethi Gedikli, 2004.
28. 1565-1640: A Study Based on the Judicial Registers (Şer'i mahkeme sicilleri) of Trabzon, 1990.
29. 16. Asrın Ortalarında Çaykara, M. Hanefi Bostan, 1993.
30. 16. Yüzyılda Trabzon Limanı, Emine Dengeç, 2006.
31. 17. Asır Ortalarına Doğru Trabzon, M. Kemal Yanbeğ, 1942.
32. 17. Asırda Trabzon'un Tarihine Bir Bakış, M. Kemal Yanbeğ, 1943.
33. 17. Yüzyılda Trabzon Üzerinde Birkaç Bakış, Jean-Louis Bacque Grammont, 2006.
34. 1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme), Orhan Zerey, 2003.
35. 1828 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme), Zeki Ekiz, 2003.
36. 1830 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Trabzon'da Ekonomik Hayat, Cevdet Kırpık, 2001.
37. 1830 Numaralı Trabzon Şeriye Siciline Göre Kentin Sosyal ve Ekonomik Hayatı (1643-1644), Cevdet Kırpık, 1998.
38. 1831 Nolu Şer'iyye Siciline Göre 17.Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Mülk Satışları, Kenan İnan, 1999.

39. 1849 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Trabzon Şehrinde Sosyal ve Ekonomik Hayat (1676-1677),Fatma Pehlivan, 2000.
40. 1866/52 (H. 1113-1114/M. 1702-1703) Nolu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterine Göre Yöre Araştırması, Aynur Uygun, 2001.
41. 1868 No'lu Trabzon Şer'iyye Siciline Göre Kentin Sosyal Ve Ekonomik Hayatı (1703-1705),Ali Çolak, 1997.
42. 1876/62 (H.1128-1129/M. 1716-1717) No'lu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterine Göre Yöre Araştırması, İsmet Sezgin, 2003.
43. 1876 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicili ve Bu Sicil Çerçevesinde Sulh Akdi, Abdulhamid Ramazanoglu, 2001.
44. 1876 Nolu Trabzon Şer'iyye Sicilinin Tam Metin Transkripsiyonu, Kemal Yıldız, 2003.
45. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Trabzon, Ahmet Karaçavuş, 1999.
46. 1881-1908 Döneminde Trabzon Sancağı, İsmail Hakkı Demircioğlu, 1996.
47. 1890 Numaralı Trabzon Şer'iyye Siciline Göre 'Trabzon', Gülseren Erden, 2000.
48. 19. Yüzyıl Trabzon'unda Gayrimüslimler, Ahmet Karaçavuş, 2009.
49. 19. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Bakımdan Trabzon Limanı, Selahattin Tozlu, 2001.
50. 19. Yüzyılda Trabzon Gümrüğü ve Çevre Ticareti, Nazım Kuruca, 2003.
51. 19. Yüzyılda Trabzon Nüfusu, Ahmet Karaçavuş, 2000.
52. 19. Yüzyılda Trabzon'da Azınlık ve Yabancı Okullar, Hüseyin Albayrak, 2001.
53. 19. Yüzyılda Trabzon'un Ticari Önemi ve Ulaşım Sektörü, Abdullah Saydam, 1994.
54. 19. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'nın Ticaret Politikasında Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu, Hayri Çapraz, 2006.
55. 19. Yüzyılın Son Yarısında Trabzon Vilayeti, Cavit Akın, 2000.
56. 1916 No'lu Şer'iyye Siciline Göre Trabzon'da Mülk Satışları, Turan Açık, 2006.
57. 1919-1923 Yılları Arasında Muhalif Kimliğiyle Trabzon, İsmail Akbal, 2004.
58. 1924/110 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Tahlili, Musa Uzun, 2007.
59. 1930-1940 Vilayet Belgelerine Göre Trabzon, Kolektif, 1997.
60. 1941/127 Nolu Trabzon Şer'iyye Sicili (Transkript ve Tahlil),Mehmet Eynallı, 2002.
61. 1964/150 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili, Ayşegül Şahiner, 2007.

62. 2032 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Tahlili, Hasan Akdemir, 2008.
63. 2032/218 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili (H. 1296-1297/M. 1879-1880) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Mehmet Okudan, 2005.
64. 2034 Nolu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterinin (Vr. 70-142 Arası) Değerlendirilmesi, Kadir Albayrak, 1999.
65. 2039/225 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin (vr. 71-123) Transkribi ve Değerlendirmesi (H. 1303-1305/M. 1886-1888), Mustafa Bülbül, 2007.
66. 2091 Nolu Trabzon Şer'iyye Sicil Defterinin Değerlendirilmesi, Ahmet Yazıcı, 1999.
67. 2093/225 No'lu Trabzon Şer'iyye Siciline (Vr.1-70) Göre Şehrin İdari, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapısı (H. 1311-1305/M. 1883-1888), Mustafa Gangal, 2004.
68. 2093/279 (H. 1327-1329, M.1909-1991) Trabzon Şer'iyye Sicil Defterine Göre Yöre Araştırması, Hüseyin Vehbi İmamoğlu, 2003.
69. 2110/296 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirmesi (H. 1332-1334/M.1914-1916), Abdurrahman Latifoğlu, 2005.
70. 23 Haziran 1988 Çatak Heyelanı (Trabzon-Maçka), Ali Fuat Doğu, İhsan Çiçek, Gürcan Gürgen, 1989.
71. 42/2034 Nolu Şer'iyye Defterine (Vr. 1-70) Göre Trabzon'un Sosyo- Ekonomik Ve Kültürel Yapısı, Nihat Albayrak, 2001.
72. 928-936 Numaralı Ayniyât Defterlerine Göre Trabzon Vilâyeti, Songül Eryılmaz, 2007.
73. A Bibliography of Travellers' Reports on the Pontos, Anthony Bryer, David Winfield, 1975.
74. A History Of Greece V4, Mediaeval Greece And The Empire Of Trebizond, A. D. 1204 - 1461: From Its Conquest By The Romans To The Present Time (1877), George Finlay, 2009.
75. A Note on the South-Eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century, David Winfield, 1962.
76. Adları Trabzon'un Mahallelerine Ad Olmuş Beş Meşhur Trabzon Valisi, Mustafa Yazıcı, 2000.
77. Akçaabat – Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş, Muzaffer Lermioğlu, 1949.
78. Akçaabat İlçesinin (Trabzon) Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri, Yahya Kadioğlu, 2003.

79. Akçaabat-Vakfikebir Öşür Defteri: 1850, 2005.
80. Akçaabat Yer Adları, Enver Uzun,
81. An Almanac for Trebizond for the Year 1336, RaymondMercier, 1994.
82. Anabasis Onbinlerin Dönüşü, Ksenophon, 1998.
83. Anadolu'nun Milli Devleti Pontos, Mahmut Goloğlu, 1973.
84. Antik Çağlarda Doğu Karadeniz, Ahmet Mican Zehiroğlu, 2000.
85. Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Adem Işık, 1995.
86. Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Adem Işık, 2001.
87. Armenia, Travels and Studies, Harry Finnis Blosser Lynch, 1901.
88. Arşivlere Yansıyan Belgelerle Trabzon'da Atatürk Sevgisi, Veysel Usta, 2005.
89. Atatürk Trabzon'da, İhsan Bektaş, 1981.
90. Atatürk Trabzon'da, İsmail Kansız, Mehmet Öncel Koç, 2001.
91. Atatürk Trabzon'da, Biz Tarih Huzurunda, Abdullah Günel, 1937.
92. Atatürk ve Trabzon, Mahmut Goloğlu, 1981.
93. Atatürk ve Trabzon: Fotoğraflar-Belgeler-Demeçler, Veysel Usta, 1999.
94. Atatürk'ün Büyük Nutkunda Trabzon, Mahir Aydın, 2000.
95. Balkan Harbinde Trabzon Gönüllüleri ve Manisalı Arap Hâfız, Sadri Ayata, 1943.
96. Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, 2007.
97. Binbaşı Süleyman Bey'in Manzum Anıları/Memleketim Trabzon, Mahallem Tekfurçayır, Ömer Türkoğlu, 1997.
98. Birkaç Türk Şehrinin Tarihçesi: Amasya, Çoruh, Çorum, Erzincan, Giresun, Ordu, Samsun, Tokat, Trabzon, Van, Yozgat, Feridun Fazıl Tülbentçi, 1952.
99. Bir Zamanlar Trabzon, Nezih Başgelen, 1998.
100. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Karadeniz'de Osmanlı Kayık Taşımacılığı, Önder Duman, 2007.
101. Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon (1914-1919), Süleyman Beyoğlu, 2000.
102. Bizans Devleti Tarihi, GeorgeOstrogorsky, 1986.
103. Black Sea, NealAscherson, 1996.
104. Büyük Tarih Trabzon'da, Rıfat Necdet Evrimer, 1937.
105. Byzance et la Mer, HélèneAhrveiller, 1966.
106. Correspondance de Nicephore Gregoras, R. Guillard, 1927.
107. Cumhuriyet Döneminde Trabzon, Mesut Çapa, 2000.
108. Cumhuriyetin 50. Yılında Trabzon, 1973.

109. Cumhuriyet'in 75. Osmanlı Devleti'nin 700. Yılında Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998: Bildiriler, Kemal Çiçek, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam, 2000.
110. Cumhuriyet' in 75. Osmanlı Devleti'nin 700. Yılında Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım1998), Kolektif, 1999.
111. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon-Erzurum Ticari İlişkileri, Mehmet Okur, Murat Küçükuşurlu, 2005.
112. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon Ticareti, Murat Küçükuşurlu, 2008.
113. Cumhuriyeti'nin 75. Yılına Armağan Dizisi; 3, Kolektif, 1998.
114. Çaykara İlçesinin Ekonomik Yapısı, Halil Kalabalık, 1992.
115. Çaykara ve Bazı Köylerinde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik, Ethem Yıldız, 2001.
116. De Imperio Trapezuntino, P. W.Afzelius, 1824.
117. Der Briefwechsel Jakob Philipp Fallmerayers mit Silvestre de Sacy zur Geschichte des Kaisertums von Trapezunt und Fallmerayers, Arnulf Kollautz, 1992.
118. Die Historischen Werke in Trabzon; Ein Handbüchlein Für Touristen der Die Historischen Werke, ÖmerAkbulut, 1962.
119. Die Städte Kleinasiens im 7. und 8. Jahrhunderts, Wolfram Brandes, 1989.
120. Die Turkischen Kriegsgerichtsverhandlungen, 1919-1921, Annette Hoss, 1991.
121. Doğu Karadeniz, Mehmet Bilgin, 2007.
122. Doğu Karadeniz Araştırmaları, Ayhan Yüksel, 2005.
123. Doğu Karadeniz Bölgesi: Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni, 1972.
124. Doğu Karadeniz Bölgesinde İlk Matbaa, İlk Gazete ve İlk Salname, Hüseyin Albayrak, 2005.
125. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Türkçe Konuşan Bizanslılar, RustamShukurov, 2000.
126. Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik yapısına Tesir Eden Göçler, İbrahim Tellioğlu, 2005.
127. Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine, Mehmet Bilgin, 2000.
128. Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme, İbrahim Tellioğlu, 2007.
129. Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri), Neşe Işık, 1998.
130. Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri, YuriSiharulidze, AlexandreManvelişvili, 1998.
131. Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan, Mehmet Bilgin, 2000.

132. Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan, Mehmet Bilgin, 2010.
133. Doğu Karadeniz Tarihi Açısından Mühim Bir Kaynak: 12206 Numaralı Evkaf Defteri, Emin Kutlug, 2007.
134. Doğu Karadeniz Tarihi: Otokton Halkları ve Etnik Yapısı, Yusuf Karşlıoğlu, 2009.
135. Doğu Karadeniz Trabzon Alt Bölgesinde Dış Ticaret, Metin Çoban, 1995.
136. Doğu Karadeniz’de Efsane Tarih ve Kültür, İldiko Beller Hann, 1999.
137. Doğudan Fragmanlar, Jacob PhilippFallmerayer, 2002.
138. East of Trebizond, Michael Pereira, 1972.
139. Ein Poetisches Werk Über Den Krimkrieg Trabzonlu Rızais Manzumei Sivastopol, Nejat Birinci, 1983.
140. Empire of Trebizond, Anthony Bryer, 1989.
141. Empire of Trebizond of The Pontos, Anthony Bryer, 1990.
142. Eskiçağ’da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü, Süleyman Çiğdem, 2003.
143. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Trabzon, Yücel Dağlı, 2000.
144. Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi, Bekir Sıtkı Baykal, 1964.
145. Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri, Yaşar Yücel, 1985.
146. Fetihden Günümüze Trabzon Valileri Albümü (1461-2003), Mustafa Yazıcı, 2003.
147. Fethe Kadar Trabzon Transit Yoluna Bir Bakış ve Bir Hatırlatma, Hüseyin Albayrak, 1993.
148. From Trabzon to İstanbul, Heath W. Lowry, 1990.
149. From Trabzon to İstanbul: The Relationship Between Süleyman the Lawgiver & His Foster Brother (Süt Karındaşı) Yahya Efendi, Heath W. Lowry, 1989.
150. Geçmişten Günümüze Akyazı Tarihi, Mustafa Yazıcı, 2002.
151. Geçmişten Günümüze Çaykara.
152. Geschichte des Kaisertums von Trapezunt, Jacob PhilippFallmerayer, 1964.
153. Grandeur et Decadence du Vignoble de Trebizonde, Xavier Planhol, 1979.
154. Greeks and Türkmens: The Pontic Exception, Anthony Bryer, 1975.
155. Greek Colonisation in the Black Sea Area in the Archaic and Classical Periods, J.G.F. Hind, 1971.

156. Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre Trabzon Yer Adları, İlyas Karagöz, 2006.
157. H. 1153-1155 (M.1740-1742) Tarihli Trabzon Şer'iyye Sicili, Güldeniz Özer, 1997.
158. Hamamızade İhsan, Hayatı, Eserleri ve Divanı, Mustafa İsen, Rıdvan Canım, 1989.
159. Hatıralarda Trabzon'un Yakın Tarihi, (1869-1950), Mehmet Akif Bal, 2004.
160. History of the Byzantine and Greek Empires, George Finlay, 1854.
161. Hoşça Kal Trabzon, Mediha Kayra, 2005.
162. International Politics, Economic Development and Social Change in Trabzon in the 19th Century, Turgay Üner, 1976.
163. Istoría tis Pontikis Trapezountas, Apo ta Archaíotata Chronia Mechri Simera, Trifona E.Evangelidi, 1994.
164. İki Savaş Döneminde Trabzon (1680-1690/1723-1746), Temel Öztürk, 2004.
165. İkinci Dünya Savaşı'nda Trabzon, Mesut Çapa, 2005.
166. İkinci Meşrutiyet (1908-1918) Döneminde Trabzon (Eğitim ve Kültür Hayatı), Ahmet Gedikli, 2002.
167. İlimiz Trabzon, Neriman Mazlum, 1966.
168. İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi, Mehmet Özsait, 2000.
169. İngiliz Konsolos William Gifford Palgrave'in Trabzon Hatıraları, İsmail H. Demircioğlu, 1984.
170. İngiliz Konsolosu W. Gifford Palgrave'in Raporlarına Göre 1870'de Trabzon, Ergun Türkcan, 1986.
171. İngiliz Konsolosu Longworth'a Göre Trabzon Vilayeti (1892-1898), Ahmet Halaçoğlu, 1956.
172. İslam Coğrafyacılarına Göre Trabzon, Mahmut Ak, 2000.
173. Journey from Erzurum to Trabzon 1838, 1840.
174. Kadı Sicillerine Göre Akçaabat'ta Mülk Satışları (1648-1658), Kenan İnan, 1998.
175. Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656), Kenan İnan, 1998.
176. Kanuni Şehri Trabzon'da Tarihi İnceleme Gezisi, Rahmi Çiçek, 2005.
177. Karadeniz, Bülent Özukan, 2004.
178. Karadeniz Ansiklopedik Sözlük, Özhan Öztürk, 2005.

179. Karadeniz Bölgesi: Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak, İlker Çakan, 1994.
180. Karadeniz Bölgesi'nde Açılan Azınlık Okulları, Erdoğan Keskinliç, 2006.
181. Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819, Per MinasBıjışkyan, 1969.
182. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Dünü-Bugünü ve Yarını, Aydın Dumanoğlu, 1993.
183. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Tarihsel Gelişimi, Osman Kaya, Murat Yüksel, 1994.
184. Karadeniz ve Civarı Hakkında Amasya ve Trabzon, Ahmet Uğur.
185. Karadeniz'de Bir Zümrüt Kent: Trabzon, 1989.
186. Karadeniz'de Pontus Rüyası, 1997.
187. Karadeniz'de Post Modern Pontuşçuluk, Mehmet Bilgin, 2008.
188. Karadeniz'in Dış Ticarete Kapalı Olduğu Dönemde Trabzon Limanı, İdris Bostan, 2000.
189. Karadeniz'in Doğu Kıyıları, Gürcistan ve Eski Trabzon Vilayeti'miz (Batum-Samsun Dahil) Bölgesinde, M.Ö. VII. Yüzyılda Osmanlı Fethine Kadar Yerleşen Türkler ve Coğrafyada Yaşayan Hatıraları, M. Fahrettin Kırzıoğlu.
190. Karadeniz'in Kitabı Pontus Masalı, Hüseyin Mümtaz, 2000.
191. Kısa Trabzon Tarihi ve Şehrin Özellikleri, Ayten Lermioğlu, 1967.
192. Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461), İbrahim Tellioglu, 2009.
193. Korucu Köyü (Akçaabat-Trabzon) Sosyal Antropolojik Bir Araştırma, Ali Kenan Dil, 1984-85.
194. Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi, Abdullah Saydam, 1990.
195. Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış-1, Melek Öksüz, 2005.
196. Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış-2, Melek Öksüz, 2005.
197. Kuruluşundan Fethine Trabzon'un Kısa Tarihi ve Fethi, İsmail Hacıfettahoğlu, 2001.
198. Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi, Charles Texier, 2002.

199. La Turquie d'Asie: Géographie Administrative Statistique Descriptive Et Raisonnée De Chaque Province de l'Asie-Mineure, Vital Cuinet, 2001.
200. Le Chrysobulle d'Alexis III Comnene: Empereur de Trébizonde en Faveur des Vénitiens, D. A.Zakythinos, 1932.
201. Le Conflit Entre Gênes Et L'empire de Trébizonde à la Veille de la Conquête Turque (1418-1449), N. Banescu, 1939.
202. L'Empire de Trébizonde a Travers un Registre Ottoman de 1487, NicoaraBeldiceanu, 1979.
203. L'empire de Trébizonde Entre l'Orient et l'Occident, J. Irmscher, 1999.
204. L'Empire de Trébizonde et la Géorgie, MichelKursanskis, 1977.
205. L'Empire de Trébizonde et les Turcs Au 13 Siècle, MichelKursanskis, 1988.
206. L'exil a Trébizonde d'une quarantaine de combattants albanais a la fin du XVe siècle, IreneBeldiceanu, 1998.
207. Les Événements Politico-Religieux En Proche-Orient de 1914 à 1918: Mémoires, I: Juillet 1914-October 1918, Jean Naslian, 2008.
208. Les Relations des Pays Roumains Avec Trebizonde aux XIV-XIX Siecles Milletlerarası Türkoloji Kongresi (Türk Tarihi), C. Giurescu, 1979.
209. Lettera Intorno Alla Impresa Di Megollo Lercari in Trebisonda, Bartolomeo Sanarego, 1877.
210. L'impero di Trebisonda, Venezia, Genova e Roma, 1204-1461; Rapportipolitici, Diplomatici e Commerciali, Sergei Pavlovich Karpov, 1986.
211. M. 1583 (H. 991) Tarihli Trabzon Tahrir Defterindeki Şahıs Adları, Nejla Saraç, 1990.
212. Maçka, İsmet Zeki Eyüboğlu, 2004.
213. Madurdağı Savaşı, Mehmet Bilgin, 2000.
214. Medieval Greece and Trebizond: The History of from its Conquest by the Crusaders to its Conquest by the Turks and of the Empire of Trebizond 1204-1461, George Finlay, 1854.
215. Mehmed the Conqueror (1432-1481) and His Time, Halil İnalcık, 1960.
216. Meine Erinnerungen An Den Kaiser von Trapezunt Den König Von, Bernhard Szana, 1922.
217. Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz, Tuğba Eray Biber, 2006.

218. Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi Faaliyetleri, F. Gülnur Kafesoğlu, 1988.
219. Milli Mücadele Döneminde İtilaf Devletlerinin Pontusçu Faaliyetlere Yaklaşımı, Rahmi Doğanay, 2007.
220. Milli Mücadele Döneminde Pontus-Rum Faaliyetleri, Umut Erbaş, 2006.
221. Milli Mücadele Döneminde Trabzon Rum Metropolitliğinin Faaliyetleri, Aydın Özgören, 2006.
222. Milli Mücadele Döneminde Trabzon`da Rum-Pontus Meselesi, Mesut Çapa, 1992.
223. Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Şehirleşme Faaliyetleri, Rahmi Çiçek, 2004.
224. Milli Mücadele Trabzon Ve Mustafa Kemal Paşa, Mhamut Goloğlu, 1981.
225. Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Yerel Yönetim, Rahmi Çiçek.
226. Milli Mücadele ve Trabzon, Figen Konak, 1990.
227. Milli Mücadele Yıllarında İki Trabzonlu: Eyübzade Ömer Fevzi ve Esad Ömer Eyyubi, Veysel Usta, 1998.
228. Milli Mücadele'de Doğu Karadeniz, Mesut Çapa, 2002.
229. Milli Mücadelede Trabzon, Osman Kara, 1987.
230. Milli Mücadelede Trabzon, Sabahattin Özel, 1988.
231. Milli Mücadelede Trabzon, Sabahattin Özel, 1991.
232. Milli Mücadelede Trabzon, Cüneyt Akalın, 1997.
233. Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e Trabzon'da Tiyatro ve Sinema, Mesut Çapa, 2001.
234. Milli Tarihimizde Trabzon Bölgesi, Mehmet Fahrettin Kırzıoğlu, 1994.
235. Mitolojide Doğu Karadeniz, İlyas Karagöz, 2003.
236. Of ve Çaykara, Haşim Albayrak, 1990.
237. Of Kazasının Siyasi, Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Tarihi, Ayhan Bayoğlu, 2000.
238. Of'un Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Mehmet Tursun, 1998.
239. On Horseback Through Asia Minor, Fred Burnaby, 1877.
240. On Sekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret, Necmettin Aygün, 2005.
241. On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Toplum Kültür Ekonomi, Melek Öksüz, 2006.
242. On the Relationship Between the Founder of the Empire of Trebizond and the Georgian Queen Tamar, Cyril Toumanoff, 1940.

243. Original Fragmente, Chroniken, Inschriften und anders Materiale zur Geschichte des Kaisertum, Trapezunt, Jacob Philipp Fallmerayer, 1842.
244. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinin Tarihi Altyapısı (Tarih-Etnik Yapı- Dil-Kültür), Necati Demir, 2005.
245. Orta ve Doğu Karadeniz Limanlarındaki Ticari Faaliyetlerin Kent Nüfusuna Etkisi (1838-1900), Nedim İpek, 2006.
246. Orta ve Doğu Karadeniz Tarihi Araştırmalarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Hakkında Bir Değerlendirme, İbrahim Telliöğlü, 2005.
247. Osmanlı Dönemi Mahkeme Kayıtları Trabzon Şer'iyye Sicilleri 42/2079 (1322-1325) Nolu Deftere Göre Yöre Araştırması, Süleyman Eşit, 1998.
248. Osmanlı Dönemi Mahkeme Kayıtları (Trabzon Şer'iyye Sicilleri) 42/2081 Nolu Deftere Göre Yöre Araştırması, İmdat Güney, 1998.
249. Osmanlı Döneminde Akçaabat (1461-1923), Mustafa Yazıcı, 2006.
250. Osmanlı Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesinde Kurulan Tekke ve Zaviyeler, Harun Bostancı, 2007.
251. Osmanlı Fethinin Ardından Trabzon Şehri, Heath W. Lowry, 2001.
252. Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler, İbrahim Telliöğlü, 2004.
253. Osmanlı Madenciliği ve 19. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'daki Maden Ocakları, Abdullah Saydam, 1991.
254. Osmanlıca Belgelerde Geçmişten Günümüze Trabzon'un Dış Ticaret Tarihi: (Trabzon Uluslararası Bir İhracat ve İthalât Şehridir), Mustafa Yazıcı, 2005.
255. Osmanlılar'da Kentler ve Kentliler, Suraiya Faroqhi, 1993.
256. Öncesi ve Sonrası İle Trabzon'un Fethi, 2001.
257. Panaret'in Trabzon Tarihi, A. Hahanov, (çev. Enver Uzun), 2004.
258. Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640: A Study Based on the Judicial Registers (Şer'i mahkeme sicilleri) of Trabzon, R. C. Jennings, 1990.
259. Pontos-Anatolia, Marianna Koromila, 1989.
260. Pontos Kültürü, Ömer Asan, 1996.
261. Pontos Tarihi: Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz, Per Minas Bıjışkyan, 1998.
262. Pontus Meselesi, Mesut Çapa, 2001.
263. Pontus Meselesi, Yusuf Gedikli, 2002.
264. Pontus Meselesi, Stephane Yerasimos, 1912-1923.

265. Pontus Meselesi: Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele, Mesut Çapa, 1993.
266. Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler), Yusuf Sarımay, Hamit Pehlivanlı, Abdullah Saydam, 1999.
267. Pontus Meselesi 'Yunanlıların Doğu Karadeniz'de Devlet Kurma Hayali', Ahmet Demir, 2002.
268. Questions of Trabzon's Efrenciyan Population: 1486-1583, Heath W. Lowry, 1976.
269. Recherche sur la Ville Ottomane au XVe Siècle, NicoaraBeldiceanu, 1973.
270. Relation Historique Et Géographique D'un Voyage de Constantinople à Trébizonde, Le CitoyenBeauchamp, 1801.
271. Resmi Osmanlıca Belgelerde Trabzon'un Kısa Tarihçesi, Mustafa Yazıcı, 2003.
272. Rose Macaulay'in "Trabzon Kuleleri" Adlı Eserinin Yeni Tarihselcilik Eleştirisi Metodu İle İncelenmesi, Fatih Öztürk, 2008.
273. Rural Society in Matzouka, Anthony Bryer, 1986.
274. Rural Society in the Empire of Trebizond, Anthony Bryer, 1966-67.
275. Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Enver Uzun, 2008.
276. Rus İşgalinde Trabzon Direnişi, Mehmet Bilgin, 2008.
277. Rusların 1810'da Trabzon'a Bir Baskını, Süleyman, 1923.
278. Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787), İdris Bostan, 1995.
279. Salnamelere Göre 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon Vilayeti, Ebru Eser, 2003.
280. Shipping in the Empire of Trebizond, Anthony Bryer, 1966.
281. Son Trabzon İmparatorluğu: (1204 - 1461), William Miller, 2007.
282. Studies On Ottoman Social History İn The Sixteenth And Seventeenth Centuries: Women, Zimmis And Sharia Courts İn Kayseri, Cyprus And Trabzon, Ronald C. Jennings, 1999.
283. Survey at Buzluca, Trabzon Vilayet, Turkey 1992, 1994.
284. Sürmene, Mehmet Bilgin, 1990.
285. Sürmene Tarihi, Mehmet Bilgin, 1990.
286. Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk yarısında Trabzon'da Gayrimüslimler (1800-1850), Hülya Akbulut, 2007.
287. Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri, Eyyüb Şimşek, 2007.
288. Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları, Turan Açık, 2007.

289. Şer'iye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1148-1735 / 1153-1741, Miraç Tosun, 2005.
290. Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1171-1182/1758-1769, Yücel Dursun, 2003.
291. Şer'iye Sicillerine Göre Trabzon'da Müslim-Gayr-i Müslim Münasebetleri, Kemal Çiçek.
292. Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve Hicri 1253-1256 (M. 1837-1840) Tarihli Trabzon Şer'iyye Sicili Defteri, Oktay Karaman, 2000.
293. Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Musa Çadırcı, 1997.
294. Tanzimat'ın Trabzon'da Uygulanması (1839-1856), Emine Esin Sarıoğlan, 1996.
295. Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus, Haşim Albayrak, 2003.
296. Tarih Boyunca Pontus, Fatma Acun, 1999.
297. Tarih İçinde Tonya, Muhammet Atmaca, 2005.
298. Tarihi, Coğrafyası, Folkloru İle İlimiz Trabzon, Veysel Usta, Yaşar Soytürk, 1988.
299. Tarihi, Ekonomik, Sosyal Yönleriyle Trabzon, Said Bilal Çakıroğlu, 1964.
300. Tarihi Metinlerimizde Karadeniz ve Trabzon, Ahmet Uğur, 1988.
301. Tarihi Osman-i Encümeni Trabzon Şubesi ve Trabzon Tarihi Meselesi, Melek Öksüz, 2005.
302. Tarihi Trabzon Yunan - Roma - Bizans - Kommen ve Türk Devirleri, Kemal Peker, 1959.
303. Tarihin Ayak İzleri Osmanlı Belgelerinde Trabzon, Sezgin Demircioğlu, 2008.
304. Tarihsel Süreç İçinde Doğu Karadeniz'de Toplumsal Değişim, Michael E. Meeker, 1988.
305. Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı, İlyas Karagöz, 1998.
306. Tarihsel Süreçten Günümüze Trabzon-Gümüşhane: Halklar Sülaleler Aşiretler Oymaklar Lakaplar, Adnan Güngör Üçüncüoğlu, 2002.
307. Tarihte İktisadi Trabzon, Kemal Peker Bekaroğlu, 1950.
308. Tarihte Trabzon, Kemal Peker, 1961.
309. Tarihte Trabzon, Murat Yüksel, 1994.
310. Tebriz-Trabzon Ticareti (1830-1900) Bir Yolun Yükseliş ve Gerileyiş, Charles Issawi, 1988.

311. The Armenians of Trebizond, Mesrob K. Krikorian, 1977.
312. The Black Sea A History, Charles King, 2005.
313. The Coinage of the Grand Komnenos Manuel I, MichelKursanskis, 1979.
314. The Crypto-Christians of Trebizond, F.W. Hasluck, 1921.
315. The Empire of Trebizond, Minzlov, 1922.
316. The Empire of Trebizond and the Pontos, A. M. Foss, 1980.
317. The Empire of Trebizond in History and Literature, Alexander Alexandrovich Vasiliev, 1940-41.
318. The Fate of Byzantine Monastic Properties Under The Ottomans: Examples From Mount Athos, Limnos And Trabzon, Heath W. Lowry,
319. The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222), Alexander Alexandrovich Vasiliev, 1936.
320. The Greeks in the Black Sea: From the Bronze Age to the Early 20th Century, MariannaKoromila, 1991.
321. The History of Greece from its conquest by the crusaders to its conquest by the Turks and of the Empire of Trebizond 1204 – 1461,George Finlay, 1851.
322. The History of Trebizond in Four Books, ThomasGainsford, 1616.
323. The Islamization & Turkification Of The City Of Trabzon (Trebizond), 1461-1583, Heath W. Lowry, 2009.
324. The Ottoman Tahrir Defters as a source for Urban Demographic History: The Case Study of Trabzon (C.A. 1486-1583), Heath W. Lowry, 1977.
325. The Pontus (and the Right Claims of its Greek Population), Demosthenes Economides, 1920.
326. The Russian Administration of the Occupied Ottoman Territories During the FirstWorld War: 1915-1917, Halit Dünder Karaca, 2002.
327. The Turkish Dialects Of Trabzon: Their Phonology And Historical Development, Bernt Brendemoen, 2002.
328. Ticaretin Başşehri Trabzon, Alâaddin Yüksel, 1995.
329. Trabzon, Ahmet Önal, 1993.
330. Trabzon, Atilla Aşut, Bilgin Aygöl, 1989.
331. Trabzon, Mehmet Aşık, 1987.
332. Trabzon 1869 - 1933 Yılları Yaşantısı, Cumhuriyet Odabaşıoğlu.
333. Trabzon 1869 - 1933 Yılları Yaşantısı, Mustafa Duman, 1987.

334. Trabzon 2000, 2000.
335. Trabzon 2006, 2006.
336. Trabzon 89, 1989.
337. Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –I, Hakkı Tuncay Haliloğlu, 1945.
338. Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –II, Hakkı Tuncay Haliloğlu, 1945.
339. Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –III, Hakkı Tuncay Haliloğlu, 1945.
340. Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –IV, Hakkı Tuncay Haliloğlu, 1945.
341. Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –V, Hakkı Tuncay Haliloğlu, 1945.
342. Trabzon Adı Üzerinde Bir Araştırma –VI, Hakkı Tuncay Haliloğlu, 1946.
343. Trabzon Ahkam Defteri'ne Göre Rize'nin İktisadi ve Sosyal Yapısı (1740-1911), Kasım Anıt, 1996.
344. Trabzon Akyazı Kitabeleri, Murat Yüksel, 2003.
345. Trabzon/Batum Eyâleti Valileri (1755-1795), Mehmet İnbaşı, 1994.
346. Trabzon Belediye Tarihi I – Osmanlı Dönemi, Rasim Şimşek, 1993.
347. Trabzon Belgelerle Milli Mücadele Yılları 1919-1923, Cumhur Odabaşoğlu, 1990.
348. Trabzon Bölgesi'nde Rum-Pontus Cumhuriyeti Kurulması Faaliyetleri, Mithat Sertoğlu, 2000.
349. Trabzon-Değirmendere Havzası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri, Aydın Kılıçaslan, 1994.
350. Trabzon Deyince... (50 Yıl Öncesinin Alacakaranlığından Çizgiler), Ruşen Keleş, 1990.
351. Trabzon Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları 1869-1928, Cumhur Odabaşoğlu, 1981.
352. Trabzon-Erzurum-Bayezid Yolu (1850-1900), Selahattin Tozlu, 1997.
353. Trabzon Eyaleti ve Kırım Harbi, Sezgin Demircioğlu, Nazım Kuruca, 2008.
354. Trabzon Eyaletinde Müttegallibe Hareketleri ve Ayanlık (1750-1850), Abdullah Bay, 2007.
355. Trabzon Eyaleti'nin Kırım Harbi'ne Katkıları, Besim Özcan, 2001.
356. Trabzon Fetih Yıllığı, İsmail Hacifettahoğlu, Muhittin Bal, 1994.
357. Trabzon Fethi ve Trabzon Kralları, Ömer Akbulut, 1964.
358. Trabzon Fethinin Trabzon'da İşlenmeyen Özellikleri, Mustafa Yazıcı, 1988.
359. Trabzon Gazetesi'ne Göre Trabzon Vilayeti (1906-1907), Gökhan Selcik, 2003.
360. Trabzon Gümrüğü, Necmettin Aygün, 1997.

361. Trabzon Gümrüğü (1750-1800), Necmettin Aygün, 2000.
362. Trabzon İl Halk Kütüphanesi'ndeki Arap Dili ve Belagatı Alanındaki Yazmalar ve Ali Kuşçu'nun "Risale Fi'L-Mecaz ve L'isti'are"sinin Edisyon Kritiği, Murat Sula, 2000.
363. Trabzon İlinde Nüfus Hareketleri ve Göçler, Hayati Doğanay, 1986.
364. Trabzon İlinin Kısa Tarihi, 1997.
365. Trabzon İmparatorluğu Tarihi, Jacob Philipp Fallmerayer, 1827.
366. Trabzon İmparatorluğu'nda Gemicilik, Anthony Bryer, 1997.
367. Trabzon-İran Transit Nakliyesi, Cumhur Odabaşoğlu.
368. Trabzon İskender Paşa Vakfı, Ümit Kılıç, 2008.
369. Trabzon Kanuni Özel Sayısı, Bilgin Aygül, Hayati Baki, Kudret Emiroğlu, Şenay Eryavuz, İlkay Somel, 1994.
370. Trabzon Kaynakçası, Cumhur Odabaşoğlu, 1991.
371. Trabzon Kenti Planlama Modeli Üzerine Eleştiriler, Hüseyin Kaptan, 1985.
372. Trabzon Kitabeleri, Ömer Akbulut, 1953.
373. Trabzon Kronolojisi (M.Ö. 800-M.S. 2010), Mehmet Akif Bal, 2009.
374. Trabzon Kurtuluş Yıldönümünde, İzzet Buharalı, 1949.
375. Trabzon Kültür Tarihine Bir Bakış: Trabzon Tarihi: Trabzon Eğitim Tarihi: Trabzon Basın Tarihi, Hüseyin Albayrak, 1989.
376. Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü, Kudret Emiroğlu, 1984.
377. Trabzon Milli Mücadele Yılları Basını: 1919-1925, Cumhur Odabaşoğlu, 1993.
378. Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Milli Mücadele'deki Yeri Alaaddin Uzlu, 1987.
379. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri, Mesut Piyale, 1992.
380. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tarihçesi, Mustafa Oral, 1994.
381. Trabzon Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti, Ergün Aybars, 1989.
382. Trabzon Nasıl Alındı?, M. Kemal Yanbeğ, 1945.
383. Trabzon Rum Devleti'nin Kuruluşu Hakkındaki Tartışmalar, İbrahim Tellioglu, 2004.
384. Trabzon - Rum İmparatorluğunun Fethi, M. Tekindağ, 1959.
385. Trabzon Rum İmparatoru Aleksios Komnenos'un Fermanları, Şinasi Başeğmez, 1987.
386. Trabzon Salnamesi, Nuriye Sarıalioğlu, 1988.

387. Trabzon Salnamesi (1295), Makbule Şahiner, 1999.
388. Trabzon Salnamesi H. 1309 (1891), Nermin Budak, 1989.
389. Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası, Kudret Emiroğlu, 1988.
390. Trabzon Sülüklü Şehir Mezarlığı'ndaki 18. Yüzyıl Mezar Taşları, Kader Yer, 2004.
391. Trabzon Şehri Tarihi, Fuat Erayda, 1937.
392. Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi: 1461-1583, Heath W. Lowry, 1981.
393. Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi: 1461-1583, Heath W. Lowry, 1982.
394. Trabzon Şehrinin İslâmlaşması, Ayten Sönmez, 1999.
395. Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi (1461–1583): Trabzon Örneğinde Osmanlı Tahrir Defterlerinin Şehirleşme Demografik Tarihi İçin Kaynak Olarak Kullanılması, Heath W. Lowry, 1981.
396. Trabzon Şehrinin Tarihi, Fuat Erayda, 1957.
397. Trabzon Şer'iyeye Sicillerindeki Fermanlara Göre Katolik Ermeniler ve Mezhep Değiştirme Yasağı, Abdullah Saydam, 2000.
398. Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç - Alacak İlişkileri, Kenan İnan, 1999.
399. Trabzon Tarihi, Kemal Karadenizli, 1954.
400. Trabzon Tarihi, Kenan İnan, 2006.
401. Trabzon Tarihi, Osman Turan, 1977.
402. Trabzon Tarihi, Ömer Şen, 1998.
403. Trabzon Tarihi, Şakir Şevket, 1949.
404. Trabzon Tarihi 1, Şakir Şevket, 1946.
405. Trabzon Tarihi 2, Şakir Şevket, 1947.
406. Trabzon Tarihi 3, Şakir Şevket, 1947.
407. Trabzon Tarihi 4, Şakir Şevket, 1947.
408. Trabzon Tarihi 5, Şakir Şevket, 1947.
409. Trabzon Tarihi 6, Şakir Şevket, 1947.
410. Trabzon Tarihi 7, Şakir Şevket, 1947.
411. Trabzon Tarihi 8, Şakir Şevket, 1947.
412. Trabzon Tarihi 9, Şakir Şevket, 1948.
413. Trabzon Tarihi 10, Şakir Şevket, 1948.
414. Trabzon Tarihi 11, Şakir Şevket, 1948.
415. Trabzon Tarihi 12, Şakir Şevket, 1948.

416. Trabzon Tarihi 13, Şakir Şevket, 1948.
417. Trabzon Tarihi 14, Şakir Şevket, 1948.
418. Trabzon Tarihi 15, Şakir Şevket, 1948.
419. Trabzon Tarihi 16, Şakir Şevket, 1948.
420. Trabzon Tarihi Araştırmalarında Saha Çalışmasının Önemi, Haşim Karpuz, 2000.
421. Trabzon Tarihi Bibliyografyası, Yüksel Küçüker, 2008.
422. Trabzon Tarihi Bibliyografyası, Yüksel Küçüker, 2010.
423. Trabzon Tarihi: Fetihden Kurtuluşa Kadar, Mahmut Goloğlu, 1975.
424. Trabzon Tarihi-Fethi, Kazım İsmail Gürkan, 1994.
425. Trabzon Tarihi (Kuruluşundan Fethine Kadar), Fyodor Ivanoviç Uspenski, 2003.
426. Trabzon Tarihi İçin Düşündüklerim, İlyas Karagöz.
427. Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998), 2000.
428. Trabzon Tarihi Yazılabilir mi?, Abdullah Günel, 1949.
429. Trabzon Tarihinden Bir Yaprak, A. Şerif Beygü, 1938.
430. Trabzon Tarihine Bakışlar, Bülent Daver, 1989.
431. Trabzon Tarihine Bir Bakış, Osman Turan, 1994.
432. Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey'den Gelen ve Rus Hükümetince Ermenilerden Çeteler Teşkil Edilmekte Olduğunu Bildiren Rapor, 1982.
433. Trabzon Valileri, Nesip Yağmurdereli, 1945.
434. Trabzon ve Çevresi, Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öksüz, 2001.
435. Trabzon ve Çevresi Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu, 3-5 Mayıs 2001, 1. Cilt, (haz. Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öksüz), 2002.
436. Trabzon ve Çevresi Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu, 3-5 Mayıs 2001, 2. Cilt, (haz. Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öksüz), 2002.
437. Trabzon ve Çevresinde Sosyo-Kültürel Yapı, Mustafa Yazıcı, 2000.
438. Trabzon ve Giresun'da Rum Faaliyetleri (1919-1922), Mesut Çapa, 1986.
439. Trabzon ve İki Trabzonlu Tarih, Kültür ve İktisat Bilimine Dair Çeşitlemeler ve Özgeçmişler, Zeyyat Hatipoğlu, Feyyaz Kuğu, 2010.
440. Trabzon ve Kars Hatıraları: İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa, Sami Sabit Karaman, 2002.
441. Trabzon ve Savaş, Süleyman Beyoğlu, 1997.
442. Trabzon ve Valileri, Nesip Yağmurdereli, 1945.
443. Trabzon Vilayeti Salnameleri, Subutay Hikmet Karahasanoğlu, 1988.

444. Trabzon Vilayeti Salnamelerinde Sürmene (1869-1873), Metin Hamzaçebi, 2007.
445. Trabzon Vilayeti Salnamelerinde Sürmene (1874-1878), Metin Hamzaçebi, 2007.
446. Trabzon Vilayeti Salnamelerinde Sürmene (1881-1889), Metin Hamzaçebi, 2007.
447. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1869, Kudret Emiroğlu (haz.), 1993.
448. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1870, Kudret Emiroğlu (haz.), 1993.
449. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1871, Kudret Emiroğlu (haz.), 1993.
450. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1872, Kudret Emiroğlu (haz.), 1994.
451. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1873, Kudret Emiroğlu (haz.), 1995.
452. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1874, Kudret Emiroğlu (haz.), 1995.
453. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1875, Kudret Emiroğlu (haz.), 1995.
454. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1876, Kudret Emiroğlu (haz.), 1995.
455. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1877, Kudret Emiroğlu (haz.), 1995.
456. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1878, Kudret Emiroğlu (haz.), 1999.
457. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1879, Kudret Emiroğlu (haz.), 1999.
458. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1881, Kudret Emiroğlu (haz.), 1999.
459. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1888, Kudret Emiroğlu (haz.), 2002.
460. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1892, Kudret Emiroğlu (haz.), 2005.
461. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1894, Kudret Emiroğlu (haz.), 2007.
462. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1896, Kudret Emiroğlu (haz.), 2007.
463. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1898, Kudret Emiroğlu (haz.), 2007.
464. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1900, Kudret Emiroğlu (haz.), 2008.
465. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1901, Kudret Emiroğlu (haz.), 2008.
466. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1902, Kudret Emiroğlu (haz.), 2008.
467. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1903, Kudret Emiroğlu (haz.), 2008.
468. Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904, Kudret Emiroğlu (haz.), 2009.
469. Trabzon Vilayetinde Yer Adlarını ve İdari Yapıyı Değiştirme Teşebbüsleri, Ayhan Yüksel, 2000.
470. Trabzon Yıllığı 1997, Hüseyin Albayrak, 1997.
471. Trabzon Yöresi Sözlü Kültür/Tarih Malzemesinin Trabzon Tarihi Araştırmaları İçin Kaynak Olarak Durumu ve Önemi, Kemal Üçüncü, 2007.
472. Trabzon'da Amerikan Azınlık Okulları, Hüseyin Albayrak, 1992.
473. Trabzon'da Asırlık Bir Eğitim Kurumu: Mekteb-i Dar-ul Muallamin ve Asırlık Eğitimciler (1890-1978), Hüseyin Albayrak, 2007.

474. Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700), Sebahattin Usta, 2004.
475. Trabzon'da Dini Hayat, Ömer Yıldırım, 2004.
476. Trabzon'da Eğitim ve Kültür Hayatı (1839-1923), Mesut Piyale, 1988.
477. Trabzon'da Ermeni Nüfusu ve 1895 Ermeni Olayları, Rahmi Çiçek, 1974.
478. Trabzon'da Ermeni Nüfusu ve 1895 Ermeni Olayları, Rahmi Çiçek, 2001.
479. Trabzon'da İç Göçler, Kentle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Bütünleşme, Cenap Sancar, 1992.
480. Trabzon'da Kanuni Sultan Süleyman, Mesut Çapa, 2003.
481. Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı (1865-1928), Ali Birinci.
482. Trabzon'da Oğuz Türkler, Reşit Tarakçıoğlu, 1945.
483. Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, Halil Edhem, 1915.
484. Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, Halil Edhem, 1918.
485. Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri, Halil Edhem, 2001.
486. Trabzon'da Rus İşgali ve Sonuçları, Mesut Çapa, 1999.
487. Trabzon'da Son İngiliz Konsolosu Vorley Harris ve Bölge Hakkındaki Gözlemleri (1948-1957), Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, 2005.
488. Trabzon'da Tarih Tarihte Trabzon, Ayşe Sevim, 1993.
489. Trabzon'da Tren ve Liman, Abdullah Günel, 1944.
490. Trabzon'da Yayımlanan "İstikbal Gazetesi"nde Pontus Meselesi, Mesut Çapa, 1967.
491. Trabzon'da Yerel Yönetim Düşüncesi ve Şehirleşme Çalışmaları (1919-1933), Rahmi Çiçek, 2000.
492. Trabzon'daki İngiliz Konsolosu Alfred Biliotti'nin Raporunda Batum'dan Trabzon'a Göçler, İsmail Hakkı Demircioğlu, 1984.
493. Trabzon'dan Beşikdüzü'ne, Şevket Çulha, 1974.
494. Trabzon'dan Rize'ye Bir Yolculuk: Ağustos 1922'de Rize, Mesut Çapa, 1974.
495. Trabzonlu Avni Divanı Transkripsiyonlu Metin İnceleme Sözlük, Selma Ülker, 2006.
496. Trabzonlu Bir Yerel Tarihçi: Hasan Umur, İsmail Hakkı Demircioğlu, 2009.
497. Trabzonlu Cihan Padişahı Kanuni, Necmi Koç, 1995.
498. Trabzonlu Cihan Padişahı Muhteşem Kanuni Sultan Süleyman, 2005.
499. Trabzonlu Hüseyin Hüsnü'nün Manzum Ve Mensur Asarı, Hüseyin Hüsnü,
500. Trabzonlu Kanuni, Mustafa Yazıcı, 1995.

501. Trabzon'un 1967/153 Numaralı H. 1257-1260 Tarihli Şer'iyye Sicil Defteri, Yahya Yılmaz, 2000.
502. Trabzon'un Ekonomik Durumu Hakkında, Abdullah Günel, 1946.
503. Trabzon'un Fethi, Hüseyin Albayrak, 1995.
504. Trabzon'un Fethi, İsmail H. Ertaylan, 2001.
505. Trabzon'un Fethi, Kenan İnan, 2000.
506. Trabzon'un Fethi, Kolektif, 1995.
507. Trabzon'un Fethi, M. Kemal Yanbeğ, 2001.
508. Trabzon'un Fethi 21 Muharrem 866-26 Ekim 1461, İsmet Parmaksızoğlu, 1971.
509. Trabzon'un Kurtuluşu, Abdullah Günel, 1948.
510. Trabzon'un Kurtuluşu, 1995.
511. Trabzon'un Ortaçağda Ticaretteki Yeri, Ali İpek, 2006.
512. Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Kenan İnan, 2003.
513. Trabzon'un Tarihçesi, 1957.
514. Trabzon'un Tarihi, Coğrafi, Ekonomik, Endüstri, Sosyal, Kültürel Durumu, Sebahattin Sınır, 1969.
515. Trabzon'un Tarihi Coğrafyası, Abdullah Pural, 1995.
516. Trabzon'un Tarihteki ve Bugünkü Manzarası, Yusuf Mazhar Aren, 1947.
517. Trabzon'un Yakın Tarihi, Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, 1986.
518. Trade and Merchants in the Nineteenth-Century Trabzon: Elements of Ethnic Conflict, A. Üner Turgay.
519. Trebizond and Beyond, John Marriner, 1969.
520. Trebizond and the Turks (1352-1402), Elizabeth Zachariadou, 1979.
521. Trebizond: The Last Greek Empire, William Miller, 1926.
522. Trébizonde Avant L'oubli, Joseph Macé Scaron, 1990.
523. Trébizonde En Hiver/La Stase Du Léophore, Patrick Boman, 2003.
524. Tunç Çağlarda Doğu Karadeniz Bölgesi, Özlem Çevik, 1995.
525. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Trabzon Rus Konsoloslugu, Mesut Çapa, 2008.
526. Türkiye'de Geçen Bir İngiliz Romanı: Trabzon'un Kuleleri, Nüket Esen, 1987.
527. Türkiye'nin Kalesi: Trabzon Şehri, Kudret Emiroğlu, 1996.
528. Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Veysel Usta, 2006.
529. Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu (16-18 Mayıs 2006).

530. Une Nouvelle Monnaie de l'empire de Trébizonde, Michel Kursanskis, 1972.
531. Vakfikebir'de Sosyal ve Dini Yapı, Adem Topkara, 2007.
532. Vilayet Arşivleri ve Trabzon'un Yok Edilen Hafızası: Trabzon Vilayet Arşivi, Dünder Alikılıç, 2005.
533. Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'da Bürokrasi ve Eşraf, Kudret Emiroğlu, 2002.
534. Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'un İktisadi ve Ticari Hayatı (1869-1904), İrşat İldeniz, 1988.
535. Von Sinop Nach Trabzon, Margarethe Zuber Klausberger, 1970.
536. Vom Kentrites Bis Trapezus, Franz Segl, 1925.
537. Wanderungen im Oriente, Während der Jahre 1843 und 1844: Reise Längs der Donau nach Konstantinople und nach Trebisond, Karl Koch, 1846.
538. Yakın Tarihimize Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri, Ali Güler, 1995.
539. Yakın Yıllarda Yayımlanan Trabzon'la İlgili Kitaplardan Seçmeler, 1987.
540. Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam, Mesut Çapa, Rahmi Çiçek, 2004.
541. Yitik Gymnias Şehri ve Thekesh Dağı: Bayburt-Gümüşhane-Trabzon'da Onbinlerin Hatıratı, Adnan Güngör Üçüncüoğlu, A. Celil Kahveci, Mustafa Güğercin, 2009.
542. Yoroz Yardı, Rıfat Karabacak, 2005.
543. Zağnos Paşa, Muharrem Eren, 1994.
544. Zur Geschichte von Trapezunt unter Justinian dem Grossen, Alexander Alexandrovich Vasiliev, 1930.

2.2.2. Yazar Adları Dizini

2.2.2.1. Mimarlık ve Sanat Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Yazar Adları Dizini

1. Açık, Turan	8. Akok, Mahmut
2. Akalın, Cüneyt	9. Aksoy, Erdem
3. Akat, Abdullah	10. Aksoy, Özgönül
4. Akbulut, Ömer	11. Aktaş, Esen
5. Akçaoğlu, Hasan	12. Albayrak, Halil
6. Akdeniz, Filiz	13. Albayrak, Hüseyin
7. Akyıldız, Cemal	14. Alcock, Thomas

15. Alikılıç, Dündar
16. Alpatov, Michail A.
17. Altuni, Ahmet Can
18. Anabolu, Mükerrerem
19. Arrianus, Flavius
20. Arslan, Melih
21. Asasoğlu, Ali
22. Aşık, Mehmet
23. Aşık, Özgür
24. Atay, Zeynep
25. Aydemir, Şinasi
26. Aydın, Mustafa
27. Aydın, Ş.
28. Aydın, Yelda
29. Aygün, Necmettin
30. Aysu, Emre
31. Ayyıldız, Sonay
32. Bahçekapılı, Alâettin
33. Baklanov, N.
34. Bali, Ahmet Can
35. Ballance, Selina
36. Balyan, E. D.
37. Barth, Heinrich
38. Başgelen, Nezih
39. Bayartan, Mehmet
40. Bayraktar, Alemdar
41. Bekdemir, Ünsal
42. Beldiceanu, Nicoara
43. Belli, Oktay
44. Bendall, Simon
45. Berki, Ali Himmet
46. Beyazlı, Dilek
47. Bilge
48. Bilgin, Mehmet
49. Binbaşı Süleyman Bey
50. Birdsall, J. Neville
51. Birlik, Süheyla
52. Bostan, Hanefi
53. Bölükbaşı, Atilla
54. Brounov, N.
55. Brown, T. S.
56. Bryer, Anthony
57. Bulut, Aydan
58. Bulutay, Kâzım
59. Campbell, I. C. G.
60. Canalioğlu, Mehmet Volkan
61. Cargnelli, Renata L.
62. Carr, Annemarie Weyl
63. Cebeci, M.
64. Cezar, Mustafa
65. Chrysanthos, P.
66. Cihanoğlu, Selim
67. Cinemre, Vefa Baki
68. Ciravoğlu, Öner
69. Clavijo, Ruy Gonzales De
70. Concino, E.
71. Cordan, Özge
72. Cordier, Henri
73. Crow, James
74. Cumont, Franz
75. Çadircı, Musa
76. Çağdaş, M. Erdal
77. Çağman, Çevri
78. Çakalof, A. E.
79. Çakır, Zehra
80. Çakıroğlu, Birgül

81. Çakıroğlu, Said Bilâl	114. Düzenli, Evrim
82. Çakmak, Arda	115. Eastmond, Anthony
83. Çavdar, Ayça S.	116. Edhem, Halil
84. Çeltik, M. Ali	117. Efe, Burcu
85. Çetinkaya, Sibel	118. Elmalı, Derya
86. Çetiner, Bülent	119. Emekçi, Zeliha
87. Çetintaş, Sedat	120. Eminağaoğlu, Zehra K.
88. Çevik, Sonay	121. Emir, Osman
89. Çilingir, Alev	122. Emiroğlu, Kudret
90. Çolak, Nejdet	123. Emre, Şinasi
91. Da Verica, Tarsicio Succi	124. Endres, Clifford
92. Dağlı, Yücel	125. Engin, Emre
93. Dalby, Andrew	126. Engin, Nihan
94. Demir, Ahmet	127. Enön, Zerrin
95. Demir, Necati	128. Ercüment, Sibel
96. Demircioğlu, İsmail Hakkı	129. Ergün, Süreyya
97. Demirkaya, Fulya Üstün	130. Ergüney, Asiye Jule
98. Deyrolle, Théophile	131. Erol, Şengül Yalçınkaya
99. Dionysatoy, Theoklitoy Monahoy	132. Erşen, Fulya
100. Dilaver, Sadi	133. Erten, Erkin
101. Dilek, Zeki	134. Ertuğrul, Özkan
102. Diler, Ömer	135. Ertürk, Zafer
103. Dosogne, J.	136. Eruzun, Cengiz
104. Dökmeci, Vedia	137. Eryiğit, Hülya
105. Drews, Robert	138. Esen, Nüket
106. Duman, Mustafa	139. Evliya Çelebi
107. Dupre, Pierre	140. Eyice, Semavi
108. Durmuş, Serap	141. Eyüboğlu, İsmet Zeki
109. Durmuş, Sinan	142. Eyüboğlu, Kemal
110. Dursun, Pelin	143. Fallmerayer, Jacob Philipp
111. Dursunoğlu, T. Ziya	144. Gedikli, Pınar
112. Duymaz, Şevki	145. Gedikli, Reyhan
113. Düzenli, Halil İbrahim	146. Gedikoğlu, Haydar

147. Gerçek, Bekir	180. İnandık, Hamit
148. Goloğlu, Mahmut	181. İnce, Kasım
149. Göldeli, İpek	182. İren, Murat
150. Göldeli, İzzet	183. İskender, Mustafa
151. Gregoire, Henri	184. İskender, Suat
152. Grierson, Philip	185. İskender Süleyman
153. Gülensoy, Tuncer	186. Jacoby, David
154. Gülergün, Bilgi	187. Janin, Raymond
155. Güllüdağ, Nesrin	188. Janssens, Emile
156. Gündüzalp, Nural	189. Jennings, Ronald Carlton
157. Günel, Abdullah	190. Kabar, Olcay
158. Güner, Ömer	191. Kahraman, Halil
159. Güngör, Bülent	192. Kahraman, Seyit Ali
160. Güngör, Y.	193. Kahrıman, Ömer
161. Gür, Şengül Öymen	194. Kahya, Nimet Candaş
162. Gürdal, İrfan	195. Kalafatoğlu, Osman Zihni
163. Hacıfettahoğlu, İsmail	196. Kalaycı, M. Tahsin
164. Halaçoğlu, Ahmet	197. Kalyoncu, Hasan
165. Hamamizâde İhsan Bey	198. Kandil, Mustafa
166. Hamzaçebi, Metin	199. Karaca, Sebahattin
167. Hasluck, Frederick William	200. Karadayı, Ayhan
168. Havuş, Mehmet	201. Karadayı, Gülcan
169. Henry, H. P.	202. Karaduman, Necmettin
170. Hionides, Constantine	203. Karahasanoğlu, Sibel
171. Horn, Robert C.	204. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet
172. Horuluoğlu, Şamil	205. Karakoyunlu, Sadri
173. Hoş, Sacide	206. Karaosmanoğlu, Hüseyin
174. Hubbard, Ethel Daniels	207. Kardeş, Osman Nuri
175. Dormition Skete Icons	208. Karpuz, Haşim
176. Isaac, Jane	209. Kavanoz, Mustafa
177. Issawi, Charles	210. Kaya, Elmas
178. İbiş, Tümerkan	211. Kaya, Emrah
179. İnan, Kenan	212. Kayaoğlu, İzzet Gündäđ

213. Kaysokalybitis, N.
 214. Keleş, Ruşen
 215. Kelly, Lady
 216. Keramevs, A. I
 217. Kocabal, Sezen
 218. Koç, Mehmet Öncel
 219. Koçu, Reşat Ekrem
 220. Koliyas, Ioanna
 221. Konak, Volkan
 222. Korlu, Muzaffer
 223. Korkmaz, Mehmet Akif
 224. Köksal, Recep
 225. Kökten, İ. Kılıç
 226. Köktürk, Şahin
 227. Köse, İsmail
 228. Krumbacher, Karl
 229. Ktenidi, F.
 230. Kubat, A. S.
 231. Kukul, M. Halistin
 232. Kuloğlu, Nilgün
 233. Kumantaş, Yücel
 234. Kultufan, Songül
 235. Kurnaz, Mehmet
 236. Kurşun, Zekeriya
 237. Kuzuoğlu, Nüvit S.
 238. Kyriakides, Epameinondas
 239. Kyriakidis, Tassos
 240. Lafontaine
 241. Laird, James Douglas
 242. Lambert, J. H
 243. Lampsides, Odysseus
 244. Lermioğlu, Ayten
 245. Lowry, Heath W.
 246. Macaulay, Rose
 247. Madran, Emre
 248. Magdalinis, Monahis
 249. Mango, Cyril
 250. Marinescu, Fl.
 251. Martin, Hisard Bernadette
 252. Mcging, B. C.
 253. Meinardus, Otto
 254. Mercangöz, Zeynep
 255. Merriam, Gordon P.
 256. Mete, Hasan
 257. Miller, William
 258. Millet, Gabriel
 259. Minutoli, Baron Julius Von
 260. Midilli, Reyhan
 261. Mintslov, S. R.
 262. Moraux, Paul
 263. Murad, Mehmet
 264. Mülayim, Selçuk
 265. Nâsturel, Petre S.
 266. Nemlioğlu, Candan
 267. Neville, Birdsall J.
 268. Odabaşıoğlu, Cumhuri
 269. Oflaz, Mustafa
 270. Okman, İbrahim
 271. Okyay, Gülден
 272. Olşen, Koray
 273. Orbay, Kayhan
 274. Orhan, Zeynep
 275. Ovalı, Filiz
 276. Ö., D.
 277. Önder, Mehmet
 278. Önge, Yılmaz

279. Önsoy, Hızır
280. Özbayraktar, Mehtap
281. Özdemir, M.
282. Özel, Mehmet
283. Özen, Sanem Lerzan
284. Özer, Ahmet
285. Özer, Mustafa
286. Özdemir, İlkay Maşat
287. Özdemir, Simla
288. Özdemir, Yaşar Bedri
289. Özen, Hamiyet
290. Özer, Ahmet
291. Özgen, Süleyman
292. Özgüner, Orhan
293. Öztekin, Kamuran
294. Öztürk, Kutsal
295. Öztürk, Metin
296. Öztürk, Temel
297. Özveren, Eyüp
298. Özyaba, Murat
299. Palgrave, William Gifford
300. Papadimtrioy, R.
301. Papadopulo
302. Peker, Kemal
303. Pepe, Ahmet Can
304. Pınar, İlhan
305. Plesters, Joyce
306. Polo, Marco
307. Powell, A.
308. Pulathaneli, Arslan
309. Pulathan, Ayşegül
310. Restle, Marcell
311. Retowski, Otto
312. Rice, David Talbot
313. Rice, Tamara Talbot
314. Rosenqvist, Jan Olof
315. Safran, L
316. Sağlamer, Gülsün
317. Sağsöz, Ayşe Velioglu
318. Saka, Emine
319. Sakel, Dean
320. Sancar, Cenap
321. Sancar, Kıymet
322. Saradi, Helen
323. Saralioğlu, M.
324. Sarı, Reyhan M.
325. Savvaslonidhis
326. Saydam, Abdullah
327. Segl, Franz
328. Sesli, Canan
329. Sevim, Ayşe
330. Sevim, Barış
331. Sevim, M.
332. Sinclair, Thomas Alan
333. Sınır, Sebahattin
334. Sinan, P. Ebru
335. Smith, M. Q.
336. Sönmez, Neslihan
337. Sözen, Metin
338. Spyrantis, Andreas
339. Strzygowski, Josef
340. Suiçmez, Hasan
341. Suter, Henry
342. Sümerkan, Mustafa Reşat
343. Sürül, Ayça
344. Şahinkaya, Fulya

345. Şen, Derya Elmalı
346. Şen, Ömer
347. Şenel, Süleyman
348. Şentürk, Cevat
349. Şevket
350. Takaz, Hikmet
351. Tanimanidi, P.
352. Tanrıverdi, Özge
353. Taşçı, A.
354. Taşkın, Ünal
355. Taşlı, Zekeriya
356. Tavernier, Jean-Baptiste
357. Tavşan, Cengiz
358. Tavşan, Filiz Ovalı
359. Texier, Charles
360. Topal, İ.
361. Topalidis, Sam
362. Topaloğlu, A. Kadir
363. Tosun, Vehbi
364. Tuluk, Ömer İskender
365. Turgut, Leyla
366. Tutkun, Murat
367. Tüfek, Özkan
368. Türk, Yelda A.
369. Türkan, Ahmet
370. Türker, Temel
371. Umar, Bilge
372. Ural, Sibel
373. Uraz, Murat
374. Usta, Ayhan
375. Usta, Gülay K.
376. Usta, Veysel
377. Ustaömeroğlu, Ayça A.
378. Ustaömeroğlu, Gürol
379. Uzun, Enver
380. Uzun, Mehmet
381. Uzun, Pirağa
382. Uzun, Osman
383. Uzunlar, Mustafa
384. Üstün, Fulya
385. Üstün, Hüsnü
386. Vasiliev, Alexander Alexandrovich
387. Velioglu, Ayşe
388. Viter, Semra
389. Vural, Nilhan
390. Vural, Serbüent
391. Wainwright, June
392. Winfield, David
393. Wixom, W. D.
394. Wright, Denis A.H.
395. Wroth, Warwick William
396. Yalçın, Asu Bilban
397. Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin
398. Yalçınkaya, Şengül
399. Yanbeğ, M. Kemal
400. Yanıkoğlu, Bilal Aziz
401. Yardımoğlu, Mehmet Ali
402. Yavruoğlu, Muhammet
403. Yavuz, Mehmet
404. Yazıcı, Mustafa
405. Yazıcı, Nurcan
406. Yerasimos, Stéphane
407. Yetimoğlu, Pınar
408. Yıldız, Cengiz
409. Yıldız, Tolga
410. Yılmaz, Atalay

411. Yılmaz, Murat	418. Yüksel, Murat
412. Yılmaz, Özgür	419. Yüngül, Nuri
413. Yılmazer, Nilgün	420. Zaman, Mehmet
414. Yolalıcı, M. Emin	421. Zehiroğlu, Ahmet Mican
415. Yumuk, Aylin	422. Zengin, Kaya
416. Yücel, Erdem	423. Zengin, Necati
417. Yüksel, Ayhan	424. Zorlu, Tülay

2.2.2.2. Koruma / Restorasyon Araştırmaları Bibliyografyası Yazar Adları Dizini

1. Araz, Ayça	23. Koçhan, Ahmet
2. Asasoğlu, Ali	24. Kuloğlu, Nilgün
3. Aşık, Özgür	25. Kultufan, Songül
4. Aydemir, Şinasi	26. Midilli, Reyhan
5. Aysu, Emre	27. Özen, Hamiyet
6. Birlik, Süheyla	28. Özen, Sanem Lerzan
7. Candaş, Nimet	29. Özgen, Süleyman
8. Çevik, Sonay	30. Özkazanç, Mehtap Emiralioğlu
9. Elmalı, Derya	31. Öztekin, Kamuran
10. Engin, Emre	32. Sağsöz, Ayşe
11. Enön, Zerrin	33. Sarı, Reyhan Midilli
12. Erol Şengül Yalçınkaya	34. Saydam, Abdullah
13. Erşen, Fulya	35. Sert, Arzu
14. Eruzun, Cengiz	36. Şahinkaya, Fulya
15. Gedikli, Pınar	37. Şen, Derya Elmalı
16. İbiş, Tümerkan	38. Tavşan, Filiz
17. İdris, Moh'd	39. Tutkun, Murat
18. İren, Murat	40. Ustaömeroğlu, Ayça Araz
19. Kadioğulları, A. İ	41. Ustaömeroğlu, Gürol
20. Kahya, Nimet Candaş	42. Velioğlu, Ayşe
21. Karadayı, Gülcan	43. Vural, Serbüent
22. Keleş, Ruşen	44. Yıldız, Tolga

45. Yurdseven, Cem

46. Zorlu, Tülay

2.2.2.3. Seçilmiş Trabzon Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası Yazar Adları Dizini

1. Açık, Turan	29. Bostan, M. Hanefi
2. Akalın, Cüneyt	30. Brendemoen, Bernt
3. Akbal, İsmail	31. Bryer, Anthony
4. Akbulut, Ömer	32. Budak, Nermin
5. Akdemir, Hasan	33. Buharalı, İzzet
6. Albayrak, Hüseyin	34. Bülbül, Mustafa
7. Albayrak, Nihat	35. Coşar, Mevhibe
8. Anıt, Kasım	36. Çadırcı, Musa
9. Âren, Yusuf Mazhar	37. Çapa, Mesut
10. Arslan, Mithat Kerim	38. Çiçek, Kemal
11. Âşık, Mehmet	39. Çiçek, Rahmi
12. Aşut, Atilla	40. Çiğdem, Süleyman
13. Ayata, Sadri	41. Çolak, Ali
14. Aygül, Bilgin	42. Çulha, Şevket
15. Aygün, Necmettin	43. Daver, Bülent
16. Baki, Hayati	44. Demircioğlu, İsmail Hakkı
17. Bal, Mehmet Akif	45. Demircioğlu, Sezgin
18. Bal, Muhittin	46. Ekiz, Zeki
19. Balivet, Michel	47. Emiroğlu, Kudret
20. Başğmez, Şinasi	48. Erayda, Fuat
21. Başgelen, Nezh	49. Erden, Gülseren
22. Bay, Abdullah	50. Eren, Muharrem
23. Baykal, Bekir Sıtkı	51. Eryavuz, Şenay
24. Bektaş, İhsan	52. Eryılmaz, Songül
25. Beyoğlu, Süleyman	53. Eser, Ebru
26. Bilgin, Mehmet	54. Eşit, Süleyman
27. Birinci, Ali	55. Evrimer, Rıfat Necdet
28. Birinci, Nejat	56. Eynallı, Mehmet

57. Eyüboğlu, İsmet Zeki
58. Foss, A. M.
59. Gedikli, Ahmet
60. Giurescu, C.
61. Goloğlu, Mahmut
62. Gökbiġin, M.Tayyip
63. Gül, Muammer
64. Günel, Abdullah
65. Güney, İmdat
66. Hacifettahoğlu, İsmail
67. Hahanov, A.
68. Halaçoğlu, Ahmet
69. Halil Edhem
70. Haliloğlu, Hakkı Tuncay
71. Hüseyin Hüsnü
72. Işık, Adem
73. Işık, Neşe
74. İldeniz, İrşat
75. İmamoğlu, Hüseyin Vehbi
76. İncalık, Halil
77. İnan, Kenan
78. İnbaşı, Mehmet
79. Jennings, Ronald Carlton
80. Kansız, İsmail
81. Kara, Osman
82. Karaçavuş, Ahmet
83. Karadenizli, Kemal
84. Karagöz, İlyas
85. Karahasanoğlu, Subutay Hikmet
86. Karaman, Sami Sabit
87. Karpuz, Haşim
88. Kırpık, Cevdet
89. Kırzioğlu, Mehmet Fahrettin
90. Klausberger, Margarethe Zuber
91. Koç, Mehmet Öncel
92. Koç, Necmi
93. Krikorian, Mesrob K.
94. Küçüker, Yüksel
95. Küçükuğurlu, Murat
96. Kütükoğlu, Mübahat
97. Lermioğlu, Ayten
98. Lermioğlu, Muzaffer
99. Lowry, Heath W
100. Miller, William
101. Odabaşıoğlu, Cumhuri
102. Okur, Mehmet
103. Okuyan, Abdurrahman
104. Oral, Mustafa
105. Ortaylı, İlber
106. Öksüz, Hikmet
107. Öksüz, Melek
108. Önal, Ahmet
109. Önsoy, Hızır
110. Özcan, Besim
111. Özel, Sabahattin
112. Özer, Güldeniz
113. Özkaya, Yücel
114. Özmen, M.
115. Özsait, Mehmet
116. Öztürk, Fatih
117. Parmaksızoğlu, İsmet
118. Pehlivan, Fatma
119. Peker, Kemal
120. Piyale, Mesut
121. Pural, Abdullah
122. Saraç, Nejla

123. Sarıalioğlu, Nuriye	149. Türkmen, Sinan
124. Sarıoğlan, Emine Esin	150. Türkoğlu, Ömer
125. Saydam, Abdullah	151. Uğur, Ahmet
126. Selcik, Gökhan	152. Uspenski, Fyodor Ivanoviç
127. Sertoğlu, Mithat	153. Usta, Veysel
128. Sevim, Ayşe	154. Uygun, Aynur
129. Sezgin, İsmet	155. Uzlu, Alaaddin
130. Siler, Abdurrahman	156. Uzun, Enver
131. Somel, İlkey	157. Uzun, Musa
132. Sönmez, Ayten	158. Üçüncü, Kemal
133. Süleyman	159. Üner, Turgay
134. Şahiner, Ayşegül	160. Winfield, David
135. Şahiner, Makbule	161. Yağmurdereli, Nesip
136. Şakir Şevket	162. Yanbeğ, M. Kemal
137. Şen, Ömer	163. Yazıcı, Ahmet
138. Şimsek, Eyyüb	164. Yazıcı, Mustafa
139. Şimsek, Rasim	165. Yel, Selma
140. Tarakçioğlu, Mustafa Reşit	166. Yıldız, Kemal
141. Tekindağ, M.	167. Yılmaz, Yahya
142. Tellioğlu, İbrahim	168. Yılmazçelik, İbrahim
143. Texier, Charles	169. Yücel, Yaşar
144. Tosun, Miraç	170. Yüksel, Alâaddin
145. Tozlu, Selahattin	171. Yüksel, Ayhan
146. Turgay, A.	172. Yüksel, Murat
147. Tülbentçi, Feridun Fazıl	173. Zehiroğlu, Ahmet Mican
148. Türkcan, Ergun	174. Zerey, Orhan

2.3. Seçilmiş Kaynakça Dizini

Dizin, bir araştırmacı için belirli kavramlar üzerinden hareket ederek aradığı bilgiye ulaşmada önemli bir role sahiptir. Pek çok nitelikli kitabın arkasında, metin içerisinde geçen belli başlı kavramların ilgili sayfa numaralarıyla birlikte listelendiği dizin bölümleri bulunmaktadır. Mimarlık ve sanat tarihinin en yakın ilişkili olduğu “tarih” disiplini içinde

üretmiş belli başlı kitap ve makalelerin, Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihine katkı sağlayabileceği düşünülen yapı, kişi ve yer isimleri dizinleri oluşturulmuştur. Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihi yazılarının en erken tarihlilerine ulaşılabilirliğinin zorluğu, bu eserlerin seçiminde söz konusu kitap ya da makalenin yazım yılının olabildiğince geriye gitmesine ve metin içerisinde Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihine katkı sağlayabilecek isim zenginliğine sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Bir başka ifadeyle, tarih disiplini içerisinde kaleme alınmış belli başlı kitap ve makaleler arasında gizli kalmış, az bilinen Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihine ilişkin potansiyel bilgileri bilinir kılma hedeflenmiştir.

2.3.1. Kitaplar

2.3.1.1. The Byzantine Monuments And Topography of The Pontos, Anthony Bryer; David Winfield, Dumbarton Oaks Studies, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1985.

The Byzantine Monuments And Topography of The Pontos kitabı bugün Karadeniz kıyılarında Sinop'tan Batum'a kadar olan illeri, güneyde Bayburt ve Günüşhane illerini ve Tokat ilinin Niksar ilçesi ile Sivas'ın Koyulhisar ilçesini ele alan, bu çalışma alanlarındaki Bizans dönemi yapılarını inceleyen oldukça kapsamlı ve bütüncül bir mimarlık ve sanat tarihi yayınıdır. 1985'te yayınlanan bu kitap, iki ciltten oluşmaktadır. İlk cildini metinler, haritalar ve çizimler oluşturmakta olup, ikinci ciltte fotoğraflar yer almaktadır. Metinlerini Anthony Bryer ve David Winfield'in kaleme aldığı bu kitabın içerisindeki haritalar Richard Anderson tarafından, çizimler ise June Winfield tarafından hazırlanmıştır. Kitabın birinci cildinde; Trabzon tarihi ve Trabzon ili ve ilçelerindeki Bizans yapıları hakkında oldukça geniş ve detaylı bilgiler, yapıların plan, kesit, cephe çizimleri, haritalar ve fotoğraflar yer almaktadır. Kitabın ikinci cildinde ise, Trabzon'a ilişkin 200'ün üzerinde görsel belge bulunmaktadır. Aynı zamanda içeriğindeki geniş bibliyografyası ve detaylı indeks çalışması ile dönemin çalışmaları arasından özgünlüğü ile ayrılmaktadır.

A	Armenian Church, 207, 210, 228
Ahmet Çelebi Mescidi, 200	Armenian St. John, 205
Akoluk, 207	Aşağı Hisar, 183
Anife, 207	Aşkale, 210
Ano Anifa, 207	Atatürk Köşkü, 205

- Athos, 217
 Attaleia, 216
 Aya Askun, 199, 200, 219
 Aya Ayos, 199, 200
 Aya Filipino, 200
 Aya Paraskivi, 230
 Aya Sofya, 200, 216
 Ayasofya Manastirina, 233
 Ayiasana, 207
 Aynalı Mağara, 212
 Ayo Obyan, 199, 200, 222
 Ayo Yani, 199, 200
 Ayos Faros, 216
 Ayos Grigoryos, 226
 Ayos Kostadin, 221
 Ayos Manos, 229
 Ayomam, 229
 Ayvarvar, 219
 Ayvasıl, 200, 220
- B**
- Bahçecik Mahallesi, 217
 Barbara, 230
 Barnabas, 228
 Başmalık, 199
 Bayramzade Mescidi, 200
 Bazaar, 226
 Bedesten, 196, 203, 204, 205, 228
 Bejestan, 196
 Bekşid, 200
 Black Sea, 178, 217, 220
 Bostepe, 223
 Boz Boğazı, 179
 Boz Tepe, 178, 182, 198, 200, 228
- Büyük Camii, 238
 Büyük Kağdarıç, 210
- C**
- Canitu, 197, 200, 202
 Cape Jason, 232
 Cape Sargana, 178
 Castro, 203
 Castro Meydanı, 198
 Castro Trapesende, 239
 Cave Chapel, 211
 Cedidiye, 200
 Cephane, 201
 Cephane Kalesi, 200
 City Club, 228
 Chaldia, 178, 197, 210, 214, 215, 217, 218, 240
 Chaldian, 182, 197
 Chaldian Gates, 210
 Chartokopian in Matzouka, 239
 Chortokopian, 234
 Chrysanthos, 194, 195, 197, 200, 202, 204, 205, 207, 208, 214, 216, 218, 220, 227, 228, 229, 231, 237, 238, 243
 Chrysokephalos, 179, 180, 182, 183, 184, 191, 197, 201, 207, 216, 224, 225, 229, 230, 233, 239, 240, 241, 242, 243
 Church of the Holy Cross, 189
 Citadel, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 191, 192, 193, 194, 195, 198, 199, 202, 206, 224, 225
 Citadel of Trebizond, 244
 Clotted Cream, 211
 Cypriot Churches, 212

Ç

Çepni, 216
 Çifte Hamamı, 184, 206, 207, 221
 Çitekebir, 215
 Çömlekçi, 200

D

Dabahane, 200
 Daphnous, 179, 180, 182, 195, 197, 199,
 201, 207, 208, 210, 220, 221, 228, 230,
 243, 244
 Değirmendere, 200
 Değirmenderesi Köprüsü, 196
 Direkli Kilise, 212
 Dragon's Fountain, 197
 Dragon's Well, 179
 Drakontopegadou, 200

E

Early Byzantine, 191, 227, 241
 Early Christian, 189
 Efrenciyan-ı, 200
 Eleousa, 243
 Eleusa Burunu, 243
 Empire of Trebizond, 193, 196, 213,
 238, 239
 Eski Gümüş, 212
 Eski Trabzon, 180
 Exoteicha, 228

F

Faros, 200
 Fatih, 193, 196, 200, 201, 224
 Fatih Camii, 238
 Fatih Sultan Evkaf, 243
 Fatih Sultan Vakfi, 239

Fortuna Dere, 210
 Fountain of St. George, 226
 Franciscan Church, 205
 Frankish Bedesten, 198
 Frontisterion Buildings, 217

G

Gate of St. Dynamis, 184, 186, 221
 Gate of St. Eugenios, 193
 Gate of St. George, 184, 185, 194, 195
 Gate of St. George of the Limnians, 182
 Gavur Hamamı, 184, 206
 Gavur Meydanı, 198
 Greek Church, 211, 222
 Grey Hill, 198
 Gülbahar Hatun, 196, 197
 Gülbahar Hatuniye İmaret, 196
 Gülçayır, 200
 Güzel Hisar, 179, 197

H

Hacı Hasan, 200
 Hacı Kasm, 200
 Hagia Maura, 212
 Hagia Sophia, 178, 183, 185, 189, 192,
 193, 199, 201, 209, 211, 214, 216, 217,
 224, 227, 231, 232, 233, 234, 238, 239,
 240, 241, 242, 243
 Halil Ağa Mescidi, 200
 Hatuniye Camii, 197
 Hatuniye İmaret, 200
 Hidr İlyas, 226
 Hoca Ali Meydanı, 200
 Holy Cape, 178, 216, 217
 Holy Trinity, 205

- Hoşoğlan, 201, 207
Hoşoğlan Kahvesi, 207
Hriso – Kefal Manastirina, 233
Hrisokefal Manastırı, 239
İ
İhsan Bey Nemlioğlu, 203
İmaret Kapısı, 183
İmaret of Gülbahar, 183, 196
İskender Paşa, 200
İstala Dere, 214
K
Kabak Meydanı, 202
Kalarma Dere, 211, 213
Kale Kapısı Caddesi, 189
Kaledibi, 228
Kalmek Burnu, 179
Kampana, 196
Kan, 197
Kanis, 197
Kanita, 197, 200
Kanites, 197
Kanitou, 197, 199, 202, 229
Kapagiannides, 205
Kapak Meidan, 202
Karakaban, 196
Karasu, 210
Kariye Camii, 227
Karlık Tepesi, 207, 225
Kaşıstü, 214
Kavak Meydanı, 200, 202
Kaymaklı, 208, 210, 211, 215, 219, 229, 234
Kaymaklı Monastery, 209, 210, 211
Kemer kaya, 200
Kerameus, 185, 194, 195, 197, 198, 206, 214, 219, 221, 222, 223, 225, 227, 229, 238
Kerasesus, 183, 232
Kızlar Sarayı, 191, 195
Kilat, 207
Kindinar Camii, 217
Kireçhane, 237
Kisarna, 178, 197, 211
Kitharina, 178
Kitharaina, 197, 199, 211
Kopdağ Pass, 210
Kudrettin Camii, 230
Kuhla, 214
Kulaklı Çeşme, 197, 238, 239
Kuleboyu, 200, 215
Kule Kapısı, 185
Kurt Boğan, 209
Kuzgun Dere, 179
Küçük Ayvasıl, 218
Küçük Kağdariç, 210
L
Late Antique, 178
Late Byzantine, 184, 185, 242
Lateran Museum, 189
Latin Chapels, 179
Laz, 179
Lazic, 180
Leontokastron, 179, 197, 198, 202, 203, 207, 216, 229
Lepcis Magna, 216
Lighthouse, 215

- Likhaouri, 234
 Lion's Castle, 197
 Loggia, 198
 Londo Castro, 197
 Lontza, 196
 Lord Akakuos, 218
 Lower Citadel, 228
 Lower City, 179, 180, 182, 183, 184, 186, 187, 190, 191, 199, 200, 205, 206, 214, 216, 217, 220, 221, 228, 238
 M
 Maçka, 197
 Mahalle-i Kule-i Fener, 216
 Mahmud Paşa Mahallesi, 200
 Makraigialou, 217
 Manglavita, 178, 199, 211, 212, 213, 214, 238, 243
 Manourun, 200
 Maraş Caddesi, 189
 Matzouka, 223, 233
 Matzoukan, 224
 Meraş Caddesi, 180, 190, 201, 203, 205, 218, 225
 Metamorphosis, 214, 232
 Meydan, 179, 180, 183, 195, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 214, 229
 Middle Byzantine, 186, 191, 213
 Middle City, 179, 180, 181, 183, 184, 186, 187, 190, 191, 193, 194, 199, 206, 216, 221, 225, 229, 238, 240, 243
 Milk Fountain, 208, 209
 Mimera, 217
 Miso Kastro, 199, 200
 Mistra, 185, 234, 242
 Molos, 179, 180, 190, 203
 Molos Kapısı, 183, 190
 Monastery of Stylos, 233, 238
 Monastery of The Pharos, 215
 Moslem, 189, 196
 Mother of God, 207, 212, 217, 235, 236, 239
 Mount Athos, 226, 228, 239, 243
 Mount Minthrion, 178, 179, 182, 183, 197, 198, 199, 200, 206, 207, 208, 209, 210, 225, 228, 229, 230, 231, 244
 Mouse's Castle, 197
 Mumhane Camii, 214, 228
 Mumhane Kapısı, 183, 190
 Muslims, 207, 225
 N
 Nakıp Camii, 192, 212, 214, 215, 218
 Nakip Djami, 204, 226
 Nemlizade Ailesi, 203
 North of Zağnos Kapısı, 188
 O
 Of, 214
 Ophis, 214
 Orta Camii, 238
 Orta Hisar, 184, 199
 Orthodox, 178, 185, 222, 230, 232, 238, 241
 Ottoman, 178, 186, 187, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 199, 224, 233, 234
 P
 Palace Chapel, 215

- Palaia Trapezus, 180
 Palaiomatzouka, 217
 Panagia Chrysokephalos, 239, 243
 Panagia Eleousa, 195, 197, 218
 Panagia Evangelistria, 230
 Panagia Paramythia, 244
 Panagia Theoskepastos, 226
 Pazar Kapısı, 183, 190
 Pekşim, 200
 Petra Nigra, 199
 Pharos, 183, 196, 197, 198, 199, 215, 216, 217, 229, 233, 243
 Photoplou, 199
 Platana, 178, 230, 240
 Platana Bay, 217
 Pontikokastron, 197
 Pontic, 180, 195, 201, 215, 227, 228, 232, 237
 Pontic Greek, 205
 Pontos, 178, 193, 206, 237, 240
 Punta Clamada Senta Croxc, 199
 Pyxites, 179, 196, 197, 199, 205, 207, 210, 220, 226, 243
 R
 Reşadiye Caddesi, 190
 Rhizaion, 214
 Rize, 214
 Roman, 180, 181, 182, 186, 187, 189, 227
 Roman Catholic Cathedral, 205
 Roman Catholic Church, 205, 225, 230, 238
 Roman Empire, 178
 S
 Santa Croce, 198, 199, 203, 204, 237, 238, 250
 Santa Maria, 181
 Santa Maria Trapezuntis, 229
 Sarmaşık Mescidi, 200
 Sarmaşıklı, 212
 Sarmaşıklı Chapel, 235
 Satala (Sadak), 180
 Sekiz Direk Hamamı, 182
 Semerciler Camii, 201, 221, 230
 Skylolimne, 200, 207
 Soğuksu, 205
 Sotke Caddesi, 189
 Sotke Kapısı, 189
 Sotke Kapısı Caddesi, 189
 Soumela, 217, 223, 224, 243
 Soumelan, 196
 Sourmaina, 214, 215, 223
 Sourmenia, 178
 St. Akindynos, 192, 209, 217
 St. Anastasia, 217
 St. Andray, 215
 St. Andrew, 182, 217, 218
 St. Anna, 219
 St. Anne, 182, 218, 249
 St. Athanasios, 197, 206
 St. Auxentios, 199, 208, 219, 225, 249
 St. Barbara, 178, 182, 199, 219, 221, 249
 St. Basil, 182, 204, 218, 219, 220, 221, 223, 236, 237, 238, 244, 249
 St. Basiliskos, 220, 249
 St. Bee, 217

- St. Blaisios, 220, 221, 249
- St. Christopher, 201, 221, 249
- St. Christopher Street, 201, 203
- St. Constantine, 182, 204, 207, 215, 219, 221, 239, 249
- St. Demetrios, 221, 231, 249
- St. Dynamis, 183, 206, 207, 249
- St. Eleutherios, 205, 221, 222, 229, 249
- St. Eugenios, 178, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 196, 198, 202, 204, 207, 214, 215, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 236, 240, 242, 243, 249
- St. Eugenios Cave Church, 224, 249
- St. Eustratios, 182, 225, 249
- St. George, 179, 195, 199, 225, 226, 237, 249
- St. George Fountain, 249
- St. George Kourtza, 225, 238, 249
- St. George of the Limnians, 194, 225, 249
- St. George Sactifier, 206
- St. George Tsartakle, 204, 205, 225, 226, 237, 249
- St. Gregory, 197, 204, 218, 225, 226, 249
- St. Gregory of Nyssa, 182, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 217, 218, 224, 226, 227, 229, 230, 238, 244, 249
- St. Gregory Thaumaturgos, 182
- St. James, 208
- St. Joachim, 219
- St. John, 183, 198, 207, 214, 228, 229, 249
- St. John Exoteichos, 199, 205, 228, 249
- St. John the Baptist, 218
- St. John the Sanctifier, 228, 249
- St. John the Theologian, 228
- St. John tes Petras, 228, 249
- St. John Prodromos, 228, 249
- St. John Theologos, 238, 249
- St. John Vazelon, 229, 249
- St. Kerykos, 206, 229, 249
- St. Kyriake, 204, 205, 229, 249
- St. Longinos, 182, 229, 249
- St. Mammias, 229, 249
- St. Margaret, 229, 249
- St. Maria, 229, 250
- St. Marina, 222, 229, 250
- St. Michael, 218, 230, 240
- St. Nicholas, 216, 229, 250
- St. Niketas, 203, 204, 221, 230, 250
- St. Onouphrios, 231
- St. Paraskeve, 204, 205, 230, 250
- St. Peter, 210, 230, 231, 250
- St. Peter I Guetadarts, 210
- St. Philip, 196, 199, 210, 227, 230, 244, 250
- St. Phokas, 182, 206, 215, 243
- St. Prokopios, 230, 250
- St. Sabbas, 179, 199, 213, 221, 231, 243, 250
- St. Sophia, 202, 243
- St. Theodore, 236, 237, 250
- St. Theodore Gabras, 203, 221, 225, 230, 237, 250
- Ste. Reverande, 230, 250

- Stylos Monastery, 250
- Succi, 183, 196, 200, 229, 231
- Sulu Manastır, 219
- Surb Hakob, 208
- Surb Mammas, 229
- Surb Ohan, 228
- Surb Ohan Square, 205
- Surb Oxend, 199
- Surb Oxent, 219
- Sürmene, 214, 215
- Süt Kapısı, 183, 189
- Ş
- Şeker Fabrikası Sokağı, 237
- Şehre Küstü, 199, 200
- T
- Tabakhane, 182, 200, 201
- Tabakhane Camii, 229
- Tabakhane Gate, 184, 220
- Tabakhane Kapısı, 184
- Tabakhane Köprüsü, 184, 187
- Taksim, 198
- Tekfur Çayırı, 200
- Tekfur Sarayı, 185
- The Dragon's Fountain, 207
- The Hagia Sophia, 250
- The Holy Trinity, 237, 250
- The Meydan, 198
- The Palace of Andronikos I, 192
- The Southwest Tower, 187, 188
- The West Wall, 188
- Tower 4, 188
- Tower of Eirene, 200
- Trabzon, 178, 180, 195, 197, 232, 239
- Trapesonde, 197
- Trapezous, 180
- Trapezunt, 200
- Trapezuntine, 178, 182, 184, 189, 191, 195, 201, 202, 209, 215, 220, 225, 227, 228, 233, 239, 241, 244
- Trapezuntines, 180, 183, 205, 218
- Trapezuntini, 201
- Trebisond, 229
- Trikomia, 178, 197, 217
- Turkarı, 200
- Tuzluçeşme, 200
- U
- Uzun Sokak, 201
- Ü
- Üçüncüoğlu Ailesi, 197, 203
- V
- Vakıf Han, 202
- Vazelon, 223, 243
- Vazelon Monastery, 209
- W
- Watery Monastery, 219
- X
- Xenophon, 180
- Y
- Yavuz Sultan Selim I, 196
- Yeni Cuma, 200
- Yeni Cuma Camii, 184, 186, 193, 222, 224
- Yeşil Manastır, 211
- Yeşilbük, 207
- Z
- Zaftunda, 200

Zağanos, 199	Zakythinos, 197, 198, 199, 201, 202,
Zağnos, 183, 200	203, 205, 221, 229, 237
Zağnos Kapısı, 188, 189, 190	Zeytinlik, 200
Zağnos Köprü, 183, 184, 186, 187, 188,	Zeytinlik Camii, 199, 250
191	Zindan (Dungeon) Kapısı, 184, 190
	Zoğraf, 199, 200

2.3.1.2. Panaret'in Trabzon Tarihi, A. Hahanov, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004.

[Mihail Panaret Trapezuntskaya Hronika (Trabzon Kronikleri), A. Hahanov, Moskow, 1905.]

[Mikhael tu Panaretu peri ton Megalon Komnenon, Odysseus Lampsides, 1958.]

[Mikhel Panaretosis Trapizonis Khronika, A. Gambqrelidze, 1960.]

Panaret'e ait olduğu bildirilen Yunanca el yazmalarının varlığından ilk olarak Jakob Philipp Fallmerayer'in (1790-1861) 1927 yılında Münih'te yayınladığı "Geschichte des Kaisertums von Trapezunt" (Trabzon İmparatorluğu Tarihi) adlı kitapta söz edilmektedir. Kitabın giriş bölümünde belirtildiğine göre bu belgeler Venedik'deki San Marko Kütüphanesi'nde, kütüphaneci Abbate Bettio tarafından kendisine gönderilmiştir. Söz konusu el yazmalarının, Trabzonlu Yoannis Bessarion'un (1403-1472) 31 Mayıs 1468 günü bu kütüphaneye bağışladığı özel arşivi içinde yer almış olduğu varsayılmaktadır.

Panaret'in günlükleri 1905 yılında Hahanov tarafından Moskova'da, Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü yayınları arasında "Mihail Panaret Trapezuntskaya Hronika (Trabzon Kronikleri)" adıyla çıkmıştır.

1958 yılında, Odysseus Lampsides tarafından Yunanistan-Atina'da "Mikhael tu Panaretu peri ton Megalon Komnenon (Mikhael Panaretos'un Büyük Komnenos Tarihi)" adıyla Yunanca olarak yayımlanmıştır. 1960 yılında ise A. Gambqrelidze tarafından "Mikhel Panaretosis Trapizonis Khronika" adı ile Tiflis'te yayımlanmıştır.

Panaret'in yazmalarının Türkçe'ye kazandırılması ise Enver Uzun'un çevirisi ile 2004 yılında yayınlanan "Panaret'in Trabzon Tarihi" adlı kitap ile olmuştur.

Kommenos Devleti'nin yıkılmasından 35 yıl önce sona eren bu tarihtede, Komnen devletinin kurulduğu 1204 yılından 1426 yılına kadar saray çevresinde yaşanan olaylar kayda geçirilmiştir. Kitapta ayrıca; orijinal metnine de yer verilen "Trabzon İmparatorları Kudretli Komnenlerin Her Birisi Nasıl, Nerede ve Ne Kadar Hükümdarlık Etmiştir" adlı

bölüm mevcuttur. Ana metinlere ilave olarak; Trabzon Hükümdarlarının Listesi, Komnenlerin Kronolojik Listesi ve Panaret hakkında bilgi notu da eklenmiştir. Kitapta görsel belge olarak ise Sümela Manastırına ait bir fresk fotoğrafı ve Aleksios Komnen IV. ve karısı Theodara'nın figürleri bulunmaktadır.

- Afion Kilisesi, 74
 Ayasofya Kilisesi, 18
 Bizans, 11, 16, 18, 20, 21, 23, 61, 62, 63, 102
 Boztepe, 73
 Daphnous, 73
 Dionis Manastırı, 37
 Doğu Karadeniz Bölgesi, 4, 6
 Eleuzi Manastırı, 85
 Feoskepost Manastırı, 89
 Foki Kilisesi, 81
 Georgi Kilisesi, 21, 83
 Hrizokefal (Kızılbaşlı) Kadın Manastırı, 72
 Hrizokefal Kilisesi, 41, 66, 72, 92
 Karadeniz, 4, 5, 14, 30, 33, 70, 87
 Karadeniz Bölgesi, 5
 Kenhrin Kasrı, 75
 Ksenophon, 5, 9, 10
 Ksifilin Kilisesi, 32
 Kutsal Filintsa Kasabası, 73
 Kutsal Sofya Kilisesi, 18
 Küçük Asya, 11, 23, 25, 39, 73, 78
 Lihaur Kilisesi, 87
 Limni Kalesi, 35
 Maça, 69
 Manganon Manastırı, 86
 Mitra Dağı, 82
 Of, 69
 Parhal Kilisesi, 79
 Petrom Kalesi, 90
 Pontus, 6
 Renvel Kilisesi, 87
 Roga Limanı, 32
 Sameba Kilisesi, 79
 Sava Manastırı, 36, 37, 74
 Sofya Manastırı, 28
 Solaklı Deresi, 69
 Sumeli Manastırı, 80, 83
 Sürmene, 4, 69
 Şemokmed Manastırı, 87
 Teoskenast Manastırı, 92
 Trabzon İmparatorluğu, 9, 19, 20, 40
 Trabzon Limanı, 16
 Trabzon Rum Devleti, 4
 Trapezondes, 20
 Urbinsi Kilisesi, 79
 Yevkeni Kilisesi, 22, 35, 37, 74, 75, 96
 Yevkeni Manastırı, 70
 Yezon Burnu, 78
 Yomra, 69
 Yoros Burnu, 78

2.3.1.3. Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2008.

“Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü” adlı bu kitap; 2008 yılında Dr. Enver Uzun'un tercümesi ile yayımlanmıştır. Enver Uzun; söz konusu günlüğün S. P. Mintslov tarafından “Trabzon Epopesi” adıyla Berlin’de yayınlanmış olduğunu, Mintslov’un Kiev-Trabzon ve Finlandiya’da yaşadıklarını dile getirdiğini belirtir. İncelemiş olduğumuz kitapta ise, Türkiye ve Trabzon’u ilgilendiren kısımlar mevcuttur.

Kitap 223 sayfadan oluşmakta olup, tek bölüm halinde günlük formatında tarihlendirilerek yazılmıştır. Kitabın en önemli yanı, Rus işgal komutanının kalemiyle işgal ve sonuçlarının not edilmiş olmasıdır. Rus işgali hususunda en doğru bilgileri içeren bu günlük Trabzon’daki Rus işgal ve sonrasındaki vahşetini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Kitapta, bugünkü Ortahisar Fatih Camii ve Yeni Cuma Camii hakkında detaylı gözlemler mevcuttur. Sümela Manastırı’na yapılan bir gezinin notları, Ayasofya’nın fresklerini ortaya çıkarma çalışması ve karargah olarak kullanılan Nemlizade Konağı ile ilgili kısıtlı da olsa bilgiler bulunmaktadır.

Ana Kilisesi (Meryemana- Orta Hisar Camii), 18	Kutsal Yevgeni Kilisesi, 19, 29, 30, 96
Ayasofya, 20, 96	Nemlizade Köşkü, 174, 207
Bazar Sokağı, 219	Of, 12, 13, 26, 36, 69, 89
Boztepe, 19, 42, 43, 61	Platana, 35, 41, 43, 62, 67, 68, 69, 76, 83, 97, 98, 99, 108, 120, 121, 126, 129, 136, 139, 165, 169, 190, 211
Cevizlik, 71, 72, 104	Plathane, 37
Değirmendere, 173	Sofiya Kilisesi, 19
Değirmendere Çayı, 71	Soğuksu, 41, 42, 46, 52, 58, 60, 108, 168, 213, 219
Fol, 41, 46, 76	Sümela Manastırı, 73, 74, 76
General Lyahov Sokağı, 15	Sürmene, 62, 107, 108, 115, 153, 201
Kızlar Manastırı, 19	
Kızılbaşlı Meryemana Kilisesi, 27, 28, 95, 120	

2.3.1.4. Rus Hesabatlarında Trabzon (1916-1918), Enver Uzun, Mor Taka Kitaplığı, Trabzon, 2009.

“Rus Hesabatlarında Trabzon (1916-1918)” adlı kitap, 2009 yılında Enver Uzun tarafından hazırlanarak, Mor Taka Yayınevinden yayınlanmıştır. Kitap, 87 sayfadan oluşmakta olup, içerisinde on bir hesabat bulunmaktadır. Bunlardan altı tanesi, Prof. Fyodor Ivanovic Uspenski’ye aittir. Eserde bulunan diğer hesabatlar ise; Prof. A. E. Kırımskiy, Mimar-Ressam N. B. Baklanov, Sergei Rudolphovich Mintslov, Nikolay Makarenko ve Prof. N. D. Protasov’a aittirler.

Kitabın ekinde ise bazı gravür, suluboya resim v.b. görsel belgelere yer verilmiştir. Bunlar; Ayasofya Müzesi’nin 1887 yılında camii olarak kullanıldığı döneme ait iki adet gravür, Trabzon azizlerini gösterir bir adet ikona, Rus işgali sırasında Rus ressam G. K. Mayer tarafından resmedilmiş Hoşoğlan Türbesi, Yeni Cuma Camii ve İç Kale’ye ait suluboya resim çalışmaları, Meryem Ana Manastırı’na ait Meryem Ana ikonası ve duvar freskleridir.

Akçaabat, 79, 81	Eugenios Kilisesi, 9, 16, 27, 31, 33, 34,
Akindina, 49	37, 59
Akropol (Kale), 48, 49	Eugenios Mabedi, 17, 28, 31, 65
Altınbaşı Meryemana Kilisesi, 8, 9, 15,	Eugenios Mağarası, 55
21, 27, 31, 33, 37, 40, 41, 49, 56, 57, 59,	Eugenios Manastırı, 69
60, 69	Foki Manastırı, 55
Anna Kilisesi, 45, 46	Hatuniye Mescidi, 25
Aşağı Şehir, 48, 50	Hıristiyan Mahallesi, 50
Ayasofya Kilisesi, 38	Hoşoğlan Türbesi, 53, 62, 65
Ayasofya Mescidi, 17	İç Kale, 16, 33, 35
Boztepe, 33, 47	İkoniya Kalesi, 33
Büyük Fatih Camii, 9, 15	İoann Kulesi, 49
Çar Sokağı, 49	İoann Predtechi Mabedi, 33
Çarşı Camii, 73	İoanna Agiast Mabedi, 48
Çarşı Mescidi, 73	İoanna Kilisesi, 51, 52
Değirmendere, 55	İsmail Baba Mescidi, 19
Değirmendere Çayı, 79	Kadınlar Manastırı, 32
Dere Mahallesi, 19	Kafedriyal Mabedi, 57
Epifaniya, 49	Karabet Camii, 19

Kendinar, 49	Platana, 79, 80, 81, 82
Kremlin (Kale), 48, 49, 50, 51	Platana Köprüsü, 35
Meryemana Manastırı, 56	Preobrajeniya Kilisesi, 33
Metropolit Kilisesi, 56	Pulathane, 79
Metropoliya, 50, 55, 57, 68	Saraçzade Medresesi, 60
Metropoliya Kilisesi, 15	Saray Kilisesi, 34, 35
Mitra Dağı, 33, 46, 47, 48, 56	Sofiya Kilisesi, 17, 31
Orta Hisar Mabedi, 21	Sofiya Mabedi, 28, 31, 32, 34, 50, 51
Orta Hisar Mescidi, 15, 20, 24, 25, 26, 33, 38, 41, 42, 43, 44	Sud (Suthkhane) Kapısı, 50
Orta Kısım (Şehir), 48, 50	Süt Pazarı, 50
Panaghia Chyrsokephalos Kilisesi, 15, 59	Trabzon Kalesi, 20, 35
Panagiya – Kerul Kilisesi, 33	Türk Mescidi, 47
	Yeni Cuma Mescidi, 16, 33

2.3.1.5. Trabzon Tarihi, Şakir Şevket, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2001.

Şakir Şevket'in 27 Ağustos 1877 tarihinde iki cilt olarak yayınladığı "Trabzon Tarihi" adlı eser, Türkçe yazılan ve basılan ilk şehir tarihi kitabıdır. İncelediğimiz eser ise; İsmail Hacifettahoğlu tarafından hazırlanmış olup, 2001 yılında Trabzon Belediyesi tarafından yayımlanarak günümüz harfleriyle okuyucuya sunulmuştur.

Kitap; Trabzon odaklı olmasının yanında, Samsun'dan Kafkasya ve Kırım'a kadar Doğu Karadeniz Bölgesi'ne dair verdiği bilgilerle oldukça önemli bir eserdir.

İncelediğimiz kitap, İsmail Hacifettahoğlu'nun Şakir Şevket ve Trabzon Tarihi kitabı ile ilgili kaleme aldığı bölüm ile başlamaktadır. Devamında ise Şakir Şevket'in Trabzon Tarihi adlı eseri Cild-i Evvel (birinci cilt) ve Cild-i Sani (ikinci cilt) olarak adlandırılan iki bölüm ile yer alır. Kitap, Şevketname-i Osmani adlı kaside ile son bulur.

Kitabın içeriğinde Trabzon'da bulunan anıtsal yapılara ilişkin detaylı bilgiler, mahalle isimleri, yer isimleri gibi Trabzon mimarlık ve sanat tarihine yardımcı bilgiler bulunmaktadır. Kitapta az sayıda görsel belge mevcuttur. Bunlar: Ahmet Bey Konağı'na ait bir gravür, Trabzon Limanı ve Gümrük binası fotoğrafı, Pazarkapı ve Gümrük Camileri ile Moloz Limanı fotoğrafı, Kavak Meydanı Gravürü, İmaret Camii Gravürü ve Abdullah

Paşa'ya ait bir mezar taşı fotoğrafıdır. Bunların yanı sıra Trabzon Vilayeti haritasını ve Doğu Karadeniz haritasını da kitabın içinde bulmak mümkündür.

Akçaabad, 12, 31, 61, 86, 189	Eski Trabzon, 101
Akçaabat Kazası, 141	Faros Mahallesi, 48
Akçaabat Nahiyesi, 61, 86, 87, 88	Fatih Cami-i Şerifi, 46, 52, 73, 133
Akçakal'a, 86, 187	Fiz Karyesi, 87
Alaca Han, 133	Gavur Meydanı, 134
Altunbaş, 46, 60, 123	Gelincik Limanı, 125
Altunbaş Kilisesi, 46, 52, 60, 73, 123	Gülbahar Hatun, 113, 114, 115, 127
Atapark, 13	Gülbahar Sultan, 78, 113, 130, 131, 132
Ayafilbo, 59, 60	Gülbahar Sultan Türbesi, 137
Ayafilibo, 73	Gümrük Binası, 58
Ayasofya, 46, 59, 60, 123	Gümrük Camii, 76
Ayasofya Cami-i Şerifi, 53	Gümrük İskelesi, 145
Ayasofya Kilisesi, 123	Güzelhisar, 77, 181
Ayasofya Mahallesi, 86	Güzelhisar Tabyası, 77
Ayvasıl, 59	Hacıoğlu Pazarı, 180
Aziziye Camii, 103	Harmanlı Kaya, 48
Bahr-ı Siyah, 45, 79, 80, 81, 82, 188	Hoşoğlan, 73, 74, 79
Boztepe, 80, 87, 116, 134, 170	Hoşoğlan Mevkii, 73, 74
Boztepe Mezarlığı, 20	Hükümet Konağı, 100
Büyükliman, 88, 91	İmaret, 74, 78, 113
Cami – i Kebir Mahallesi, 12	İmaret Camii, 128
Çepni, 80, 100, 138, 139, 140, 144	İmaret Kabristanı, 13
Çiftehamam, 79	İmaret Mahallesi, 71
Debbağhane, 171	İmaret Mezarlığı, 17
Debbağhane Köprüsü, 133	İran Caddesi, 56
Değirmenderesi, 47, 56, 60	İskender Paşa, 78, 132, 135
Değirmenderesi Mahallesi, 46	İskender Paşa Medresesi, 134
Dikili Taş, 48	İskender Paşa Suyu, 133
Eksotha, 59	Kadırga Yaylası, 27
Ekütha, 54	Kadiri Tekkesi, 17
Elküse Tepe, 145	Kahyaoğlu Hanı, 170

- Kalafatalı Mahallesi, 57
 Kanboz, 187
 Karabaş Cami-i Şerifi, 75, 170
 Karadağ Mevkii, 89
 Karadere, 81, 98, 100
 Kavak Meydanı, 17, 109, 133
 Kemer Mahallesi, 101
 Kilita Kal'ası, 89
 Kovata, 95
 Kuğu-zade Konağı, 196
 Kule Mahallesi, 122
 Livera, 114
 Maçka, 105, 114, 170
 Maçka Nahiyesi, 105, 113
 Mekteb-i Harbiye-i Şahane, 173
 Meryem Ana, 59
 Meydan-ı Şarki, 71, 73, 77, 78, 133, 134, 170
 Mir Mehmet Türbesi, 17
 Moloz, 122
 Moloz İskelesi, 199
 Moloz Limanı, 76
 Mumhaneönü, 54, 100
 Mumhaneönü İskelesi, 75
 Ok Meydanı, 109
 Of, 81, 97, 193, 194, 195, 201
 Of Kazası, 82, 97, 196, 200
 Orta Hisar, 15, 73, 78, 79, 94
 Orta Hisar Camii, 13
 Orta Hisar Cami-i Şerifi, 74, 94
 Pazar Kapsu Cami-i Şerifi, 170
 Pulathane, 56, 88, 187, 189
 Pulathane Limanı, 56, 96
 Pulathane Pazarı, 48
 Saray – ı Atik Mahallesi, 15
 Sargana, 12, 141, 187, 190
 Sera Deresi, 87
 Sera Kariyesi, 87
 Soğan Pazarı, 13, 171
 Soğuksu, 61
 Sürmene, 95, 96, 97, 187, 193, 195, 196, 201, 203
 Sürmene Kazası, 96
 Sürmene Limanı, 96
 Tekfur Çayırı, 60
 Sürmene İskelesi, 187
 Tavanlı Cami-i Şerifi, 170
 Tophane Hamamı, 170
 Trabzon Halkevi, 29
 Trabzon İskelesi, 56
 Trabzon Kal'ası, 196
 Trabzon Limanı, 56, 58, 96
 Trabzon Pazar-başısı, 109
 Trabzon Rum Jimnazı (Lisesi), 23
 Tuzluçeşme, 46
 Tuzluçeşme Mahallesi, 122
 Vakfıkebir, 89, 96, 114, 139
 Vakfıkebir Kazası, 88, 113
 Vivera, 114
 Vivera Köyü, 115
 Vona Limanı, 56
 Yeni Cum'a Kilisesi, 60
 Yeni Cum'a Mahallesi, 46, 61, 66, 67, 73
 Yomra Nahiyesi, 95
 Yoro Burnu, 88,

Zağanos Köprüsü, 64, 79
Zağanos Mahallesi, 94

Zigana, 81

2.3.1.6. Trabzon Tarihi (Kuruluşundan Fethine Kadar), F. I. Uspenski, Çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2003.

[Ocerki İz İstorii Trapezuntskoy Imperii, Fyodor Ivanoviç Uspenski, 1929.]

Prof. Fyodor Ivanoviç Uspenski (1845-1928) tarafından 1927 yılında kaleme alınan Trabzon Tarihi adlı kitap, 1929 yılında Leningrad’da Rus İlimleri Akademisi’nce “Ocerki İz İstorii Trapezuntskoy Imperii” adıyla yayınlanmıştır. İncelenen bu kitap ise Enver Uzun’un çevirisi ile 2003 yılında yayınlamıştır.

Uspenski, 1916 yılında Rus ordusunun Trabzon’u işgali sırasında Trabzon’da olan tarihi eserlerin ve anıtların kayda geçirilmesi ve bu eserlerin korunması ile görevlendirilmiştir. Görevi itibariyle Trabzon’a iki kez gelen Uspenski, bu seyahatlerinde Trabzon’da kiliselerin etrafında ve içerlerinde arkeolojik kazılar gerçekleştirmiş, elde ettiği belge ve malzemeleri düzenleyerek saklamak için geri dönmüştür.

Kitap, Trabzon tarihi açısından olduğu kadar Trabzon mimarlık tarihi hakkında verdiği bilgilerle de oldukça önemlidir. Uspenski’nin 3 ciltlik Bizans İmparatorluğu’nun Tarihi (I. – 1913, II. – 1927, III. – 1948) adlı eserinin Trabzon ile ilgili kısmı da kitabın ekinde yer almaktadır.

Kitabın içeriğindeki görsel belgeler şunlardır: Bugünkü Ortahisar Fatih Camii altında bulunan mezarları gösterir fotoğraf, Yeni Cuma Camii’nde bulunan rölyefleri gösterir fotoğraf, Polo oyununu anlatan bir minyatür, Ortahisar Fatih Camii ve Hoşoğlan Türbesi’ni gösterir bir gravür, Aleksios Komnen IV. ve karısı Theodora’nın figürleri, Sümela Manastırı’nın kapısının fotoğrafı, Yeni Cuma Camii’nde bulunan kalem işi bir süslemenin fotoğrafı, Zeytinlik Medresesi’nin fotoğrafı, Hoşoğlan Türbesindeki mezar taşını gösterir bir fotoğraf, Ioanna Kulesini’nin bir fotoğrafı ve elyazması bir kitap kapağının fotoğrafı.

Akindina (Kindinar), 171

Aşağı Şehir, 13, 17

Altınbaşı Meryem Kilisesi, 24

Ayasofya Kilisesi, 22

Altınbaşı Tüm Kutsal Kilisesi, 13

Ayasofya Manastırı, 74

Anna Vasili Kiliseleri, 18

Aya Filipo Camii, 35

Arsin, 71

Ayios Eugenios Kilisesi, 19

Aşağı Kale Kapıları, 16

Boztepe, 115

- Boztepe Dağı, 19
 Çarşı Camii, 18
 Dafnı Körfezi, 19
 Değirmendere, 17, 19, 127
 Deri Kapı, 16
 Epifanya Meydanı, 14
 Fatih Camii, 31
 Filip Kilisesi, 35
 Foki Manastırı, 140, 143, 144
 Frenk Mahallesi, 18
 Georgi Doranit Kilisesi, 94
 Georki Limnieta Kapısı, 17
 Hagia Sophia, 22
 Hıristiyan Mahallesi, 18
 Hoşoğlan Türbesi, 144
 Hüsnü Göktuğ Camii, 35
 İç Kale, 12, 13, 14, 18, 168
 İoan Agiasta Manastırı, 172
 İoan Kilisesi, 121, 151
 İoan Predteci Kilisesi, 152, 156
 İoann Kulesi, 15, 169
 İoannes Kapıları, 16, 17
 İoannes (Joanus) Kulesi, 14
 İsmayıl Baba Camii, 35
 Kadın Manastırı, 20
 Kale Camii, 35
 Karabet Camii, 35
 Kenuya Mahallesi, 18, 19
 Kızılbaşlı Meryemana Kilisesi, 12, 13, 22, 23, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 62, 65, 114
 Kızılbaşlı Meryemana Mabedi, 16
 Kızlar Manastırı, 20
 Kindinar, 20, 171
 Komaha Kalesi, 121
 Komendat Meydanı, 35
 Kousadae (Arsin yakınlarında bir yer), 71
 Kremlin (İç Kale), 168, 169, 170, 171
 Kulaklı Çeşme, 31
 Kutsal Güç (Kuvvet) Kapısı, 17
 Küçük Fatih Camii, 35, 171
 Lavr Kalesi, 61
 Leontokastron Kalesi, 19, 179
 Mevluz Kapısı, 17
 Meydan, 20
 Mithra Tepesi, 19, 20
 Mitra Dağı, 140, 170, 171
 Mitra Mabedi, 171, 172
 Mumhane Kapısı, 17, 18
 Orta Hisar Camii, 28
 Orta Kilise, 15
 Orta Şehir, 12
 Paleo Masuka Kalesi, 128
 Paleo Masuka Kasrı, 128
 Panaghia Chrysocephalos, 12
 Petroma Kalesi, 98
 Platana, 127
 Prokoni Kilisesi, 63
 Saniha Kalesi, 121
 Saniha Kilisesi, 98
 Saraçzade Medresesi, 29
 Saray Kilisesi, 14
 Sava Mağarası, 115, 119
 Sofiya Kilisesi, 19, 22, 23, 162, 164, 165
 Sofiya Mabedi, 72
 St. Elefterios Kilisesi, 35
 St. Eugenios Kilisesi, 20

St. John Kilisesi, 36	Yenicuma Camii, 19, 21
St. Philip Kilisesi (Kudrettin Camii), 35	Yevkeni Kilisesi, 19, 22, 23, 25, 31, 33, 52, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 123
Sumeli Manastırı, 91, 95, 125	Yevkeni Mahallesi, 14
Sümeli Kilisesi, 93, 124	Yevkeni Manastırı, 21, 111, 112, 113
Süt (Sukhane) Kapısı, 17	Zağnos Köprüsü, 12
Tabakhane Köprüsü, 16	Zavulan Manastırı, 128
Theodora Kilisesi, 61	Zeytinlik Camii, 35
Ticaret Mahallesi, 62	Zigana Kalesi, 128
Trabzon Kalesi, 102	Zindan Kapıları, 16
Vazelon Manastırı, 82, 90, 93, 94, 125	
Venitsiya (Venedik) Mahallesi, 19	
Yenicuma, 16	

2.3.1.7. Son Trabzon İmparatorluğu (1204-1461), William Miller, Çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2007.

[Trebizond The Last Greek Empire, William Miller, University of Athens, Londra, 1926.]

1926 yılında Londra’da yayınlanan Trebizond The Last Greek Empire adlı kitabın çevirisi Nurettin Süleymangil tarafından yapılmış ve Son Trabzon İmparatorluğu (1204-1461) adlı ile 2007 yılında Türkçe olarak yayınlanmıştır. M.Ö. 756-M.S. 1461 yıllarını ele alan çalışma, Komnenos Dönemine detaylıca değinmekte ve içeriğindeki ilginç bilgiler ile dikkate değerdir. Kitaba ek olarak, bibliyografya çalışması, fotoğraflar ve gravürler de bulunmaktadır. Toplam 33 adet görsel belge arasında genel Trabzon görünüşü gravürleri ve Trabzon surlarının, limanın, Meydan’ın, Sümela Manastırı’nın vs. fotoğrafları bulunmaktadır.

Altın Başlı Bakire Kilisesi (Fatih Camii-Orta Hisar Camii), 9, 16, 17, 21, 31, 41, 48, 60	Aziz Gregory Kilisesi, 21
Aslanlar Kalesi, 24, 33	Aziz Sabas Manastırı, 32
Ayasofya Kilisesi, 18, 48	Basmelek Kilisesi, 63
Aziz Ayios Eugenios, 34	Boztepe (MithrasTepesi), 9, 28
Aziz Eugenios Manastırı, 16, 17	Büyük Comnenos Manastırı, 38
	Daphnous (Çömlekçi Mahallesi), 22, 23, 33

Gavur Düzlüğü-Hipodrom, 66	St. Fokas Manastırı, 48
Hoşoğlan Türbesi, 41	St. Phokas Kilisesi-Manastırı, 38, 49
Kordyle (Akçakale), 38	St. Sabas Mağarası, 34
Meidan (Meydan), 39	St. Theodore (Evonpelistra) Kilisesi, 44
Meidan Burnu, 24	Sümela Manastırı, 9, 36, 37, 39, 46, 62, 66
Metropolit Kilisesi, 48, 70	Theodor Gabras Manastırı, 39
Michael Comnenos Kulesi, 34	Theoskepastos Kilisesi, 36, 38
Santa Croce Kilisesi, 40	Theoskepastos Manastırı, 46, 48, 66
St. Anna (Küçük Ayvasıl) Kilisesi, 9	Trabzon Kilisesi, 46
St. Basil (Ayvasıl) Kilisesi, 9	Trabzon Sarayı, 63
St. Eleutherios Kilisesi, 24	
St. Eugenios Kilisesi (Yeni Cuma Camii), 16, 34, 60	

2.3.1.8. Doğu'dan Fragmanlar, Jakob Philip Fallmerayer, Çev. Hüseyin Salihoğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 2002

[Fragmente aus dem Orient, Stuttgart, 1845.]

Doğu'dan Fragmanlar, Jakob Philipp Fallmerayer isimli Alman tarihçi ve gezgininin 1840-1847 arasındaki Türkiye anı ve izlenimlerini içermektedir. İlk kez 1845 yılında yayınlanan, orijinal adı "Fragmente aus dem Orient" olan seyahatname, İmge Kitabevi tarafından Hüseyin Salihoğlu'nun çevirisi ile 2002 yılında "Doğu'dan Fragmanlar" ismiyle basılmıştır.

Fallmerayer'in gezisi, Resenburg'dan başlamaktadır ve Tuna nehrinden aşağı Karadeniz'e açılmaktadır. Trabzon, İstanbul ve Athos'da uzun süre kaldıktan sonra Atina'ya gitmekte, oradan da Triest ve Venedik üzerinden geri dönmektedir.

Kitapta yer alan fragman (bölüm) başlıkları bu gezinin aşamalarını da sırayla vermektedir: Resenburg'dan Trabzon'a Yolculuk, Trabzon'a Varış ve İlk İzlenimler, Trabzon Şehri ve Çevresi, Kolhis'in Yaz Kış Yeşil Ormanları ve Kaya Manastırı Sümela, Giresun'a Sahil Yolculuğu, Trabzon Eyaletinin Örf ve Âdetleri, Yaşam Tarzı, Yönetimi ve Toplumsal Durumları, Konstantinopel Üzerine Önsöz, Dünya Tarihinde Bizans Monarşisinin Genel ve İstanbul'un Özel Anlamı, Selanik'te Beş Hafta, Selanik'ten

Larissa'ya Yolculuk, Tesalya da İki Ay Konaklama, Larissa'dan Yunan Krallığı Sınırına Yolculuk, Ziton'da Karantina, Bitiş.

Bu şekilde gezi notlarına son veren Jakob Phillip Fallmerayer, daha sonra "bilimsel" anlamda tezini ve dayanaklarını ortaya koymaya çalışmaktadır: Yunanistan'da Slav Unsuru, Fragmancının Görüşleri Nedeniyle Atina'da Nasıl Resmi Düşman Gibi Görüldüğü, Ama Sonunda Bazı Edebiyatçılar Tarafından Anlayış Gördüğü ve Almanya'daki Karşıtlarına Cevap Vermesine Gerek Kalmadığı Hakkında, Fragmancı Yunanistan Hakkında İki Alman Seyahat Eserini Nasıl Karşılık Veriyor, Avrupa Türkiye'si ile Yunanistan Serbest Krallığı'nın Şimdiki Durumları (muhtıra, Aralık 1844) ve Haydarpaşa'da Diplomat Ziyafeti, Ekim 1847 başlıklı bölümler ile kitap son bulmaktadır.

Akçaabat, 58, 173, 174	Koşuyolu, 92
Aya Sofya, 70, 76, 94, 95, 96, 97, 172, 199	Krisokefalos Meryem Ana Başkilisesi, 172
Aziz Barbara Şapeli, 138	Mahkeme Binası, 92
Aziz Eugenius, 71, 81, 83	Marimoğlu Evi, 46, 47, 48
Aziz Khrisokefalos, 70, 71, 75, 76, 78	Meryem Ana Khrisokefalos Kilise ve Manastırı, 77
Bos-Depe (Bozepe), 70, 80	Meryem Ana Manastırı, 116
Boztepe, 80, 84, 87, 103, 104, 188	Meydan, 45, 58, 103
Büyük Komnen III. Alexius Binası, 92	Mitras Kubbesi, 109
Dafnus (Liman), 39	Mitras-Mitros Tepesi, 84, 87, 90, 91
Değirmendere, 87	Mitros Dağı (Boz Tepe), 80, 84
Ejderha Çeşmesi, 105	Prodromo Kilisesi, 88
Eugenius Manastırı, 85, 89	Sümela Mağarası, 125
Eugenius Tepesi, 86, 87	Sümela Manastırı, 60, 100, 102, 107, 112, 113, 119, 120, 128, 130, 131, 133, 134, 137, 188
Hoşoğlan Boğazı, 108	Tiyatro, 92, 94
İmparatorluk Kalesi, 92	Yeni Cuma Camii (Aziz Eugenius), 78, 80
İmparatorluk Sarayı, 65	Yunan Semti, 45
Johannes Şapeli, 103	
Kadınlar Manastırı (Teoskepastos), 88, 129	
Khrisokefalos Kalesi, 92	

2.3.2. Makaleler

2.3.2.1. Some Byzantine Churches From The Pontus, David Winfield, June Wainwright, *Anatolian Studies*, Sayı: 12, s. 131-162.

David Winfield'ın kaleme aldığı, June Wainwright'ın ise çizimlerini hazırladığı bu makalede, Pontus dönemi Bizans kiliseleri ele alınmıştır. Çalışmanın büyük bir kısmını Trabzon'daki yapılar oluşturmakta olup, civar ilve ilçelerindeki kiliselere de yer verilmiştir. Makalede yapılarla ilgili detaylı bilginin yanı sıra çokça fotoğraf ve çizimler de mevcuttur.

Anatolian Studies dergisinin 1962 yılı basımında bulunan bu makale kuşkusuz Trabzon mimarlık tarihine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Akcaabat, 131	Kaymaklı, 134, 142
Akçakale, 132	Kilise Burnu, 133
Akoluk, 145	Kindinar Mahallesi, 146
Anifa, 145	Kurt Boğan, 137
Ayvasıl, 135, 145, 160	Kuştul Dere, 135, 143
Ayvasıl Church, 145	Küçük Fatih Camii, 146
Bahçecik Mahallesi, 146	Livera, 136
Bin Bir Kilise, 142	Maçka, 135, 136, 140
Boz Tepe, 134, 135	Meryemana, 136, 159
Cevizlik, 135	Metropolitan Church, 159
Church at Pirastiyos, 143	Nakıp Camii, 141, 147, 148, 156
Çalıslar Çayı, 133	Pijatnitski Church, 161
Değirmen Dere, 134, 135, 137, 143	Pirastiyos, 145
Esiroğlu, 143	Pouleman Çayı, 133
Hamsiköy, 137	Sancta Sophia, 147, 149, 152, 156, 158,
Geyikli, 139, 140, 142, 145, 160	161
Geyikli Kilise, 140, 141	Sarmaşıklı Kilise, 140
Jason Burnu, 133	Sumela, 131, 135, 136, 137, 140
Kalyan Dere, 143	Sürmene, 144
Kanalıköprü, 136	St. Akindinos, 141, 146, 148, 149, 150,
Karlık, 138, 140	152, 161
Karlık Tepe Chapel, 139	St. Basil, 141

St. Basil at Sürmene, 134	St. Michael, 131, 147
St. George, 134, 135	St. Phocas, 132
St. George Peristera, 143	St. Sabbas, 139
St. John, 133, 136, 137, 159	Vazelon, 137, 159
St. Mamas, 135	Yazılı Taş Karkand, 137

2.3.2.2. The Byzantine Churches of Trebizond, Selina Ballance, *Anatolian Studies*, Sayı: 10, s. 141-196.

Trabzon mimarlık tarihi araştırmalarına önemli katkılarda bulunan araştırmacılardan biri olan Selina Ballance'ın kaleme aldığı bu makalede, Trabzon'daki kiliselerin tarihi ve mimari bilgilerinin yanı sıra yapıların fotoğraflarına, plan ve kesit çizimlerine de yer verilmiştir.

Anatolian Studies adlı derginin 1960 yılında çıkardığı 10. sayısında bulunan bu makale Trabzon'un belli başlı anıtsal yapılarını detaylı bir şekilde ele alış biçimiyle oldukça dikkate değer bir mimarlık tarihi araştırması kaynağıdır. Makalede 10 adet yapı ele alınmıştır. Bunlar; St. Sophia (Ayasofya Müzesi), Nakip Camii, Chrysocephalos (Ortahisar Fatih Camii), St. Anne (Küçük Ayvasıl Kilisesi), St. Basil, St. Eugenios (Yeni Cuma Camii), Zeytinlik Camii, St. Philip (Kudrettin Camii), Church C olarak adlandırılan bir kilise ve Chapel D olarak adlandırılan bir şapeldir.

Akçaabat, 164	St. Barbara, 171
Ayvarvar, 171	St. Basil, 155, 156, 173
Church at Orta Mahalle, Akçaabat, 166, 167	St. Eugenios, 141, 145, 149, 151, 156, 157, 158, 159, 160, 173, 174
Fetoka, 167, 168	St. Michael Akçaabat, 164, 165, 167
Golden Headed Virgin, 146	St. Philip, 145, 156, 159, 160, 161, 167, 173, 174
Hatuniye Camii, 174	St. Sophia, 141, 142, 145, 149, 151, 160, 161, 162, 163, 164, 169, 172, 173, 174, 175
Kaymaklı, 144, 155, 169	St. Andrew, 152
Nakıp Cami, 152, 173	St. Andrew, 142, 152
St. Andray, 152	St. Anne, 142, 143, 145, 149, 154, 164, 173, 174
St. Andrew, 142, 152	Surmene, 167
St. Anne, 142, 143, 145, 149, 154, 164, 173, 174	The Armenian Monastery of Kaymaklı, 169, 170

The Chrysocephalos, 144, 146, 147, 159,	Zeytinlik Camii, 164, 173
167, 172, 173, 174	Zigana, 169
Yeni Cuma Camii, 156	

2.3.2.3. Les Monastères Et Les Églises De Trébizonde, Gabriel Millet, Belleten, Cilt: 29, Sayı: 113-116, Ankara, 1965, s. 419-459.

Gabirel Millet tarafından yazılan Les Monastères Et Les Églises De Trébizonde (Trabzon'un Manastırları ve Kiliseleri) adlı bu makale ilk olarak 1895 yılında Bulletin de Correspondance Hellenique adlı dergide, Paris'te yayımlanmıştır.

Makale, yazıldığı yıl ve içerdiği bilgiler itibariyle önemli bir mimarlık tarihi kaynağıdır. Çalışma birçok yapı ile ilgili bilgi barındırmasının yanı sıra özellikle Saint Eugene (Yeni Cuma Camii), Sainte Sophie (Ayasofya Müzesi) ve Chrysoképhalos (Ortahisar Fatih Camii) üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın içeriğinde ele aldığı bu yapıların yükseklikleri, kubbe çapları, batı ve kuzey cephelerinin uzunlukları karşılaştırılmış ve bu değerler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Metinde, Sainte Anne (Küçük Ayvasıl Kilisesi), Nakhip Djami (Nakip Camii), Chrysokephalos (Ortahisar Fatih Camii), Saint Eugene (Yeni Cuma Camii), Sainte Sophie (Ayasofya Müzesi), Moum-hane (Mumhane Camii), Saint Basile, Saint Philippe (Kudrettin Camii) ve Panaghia Évanghélístría kiliselerinin plan çizimleri mevcuttur.

Boz-Tépé, 421	449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456,
Jéni Djouma Djami, 428	458
Kahrié-djami, 455	Panaghia Évanghélístría, 421, 443, 454
Le Monastère Arménien de Kaimakli, 442	Panaghia Théosképastos, 421
Le Monastère de la Théosképastos, 442	Saint Anne, 421, 433, 436, 437, 443, 444, 445, 456, 458
Le Monastère de Saint Sabas, 442	Saint Basile, 421, 443, 445, 453, 454
Moum-hané Djami, 443, 445	Saint Eugéne, 421, 422, 425, 426, 428,
Nakhip Djami, 420, 443, 445	441, 443, 445, 446, 447, 448, 449, 450,
Orta Hisar Djami, 420	451, 453, 454, 456, 457
Panaghia Chrysoképhalos, 420, 421, 422,	Saint Georges, 422, 439
423, 426, 441, 443, 445, 446, 447, 448,	Saint Grégoire de Nysse, 440
	Saint Lean, 440

Saint Onuphre, 440	Saint Sophie, 421, 428, 433, 441, 443,
Saint Philippe, 440, 443, 454, 456	445, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 453,
Saint Sabas, 421, 439, 443	456, 457

2.3.2.4. Deux Monuments Byzantines de Trébizonde, N. Baklanov, Byzantion, Cilt: 4, (1927-1928), 1964, s. 363-391.

N. Baklanov tarafından kaleme alınan makalenin dili Fransızcadır. Byzantion – Revue Internationale Des Etudes Byzantines adlı derginin 1964 yılında yeniden düzenlenerek kitaplaştırılan serisinin 1927-1928 yıllarını kapsayan 4. cildinde yer almaktadır. Makale doğrudan bir mimarlık tarihi makalesi olmakla birlikte Trabzon’da bulunan iki cami; Yeni Cuma Camii ve Orta Hisar Fatih Camii hakkında bilgi vermektedir.

Metinde, ele alınan bu iki yapının çizimlerine ve fotoğraflarına da ulaşmak mümkündür.

Basilique de st. Marie Chrysokefalos, 383

Orta Hisar, 379

Panagia Chrysocéphale, 376, 377, 378, 379, 385,386, 387, 388, 390

Saint Anne, 375

Saint-Eugéne, 363, 364, 367, 369, 374, 375, 377, 379, 385, 386, 387, 388, 390

Yeni Djoumé Djami, 363

2.3.2.5. Trebisonda, L’impero Dimenticato, Renata L. Cargnelli

Trebisonda, L’impero Dimenticato (Trabzon, Unutulmuş İmparatorluk) adlı bu makalenin kaynağı, yayınlandığı eser bulunamamıştır. Ankara’da bulunan Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde kitapçık şeklinde bir makale olarak bulunmaktadır. Kütüphanenin veri tabanından elde edilen bilgi ile makalenin, yayınlandığı derginin 64. cilt ve 86. sayısında olduğunu anlayabiliyoruz. Makalede yazım yılı verilmemiştir ancak yazarın kullandığı kaynakların yayım yıllarına bakarak 1975 ve sonrasını tahmin etmek mümkündür.

Yazının dili İtalyancadır. Genel olarak Trabzon tarihine odaklanan bir makale olsa da içerisinde Yeni Cuma Camii, Gülbahar Hatun Camii ve Sümela Manastırı vs. ile ilgili bilgi barındıran bir eserdir.

Ayasofia, 65, 66, 68, 69, 71

Gülbahar Hatun, 68

Fatih Camii, 68

La moschea di Gülbahar, 68

Orta Hisar Camii, 68

S. Anna, 68

S. Eugenio Martire, 68

Sumela, 68, 69, 70

Trapézonte, 72

Trapezos, 58

Trapezunt, 73

Trapezunte, 52, 58, 73

Trapezuntina, 66

Trebisonda, 55, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
66, 67, 68, 70, 71

Trebizonda, 73

Trébizonde, 72

Yeni Cuma Camii, 68

3. DEĞERLENDİRME

3.1. Trabzon Mimarlık ve Sanat Tarihi Literatürünün Kısa Tarihi

Trabzon'un yazım serüveni, tarihi M.Ö. 400'lere dayanan Ksenophon'un Anabasis'i ile başlar. Atinalı komutan Ksenophon'un ve on bin askerin Anadolu içinden geçerek Karadeniz kıyılarına ulaşmasının anlatıldığı Anabasis – Onbinlerin Dönüşü adlı kitapta, Ksenophon'un yolculuk esnasında tuttuğu notlar yer almaktadır.

Aşık Mehmed'in Menazıru'l-Avalim adlı eseri, Trabzonlu bir yazarın kaleminden yazılan ilk seyahatname özelliğine sahiptir. Trabzon'un şehir tarihi yazımı bağlamındaki ilk örnek ise; Şakir Şevket'in 27 Ağustos 1877 tarihinde iki cilt olarak yayınladığı "Trabzon Tarihi" adlı kitabıdır. 1847 yılında Trabzon'un Cami-i Kebir Mahallesi'nde doğan Şakir Şevket, Trabzonlu oluşu ile de önemli bir yerel tarihçidir.

Anadolu hakkında araştırma yapmak üzere Fransa Hükümeti tarafından gönderilen ve topladığı bilgileri önce üç ciltlik büyük bir albüm halinde yayınlayan Mimar Charles Texier (1802-1871) sonra bu malzemenin yardımıyla küçük bir cilt daha meydana getirmiştir. İngiliz P. Pullan ile ortaklaşa hazırladıkları, 1864 yılında yayınlanan L'architecture Byzantine adlı kitap ise Anadolu'dan bazı Bizans yapıları ile birlikte Trabzon kiliselerini ilk kez tanıtmaktadır. Eyice, bu bilgilerin çoğu durumda yeteri kadar açık olmadığını hatta bazen eksik ve yanıltıcı olduğunu iddia etmektedir (Eyice, 1976). Buna karşın Texier'in bu kitabı bilimsel anlamda hazırlanmış Trabzon'a ilişkin gezi ve inceleme yazıları bağlamında ilk çalışma olarak değerlendirilebilir.

Şehrin mimarlık ve sanat tarihine yönelik yayınlar; her ikisi de 1895 yılında yayınlanan Josef Strzygowski'nin "Les Chapiteaux de Sainte – Sophie at Trébizonde"⁵⁷ ve Gabriel Millet'in "Les Monastères et les Églises de Trébizonde"⁵⁸ adlı makaleler ile devam etmiştir. Bunları, 1910'da yayınlanan A. Çakalof'un Byzantion Naidrion Paraten

⁵⁷ Strzygowski, J.,1895. Les Chapiteaux de Sainte-Sophie at Trebizonde, Bulletin de Correspondance Hellenique, 19, 517-522.

⁵⁸ Millet G.,1895. Les Monastres et les Eglises de Trebizonde, Bulletin de Correspondance Hellenique, 19, 419-459.

Trapezounta⁵⁹ adlı makalesi ve yine aynı tarihli F. W. Hasluck'ın "Genoese Monuments at Trebizond"⁶⁰ başlıklı makalesi izler.

1914 tarihli E.D. Balyan'ın Hay Vanorayk i Turkia 1: Kağadio, Sepasdio yev Drabizoni gusagalutyants Yeğadz Vanorayk (Türkiye'deki Ermeni Manastırları 1: Ankara, Sivas ve Trabzon Vilayetlerindeki Manastırlar) adlı kitabı yerel tarih çalışmaları bağlamında önemlidir.

1914'ten 1928 yılına gelinceye değin geçen 14 senede, tespit edilen herhangi bir çalışma yoktur. Byzantion'da 1928 yılında yayınlanan N. Baklanov'un, "Deux Monuments Byzantines de Trebizonde", M. Alpatov'un "Les Reliefs de la Sainte-Sophie de Trebizonde" ve N. Brounov'un "La Sainte-Sophie de Trebizonde" başlıklı makaleleri doğrudan Trabzon ölçeğinde hazırlanan önemli çalışmalardır.⁶¹ Baklanov, Trabzon'daki St. Eugenios ile Panagia Chrysocephalos kiliselerini; Alpatov, Trabzon Ayasofyası'nın cephe kabartmalarını; Borunov ise, araştırma yazısı ve gezi raporu olarak yine Ayasofya'yı çalışmalarına konu edinmişlerdir (Tuluk ve Düzenli, 2010). Bunları; 1930'da David Talbot Rice'in "Notice on Some Religious in the City and Vilayet of Trebizond" başlıklı makalesi izler.⁶²

1923'e kadar Trabzon metropoliti olan, bu tarihten sonra Atina Metropolitiği makamına geçen Chrysanthos'un 1933'te basılan Trabzon kiliseleri hakkındaki eseri,⁶³ aslında bir tarih yazını olmakla birlikte, şehrin dini yapıları hakkında önemli bilgilere sahip olması bakımından son derece dikkate değerdir (Eyice, 1976).

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü içerisinde bir Türk'ün adına Strzygowski ve Millet'den 40 yıl sonra 1935 yılında rastlamaktayız. Bilge'nin Yeni Adam dergisinde yayınlanan "Trabzon'da Tarihi Eserler"⁶⁴ başlıklı makalesi o yıllarda tarihi yapıların durumunu yansıtması bakımından incelemeye değerdir.

Trabzon'un mimari yapılarından bahseden erken tarihli bir diğer çalışma ise Sedat Çetintaş'ın 1937 tarihli raporudur. Abideleri Koruma Heyeti üyesi Mimar Sedat Çetintaş, 1937 tarihinde Kayseri, Sivas ve Amasya ile birlikte Trabzon'daki eserlerin incelenmesi

⁵⁹ Çakalof, A.,1910. Byzantion Naidrion Paraten Trapezounta, *Byzantinische Zeitschrift*, XIX, 119-121.

⁶⁰ Hasluck, F. W., 1910-1911. Genoese Monuments at Trebizond, *Annual of the British School of Athens*, 18, 141-142.

⁶¹ Baklanov, N.,1927-28. Deux Monuments Byzantines de Trebizonde, *Byzantion*, 363-39; Alpatov, M., 1927-28. Les Reliefs de la Sainte-Sophie de Trebizonde, *Byzantion*, 407-418; Brounov, N., 1927-28. La Sainte-Sophie de Trebizonde, *Byzantion*, 393-405.

⁶² Rice, D. T.,1929-30. Notice on Some Religious Buildings in the City and Vilayet of Trebizond, *Byzantion*, 5, 47-81.

⁶³ Chrysanthos, 1933. He Ekklesia Trapezountos, *Archeion Pontou IV-V*.

⁶⁴ Bilge, 1935. Trabzon'da Tarihi Eserler, *Yeni Adam*, 73, 4.

için görevlendirilmiş, hazırladığı “Trabzon’un San’at Eserleri” başlıklı raporunu dönemin Kültür Bakanlığı’na sunmuştur (Düzenli, H.İ., 2008). Bu her ne kadar bilimsel bir araştırmadan ziyade bir rapor olsa da yapıların bu tarihlerdeki durumunu ortaya koyması, daha da önemlisi Çetintaş’ın yapılar hakkındaki tespit ve değerlendirmelerde bulunması bakımından son derece önemlidir (Tuluk ve Düzenli, 2010).

Gabriel Millet ve David Talbot Rice’in birlikte kaleme aldıkları *Byzantine Painting at Trebizond*,⁶⁵ (1936) adlı kitap, Trabzon’un sanat tarihi literatürü bağlamında 1928 tarihli Alpatov’un makalesinden sonraki çalışmadır.

1937 yılına gelindiğinde literatürde iki Türk araştırmacının ismine rastlanmaktadır. Bunlardan ilki “Trabzon Eski Eserleri İçinde Excursien”⁶⁶ başlıklı makalesi ile Abdullah Günel ve diğeri, “Trabzon ve Civarı”⁶⁷ başlıklı makalesi ile Şinasi Emre’dir.

Trabzon’un geleneksel mimarisinin araştırıldığı ilk çalışma, Arkeolog Mahmut Akok’un 1951 yılında *Arkitekt*’te yayınladığı “Trabzon’un Eski Evleri”⁶⁸ adlı makalesidir. Tuluk’un ifadesine göre; yazar, 1950 yılında Trabzon’a eski eserleri tetkik için gelmiş ve Çetintaş’ın 1937’de tespit ettiği iki eski eve ek olarak bu çalışmasında üç ev daha eklemiş ve bunlardan iki tanesinin çizimlerini yayınlamıştır (Tuluk ve Düzenli, 2010).

1953 yılına gelindiğinde Said Bilal Çakıroğlu’nun “Tarihi Eserleri İtibariyle Trabzon” başlıklı makalesine rastlamaktayız. 1935 yılında yayınlanan Bilge’nin makalesinden 18 yıl sonra yayınlanan bu makale, yapıların değişimlerinin gözlenebilirliği bakımından dikkate değerdir.

1960’lı yıllar Trabzon’da mimarlık tarihi çalışmalarında adeta İngilizlerin dönemi olmuştur. Anthony Bryer, David Winfield, Selina Ballance bu araştırmacıların öncülerindedir.

1960 yılında Selina Ballance’ın kaleme aldığı “The Byzantine Churches of Trebizond”,⁶⁹ başlıklı makalegünümüze değin üzerinde pek de çalışılmamış bir konuyu – Trabzon’un Bizans dönemi kiliselerini – ele almasıyla önemlidir. Yine 1960 yılında yayınlanan David Winfield, M. Q. Smith, Sellina Ballance, A. Powell’in kaleme aldıkları

⁶⁵ Millet, G. ve Rice, D. Talbot, 1936. *Byzantine Painting at Trebizond*, Courtauld Institute Publications on Near Eastern Art; 1, George Allen & Unwin, London.

⁶⁶ Günel, A.,1937. Trabzon Eski Eserleri İçinde Excursien, *İnan Dergisi*, 4, Trabzon Halkevi Yayını, 22-23.

⁶⁷ Emre, Ş.,1937. Trabzon ve Civarı, *Belediyeler Dergisi*, 23, Ankara, 63-83.

⁶⁸ Akok, M.,1951. Trabzon’un Eski Evleri, *Arkitekt Dergisi*, 233-236, 103-114.

⁶⁹ Ballance, S., 1960. The Byzantine Churches of Trebizond, *Anatolian Studies*, 10, British Institute at Ankara, 141-175.

“The Yakupoğlu Konak: An Old Turkish House at Sürmene Kastil”⁷⁰ başlıklı makale, içeriğindeki detaylı bilgi ve çizimlerle önemli bir monografik çalışmadır. Trabzon yerel tarih çalışmaları içerisinde bir diğer önemli monografik çalışma ise David Winfield’in 1961 yılında Türk Arkeoloji Dergisinde yayınlanan “Ayasofya”⁷¹ başlıklı makalesidir.

Bu dönem aynı zamanda Ayasofya ile ilgili çalışmalarında yoğunlaştığı dönem olmuştur. Winfield’in makalesinden sonra 1963 yılında Ayasofya ile ilgili 3 çalışma ortaya koyulmuştur. Bunlar: Tamara Talbot Rice’in *Decorations in the Seljukid Style in the Church of Saint Sophia of Trebizond*, adlı kitabı, David Winfield’in “Sancta Sophia, Trebizond: A Note on the Cleaning and Conservation Work” başlıklı makalesi ve Joyce Plesters’in “Sancta Sophia, Trebizond: A Note on the Materials and Technique” başlıklı makalesidir. Winfield ve Plesters’in çalışmaları mimarlık tarihi araştırmaları içerisinde yayımlandıkları tarihe kadar yapılan tespit çalışmalarının yanı sıra teknik konulara da değinmesi ile önemlidir.

1963 yılında Ömer Akbulut, *Sümela*⁷² adlı kitabı ile Çakıroğlu’ndan 10 yıl sonra literatüre dahil olan Türk araştırmacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Akbulut’u “Trabzon Yanbolu Köprüsü”⁷³ başlıklı makalesi ile Zekeriya Taşlı izler.

1960’lı yıllar, Trabzon’daki anıtların üniversitelerde incelemeye değer bir alan olarak görüldüğü ilk yıllar olmuştur. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde Hikmet Takaz tarafından hazırlanan Trabzon’daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri⁷⁴ başlıklı lisans tezi bu alandaki ilk tez çalışması olma özelliğine sahiptir (Tuluk ve Düzenli, 2010). Yine aynı tarihli A. Kadir Topaloğlu’nun Karadeniz Bölgesi Köylerinde Ev ve El Sanatları⁷⁵ adlı lisans tezi bir diğer erken örnektir (Düzenli, 2010).

1966-1973 yılları arasında Archeion Pontou’da dört bölüm halinde yayınlanan “Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes”⁷⁶ başlıklı makaleler, Trabzon’da yer alan kilise, manastır ve şapelilerin

⁷⁰Winfield, D., Smith, M. Q., Ballance, S., Powell, A., 1960. The Yakupoğlu Konak: An Old Turkish House at Sürmene Kastil, *Anatolian Studies*, 10, British Institute at Ankara, 197-203.

⁷¹ Winfield D., 1961. Ayasofya Trabzon 1960, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 11, 37-39.

⁷² Akbulut, Ö.,1963. *Sümela*, Trabzon Tarihi Dizisi.

⁷³Taşlı, Z., 1963. Trabzon Yanbolu Köprüsü, *Karayolları Bülteni*, Ankara, 3-5.

⁷⁴ Takaz, H.,1964. Trabzon’daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

⁷⁵ Topaloğlu, A. K.,1964-65. Karadeniz Bölgesi Köylerinde Ev ve El Sanatları, Lisans Tezi, Ankara Ün. D.T.C.F. Coğrafya Böl.,Ankara.

⁷⁶ Ballance, S., Bryer, A., Winfield, D., 1966. Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part I, *Archeion Pontou*, 28, 233-308.; Bryer, A., 1968. Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part II, *Archeion Pontou*, 29, 89-132.; Bryer, A. ve Winfield, D., 1970. Nineteenth Century Monuments in the

hem envanterini hem de detaylı mimari değerlendirmelerini vermesi bakımından son derece önemlidir (Tuluk ve Düzenli, 2010).

1968’de David Talbot Rice’in editörlüğünde yayınlanan *The Church of Hagia Sophia at Trebizond* isimli kitap⁷⁷ ise Trabzon Ayasofya’sı ile ilgili yapılmış en kapsamlı çalışma olma özelliğindedir (Tuluk ve Düzenli, 2010).

1960-1970 yılları arasındaki 52 çalışmanın 24’ü yerli, 28’i yabancı araştırmacılara aittir. 1970-1980 yılları arasında ise, toplam 44 adet mimarlık ve sanat tarihi çalışması ortaya koyulmuş olup, bunlardan 23 tanesi yerli, 21 tanesi ise yabancı araştırmacılara aittir. Yerli araştırmacıların oranının artmaya başlamasının da bu 10 yıllık dilimde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

1970-1980 yılları arasındaki çalışmalardan öne çıkanlardan bir kaçı; Semavi Eyice’nin 1970 tarihli “Trabzon”⁷⁸ başlıklı makalesi, yine 1970 tarihli Çevri Çağman’ın Trabzon Kızlar Manastırı⁷⁹ adlı lisans tezi, Semra Viter’in 1972 yılında hazırlamış olduğu Trabzon’da Aziz Eugenes Kilisesi (Yenicuma Camii)⁸⁰ başlıklı yüksek lisans tezi, Mustafa Kavanoz’un 1974 tarihli Trabzon’da Camiye Çevrilen Bizans Eserlerinde Türklerin İlaveleri⁸¹ başlıklı yüksek lisans tezidir.

Bu çalışmaları, Heath W. Lowry’nin 1975 tarihli “Trabzon’s Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?”⁸² ve Selina Ballance’ın 1977 tarihli “Early Turkish Buildings in Trabzon”⁸³ başlıklı makaleler izler.

1980lere gelindiğinde; 1990 yılına kadarki 10 yıllık süreçte 158 adet mimarlık tarihi çalışmasının yayımlandığını görüyoruz. 1980-1988 yılları arasındaki 9 yılda toplam 48, 1989 yılında 17 ve 1990 yılında ise 24 yayın tespit edilmiştir. Yayın sayısındaki bu artış, - 89, 90 yılları- Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatüründe bir kırılma noktası olarak dikkat çekmektedir.

City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part III, *Archeion Pontou*, 30, 228-385.; Bryer, A., Isaac, J., Winfield, D., 1972-73. Nineteenth Century Monuments in the City and Vilayet of Trebizond: Architectural and Historical Notes, Part IV, *Archeion Pontou*, 31, 126-310.

⁷⁷ Rice, D. T., (ed), 1968. *The Church of Hagia Sophia at Trebizond*, Edinburg University Press, Edinburg.

⁷⁸ Eyice, S., Trabzon, *TTOK Belleteri* (25/304), 1970, 7-11.

⁷⁹ Çağman, Ç., 1970. Trabzon Kızlar Manastırı, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bizans Sanatı Kürsüsü, İstanbul.

⁸⁰ Viter, S., 1972. Trabzon’da Aziz Eugenes Kilisesi (Yenicuma Camii), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul.

⁸¹ Kavanoz, M., 1974. Trabzon’da Camiye Çevrilen Bizans Eserlerinde Türklerin İlaveleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul.

⁸² Lowry, H. W., 1975. Trabzon’s Yeni Cuma Camii (New Friday Mosque): Why Is It Called What It Is?, *Bogaçiçi Üniversitesi Dergisi*, 3, 91-112;

⁸³ Ballance, S., 1965. Early Turkish Buildings in Trabzon, *Belleteri*, 29/113, 73-76.

Bu on yıllık süreç içinde 14 yayınlı Haşim Karpuz en dikkat çeken araştırmacıdır. 1981 yılında yayınlanan “Trabzon Evleri”, 1982 tarihli “Trabzon Köy Evlerinin Mimari Özellikleri”, 1983 yılında Sanat Tarihi Yıllığı’nda yayınlanan “Trabzon’da Yok Olan Türk Devri Eserleri” ve 1989 tarihli “Trabzon’da Türk Devri Hamamları” yazarın öne çıkan önemli makaleleridir.

Erzurum Atatürk Üniversitesi’nin Sanat Tarihi bölümünde lisans ve yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çok sayıda çalışma Trabzon mimarlık ve sanat tarihine olan katkıları bağlamında dikkat çekicidir. Bu tezlerden öne çıkanlarından bir kaç şunlardır: Mustafa İskender’in 1981 tarihli Trabzon’da Osmanlı Dönemi Camileri⁸⁴, yine 1981 yılında hazırlanan Yücel Kumantaş’ın Trabzon’daki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri⁸⁵ ve Kemal Eyüboğlu’nun Trabzon’daki Osmanlı Dönemi Türbeleri⁸⁶ Trabzon’un Osmanlı Dönemi çalışmaları bağlamında önemlidirler.

Dönemin tez çalışmalarına bir başka örnek, Trabzon’un sanat tarihine yaptığı katkı ile önemli sayılabilecek olan Suat İskender’in 1987 yılında hazırlamış olduğu Doğu Karadeniz Konut Mimarisinde Süsleme Üzerine Bir İnceleme⁸⁷ başlıklı yüksek lisans tezidir.

1985’te Anthony Bryer ve David Winfield’in kaleme aldığı iki ciltlik The Byzantine Monuments and Topography of Pontos kitabı⁸⁸, Trabzon’un Bizans anıtları üzerine odaklanmış, 1895’te başlayan araştırmaların bir bakıma tüm sonuçlarının bir araya getirildiği, bütüncül bir bakış açısı sergileyen son çalışma olmuştur (Tuluk ve Düzenli, 2010).

1990lardan sonra çalışmalar artarak devam etmiştir. 89-90 yıllarında gözlenen artış 91 yılında da devam etmiştir. Kutsal Öztürk ve Ayşe Veliöğlu Sağsöz’ün birlikte kaleme aldıkları “Trabzon Kenti Korunması Gerekli Kültür Varlıklarında Ahşap ve Taş Yapı Cephelerinde Pencere Oran ve Özellikleri”⁸⁹ başlıklı makale ve Kenan İnan’ın kaleme

⁸⁴ İskender, M., 1981. Trabzon’da Osmanlı Dönemi Camileri, Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.

⁸⁵ Kumantaş, Y., 1981. Trabzon’daki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.

⁸⁶ Eyüboğlu, K., 1982. Trabzon’daki Osmanlı Dönemi Türbeleri, Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum.

⁸⁷ İskender, S., 1987. Doğu Karadeniz Konut Mimarisinde Süsleme Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

⁸⁸ Bryer, A. ve Winfield, D., 1985. The Byzantine Monuments and Topography of Pontos, Dumbarton Oaks Res. Lib., Washington DC.

⁸⁹ Öztürk, K. ve Veliöğlu, A., 1991. Trabzon Kenti Korunması Gerekli Kültür Varlıklarında Ahşap ve Taş Yapı Cephelerinde Pencere Oran ve Özellikleri, *Taç Vakfı Yıllığı*, İstanbul, 154-162.

aldığı “Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni”⁹⁰ başlıklı makaleleri önemlidir.

Halil Albayrak’ın 1991 yılında hazırlamış olduğu Trabzon (Merkez) Konakları adlı tez çalışması, Erzurum Atatürk Üniversitesinde hazırlanan Trabzon’da Osmanlı Dönemi Hamamları⁹¹ adlı Taşçı’nın 1992 tarihli yüksek lisans tezi, 1993 tarihli Mehmet Yavuz’un Çaykara-Dernekpazarı ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri⁹² ve Fulya Şahinkaya’nın İTÜ’de hazırlamış olduğu 1994 tarihli Trabzon’da Cephanelik Binası Restorasyonu⁹³ başlıklı tezi bu dönemin içerikleri itibariyle önemli tez çalışmalarındandır.

Bu yıllarda kaleme alınan Hüseyin Albayrak’ın tümü 1998 yılında yayınlanan Trabzon İmâret (Hâtûniye) Külliyesi,⁹⁴ Trabzon İskender Paşa Külliyesi,⁹⁵ Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi⁹⁶ adlı kitapları ve Murat Yüksel’in 5 cilt halinde yayınlanan Trabzon’da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri⁹⁷ adlı kitapları zikredilmeye değerdir. 1997 yılında Gündâğ Kayaoğlu’nun editörlüğünde yayınlanan Bir Tutkudur Trabzon⁹⁸ adlı kolektif kitap ise, içerisinde önemli yazarların makalelerini barındırması ile dikkate değer bir çalışmadır.

2000’lere gelindiğinde; 2001-2011 yılları arasında toplam 200 mimarlık ve sanat tarihi ile doğrudan ya da dolaylı yayın tespit edilmiştir. Bu süreçte Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü çalışmalarının yeri dikkate değerdir.

Mustafa Reşat Sümerkan ve Hamiyet Özen’in 2001 yılında birlikte kaleme aldıkları “Doğu Karadeniz Ağa Konaklarının Son Örneği: Yakupoğlu Konağı”⁹⁹ başlıklı makale, Necmettin Aygün’ün 2002 tarihli “XVIII. Yüzyılda Trabzon’un Ticari Yapıları”¹⁰⁰ başlıklı

⁹⁰ İnan, K., 1996. Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 7, 119-133.

⁹¹ Taşçı, A., 1992. Trabzon’da Osmanlı Dönemi Hamamları, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.

⁹² Yavuz, M., 1993. Çaykara-Dernekpazarı ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum..

⁹³ Şahinkaya, F., 1994. Trabzon’da Cephanelik Binası Restorasyonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

⁹⁴ Albayrak, H.,1998. Trabzon İmâret (Hâtûniye) Külliyesi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 68, Trabzon.

⁹⁵ Albayrak, H.,1998. Trabzon İskender Pasa Külliyesi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 67, Trabzon.

⁹⁶ Albayrak, H.,1998. Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları: 72, Trabzon.

⁹⁷ Yüksel, M.,2000. Trabzon’da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri, 5 Cilt, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 58, Trabzon.

⁹⁸ Kayaoğlu, G. ve diğ. (haz.), 1997. Bir Tutkudur Trabzon, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

⁹⁹ Sümerkan, M. R. ve Özen, H.,2001. Doğu Karadeniz Ağa Konaklarının Son Örneği: Yakupoğlu Konağı”, TAC Vakfı 25. Yıl Armağan Kitabı, İstanbul.

¹⁰⁰ Aygün, N.,2002. XVIII. Yüzyılda Trabzon’un Ticari Yapıları, Trabzon ve Çevresi: Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001, Trabzon), Bildiri Kitabı, Cilt 1, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, Trabzon, 249-272.

bildirisi, Sağsöz, Midilli, Elmalı ve Özgen'in "Tarihi Çevre İçinde Koruma Çalışmalarının Arkasından Yaşanan 'Antagonizm': Trabzon Bedesten Örneği"¹⁰¹ başlıklı bildirisi dikkat çekicidir.

Ayrıca; İbrahim Okman'ın "Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Camiler"¹⁰², M. Reşat Sümerkan'ın "Sürmene'de Bir 'Kale' Ev: Memiş Ağa Konağı"¹⁰³ ve Ayşe Sağsöz ile Murat Tutkun'un birlikte kaleme aldıkları "Uzungöl Köyü'nde Konut Mimarisi"¹⁰⁴ başlıklı makaleler geleneksel yapılara yönelik örnek çalışmalardır.

Ömer İskender Tuluk ve Halil İbrahim Düzenli editörlüğünde 2010 yılında yayınlanan Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza adlı kitap, Trabzon'un yerel tarihi üzerine yapılmış en güncel, bilimsel ve bütüncül çalışmadır. İçerisinde çok sayıda makaleye yer verilen kitapta, Trabzon'un mimarlık tarihinin, mimarlık, sanat ve kent bağlamındaki önemine değinen metinler mevcuttur. Bunlara birkaç örnek olarak; Temel Öztürk'ün "Arşiv Kayıtlarına Göre Trabzon'da Üçüncüoğlu Sarayı",¹⁰⁵ Turan Açık'ın "Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler",¹⁰⁶ ve Halil İbrahim Düzenli ile Evrim Düzenli'nin "Osmanlı Mimarlığını Trabzon'dan Okumak: Gülbahar Hatun ve İskender Paşa Camileri Karşılaştırması",¹⁰⁷ başlıklı makaleleri verilebilir.

Bunların yanı sıra Ömer İskender Tuluk'un çok sayıda makalesine kitap içerisinde yer verilmiştir. Bunlardan birkaçı; "Osmanlı Dönemi Trabzon'unda Mimari Yapı Kültürü"¹⁰⁸ başlıklı makale, Halil İbrahim Düzenli ile birlikte kaleme aldıkları "Osmanlı'da Fetih Sonrası Dinsel Mekânın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneği

¹⁰¹ Sağsöz, A.; Midilli, R.; Elmalı, D.; Özgen, S., 2004. Tarihi Çevre İçinde Koruma Çalışmalarının Arkasından Yaşanan 'Antagonizm': Trabzon Bedesten Örneği, 15. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi: Kentler ve Mimarlık (18-20 Eylül 2003, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi), Bildiri Kitabı, Bursa, 103-132.

¹⁰² Okman, İ.,2005. Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Camiler, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlaşma Cemiyeti Yay., İstanbul, 579-586.

¹⁰³ Sümerkan, M. R.,2005. Sürmene'de Bir 'Kale' Ev: Memiş Ağa Konağı, Tekne, 2, Sürmene Lisesi Dergisi, Trabzon, 46- 48.

¹⁰⁴ Sağsöz, A. ve Tutkun, M.,2005. Uzungöl Köyü'nde Konut Mimarisi, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlaşma Cemiyeti Yay., İstanbul, 573-578.

¹⁰⁵ Öztürk, T.,2010. Arşiv Kayıtlarına Göre Trabzon'da Üçüncüoğlu Sarayı, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹⁰⁶ Açık, T.,2010. Bir Yeniden İnşa Denemesi: 18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Evleri Hakkında Bazı Tespitler, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹⁰⁷ Düzenli, H. İ., Düzenli, E., 2010. Osmanlı Mimarlığını Trabzon'dan Okumak: Gülbahar Hatun ve İskender Paşa Camileri Karşılaştırması, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹⁰⁸ Tuluk, Ö. İ.,2010. Osmanlı Dönemi Trabzon'unda Mimari Yapı Kültürü, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

(1461–1665)”¹⁰⁹ ve “Trabzon Camileri: Bir Envanter Denemesi (1461–2004)”¹¹⁰, Serap Durmuş ile; “Araklı’nın Çok Kubbeli Camileri Üzerine Birkaç Not”¹¹¹, Fulya Üstün ile; “Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki Yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme”¹¹² ve Halil İbrahim Düzenli ve Evrim Düzenli ile; “Yitik Mirasın İzinde: Trabzon’da Osmanlı Cami ve Mescitleri (1461–1583)”¹¹³, başlıklı makalelerdir. Tüm bu çalışmalar Trabzon’un yerel mimarlık tarihine doğrudan katkı sağlayan önemli çalışmalardır.

Son dönem kitap çalışmalarına bir başka örnek 2004 yılında yayınlanan Anthony Eastmond’un *Art and Identity in Thirteenth-Century Byzantium: Hagia Sophia and the Empire of Trebizond*¹¹⁴ adlı kitabıdır. Kitap, Ayasofya’yı bütüncül ele alması ve sanat tarihine olan katkıları ile önemli bir çalışmadır. Bir diğer yayım ise Anthony Bryer ve David Winfield’in 1985’te yayınladıkları *The Byzantine Monuments of the Pontus* kitabının devamı niteliğinde olan Anthony Bryer, David Winfield, Selina Ballance ve Jane Isaac’ın 2002 yılında yayınladıkları *The Post-Byzantine Monuments of the Pontus*¹¹⁵ adlı kitaptır.

Son dönem tez çalışmalarına örnek olarak; Emre Engin’in Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü dahilinde Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi Ve Yeni İşlev Önerileri¹¹⁶ başlıklı 2002 tarihli yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi’nde hazırlanan Ömer Kahrıman’ın 2003 tarihli Trabzon’daki Türk-İslam Devri Mimari Eserleri¹¹⁷ adlı yüksek lisans tezi ve Arda Çakmak’ın Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat

¹⁰⁹ Tuluk, Ö. İ. ve Düzenli, H. İ.,2010. Osmanlı’da Fetih Sonrası Dinsel Mekânın Camileştirilme Anlayışı: Trabzon Örneği (1461–1665), *Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza*, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹¹⁰ Tuluk, Ö. İ. ve Düzenli, H. İ.,2010. Trabzon Camileri: Bir Envanter Denemesi (1461–2004), *Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza*, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹¹¹ Tuluk, Ö. İ. ve Durmuş, S.,2010. Araklı’nın Çok Kubbeli Camileri Üzerine Birkaç Not, *Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza*, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹¹² Tuluk, Ö. İ. ve Üstün, F.,2007. Trabzon Bedesteni: Türk Bedesten Mimarisindeki yeri ve Sorunlarına İlişkin Bir Değerlendirme, *TTK Bellekten*, (LXXI/262), 923-937.

¹¹³ Tuluk, Ö. İ.; Düzenli, H. İ.; Düzenli, E., 2010. Yitik Mirasın İzinde: Trabzon’da Osmanlı Cami ve Mescitleri (1461–1583), *Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza*, Klasik Yayınları, İstanbul.

¹¹⁴ Eastmond, A.,2004. *Art and Identity in Thirteenth-Century Byzantium: Hagia Sophia and the Empire of Trebizond*, Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs 10. Aldershot, U.K. Ashgate.

¹¹⁵ Bryer, A. ve diğ.,2002. *The Post-Byzantine Monuments of the Pontus*, Variorum Collected Studies Series, Suffolk.

¹¹⁶ Engin, E.,2002. Tarihi Trabzon Kent İçi Hanlarının Analizi Ve Yeni İşlev Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

¹¹⁷ Kahrıman, Ö.,2003. Trabzon’daki Türk-İslam Devri Mimari Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Fakültesi'nde, lisans tezi kapsamında hazırladığı Trabzon'da Dört Manastır¹¹⁸ adlı çalışması verilebilir.

Bu 10 yıllık son dönemde daha önce kaynak bazında eksikliği duyulan görsel belgelere dayalı yayınlara da rastlanmaktadır. Kişisel fotoğraf arşivlerinden ya da araştırmalardan yararlanılarak hazırlanan bu çalışmaların görsel hafıza ve yerel tarihe önemli katkıları olduğu şüphesizdir. Bu çalışmalardan öne çıkan birkaçı şunlardır: Candan Nemlioğlu'nun 2001 yılındaki "Görsel Belgelerde Trabzon"¹¹⁹ başlıklı bildirisi ve 2005 yılında yayınladığı Görsel Belgelerde Trabzon: Panel ve Tablolar (Yağlıboya- Suluboya-Karakalem) Gravür ve Litografiler 1461-1914,¹²⁰adlı kitabı, Osman Nuri Kardeş'in 1999-2011 yılları arasında yayınladığı 5 ciltlik Eski Fotoğraflarda Trabzon¹²¹ albümleri, Süleyman İskender'in 2002 yılında yayınladığı kişisel bir yayın olan Trabzon Fotoğraf Albümü¹²² adlı kitap ve 2006 yılında yayınlanan Atilla Bölükbaşı'nın 2 ciltlik Anılarda Trabzon¹²³ adlı kitaplarıdır.

3.2. İstatistiki Bir Değerlendirme

Trabzon literatürü içerisinde tespit edilen mimarlık ve sanat tarihi yayınlarının yıllık periyotlara göre yayın sayısı, kaleme alındıkları diller ve konu edinilen dönemler bağlamında değerlendirmeler yapılmış ve bu değerlendirmeler grafikler halinde ortaya koyulmuştur.

¹¹⁸ Çakmak, A., 2003. Trabzon'da Dört Manastır, Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum.

¹¹⁹ Nemlioğlu, C., 2002. Görsel Belgelerde Trabzon, Trabzon ve Çevresi: Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001, Trabzon), Bildiri Kitabı, Cilt 2, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları: 12, Trabzon, 429-481.

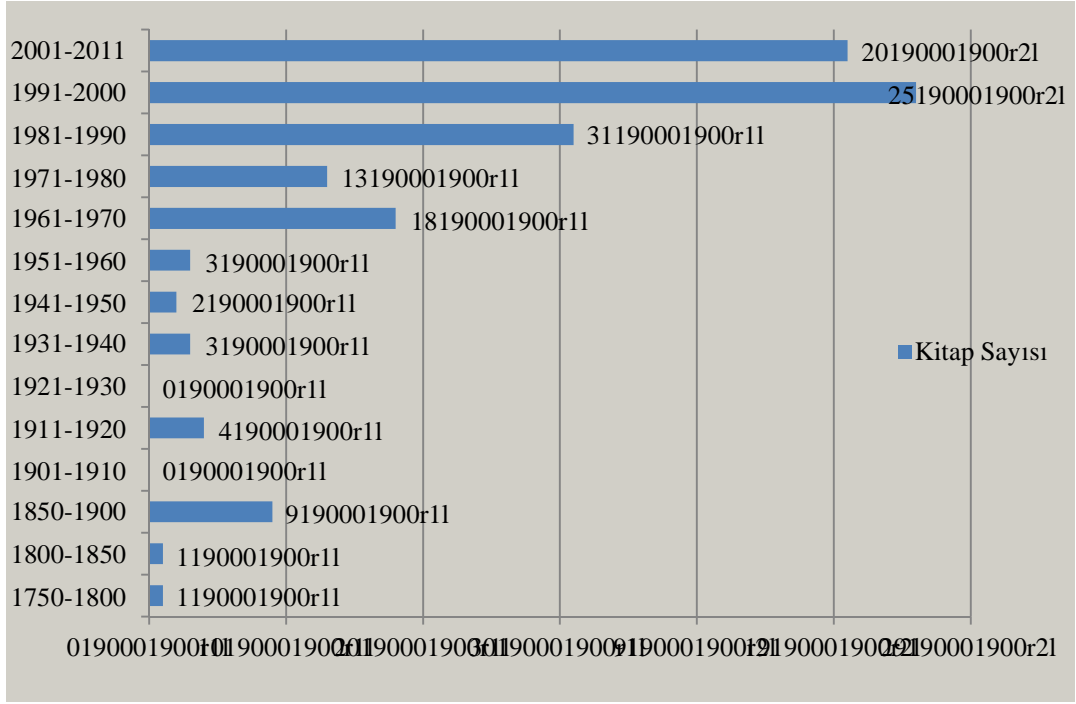
¹²⁰ Nemlioğlu, C.,2005. Görsel Belgelerde Trabzon: Panel ve Tablolar (Yağlıboya- Suluboya-Karakalem) Gravür ve Litografiler 1461-1914, Trabzon Araştırmaları Merkezi Vakfı Yayınları:4, İstanbul.

¹²¹ Kardeş, O. N.,1999. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 1, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yay., Trabzon; Kardeş, O. N., 2001. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 2, Çağlayan Basımevi, İstanbul; Kardeş, O. N., 2005. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 3, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yay., Trabzon; Kardeş, O. N., 2006. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 4, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yay., Trabzon; Kardeş, O.N., 2011. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 5, Trabzon.

¹²² İskender, S.,2002. Trabzon Fotoğraf Albümü, Trabzon.

¹²³ Bölükbaşı, A.,2006. Anılarda Trabzon, C.1-2, Serander Yayınları, Trabzon.

3.2.1. Yıllara Göre Yayın Sayısı Dağılımı

Şekil 1. Mimarlık ve sanat tarihi kitaplarının yıllara göre dağılımı

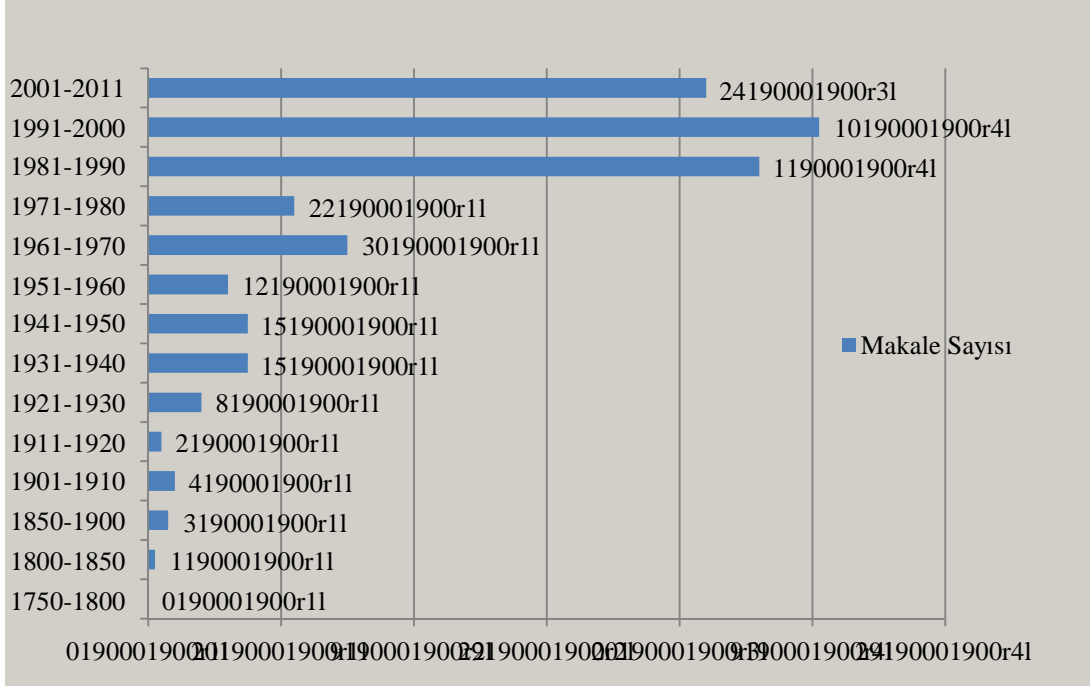
Trabzon'un mimarlık ve sanat tarihi literatüründe kitapların yayınlanması 1850'lerden sonra başlar. Mimarlık tarihi literatüründeki en eski tarihli kitap; Heinrich Barth'ın Dr. H. Barth's reise von Trapezunt durch die nördliche hälfte Klein-Asiens nach scutari im Herbst 1858¹²⁴ adlı seyahatname kitabıdır. Seyahatnamelere, mimarlık tarihine olan katkıları nedeniyle mimarlık tarihi bibliyografyalarında yer verilmiştir. Ancak birer mimarlık tarihi kitabı sayılmamaktadırlar. Literatür içerisindeki ilk mimarlık tarihi kitabı ise; Charles Texier ve P. Pullan'ın birlikte hazırladıkları 1864 yılında yayınlanan Bizans sanatı hakkındaki L'architecture Byzantine¹²⁵ 'dir. Bu yayınları, 1890 tarihli Josef Strzygowski'nin Eine Trapezuntische Bilderhandschrift Vom Jahre 1346¹²⁶ adlı kitabı izler.

Yayın sayısında 1960'lı yıllardan sonra ciddi bir artış görülmektedir. En fazla kitap yayını yapılan dönem ise 1991-2000 yılları arasındır.

¹²⁴ Barth, H.,1860. Dr. H. Barth's reise von Trapezunt durch die nördliche hälfte Klein-Asiens nach scutari im Herbst 1858, Justus Perthes, Gotha.

¹²⁵ Texier, C. ve Pullan, P.,1864. L'architecture Byzantine, London.

¹²⁶ Strzygowski, J.,1890. Eine Trapezuntische Bilderhandschrift Vom Jahre 1346, Stuttgart.

Şekil 2. Mimarlık ve sanat tarihi makalelerinin yıllara göre dağılımı

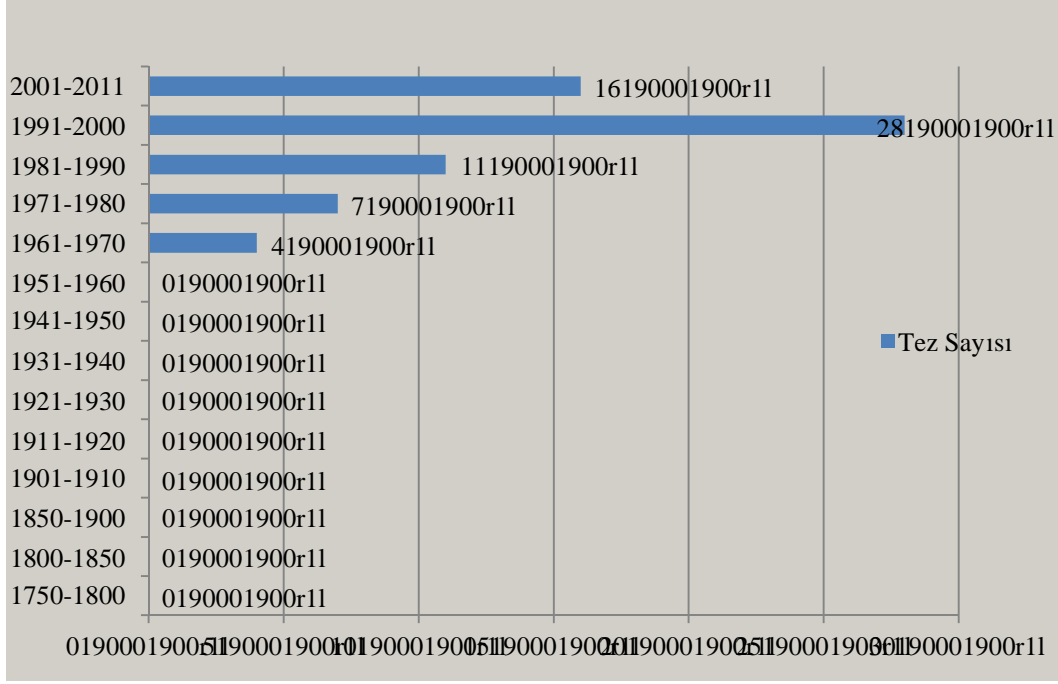
Literatürde Trabzon mimarlık tarihi ile ilgili ilk makale, yine bir seyahatname olan Henry Suter'in 1840 tarihli "Notes on a Journey from Erzurum-Rum to Trebizond, by Way of Shebb-Khaneh, Kara Hisvas, Tokat, and Erzurum, in October, 1838"¹²⁷ başlıklı makalesidir. Bunu 1895 yılında yayınlanan Josef Strzygowski'nin "Les Chapiteaux de Sainte – Sophie at Trébizonde"¹²⁸ ve Gabriel Millet'in "Les Monastères et les Églises de Trébizonde"¹²⁹ adlı makaleler izler.

Yukarıdaki grafik 1840-2011 yılları arasında 171 yılda yayınlanan toplam 391 makalenin yarısından fazlasının son 30 yıl içerisinde yayınlandığını göstermektedir. 1980-1990 yılları arası ile başlayan artış günümüze değin seyrini sürdürmektedir.

¹²⁷Suter, H.,1840. Notes on a Journey from Erzurum-Rum to Trebizond, by Way of Shebb-Khaneh, Kara Hisvas, Tokat, and Erzurum, in October, 1838, *Journal of the Royal Geographical Society of London*, 10, 434-444, Blackwell Publishing on behalf of The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers).

¹²⁸ Strzygowski, J.,1895. Les Chapiteaux de Sainte-Sophie at Trebizonde, *Bulletin de Correspondance Hellenique*, 19, 517-522.

¹²⁹ Millet, G.,1895. Les Monastres et les Eglises de Trebizonde, *Bulletin de Correspondance Hellenique*, 19, 419-459.

Şekil 3. Mimarlık ve sanat tarihi tezlerinin yıllara göre dağılımı

1964 yılında Hikmet Takaz tarafından hazırlanan Trabzon'daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri¹³⁰ başlıklı lisans tezi bu alandaki ilk tez çalışması olma özelliğine sahiptir. Yine aynı tarihli A. Kadir Topaloğlu'nun Karadeniz Bölgesi Köylerinde Ev ve El Sanatları adlı lisans tezi bir diğer erken örnektir.

1960-1970 yılları arasındaki 4 adet tezin 3'ü İstanbul Üniversitesi'nde 1'i ise Ankara Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne ilk kez 1987 yılında Mimarlık Bölümünde hazırlanan Ayşe Velioğlu (Sağsöz)'nun, Trabzon Taş Yapı Konut Mimarisinde Cephe Elemanlarının Estetik Ağırlıklı İncelemesi¹³¹ başlıklı tezi ile rastlanmaktadır. Doğrudan bir mimarlık ve sanat tarihi tezi olmayan bu çalışma mimarlık ve sanat tarihi literatürüne katkıda bulunması ve KTÜ'de bu alanda hazırlanan en erken tarihli çalışma olması ile önemlidir. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde 2005 yılında aktif hale getirilen Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalı'ndan üretilen ilk tez çalışması ise Fulya Üstün'ün 2008 yılında hazırlamış olduğu Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi (Antik Dönemden 19. yy. Sonuna Kadar) başlıklı tezidir. 1981-1990 yılları arasında hazırlanan toplam 11 tez tespit edilmiştir. Bunların 6'sı

¹³⁰ Takaz, H., 1964. Trabzon'daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

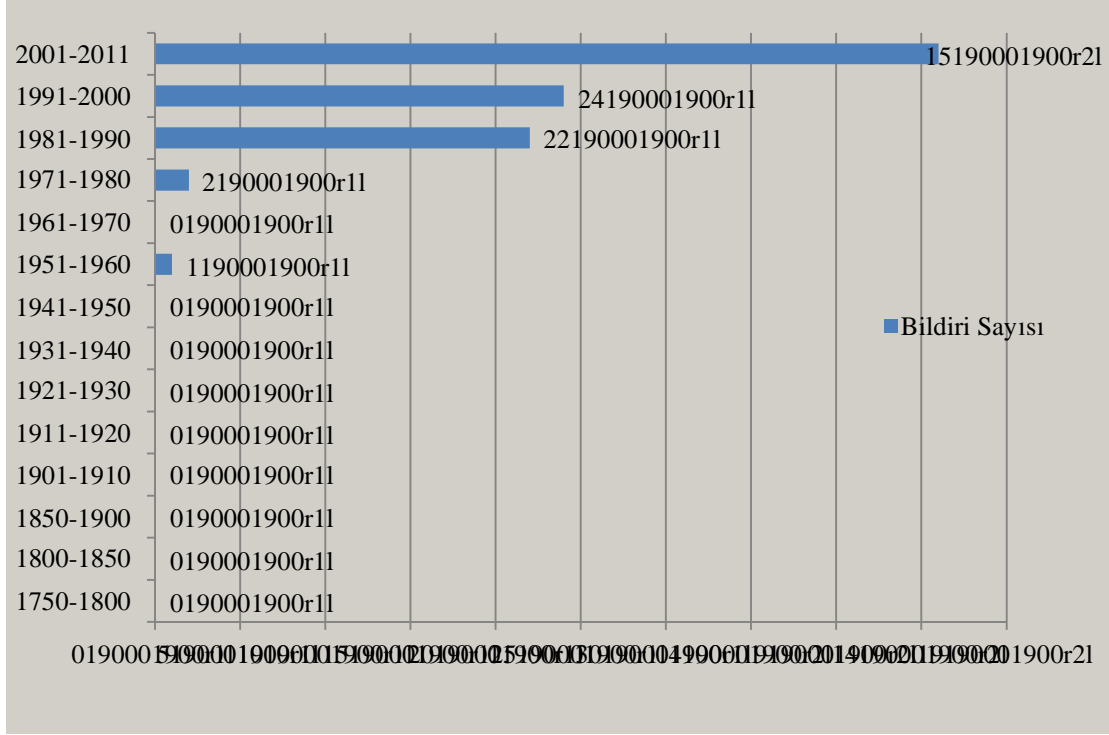
¹³¹ Velioğlu, A., 1987. Trabzon Taş Yapı Konut Mimarisinde Cephe Elemanlarının Estetik Ağırlıklı İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Erzurum Atatürk Üniversitesi, 5'i ise Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. 1991-2000 yılları arasında üniversitelerde Trabzon'un mimarlık tarihine olan ilginin arttığı yukarıdaki grafikten anlaşılmaktadır. Toplam 23 adet tez çalışmasının 15'i KTÜ olmak üzere çeşitli üniversitelerde hazırlanmıştır. 2000-2011 yıllarına gelindiğinde ise tez sayısındaki azalma dikkat çekicidir. Tez sayısındaki bu düşüş ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hazırlanan çalışmaların genelde azlığı düşündürücüdür. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde 1973'ten beri Arkeoloji ve 1976'dan beri Sanat Tarihi bölümlerinin varlığının ve bu bölümlerde Trabzon ile ilgili pek çok çalışmanın ortaya koyulmasının yanı sıra Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hala Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümlerinin olmayışı Trabzon'un Mimarlık ve Sanat Tarihi literatürüne katkı bağlamında önemli nedenlerdendir.

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatüründeki bildiriler, her ikisi de Cengiz Eruzun'a ait olan iki bildiri ile başlar. Bunlardan ilki; 1973 yılında Etnografya ve Bilimsel Filmler Sempozyumu'nda sunulan "Doğu Karadeniz Bölgesinde Halk Mimarisi"¹³², diğeri ise; I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi'nde 1977 yılında sunulmuş olan "Doğu Karadeniz'de Seranderler"¹³³ başlıklı bildirilerdir.

¹³² Eruzun, C., 1973. Doğu Karadeniz Bölgesinde Halk Mimarisi, Etnografya ve Bilimsel Filmler Sempozyumu (11-13 Nisan 1973), Avusturya Kültür Yayınları: 3, İstanbul, 29- 30.

¹³³ Eruzun, C., 1977. Doğu Karadeniz'de Seranderler, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 125- 140.

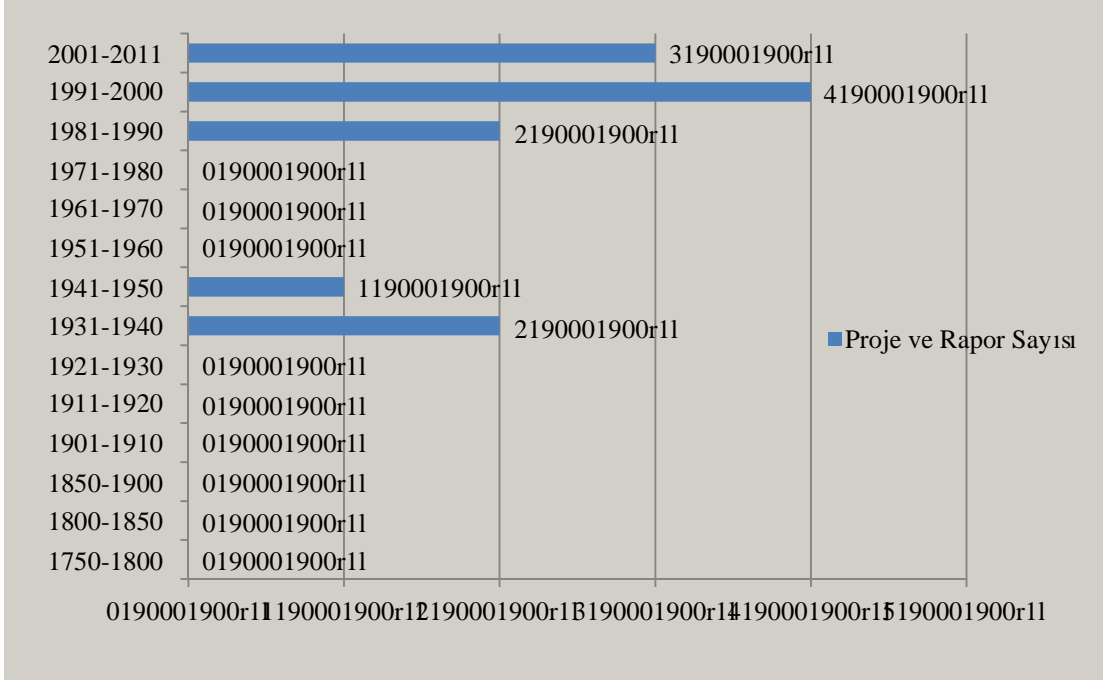
Şekil 4. Mimarlık ve sanat tarihi bildirilerinin yıllara göre dağılımı

1981-1990 yılları arasında yayın sayısında adeta bir kırılma olmuştur. Kongreler ve sempozyumların artışı, paralelinde literatüre olan genel ilginin artışını da beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllarda ise Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde 2001, 2003, 2007 ve 2009 yıllarında gerçekleştirilen uluslararası Livenarch kongrelerinin Trabzon yerel mimarlık çalışmalarına önemli katkısı olmuştur.

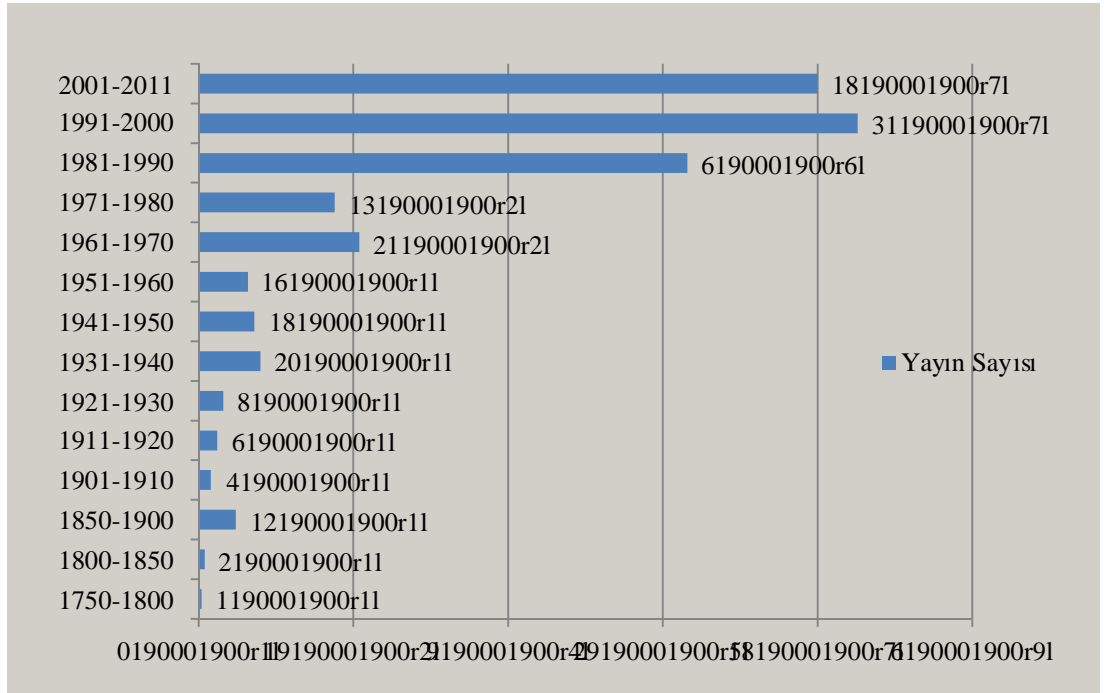
Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatüründe araştırma projeleri ve raporların denli az olduğu aşağıdaki grafikten de anlaşılmaktadır. 1931-1940 yılları arasındaki 2 rapordan ilki Sedat Çetintaş’ın 1937 tarihli “Trabzon Abideleri Üzerindeki Tetkiklerimin Verimi Olan Rapor”¹³⁴ başlıklı raporudur. Diğeri ise; J. H. Lambert’in “Şehircilik Mühendisi Mimar J. H. Lambert Tarafından Avan Projesinde Teklif Edilen Trabzon Meselesi ve İmar Plân Harekâtı Üzerine İptidai Rapor (28 Ağustos-8 Eylül 1937): Esbabı Mucibe”¹³⁵ başlıklı raporudur.

¹³⁴ Çetintaş, S.,1937. Trabzon Âbideleri Üzerindeki Tetkiklerimin Verimi Olan Rapor, 18.08.1937 tarihli daktilo nüsha.

¹³⁵ Lambert, J. H., 1937. Şehircilik Mühendisi Mimar J. H. Lambert Tarafından Avan Projesinde Teklif Edilen Trabzon Meselesi ve İmar Plân Harekâtı Üzerine İptidai Rapor (28 Ağustos-8 Eylül 1937): Esbabı Mucibe, Belediyeler Dergisi (29), 1938, s. 36-43.

Şekil 5. Mimarlık ve sanat tarihi araştırma projeleri ve raporlarının yıllara göre dağılımı

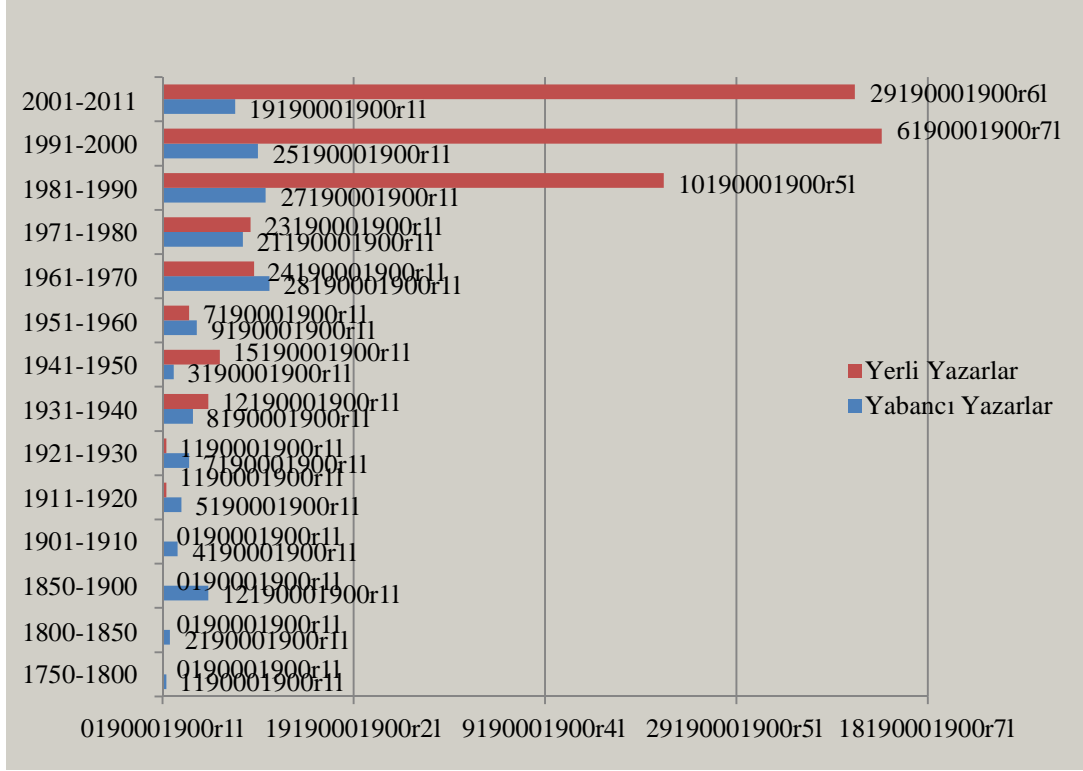

Şekil 6. Mimarlık ve sanat tarihi yayınlarının yıllara göre dağılımı

Tüm mimarlık ve sanat tarihi yayınlarının yıllara göre dağılımına bakıldığında en fazla sayıda çalışmanın ortaya koyulduğu dönemin son 30 yıllık dilimi kapsadığı görülmektedir. 1960'lara kadar olan yayın sayısının 1960'lardan itibaren artmakta

olduğunu görmekteyiz. 1980’li yıllarda ise yayın sayısında önemli bir artış olmuştur ve günümüze değin seyrini korumaktadır.

3.2.2. Yayınların Yazarlara Göre Dağılımı

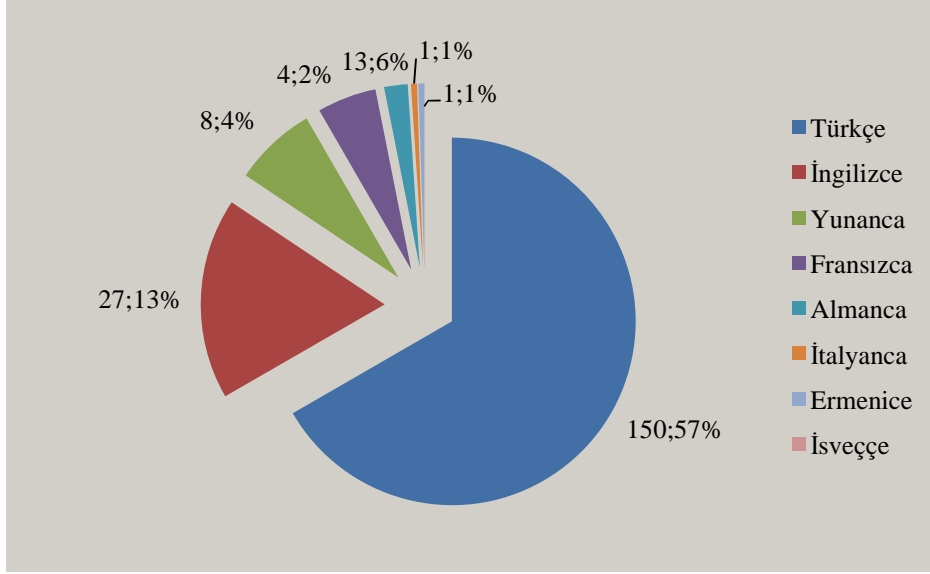

Şekil 7. Mimarlık ve sanat tarihi yazarlarının yıllara göre dağılımı

1930’lardan önceki dönemlerde yabancı seyyahların, araştırmacıların ve Trabzon’da yaşayan konsolos, asker vb. kişilerin gerek gezi notları, gerekse de araştırmalarına dayanarak ortaya koydukları çalışmalar, Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü için oldukça önemli kaynaklardır. Türklerin konu ile ilgilenmesi ne yazık ki 1930’lu yıllarda başlamıştır. Yabancı yazarların sayısı 1960’lara kadar artış göstermiş olmasına rağmen 60’lardan sonra düşüşe geçmiştir.

Türk araştırmacıların 1930’larda başlayan serüveni 1960’lara kadar süreklilik gösterememiş olsa da 1960’lardan itibaren ciddi bir artış görülmektedir. Özellikle 1980’li yıllardaki yayın sayısındaki kınılma önemlidir. Yerli yazarların yabancı yazarlara oranındaki düşüş de aynı döneme rastlar ve günümüze değin bu seyir sürmektedir.

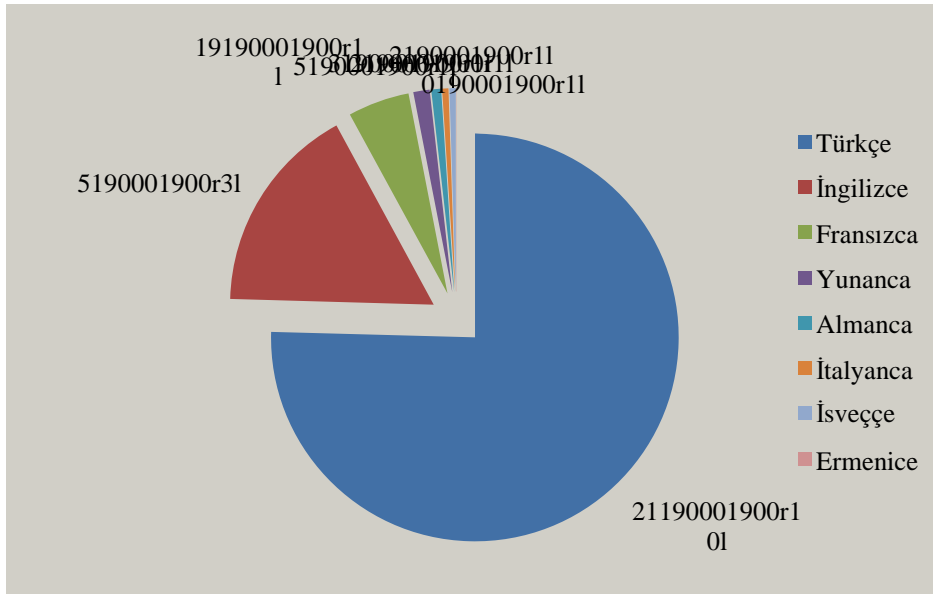
3.2.3. Yayınların Dillere Göre Dağılımı

Şekil 8. Mimarlık ve sanat tarihi kitaplarının dillere göre dağılımı

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü kapsamında ele alınan kitapların dillere göre dağılımı yukarıdaki grafikte gösterilmektedir. Kitaplar içerisinde Türkçe'nin önemli bir yere sahip olduğunu, onu İngilizce dilinde yapılan çalışmaların izlediği görülmektedir.

İngilizceden sonra en fazla sayıda yayın Yunanca dilinde olmuştur. Yunanca'yı sırasıyla, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Ermenice dilleri izlemektedir.

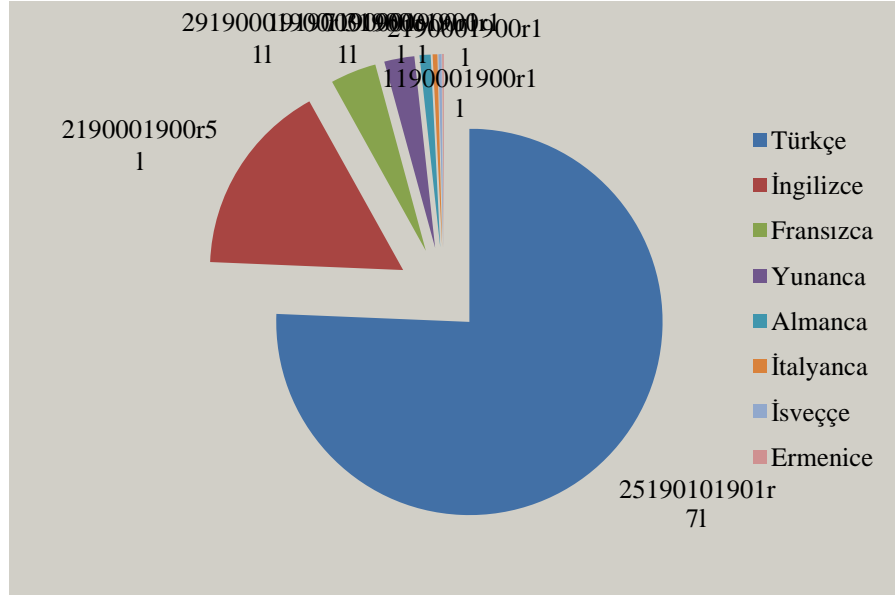

Şekil 9. Mimarlık ve sanat tarihi makalelerinin dillere göre dağılımı

Makalelerin yayın dillerinin dağılımını bakıldığında Türkçenin toplam yayınların %75'ini oluşturduğunu görmekteyiz. Türkçe yayınları %16'lık oran ile İngilizce izlemektedir.

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatüründe toplam 95 adet bildiriden ise; 72 adeti Türkçe, 23'ü İngilizce dilindedir. 66 adet tez çalışmasının ise 65'i Türkçe'dir. Yalnızca Pınar Gedikli'nin 1997 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde hazırladığı *Proposals for the Preservation of a Group of Houses in Ortamahalle-Akçaabat* başlıklı yüksek lisans tezi İngilizce dilde hazırlanmıştır.

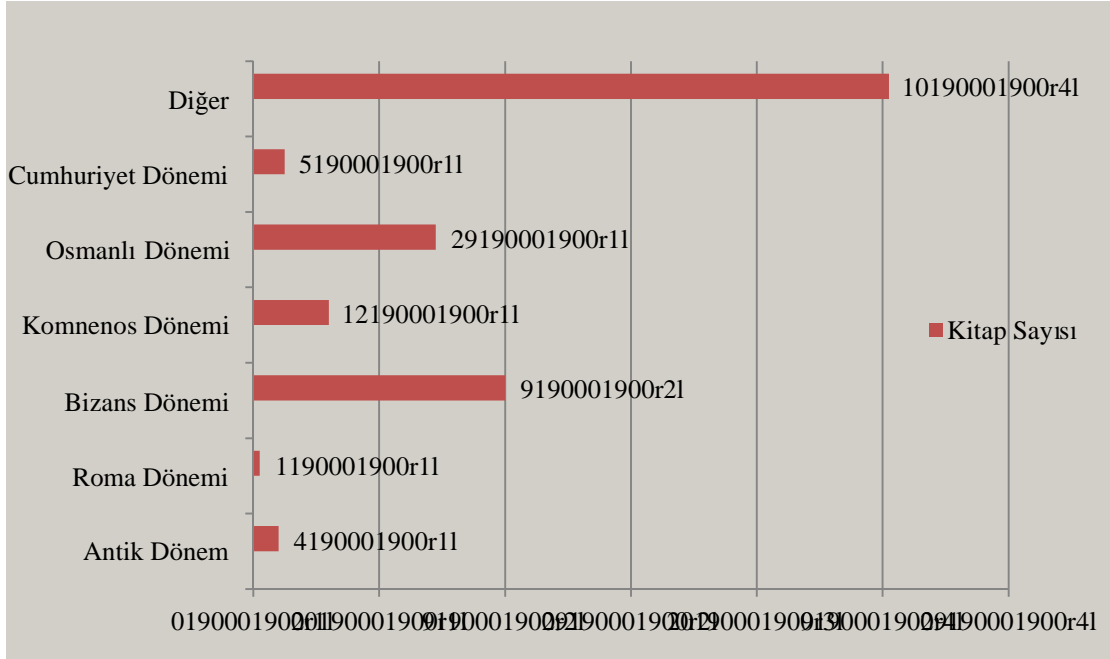
Araştırma projeleri ve raporlar kapsamında ise, 12 adet çalışma tespit edilmiştir. Bunların tamamı Türkçe dilinde hazırlanmıştır.

Şekil 10. Mimarlık ve sanat tarihi yayınlarının dillere göre dağılımı

Trabzon mimarlık ve sanat tarihine ilişkin toplam 755 adet yayının künyesi elde edilmiştir. Bu yayınların %75'i Türkçe dilindedir. İngilizce yayınların sayısı 123 olup, toplam yayınların %16'sına tekabül etmektedir. Fransızca dilinde toplam 29 yayın elde edilmiştir. Fransızca'yı 19 yayın ile Yunanca takip etmektedir. Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatüründe az sayıda da olsa yayın yapılan diğer diller de 7 adet yayın ile Almanca, 3 adet yayın ile İtalyanca, bunları 2 adet yayın ile takip eden İsveççe ve tek yayın ile Ermenice'dir.

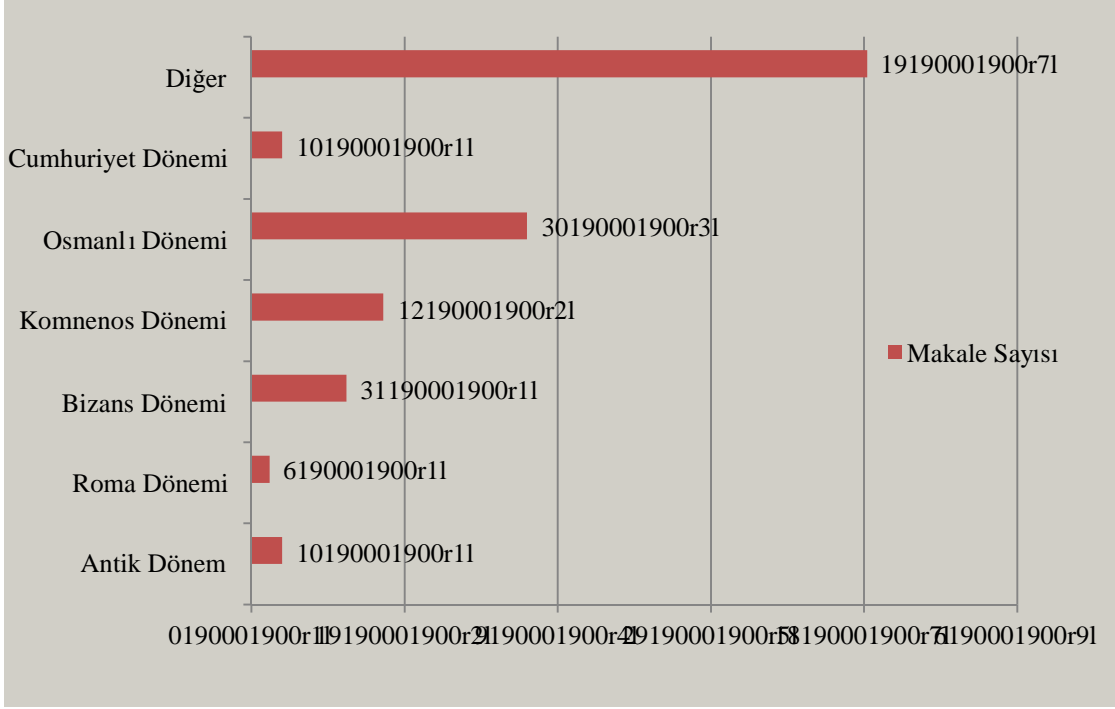
3.2.4. Yayınların Tarihsel Dönemlere Göre Dağılımı

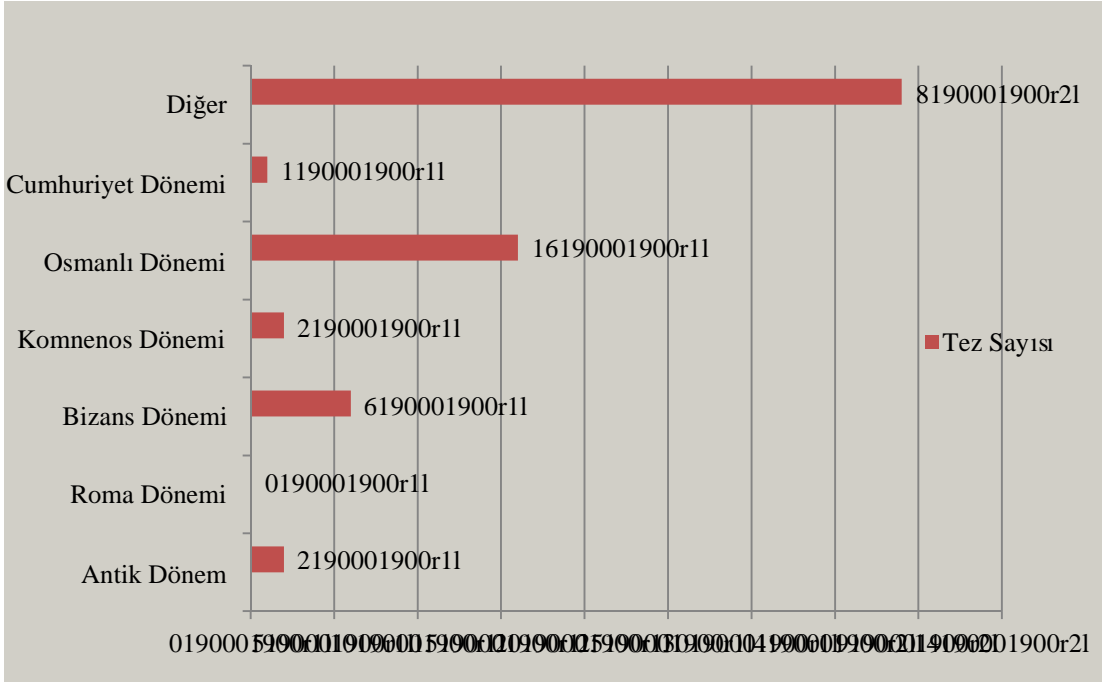
Şekil 11. Mimarlık ve sanat tarihi kitaplarının tarihsel dönemlere göre dağılımı

Mimarlık ve sanat tarihi yayınlarının tarihsel dönemlere göre sınıflandırması yukarıdaki grafikte verilmiştir. Kitaplar arasında en çok Bizans Dönemi ile ilgili yayınların çıkarıldığını ve bunu Osmanlı Dönemi'nin izlediğini görmekteyiz. Trabzon'un genelini ele alan ya da belirli bir döneme odaklanmayan çalışmalar ise, Diğer başlığı altında verilmiştir ve kitapların içerisinde en fazla yer tutan bölüm olmuştur.

Makalelerin dönemlere göre dağılımında genel konulu yayınların dışında en çok Osmanlı Dönemi ile ilgili çalışma yapıldığı görülmektedir. Bunu 43 adet yayın ile Komnenos Dönemi ve 31 yayınla Bizans Dönemi izlemektedir. Cumhuriyet Dönemi ve Antik Döneme ilişkin 10'ar adet yayın tespit edilmiştir. En az sayıda yayın çıkarılan dönem ise Roma Dönem olmuştur.

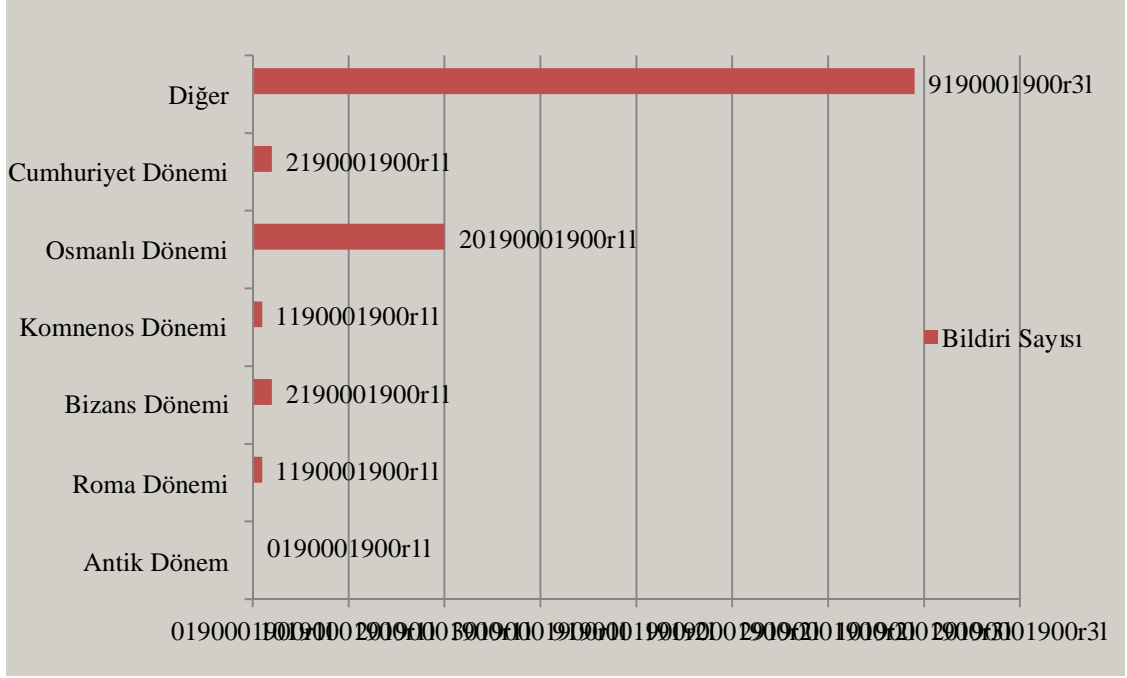
Şekil 12. Mimarlık ve sanat tarihi makalelerinin tarihsel dönemlere göre dağılımı

Şekil 13. Mimarlık ve sanat tarihi tezlerinin tarihsel dönemlere göre dağılımı

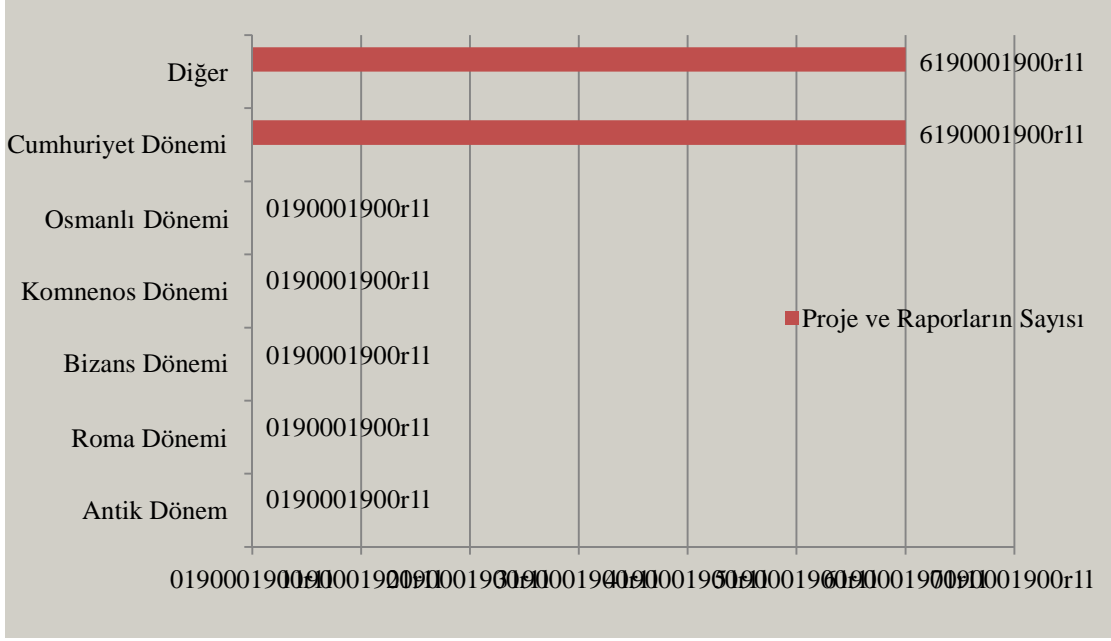
Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatüründeki tezlerin konu edindikleri dönemlere göre dağılımını gösteren yukarıdaki grafikte; genel konulu yayınların dışında en fazla çalışmanın Osmanlı Dönemine ilişkin hazırlandığı görülmektedir. Osmanlı Dönemini 6 adet çalışma ile Bizans Dönemi izlemektedir. Komnenos ve Antik dönem ile ilgili 2'şer tez

çalışması tespit edilmiştir. Tespit edilen tezlerin arasında Roma Dönemi ile ilgili bir çalışmaya ise rastlanmamıştır.

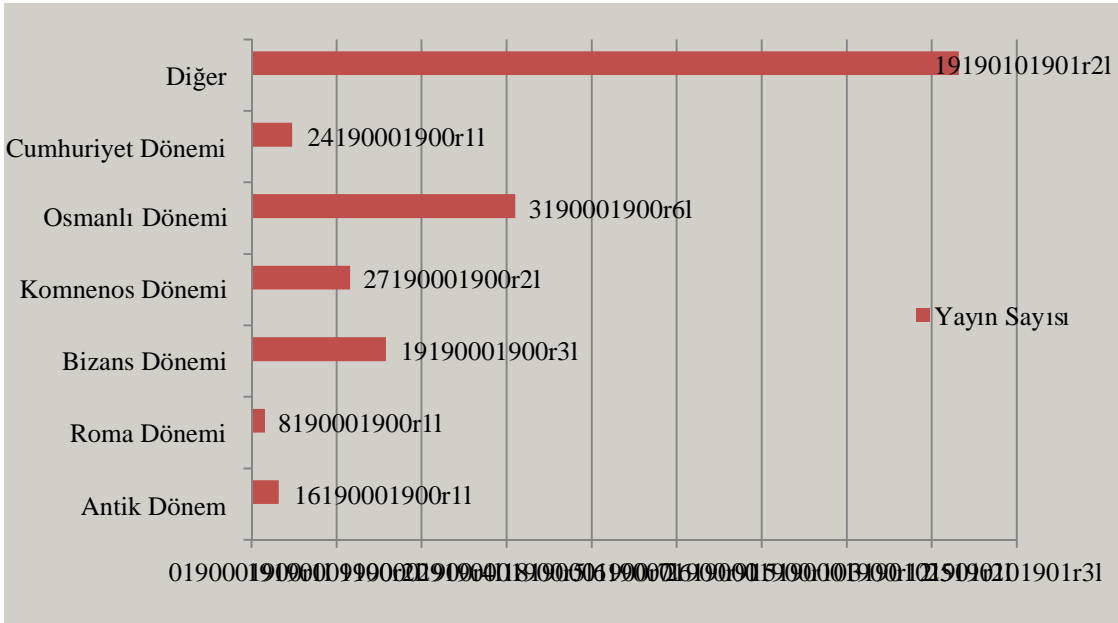
Şekil 14. Mimarlık ve sanat tarihi bildirilerinin tarihsel dönemlere göre dağılımı

Bildirilerin dönemlerine bakıldığında en fazla sayıda yayının Osmanlı Dönemi ile ilgili hazırlandığını görmekteyiz. Az sayıda Cumhuriyet, Bizans, Komnenos ve Roma Dönemleri ilgili yayınlara rastlanmaktadır. Toplam 95 adet çalışmanın 69'unu ise genel konulu çalışmalar oluşturmaktadır. Bunların da yine büyük bir bölümü Karadeniz Bölgesi ya da Doğu Karadeniz Bölgesi konularında çalışmalardır.

Şekil 15. Mimarlık ve sanat tarihi araştırma projeleri ve raporlarının tarihsel dönemlere göre dağılımı

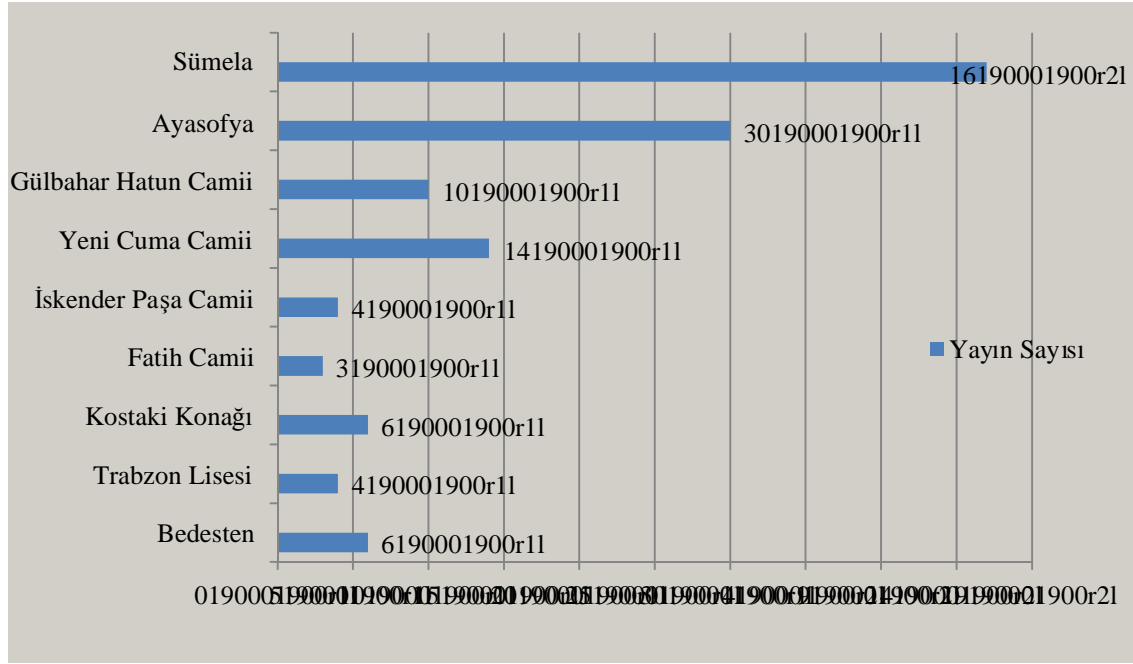
Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü dahilindeki araştırma projeleri ve raporların sayısı toplam 12'dir. Bunların 6'sı genel konuludur ve 6 adeti Cumhuriyet Dönemi dahilinde yapılan çalışmalardır.

Şekil 16. Mimarlık ve sanat tarihi yayınlarının tarihsel dönemlere göre dağılımı

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü kapsamında elde edilen tüm yayınların dönemlere göre dağılımları değerlendirildiğinde; Osmanlı Dönemi çalışmalarının literatürde ciddi bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunu Bizans ve Komnenos Dönemleri izlemektedir. Roma Dönemi ve Antik Dönem ise yayın sayısının azlığı ile dikkat çekmektedir.

3.2.5. Monografik Çalışmaların Konulara Göre Dağılımı

Şekil 17. Monografik çalışmaların konulara göre dağılımı

Mimarlık ve Sanat Tarihi literatüründeki çok sayıda monografik çalışmanın konu edindikleri yapıların dağılımları yukarıdaki grafikte verilmiştir. Yapılar arasında Sümela Manastırı'nın literatürde ciddi bir yerinin olduğu görülmektedir. Sümela Manastırı'nı 30 adet yayın ile Ayasofya izlemektedir.

Sümela Manastırı'nı konu edinen ilk monografik çalışma; Ömer Akbulut'un 1963 tarihli Sümela¹³⁶ adlı kitabıdır. Bunu Semavi Eyice'nin 1966 yılında yayınlanan Trabzon Yakınında Meryem Ana Manastırı¹³⁷ adlı kitabı izler.

Makaleler arasında ise Sümela'nın adına 1970 yılında rastlamaktayız. Ö. D'nin "Trabzon'da Tarihi Bir Manastır Sümela" başlıklı makalesi Sümela ile ilgili ilk makaledir.

¹³⁶ Akbulut, Ö.,1963. Sümela, Trabzon Tarihi Dizisi.

¹³⁷ Eyice, S.,1966. Trabzon Yakınında Meryem Ana Manastırı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Kaya Zengin'in 1978 tarihinde hazırlanan Trabzon Meryemana (Sümela) Manastırı¹³⁸ adlı tezi ise Sümela Manastırını konu edinen monografik çalışmaların arasındaki ilk tez olma özelliğini taşımaktadır.

Ayasofya Kilisesi/Camisi/Müzesi'nin monografik çalışmalar içerisindeki önemi yukarıdaki grafikten de anlaşılmaktadır. Ayasofya'yı konu edinen çalışmalar arasında ise ilk kitap yayını; Tamara Talbot Rice'in *Decorations in the Seljukid Style in the Church of Saint Sophia of Trebizond* adlı kitabıdır. Bunu David Talbot Rice'in 1968 tarihli *The Church of Hagia Sophia at Trebizond* adlı çalışması izler.

Makale çalışmalarında ise ilk yayını Strzygowski'nin 1895 tarihli "Les Chapiteaux de Sainte-Sophie at Trebizonde" başlıklı makalesidir. Doğrudan mimarlık ve sanat tarihine yönelik ilk çalışmalar ise; Alpatov ve Brounov'un 1927-1928 tarihinde Byzantion'da çıkan makaleleridir. Alpatov; "Les Reliefs de la Sainte-Sophie de Trebizonde" başlıklı makalesinde Ayasofya'nın rölyeflerini çalışmıştır ve bu çalışma Trabzon sanat tarihi bağlamında oldukça önemlidir. Brounov'un "La Sainte-Sophie de Trebizonde" başlıklı çalışması ise, Ayasofya'yı bütüncül olarak ele alan kapsamlı bir çalışmadır.

Ayasofya ile ilgili elde edilen çalışmaların içinde ise Trabzon mimarlık ve sanat tarihi bağlamında hazırlanmış monografik bir tez çalışmasına ise rastlanmamıştır.

3.2. Bilimsel Meşruiyet / Güvenilirlik

Bilimsel bir araştırmada yapılacak ilk iş ve uyulacak ilk kural, istenen bilgilerin bilimsel güvenilirlik ve geçerlilik ölçülerine uygun olarak toplanması ve bu bilgilerin yine aynı ölçülere bağlı kalarak işlenmesi ve yorumlanmasıdır.

Mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarında ilk kaynaklar yapıların kendileridir. Yapılar ve yapılar hakkındaki bilgiler çalışmaların alt yapısını oluşturmaktadır. Tarih alanında olduğu kadar mimarlık ve sanat tarihi alanlarında da elde edilen bilgi ve belgelerin doğruluğu ve iyi analiz edilmeleri çalışmaların daha güvenilir ve bilimsel olmalarını sağlayacaktır. Mimarlık ve sanat tarihi alanlarında ele alınan yapıların çizimleri, fotoğraf, resim, gravür vb. gibi görsel belgeleri ve bunların analiz edilişleri önemlidir.

Mimarlık ve sanat tarihi bağlamında ortaya konan ilk çalışmanın Charles Texier ve P. Pullan'ın birlikte hazırladıkları *L'architecture Byzantine*¹³⁹ adlı kitap olduğunu ifade

¹³⁸ Zengin, K.,1978. Trabzon Meryemana (Sümela) Manastırı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul.

etmiştik. Kitap Trabzon'un kiliseleri hakkında ilk bilgileri vermektedir. Semavi Eyice; kitabın içeriğindeki bilgilerin çok hallerde yeteri kadar açık olmadığını hatta bazen eksik ve yanıltıcı olduğunu ifade etmektedir. Eyice'ye göre bu gösterişli ve büyük kitapta verilen bilgiler Anadolu'nun Ortaçağ Hıristiyan mimarisini yeteri kadar aydınlatmaktan çok uzak kalmıştır (Eyice, 1976). Yine Eyice; bu kitaptaki eksikliklerin Gabriel Millet'in "Les Monastres et les Eglises de Trebizonde" başlıklı makalesinde giderildiğini ve bu çalışmanın daha bilimsel olduğunu belirtmektedir (Eyice, 1976).

Şamil Horuluoğlu'nun 1978'te yayınladığı Tarihi Eserleri ile Trabzon¹⁴⁰ adlı kitabı, Trabzon'un yapılarının bir bakıma toplu listesini vermesi bakımından önemli bir çalışmadır. Ancak bu çalışmanın birçok hallerde bilimsel eksiklikleri bulunmaktadır. Metin ile uyuşmayan hatalı başlıklar ve ilgisiz çizim ve fotoğraflar çalışmanın öneminin yanı sıra kitaba dikkatle yaklaşılmasını gerektiren durumlardır.

"Trabzon İskender Paşa Camii: Fiziksel Gelişim Süreci Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme" başlıklı monografik çalışmasında Ömer İskender Tuluk, araştırmaları sürecinde Şamil Horuluoğlu'nun kitabında karşılaştığı "yanlışlık"ları ifade etmiştir.

Tuluk; yazarın, çalışmasında –kaynak göstermese de – verdiği bilgilerin çoğunu Sedat Çetintaş'ın raporundan aktardığını tespit etmektedir. Örneğin, Çetintaş'ın "...dört duvar üstüne tek kubbeli..." olarak yorumladığı yapıyı Horuluoğlu, "...merkezi planlıdır" olarak aktarmıştır. Yine Çetintaş'ın "...ön cephe duvarı alınarak bunun yerine kalın iki sütun..." yorumuna karşın yazar, "son tamirlerden birisinde ön cephe duvarı kaldırılmıştır ve bunun yerine, kalın iki duvar yapılmıştır" demektedir. Ayrıca Tuluk, metne eşlik eden İskender Paşa Camii planının günümüzdeki biçiminden oldukça uzak olduğunu ve eğer restitüsyon önerisi olduğu düşünülürse dahi buna ilişkin herhangi bir bilgi de içermediğini ifade etmektedir (Tuluk, Ö.İ., 2010). Horuluoğlu 1983 yılında, 1978'de yayınladığı Tarihi Eserleri ile Trabzon adlı kitabının içeriğini genişleterek Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri¹⁴¹ adı ile yayınlamıştır. Yukarıda bahsi geçen yanlış ifadelerin bu basımda kısmen giderildiği görülmektedir. Ancak 1978 yılı yayınında Vakıf Han, Taş Han ve Hacı Yahya Hanı ile ilgili hatalı başlık adlandırmaları, ilgisiz çizimleri ve metindeki hatalı bilgileri 1983 yılı basımında tekrarladığı da görülmektedir. Dolayısıyla Şamil Horuluoğlu'nun söz konusu çalışmasına, içeriğinde barındırdığı çelişkili ifadeler nedeniyle dikkatle yaklaşmakta yarar vardır.

¹³⁹Texier, C., Pullan, P., 1864. L'architecture Byzantine, London.

¹⁴⁰Horuluoğlu, Ş.,1978. Tarihi Eserleri ile Trabzon, Cihan Matbaası, Ankara.

¹⁴¹ Horuluoğlu, Ş.,1983. Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri, Er Ofset Matbaası, Ankara.

Trabzonlu yerel araştırmacı İlyas Karagöz, literatürde ilk Türkçe Şehir tarihi olarak geöen, Şakir Şevket'in Trabzon Tarihi¹⁴²adlı kitabını eleştirmektedir. Karagöz'e göre; Şakir Şevket Trabzon tarihini yazarken Rum ve Ermeni dillerindeki tarih yayınlarına başvurmak zorunda kalmıştır. Karagöz, Şakir Şevket'in kendisinden 50 yıl önce, 1827'de yayınlanan Fallmerayer'in Trabzon İmparatorluğu Tarihi adlı kitabından habersiz olduğunu, bu kitap yayımlandıktan sonra 1840'lı yıllarda üç kez Trabzon'u ziyaretetmesine rağmen Şakir Şevket'in bundan haberdar olmamasını eleştirmektedir ve kitabının geniş bir araştırma ürünü olmadığını varsaymaktadır.

Yazılı kaynaklar kadar görsel kaynakların doğruluğunun da önemi büyüktür. Mimarlık ve sanat tarihinin, yapılardan olduğu kadar görsel belgelerden de beslendiği göz önüne alındığında görsel belgelerdeki hataların bilimsel öalışmaların niteliğini doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

Tuluk'un İskender Paşa Camii ile ilgili yukarıda değinilen araştırmasında, yapının, Deyrolle tarafından 1869 tarihinde yapılan gravüründe, girişe göre yapının sağında yer alması gereken minarenin bu gravürde sol tarafta konumlandırıldığını tespit etmişir. Tuluk'a göre; ilk kez 1875'te "Le Tour de Monde" dergisinde "Voyage dans Le Lazistan et L'Armenie 1869" isimli makalede yayınlanan gravürün -burada yer alış biçimini bilmemekle birlikte-, ressamın yapıyı yanlış ifade etmesinden daha çok, orijinal resmin ters basılmış olabileceğini düşünmek doğrudur (Tuluk, Ö.İ., 2010).

Gravürler, sanatöıların fantastik zihin dünyasının veya yaratıcılığının ürünleri olabileceği göz önüne alınarak dikkatle yaklaşılması gereken belgelerdir. Görsel belgeler arasında kuşkusuz en güvenilir olanlar fotoğraflardır. Trabzon'un fotoğraflarının bir araya getirilip yayımlandığı önemli öalışmalar ortaya koyulmuştur.¹⁴³

Trabzon'un tarihini aydınlatan bir diğer önemli görsel belge grubu ise haritalardır. Trabzon'un farklı yüzyıllardaki fiziki yapısını ortaya koyan birkaç haritadan en erken tarihlisi Bordier'in minyatürümsü haritasıdır. 17. yüzyıldaki genel fiziki yapısı hakkında bilgiler vermesi bakımından önemli olan 1609 tarihli bu harita Tuluk ve Düzenli'nin

¹⁴²Őakir Şevket,(haz. İsmail Hacifettahoğlu), 2001. Trabzon Tarihi, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

¹⁴³Fotođrafların kullanıldığı öalışmalardan bazıları: Kardeş, O. N.,1999. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 1, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yay., Trabzon.; Kardeş, O. N., 2001. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 2, Çağlayan Basımevi, İstanbul.; Kardeş, O. N., 2005. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 3, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yay., Trabzon.; Kardeş, O. N., 2006. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 4, Karadeniz Teknik Eğitim Vakfı Yay., Trabzon.; Kardeş, O. N., 2011. Eski Fotoğraflarda Trabzon: Albüm 5; İskender, S., 2002. Trabzon Fotoğraf Albümü, Trabzon.; Bölükbaşı, A., 2006. Anılarda Trabzon, C.1-2, Serander Yayınları, Trabzon.

tespitlerine göre, kuzey-güney yönünde denize dik uzanan surları doğu-batı yönünde göstermiştir (Tuluk ve Düzenli, 2010).

Bunun yanında Lambert'in 1937 tarihli imar planı ile 1967 yılında Trabzon için hazırlanmış il analitik etütleri içerisindeki anıtsal yapıları gösterir hali hazır harita önemlidir. Haritanın üzerinde eski eserler numaralandırılarak belirtilmiş, "Trabzon Merkezindeki Eski Eserler" başlığı altında bu yapıların listesi verilmiş ve "Trabzon Tarihi Eserleri Hakkında Kısa Bilgiler" başlığı altında ise bazı yapılarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Yine Tuluk ve Düzenli'nin tespitlerine göre; bu açıklamaların çoğu yanlış ve kaynağı belli olmayan yanıltıcı bilgilerle doludur (Tuluk ve Düzenli, 2010).

3.4. Araştırma Merkezleri

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi alanlarında araştırmacının başlıca faydalanabileceği araştırma merkezleri kütüphanelerdir.

Türkiye ölçeğinde Trabzon mimarlık ve sanat tarihi araştırmalarının yapılabileceği en önemli kütüphaneler, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphane'dir. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi internet üzerinden erişilebilir araştırma merkezlerinden biri olma özelliğine sahiptir ve www.ttk.gov.tr adresinden hizmet vermektedir. Ankara Milli Kütüphane'ye ise www.mkutup.gov.tr adresinden ulaşılabilmektedir.

Kütüphanelerin yanı sıra arşivlerden de faydalanabilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Arşivi, Şerhiye Sicilleri ve Ankara Milli Kütüphane Şerhiye Sicilleri Koleksiyonu, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Koleksiyonu Yıldız Albümleri ve çeşitli kurumların arşivleri, mimarlık ve sanat tarihine dair bilgiler edinebileceğimiz diğer araştırma merkezleridir.

Araştırma merkezlerinin Trabzon ölçeğinde en geniş kapsamlısı Karadeniz Teknik Üniversitesi kütüphanesidir. Dergilerin yanı sıra tezlere de ulaşılabilirliği nedeniyle önemlidir. 2009 yılında KTÜ bünyesinde kurulan Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü ise Karadeniz'in ve Kafkasya'nın tarihi, ekonomisi ve sosyo-kültürel yapısı üzerine bilimsel ve stratejik araştırmalar yapmayı hedeflemektedir. Trabzon İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan 3000 kadar kitabın bu enstitüye gönderilmesi ile Karadeniz araştırmaları ile ilgili önemli bir arşiv oluşturulmuştur.

Trabzon İl Halk Kütüphanesi ve Trabzon Belediyesi Mahmut Goloğlu Kütüphanesi mimarlık ve sanat tarihi bağlamında kısıtlı da olsa önemli yayınlar barındırırlar. Bunların yanı sıra Türkiye’de Trabzon dışında çok sayıda üniversitenin kütüphanelerinden Trabzon mimarlık ve sanat tarihine ilişkin yayınlara ulaşmak mümkündür.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yapı Kredi Yayınları kitapları, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının (il, ilçe belediyeleri, ticaret odaları) yayınları vb. az sayıda da olsa Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne katkı sağlar.

İnternet üzerinden yapılan araştırmalar araştırmacıya zaman kazandırması ve yayınlara toplu ulaşılması bakımından önemlidir. Araştırmalar, sitelerin güvenilirliği ve akademik çalışmalarla olan bağlantıları dikkate alınarak yapılmalıdır. KTÜ Kütüphanesi sisteminde, mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarını içeren, erişilebilir veritabanlarından birkaçı şunlardır: JSTOR, Historical Abstracts, Avery Index, Cambridge Journal Online, Springer Link, MLA International Bibliography.

Türk Tarih Kurumunun web sayfasından ise; Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası, Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Ancient History Bulletin, Cahiers d'Histoire, vb. veritabanları taranabilmektedir.

Bir diğer araştırma alanı olan tezlere YÖK’ün internet sitesinden, www.yok.gov.tr adresinden ulaşılabilen ve birçoğunun dijital formatı elde edilebilmektedir.

Tüm bu araştırma merkezleri ve internet veritabanlarının dışında özel arşivler de araştırmalara katkı sağlamaktadır. Maçka Livera (Yazlık) Köyü’nde bulunan İlyas Karagöz Özel Kütüphanesi içerisinde muhafaza ettiği çok sayıda kitap, dergi, makale vs. yanı sıra İngilizce, Almanca, çok sayıda Yunanca ve Osmanlıca yayınlar, belgeler ile özgün ve önemli bir arşivdir. Trabzon mimarlık ve sanat tarihine katkıda bulunan özel arşivlere örnek olarak; Mustafa Yazıcı, Coşkun Kulaksızoğlu, Hüseyin Albayrak, Enver Uzun, Veysel Usta ve Cumhur Odabaşoğlu özel arşivleri verilebilir.¹⁴⁴

Bugün Anadolu ile ilgili en kapsamlı görsel-işitsel arşivin Yunanistan’da bulunan Küçük Asya Araştırma Merkezi olduğu bilinmektedir. Bu arşiv, Anadolu’dan Yunanistan’a göç eden Rumların –dönemin yerelinin– gidiş öykülerini, dönemin toplumsal ve siyasal olaylarını toplamak üzere kurulmuştur. 145.000 sayfa yazı, 495 sayfa hatırat,

¹⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Alikılıç, D., 2005. Vilayet Arşivleri ve Trabzon’un Yok Edilen Hafızası: Trabzon Vilayet Arşivi, Karadeniz Tarihi Sempozyumu: 25-26 Mayıs 2005, II. Cilt, 1041-1050.

5000 adet fotoğraf (Danacıoğlu, 2001) barındıran bu arşivin içerisinde Trabzon tarihi ve hatta mimarlık tarihine ilişkin bilgilerin bulunacağını tahmin etmek güç değildir.

3.5. Anahtar Kelime Olarak “Trabzon” İsimlendirmeleri

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi araştırmalarında çok çeşitli dillerde “Trabzon” isimlendirmelerine rastlanmaktadır. Araştırma yaparken farklı dillerdeki yayınlara da ulaşabilmek için Trabzon’un farklı dillerdeki karşılıklarını anahtar kelime olarak kullanmak daha pratik bir yol olacaktır.

Trabzon isminin İngilizce metinlerdeki karşılığı “Trebizond”dur ve kimi zaman farklı dillerdeki yayınlarda da karşımıza çıkabilmektedir. Almanca’da “Trapezunt” ya da “Trapezuntische” olarak geçen Trabzon ismi İtalyanca yayınlarda “Trebisonda” olarak yazılmaktadır. Fransızca yayınlarda karşılaşılan adlandırma ise “Trébizonde” şeklindedir. Yunanca yayınlarda fonetik yazımındaki Trabzon ismi “Trapezoúnta” ya da “Trapezountos” olarak yazılmaktadır. Ermenice yayında ise Trabzon, “Trapizoni” ya da “Drabizoni” olarak karşımıza çıkar.

4. SONUÇ

Trabzon'un, köklü tarihi geçmişi ve çok katmanlı kültürel yapısı ile tarihte daima önemli bir kent olması, kente yönelik araştırma ilgisinin artmasına dolayısıyla önemli bir literatür birikiminin doğmasına neden olmuştur. Trabzon mimarlık ve sanat tarihi ile ilişkili alanlarda bibliyografya çalışmaları yapılmış olsa da doğrudan mimarlık ve sanat tarihine yönelik bir çalışmanın olmayışı bu tez çalışmasının gerçekleşmesinde etken olmuştur.

Araştırmalar sürecinde Trabzon'un özellikle sosyal, siyasal, ekonomik, etnik vb. tarihsel geçmişi üzerine pek çok araştırma/inceleme rastlanmış olmasına karşın, yerel mimarlık ve sanat tarihi çalışmalarının yetersizliği ile yerel tarih ve Trabzon yerel tarih çalışmaları alanlarında araştırmalar yapılmıştır.

Çalışmanın temelini oluşturmak için daha önce Trabzon ile ilgili hazırlanan bibliyografya çalışmaları araştırılmıştır.

Trabzon üzerine yazılmış metinleri bir araya getiren ve derli toplu bakışı kolaylaştıran en erken bibliyografik çalışma Kudret Emiroğlu tarafından kaleme alınan, 1989 yılında yayınlanan "Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası"dır. Söz konusu makale doğrudan mimarlık tarihiyle ilişkili olmasa da Trabzon tarihi açısından oldukça önemli olan seyahatnameleri derlemesi nedeniyle dikkate değerdir. M. Uzun'un "Trabzon'la İlgili Tez ve Bibliyografya Çalışmalarından Örnekler" başlıklı makalesi de içeriğindeki örnekler bakımından dikkate almaya değerdir. Karadeniz Teknik Üniversitesi Seminerleri kapsamında hazırlanan "Kuruluşundan Bu Yana (1963-2003) 40 Yıl İçinde KTÜ Mimarlık Bölümü'nde Yapılan Tezlerin Açıklamalı Bibliyografyası ve İstatistiksel Bir Değerlendirme" adlı yayınlanmamış çalışma, Trabzon yerelindeki tez çalışmalarına toplu bir bakışı ortaya koymasından dolayı önemlidir. Trabzon mimarlığı ile doğrudan ilişkili olan ve bu alanda yapılmış en kapsamlı çalışma ise Halil İbrahim Düzenli'nin "Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası" adlı makalesidir ve Trabzon'un mimarlık literatürünün geneline değinen bütüncül bir nitelik sergilemektedir.

Türkiye ölçeğinde hazırlanan çalışmalar içerisinde, Ayla Ödekan'ın Türkiye'de 50 Yılda Yayınlanmış Arkeoloji Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası (1923-1973) adlı kitabı erken tarihli bir yayın olması ile önemlidir. Tarih Vakfı Yayınları'nın Türkiye Kent Tarihi Araştırmaları Bibliyografyası kitabı da zengin içeriği ile Trabzon'a dair birçok yayına ulaşılabilen bir çalışmadır.

Tarih alanında, Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne dolaylı yoldan katkıda bulunan, Yüksel Küçükler'in Trabzon Tarihi Bibliyografyası adlı tezi ve onu izleyen kitabı incelenmiştir, mimarlık tarihine katkıda bulunabilecek kaynaklar seçilerek Seçilmiş Trabzon Tarihi Çalışmaları bibliyografyasına alt yapı oluşturulmuştur.

Araştırmalarında başvurulan başlıca araştırma merkezlerinden mimarlık ve sanat tarihi bağlamında en kapsamlı olanlar Ankara'da bulunan Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'dir. Karadeniz Teknik Üniversitesi Kütüphanesi ise, kitaplara, dergilere ve bunların yanı sıra tezlere de ulaşılabilirliği bakımından oldukça önemlidir. Bibliyografyaların oluşturulmasında yararlanılan diğer araştırma merkezleri ise, Trabzon İl Halk Kütüphanesi, Trabzon Belediyesi Kütüphanesi ve İlyas Karagöz Özel Kütüphanesi'dir.

İnternet üzerinden ulaşılan üniversite kütüphanelerinden en önemlileri Erzurum Atatürk Üniversitesi ve Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'dir. Bunların yanı sıra Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi'nin kütüphaneleri ve mimarlık fakülteleri dergileri taranmış, Trabzon ile ilgili yayınlar bibliyografyalara eklenmiştir.

Karadeniz Teknik Üniversitesi Kütüphanesi'nin elektronik veritabanlarının Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne önemli katkıları bulunanları -JSTOR, Historical Abstracts, Avery Index, Cambridge Journals Online, Springer Link, MLA International Bibliography vb.- taranmış, erken tarihli önemli yayınlar tespit edilmiş ve bibliyografyalara dahil edilmiştir. Ancak kütüphaneler dahilindeki veritabanları dönemsel abonelikler olmakla birlikte bahsi geçen veritabanlarından Historical Abstracts ve Avery Index'e günümüzde ulaşım olmamaktadır. Veritabanlarının güncel listesine; <http://www.ktu.edu.tr/library/> adresi veritabanları linkinden ulaşmak mümkündür.

Türk Tarih Kurumu ve Milli Kütüphane arşivlerinde de internet üzerinden tarama yapılabilmektedir. Türk Tarih Kurumu arşivlerine www.ttk.gov.tr adresinden, Ankara Milli Kütüphane'ye ise www.mkutup.gov.tr adresinden ulaşılabilir. Bunların yanı sıra Türk Tarih Kurumu dahilindeki elektronik veritabanlarında da -Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası, Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Araştırmaları Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Ancient History Bulletin, Cahiers d'Histoire, vb.- tarama yapılabilmektedir.

Araştırmalarda, tüm bu kurumsal ve akademik araştırma merkezleri taranmış künyeler derlenmiştir. Bunların yanı sıra internet üzerinden uluslararası kitap satış web

siteleri, Google arama motoru hizmetleri ve kurumsal olmayan toplulukların oluşturdukları web siteleri taranarak Trabzon mimarlık ve sanat tarihine katkıda bulunacağı düşünülen tüm yayınların künyeleri oluşturulmuştur.

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne ilişkin toplam 755 adet yayının künyesi elde edilmiştir. Bunlardan 192'si kitap, 390'ı makale, 66'sı tez, 95'i bildiri ve 12'si de araştırma projeleri ve raporları kapsamaktadır. Araştırmalar sürecinde karşılaşılan çokça Yunanca ve Rusça kaynak, dil ve yazım tekniği yetersizliği nedeniyle bibliyografyalara ve değerlendirmelere dahil edilememiştir.

Elde edilen bibliyografyalar ve veriler doğrultusunda Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürüne ilişkin bir takım tespitler ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Trabzon ile ilgili ilk yayın M.Ö. 400lere dayanan Ksenophon'un Anabasis'i'dir. Aşık Mehmed'in Menazırı'l-Avalim (Alemlerin Tablosu) adlı eseri, Trabzonlu bir yazarın kaleminden yazılan ilk seyahatnamedir. Yazarın Trabzonlu oluşu ve yazım yılı göz önünde bulundurulduğunda son derece önemlidir. Trabzon'un şehir tarihi yazımı bağlamındaki ilk örnek ise; Şakir Şevket'in 27 Ağustos 1877 tarihinde iki cilt olarak yayınladığı "Trabzon Tarihi" adlı kitabıdır.

Mimar Charles Texier (1802-1871) ve P. Pullan'ın hazırladıkları, 1864 yılında yayınlanan Bizans sanatı hakkındaki L'architecture Byzantine adlı kitap Trabzon kiliselerini ilk kez tanıtmaktadır. Texier ve Pullan'ın bu kitabı bilimsel anlamda hazırlanmış Trabzon'a ilişkin gezi ve inceleme yazıları bağlamında ilk çalışma olarak değerlendirilebilir.

Şehrin mimarlık ve sanat tarihine yönelik yayınlar; her ikisi de 1895 yılında yayınlanan Josef Strzygowski'nin "Les Chapiteaux de Sainte – Sophie at Trébizonde" ve Gabriel Millet'in "Les Monastères et les Églises de Trébizonde" adlı makaleleri ile başlamaktadır.

Byzantion'da 1928 yılında yayınlanan N. Baklanov'un, "Deux Monuments Byzantines de Trebizonde", M. Alpatov'un "Les Reliefs de la Sainte-Sophie de Trebizonde" ve N. Brounov'un "La Sainte-Sophie de Trebizonde" başlıklı makaleleri doğrudan Trabzon ölçeğinde hazırlanan oldukça önemli çalışmalardır.

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü içerisinde bir Türk'ün adına 1935 yılında rastlanmaktadır. Bilge'nin Yeni Adam dergisinde yayınlanan "Trabzon'da Tarihi Eserler" başlıklı makalesi, mimarlık ve sanat tarihi ile doğrudan ilişkili ilk Türkçe yayındır.

Trabzon'un geleneksel mimarisinin araştırıldığı ilk çalışma, Arkeolog Mahmut Akok'un 1951 yılında yayımlana "Trabzon'un Eski Evleri" adlı makalesidir.

1960'lara kadar olan dönemde yayın sayısının azlığının yanı sıra yabancı yazarların yerli yazarlara oranı bir hayli fazladır. 1960lardan sonra ise yayın sayılarında ciddi bir artış gözlenmektedir. Özellikle 1980ler mimarlık ve sanat tarihi literatüründe bir kırılma dönemi olmuştur. Yayın sayısındaki önemli artış ve bunun paralelinde yerli yazarların ilgisinin artışı ile Trabzon mimarlık ve sanat tarihi bağlamında ciddi bir literatür birikimi oluşmuştur. Toplam 755 adet çalışmanın 471'i 1980lerden günümüze değin geçen 30 yıllık süreç içinde yayınlanmıştır.

1981-1990 yılları arasında kongreler ve sempozyumların artışı, paralelinde literatüre olan genel ilginin artışı ve Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde 2001, 2003, 2007 ve 2009 yıllarında gerçekleştirilen uluslar arası Livenarch kongrelerinin, Trabzon yerel mimarlık çalışmalarına önemli katkısı olmuştur.

1960'lı yıllar, Trabzon'daki anıtların üniversitelerde incelemeye değer bir alan olarak görüldüğü ilk yıllar olmuştur. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde Hikmet Takaz tarafından hazırlanan Trabzon'daki Türk Mimari Eserleri ve Üslup Özellikleri başlıklı lisans tezi bu alandaki ilk tez çalışması olma özelliğine sahiptir.

2000'lere kadar hazırlanan tez sayısı artarak sürmüştür. Ancak 2000'li yıllarda düşüş gözlenmektedir. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde 1973'ten beri Arkeoloji ve 1976'dan beri Sanat Tarihi bölümlerinin varlığının ve bu bölümlerde Trabzon ile ilgili birçok çalışmanın ortaya koyulmasının yanı sıra Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hala Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümlerinin olmayışı da bu duruma neden olmaktadır.

Mimarlık Bölümünde 2005 yılında aktif hale getirilen Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalı'ndan üretilen ilk tez çalışması Fulya Üstün'ün 2008 yılında hazırlamış olduğu Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi (Antik Dönemden 19. yy. Sonuna Kadar) başlıklı tezidir.

Trabzon mimarlık ve sanat tarihi literatürü kapsamında elde edilen tüm yayınların tarihsel dönemlere göre dağılımı değerlendirildiğinde; Osmanlı Dönemi çalışmalarının literatürde ciddi bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunu Bizans ve Komnenos Dönemleri izlemektedir. Roma Dönemi ve Antik Dönem ise henüz üzerinde ciddi olarak çalışılmamış dönemlerdir.

Bibliyografyalar tamamlanmamış çalışmalardır. Elde edilen künyeler ile hazırlanan bu bibliyografya çalışmasında da şüphesiz eksiklikler olacaktır. Temennimiz bu çalışmanın

yeni çalışmalara yol göstermesi, katkıda bulunması ve değerlendirmelerde tespit edilen çalışılmamış konu ya da dönemlerdeki açıklıkların fark edilerek araştırmalara konu edilmesidir. Mimarlık ve sanat tarihi literatüründe keşfedilmemiş İngilizce, Fransızca, Yunanca vb. dillerdeki çok sayıda yayının evirilerinin yapılması ve dilimize kazandırılması da bir başka temenni ve nerimizdir.

5. KAYNAKLAR

- Açık, T. ve Tuluk, Ö. İ., 2009. Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazınında Şer'iyye Sicillerinin Yeri, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk Mimarlık Tarihi, 7, 13, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, 461-474.
- Tezcan, M., 2002. İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon'un Yeri, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001), 71-90.
- Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001), Cilt I, Trabzon, 71-90.
- Akçalı, A. A., 2007. Yerel Tarih ve Tarih Eğitime Katkısı, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Akşit, O., 1985. Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 395), İstanbul.
- Alikılıç, D., 2005. Vilayet Arşivleri Ve Trabzon'un Yok Edilen Hafızası: Trabzon Vilayet Arşivi, Karadeniz Tarihi Sempozyumu 25-26 Mayıs 2. Cilt 20. Yüzyıl (yay.haz. Kenan İnan Hikmet Öksüz Mehmet Okur Veysel Usta), Trabzon.
- Anonim, 1982-84. Trabzon, Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, 10, İstanbul.
- Aslan, E., 2000. Yerel Tarihin Tanımı, Gelişimi ve Değeri, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s.195-204.
- Aygün, N., 2005. On Sekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret, Serander Yayınları, Trabzon.
- Bademli, R. R., 2001. Türkiye'de Kentsel Araştırmaların Gelişimi: 1974-1984, Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, (der. Sevil Atauz), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Baschmakoff, A., 1948. La Sythése des Periples Pontiques Methode de Precision en PaléoEthnologie, Paris.
- Bilgin, M., 2010. Doğu Karadeniz Tarih – Kültür – İnsan, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, M., 1990. Sürmene Tarihi, 1. Baskı, Damla Ofset, İstanbul.
- Bilici, Z. K., 1987. 17. Yüzyıla Ait Mahkeme Sicillerindeki Konya Aleaddin Camii'nde Yapılan Onarımlarla İlgili Kaynaklar, V. Araştırma Sonuçları Toplantısı-I, Ankara, s. 91-97.

- Binark, İ., 1980. Arşiv Ve Arşivcilik Bilgileri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayın No:3, Ankara.
- Bostan, H., 1993. XV.-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bryer, A. ve Winfield, D., 1985. The Byzantine Monuments and Topography of Pontos, Dumbarton Oaks Res. Lib. Washington DC.
- Calkin, H. L., 1942. Local History: A Means of Better Understanding United States History, The School Review, 50.
- Chrysanthos, P., 1933. He Ekklesia Tapezountos, Archeion Pontou, IV-V (özel sayı).
- Corfield, P., 1996, New Approaches for Old Towns?, Journal of Urban History, 23, 1.
- Çandarlıoğlu, G., 1988. Karadeniz'in Kuzey Bölgesinin Türkleşmesi, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986), Samsun.
- Danacıoğlu, E., 2001. Geçmişin İzleri – Yanı Başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Demircioğlu, İ. H., 2001. İngiliz Konsolosu Palgrave'e Göre 1868'de Trabzon Konsoloslukları, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 487-492.
- Demircioğlu, İ. H., 2004. Alfred Billiotti'nin Raporuna Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'daki Konsoloslukların Yıllık Gelirleri, Atatürk Dergisi, 4, 95-105.
- Demircioğlu, İ. H., 2009. Trabzonlu Bir Yerel Tarihçi: Hasan Umur, Karadeniz Araştırmaları, 6, 22, 115-122.
- Denktaş, M., 2005. Şer'iyye Sicil Defterlerinin Sanat Tarihi Araştırmalarındaki Önemi (Kayseri Ölçeği), Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18, 51-66.
- Douch, R., 1967. Local History and The Teacher, Londra.
- Dursun, P., 2002. Trabzon Kentsel Dokusunda Morfolojik Analiz, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Düzenli, H. İ., 2008. Sedat Çetintaş Trabzon'da, Yıl 1937", Arredamento Mimarlık, 214, 98-05,
- Düzenli, H. İ., 2010. Trabzon Mimarlık Araştırmaları Bibliyografyası, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.

- Düzenli, H. İ. ve Deniz, F., (düz.) 2009. Uğur Tanyeli ile Türkiye’de Mimarlık Tarihi Çalışmak ve Osmanlı Mimarlık Tarih Yazımı Üzerine, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7, 13, 313-346.
- Emecen, F., 1991. Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri, *Tarih ve Sosyoloji Semineri*, Edebiyat Fakültesi Basımı, İstanbul, s. 143-156.
- Erdoğan, M., 1965. Osmanlı Mimarisi Tarihinin Otantik Yazma Kaynakları, *Vakıflar Dergisi*, 6, 111-137.
- Eyice, S., 1976. Türkiye’de Bizans Mimarisi Hakkındaki Yabancı Araştırmaların Kısa Tarihçesi (İkinci Dünya Savaşına Kadar), *Sanat Tarihi Yıllığı*, VI, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 453-471.
- Eyriçe, N., 2005. Tarih Eğitiminde Yerellik: 1922-1950 Döneminde Menemen Kazası, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir,
- Fallmerayer, J., 1827. *Geschichte des Kaisertums von Trapezunt*.
- Faroqhi, S., 1992. Şehir Evinin Fiziki Şekli, (çev. İbrahim Kalın), *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1151-1178.
- Faroqhi, S., 2009. Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul.
- Finlay, G., 1851. *Medieval Greece and Trebizond*.
- Goloğlu, M., 1973. Anadolu’nun Milli Devleti Pontus.
- Göyünç, N., 1973. Türk Kültür Tarihi Bakımından Arşivlerimizin Önemi, *Belleten*, 147.
- Hacıfettahoğlu, İ., 2001. Kuruluşundan Fethine Trabzon’un Kısa Tarihi ve Fethi, Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi, Ankara.
- Hahanov, A., 2004. *Panaret’in Trabzon Tarihi*, Eser Ofset, Trabzon.
- Hızlı, M., 1991. Maddi Kültür Varlıklarımızın Onarımlarını Belirlemede Şer’iyye Sicillerinin Rolü, *Taç Vakfı Yıllığı*, 1, İstanbul.
- Hoskins, W. G., 1984. *Local History in England*, Addison Wesley Longman Limited, New York.
- Işık, A., 2001. Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, VI. Dizi, 60, Ankara.
- İlyasoğlu, A., 2001. Yerel Tarih Gruplarıyla Tanışırken: Konular-Sorunlar, Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim: Yerel Tarih Grupları Deneyimi, (ed. Funda Çelebi), *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, İstanbul, 37-42.

- İnalcık, H., 1977. Tursun Bey, Historian of Mehmed the Conqueror's Time, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, 39, 55-71.
- İpşirli, M., 1991. Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri, Tarih ve Sosyoloji Semineri, İstanbul, s. 157-162.
- Janssens, E., 1969. Trébizonde en Colchide, Presses Universitaires de Bruxelles, Bruxelles.
- Jennings, R. C., 1976. Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum, International Journal of Middle East Studies, 7, 21-57.
- Jennings, R. C., 1993. Plague in Trabzon and Reactions to It According to Local Judicial Registers, Ed: Heath W. Lowry – Donald Quataert, Humanist And Scholar-Essays in Honor of Andras Tietze, Washington, 27-36.
- Karagöz, İ., 1988. Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı, Ed. Ömer Şen, 1. Baskı, Derya Kitapevi, Trabzon.
- Karaman, O., 2000. Şer'iyye Sicillerinin Önemi ve H. 1253-256 (M. 1837-1840) Tarihli Trabzon Şer'iyye Sicili Defteri, Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı (6-8 Kasım 1998) Bildiriler 2. Baskı (yay. haz. Kemal Çiçek, Kenan İnan, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam) Trabzon.
- Keleş, R., 2001. 1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları", Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, (der. Sevil Atauz), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kılıç, R., 2001. Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001, Cilt:1, Trabzon.
- Ksenophon, 1998. Anabasis On Binlerin Dönüşü, Çev: Tanju Gökçöl, 2. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Kurnaz, M., 2003. Trabzon'da 35 Vakfa Ait Notlar, yay. haz: Prof. Dr. Saadettin Korkmaz, Yakup Aktürk, Trabzon.
- Kurt, Y., 1998. Tapu Tahrir Defterleri Ve Bunların Yayınlanması Hakkında, 1.Milli Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998 Ankara Tebliğler-Tartışmalar, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Kütükoğlu, M., 1994. Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
- Kütükoğlu, M., 1995. Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri, Bellekten, 225, 395-412.

- Kyvig, D. E. ve Marty, M. A., 2000. Yanıbaşımızdaki Tarih, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Litchman, A. J. ve French, V., 1978. Historians and the Living Past: The Theory and Practice of Historical Study, Harlan Davidson, Illinois.
- Lowry, H., 2010. Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583, Çev: Demet Lowry, Heath W. Loery, 4. Baskı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Lynch, H. F. B., 1901. Armenia, Travels and Studies, 2 Cilt, London.
- Martal, A., 2000. Yerel Tarih Yazımında Kaynak Kullanımına İlişkin Sorunlar, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 248-259.
- Miller, W., 1922. The Last Athenian Historian: Leonicus Chalcocondyles, Journal of Hellenic Studies, 42.
- Miller, W., 1926. Trebizond, The Last Greek Empire.
- Miller, W., 2007. Son Trabzon İmparatorluğu, Çev: Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Nemlioğlu, C., 2005. Görsel Belgelerde Trabzon, Panel ve Tablolar (Yağlıboya – Suluboya Karakalem) Gravür ve Litografiler 1461-1914, Trabzon Araştırmaları Merkezi Vakfı, İstanbul.
- Orhonlu, C., 1967. Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı, İstanbul.
- Öksüz, M., 2006. On Sekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon, 1. Baskı, Serander Yayınları, Trabzon.
- Özbaran, S., 1992. Tarih ve Öğretimi, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Özbaran, S., 1997. Tarih, Tarihçi ve Toplum, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Özsait, M., 2000. İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi, Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998), Bildiriler Kitabı, 35-36.
- Sevim, M., (yay. haz.), 1997. Gravürlerle Türkiye-Anadolu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 5, Ankara
- Sümerkan, M. R., 2006. Şehir Fotokartları ve Trabzon, Anılarda Trabzon (haz. Atilla Bölükbaşı), c. I, Serander Yayınları, Trabzon.
- Şerbetçi, M., 1999. Türk Haritacılığı Bibliyografyası: Kitaplar ve Tezler 1800-2000, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınlığı, İstanbul.

- Taş, K. Z., 1998. Arşiv Malzemesi Olarak Şer'iyeye Sicilleri Ve Taşra Üniversitelerinde Tarih Araştırmaları, 1.Milli Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998 Ankara Tebliğler-Tartışmalar, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Tatar, Ö., 2002. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşında Trabzon ve Çevresinin Yeri ve Önemi, Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih – Dil – Eebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001), Cilt I, Trabzon.
- Tekeli, İ., 1986. Türkiye’de 19. Yüzyıl Ortalarından 1950’ye Kadar Kentsel Araştırmanın Gelişimi, Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, (der. Sevil Atauz), Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1986, 239-268.
- Tekindağ, Ş., 1991. Trabzon, İslam Ansiklopedisi, 4, İstanbul, 457.
- Tekeli, İ., 2001. Yerel Kavramı Üzerine Bazı Yorumlar”, Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim: Yerel Tarih Grupları Deneyimi, (ed. Funda Çelebi), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tosh, J., 1997. Tarihin Peşinde, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tuluk, H., Çorum’da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not, Uluslar arası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu 23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, III. Cilt, 1807-1814.
- Tuluk, Ö. İ., 2009. Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Dergileri ve Mimarlık Tarihi Yazıları Bibliyografyası, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk Mimarlık Tarihi, 7, 13, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul, 485-556.
- Tuluk, Ö. İ., 2010. Trabzon İskender Pasa Camii: Fiziksel Gelişim Süreci Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul, 145-155.
- Tuluk, Ö. İ. ve Düzenli, H. İ., 2010. Trabzon Mimarlık Tarihi Yazını Üzerine Bazı Gözlemler ve Trabzon Kent Mirası, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı-Hafıza, Klasik Yayınları, İstanbul.
- URL-1, <http://www.karalahana.com/makaleler/tarih/trabzon-tarihi-icin-dusunduklerim.htm>
- URL-2, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>
- URL-3, <http://www.turkceciler.com/bibliyografya.html>
- Yıldız, P., 2007. Klasik Türk Musikisi Kitap ve Tez Bibliyografyası (1929-2007), Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yılmaz, L., 2000. Tarih Nasıl Yazılmalı? Ya da Yazılmalı mı?”, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Yüksel, M., 2000. Trabzon'da Türk-İslam Eserleri Ve Kitabeleri, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

Zehiroğlu, A. M., 2000. Antik Çağlarda Doğu Karadeniz, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

Araştırılabilir güncel internet kaynakları:

<http://www.ktu.edu.tr/library/>

<http://scholar.google.com.tr/schhp?hl=tr>

<http://books.google.com.tr/books?hl=tr>

<http://www.ttk.org.tr/>

<http://tez2.yok.gov.tr/>

<http://www.mkutup.gov.tr/>

<http://www.mkutup.gov.tr/menu/133>

<http://search.ebscohost.com/>

<http://journals.cambridge.org/action/advanceSearch>

<http://www.jstor.org/>

<http://www.springerlink.com/>

<http://www.ulakbim.gov.tr/>

<http://research.metu.edu.tr/>

<http://kutuphane.omu.edu.tr/>

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/>

<http://www.atauni.edu.tr/>

<http://www.itu.edu.tr/>

<http://www.itudergisi.itu.edu.tr/>

<http://www.amazon.com/>

<http://pontosworld.com/>

<http://www.periodicals.com/index.html>

ÖZGEÇMİŞ

11.09.1986 yılında Trabzon'da doğdu. İlköğrenimini Kurtuluş İlkokulu'nda, orta ve lise öğrenimini ise Tefvik Serdar Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2004 yılında girdiği Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünden 2008 yılında mezun oldu. Aynı yıl KTÜ Mimarlık Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 yılında Trabzon Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne mimar olarak atandı. Halen bu görevini sürdürmekte olan Sarıcaoğlu, evlidir ve İngilizce bilmektedir.